RAD

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

KNJIGA 168.

RAZREDI HISTORIČKO-FILOLOGIČKI I FILOZOFIČKO-JURIDIČKI.

67.

U ZAGREBU 1907.

KNJIŽARA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE)
(GJURO TRPINAC.)

Digitized by Google

Sadržaj.

	Strana
Metrika narodnih naših pjesama. Od dr. T. Maretića. (Svršit će se)	1—112
Šaptinovačko narječje. Od Stjepana Ivšića . . .	113—162
Dalmacija za Ludovika I. (1358—1382). I. Dio (1358—1367). Od dr. Dane Grubera. (Svršit će se)	163—240

Digitized by Google

Digitized by Google

Metrika narodnih naših pjesama.

Predano u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 5. srpnja 1905.

Napisao pravi član dr. T. Maretić.

Uvod.

Literatura predmeta.

1. O metrici narodnih naših pjesama do danas je pisalo dosta književnika i hrvatskih i srpskih, a i jedan njemački. Što se na tom polju uradilo do godine 1879., to je prikazato pregledno i iscrpno na početku radnje: Nacrt naše metrike narodne obzirom na stihove drugih naroda, a osobito Slovena. Napisao *Luka Zima*. Štampano g. 1879. u *48.* i *49.* knjizi „Rada" jugosl. akademije. Poslije toga vremena izišle su iz područja narodne naše metrike na svijet još ove radnje: *F. Ž. Miler*, Još koja o desetercu; štampano g. 1883. u programu gimnazije osiječke (posve diletantska radnja), — *Mil. Šrepel*, Akcenat i metar junačkih narodnih pjesama; Zagr. 1886. (govori samo o desetercu; preštampano iz programa gimnazije zagrebačke), — *W. Wollner*, Untersuchungen über den Versbau des südslavischen Volksliedes, štampano g. 1886. u Jagićevu „Archiv-u für slav. Philologie" IX. str. 177—281. O ovoj njemačkoj radnji napisao je pomenuti L. Zima obilan referat g. 1888. u *93.* knjizi „Rada" jugosl. akademije pod natpisom: I opet o metrici narodnijeh pjesama; u tom referatu pobija Zima nazore Wollnerove, a brani svoje od njegovijeh napadaja. O građi narodnoga junačkoga deseterca još sam ja napisao dva članka, i to jedan g. 1901. u X. knjizi „Nastavnoga Vjesnika" str. 145—175, a drugi g. 1903. u VIII. knjizi „Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena", str. 1—47.

Digitized by Google

Metrika prema muzici.

2. Članci o narodnoj našoj metrici mogu se podijeliti u dvije kategorije. U jednu kategoriju idu članci, u kojima se pisci ne obaziru ni malo ili se obaziru vrlo malo na pjevanje narodnijeh pjesama; u drugu kategoriju idu članci, u kojima se pravila za građu stihova u narodnijem pjesmama istražuju na osnovi napjeva (melodija). U ovu drugu kategoriju idu oba pomenuta članka L. Zime, Milerov, Wollnerov i napokon članak, što ga je god. 1876. u programu gimnazije dubrovačke napisao *P. Budman* pod natpisom: Još jedan pokušaj o našoj narodnoj metrici. Svi ostali do sad štampani članci, koji se tiču narodne naše metrike, idu u prvu kategoriju.

Teško bi bilo protiviti se ovijem riječma P. Budmana, što ih nalazimo na početku pomenutoga njegova članka: „ova umjetnost (t. j. poezija) kod kojega se god naroda po sebi razvila, bilo je to svagda usporedno s muzikom; uprav nemamo ni pomisliti, da bi čovjek izmislio stih, da ga nije htio pjevati". Ovo isto, samo s drugijem riječma i malo prostranije veli i Wollner u navedenoj svojoj radnji na str. 199 dodajući, da se metrički zakoni „jugoslavenskih" narodnih pjesama mogu istraživati samo s pomoći melodije; tko se ne obazire na melodije nar. pjesama, da mu je sav trud oko nar. metrike uzaludan.

Ova misao o nerazdružljivosti metra i napjeva u narodnijem pjesmama čini se u prvi mah tako prirodna, kao da ne može i ne smije drukčije biti, nego da istraživač narodne metrike sav svoj rad osniva na melodičkim zakonima. Koliko je takovo mišljenje za metrike drugih nekih naroda opravdano, to pitanje ja ne ću ovdje da raspravljam, niti hoću da se protivim onima, koji kažu, da je s muzikologičke strane u tijem metrikama dosta koješta rasvijetljeno. Zato ja nijesam i ne mogu u načelu biti protivan tome, da se i naša narodna metrika *smotri* u savezu s napjevima dotičnijeh pjesama. Ja samo velim, da dojakošnji pokušaji izvesti narodnu našu metriku iz melodičkijeh zakona nijesu urodili, može se reći, nikakvijem plodovima za pravo poznavanje tê metrike. Što su Budman, Zima i Wollner (da i ne govorimo o Mileru) kao rezultate svoga truda iznijeli, to su od česti stvari, do kojih se može doći i bez muzike, samo su ih rečeni pisci obavili muzikologičkom terminologijom i frazeologijom; drugi opet rezultati rečenijeh pisaca ili nemaju nikakve vrijednosti za narodnu metriku (već samo za narodne napjeve), ili se na prosto moraju odbiti, jer

Digitized by Google

su dokazati vrlo slabo ili nikako. Osim toga treba znati, da su pisci, koji su iz napjeva kušali izvoditi metričke zakone naših narodnih stihova, često među sobom vrlo nesložni; Wollner pobija u mnogome koječemu i Budmana i Zimu, a Zima opet (u „Radu" *93*) Wollnera, i tako jedan ruši ono, što drugi misli da je dokazao.

3. Ovdje hoću da razložim, zašto su plodovi radnja osnovanih na muzikologiji za našu narodnu metriku jalovi. Zima u „Radu" *48.* str. 170. i *93.* str. 218. otvoreno priznaje, da ima dosta narodnijeh pjesama, kojih melodija ne odgovara građi stihova, t. j. jedno se s drugijem ne poklapa. Slično priznanje nalazimo i u Wollnera str. 262, 266. (To se nepoklapanje osobito vidi u tome, što se mnoge pjesme, koje imaju sasvijem isti metar, pjevaju različnijem napjevima, na pr. mnogobrojne deseteračke ženske pjesme). Iz te činjenice treba zaključiti, da narodni pjevači nastoje doduše, da slože građu stihova s melodijom, ali se u tome nastojanju ne muče odviše i ne boli ih odviše glava, ako se jedno s drugijem ne slaže do kraja, nego se samo više ili manje jedno drugome približuje. Tko bi rekao, da se može pjevati samo ono, što je u građi stihova priljubljeno napjevu, neka se sjeti, da se u kršćanskoj službi Božjoj (i rimske i grčke crkve) vrlo mnogo koješta pjeva, čemu je tekst složen u prozi, gdje nema ni traga nikakvom metru. Otud se najjasnije vidi, da se lijepo i skladno može i proza pjevati, koja za cijelo ne ide za tijem, da se napjevu priljubi, već ako se u takovome događaju što čemu priljubljuje, onda se melodija priljubljuje ili približuje tekstu.

Kad ima dakle dosta narodnijeh pjesama, kojima se melodija i građa stihova razilaze, onda je jasno, da se u narodnoj metrici ne može sve protumačiti s muzikologičkoga gledišta. Tko protivno misli, morao bi dobro uzeti na um lijepe riječi, što ih je kao pouku istraživačima narodne metrike napisao L. Zima u „Radu" *93.* str. 220. veleći: „U narodnom stihu ne može se ništa drugo kao pravilno iskati nego ono, što u njemu ima; niti mu se smiju druga pravila nametati nego ona, koja se iz njega izvaditi mogu. Kogod se laća toga, da naš narodni stih steže u druga pravila, koja se ne dadu iz njega samoga izvaditi, svagda će s pravoga puta zalutati".

Katkad bi čovjek rekao, da se očevidno vidi težnja, kako bi se metar složio s napjevom pjesama. Tako se na pr. deseterac u junačkim nar. pjesmama pjeva tako, da melodički (ritmički) akcenat (ili t. zv. „ictus") pada na slogove 1, 3, 5, 7, 9. Kad bi u dese-

*

Digitized by Google

tercima tijeh pjesama i obični, t. j. govorni akcent padao svagda na te iste slogove, onda bismo rekli, da se metar junačkijeh deseteraca potpuno slaže s napjevom. Ali dosta je pogledati u kojojgod junačkoj narodnoj pjesmi 10—20 stihova uzamance, pa će se čovjek uvjeriti, da se u mnogijem stihovima govorni akcent razilazi s melodičkijem. M. Šrepel u svojoj radnji, koju smo naveli u §. 1., nakon velikoga truda dolazi do rezultata, da u junačkim narodnim pjesmama polovina deseteraca ima na istome slogu govorni i ritmički akcent. Čovjek će u prvi mah reći, da je to zanimljiv i osobite pažnje dostojan rezultat. Ali ja tome rezultatu ne dajem velike važnosti, jer se može reći, da on potječe iz osobitijeh svojstava štokavskoga akcenta, t. j. riječi od 2 sloga imaju akcent svagda na prvome, a riječi od 3 ili od više slogova sad na prvome, a sad na kojemu od onijeh, što su među prvim i zadnjim slogom, nikad na zadnjemu. Možemo dakle misliti, da se sloga među govornim i ritmičkim akcentom u polovini junačkih deseteraca postizava sama sobom. Kad bi rezultat pomenute Šrepelove radnje bio takav, da „pravilnijeh" deseteraca ima 80% ili 90%, onda bi teško bilo poricati mu važnost za narodnu metriku, jer onda bi izuzetaka bilo malo, pa bi se lako mogli pregorjeti; ali gdje ima toliko nepravilnih stihova koliko i pravilnih, tamo je teško govoriti o pravilu.

4. Ako sam ja i rekao, da su slabi ili nikakvi rezultati za narodnu metriku, što ih nalazimo u radnjama pisaca, koji su je motrili s muzikologičkoga gledišta, zato ipak ja ne mislim i sámo to gledište zabacivati te reći, da se s njega ne može u narodnoj našoj metrici ništa rasvijetliti. Što nije za rukom pošlo dojakošnjim istraživačima, može danas sjutra poći drugima. Možda će nam samo vrsni znalci narodnih naših melodija moći odgovoriti na pitanje: zašto u narodnoj našoj poeziji nema deveteračkih stihova? — zašto su se u stanovitijem stihovima razvili samo stanoviti odmori, a ne drukčiji? Tako na pr. jedanaesterci i trinaesterci imaju odmore iza četvrtoga i osmoga sloga; ispor.

verna ljuba | drži konja | i plače (Vuk I. 208),
ševe tice | nebom lete, | sitno žubore (270),
vino pije | Dojčin Petar, | varadinski ban (456); —

zašto nema jedanaesteraca samo s jednijem odmorom, i to iza šestoga sloga? zašto nema trinaesteraca s odmorom iza šestoga i desetoga sloga, t. j. zašto nema ovakijeh stihova:

Digitized by Google

ljuba drži konja | suze roneći,
ševe nebom lete, | sitnim glasom | žubore,
Kraljeviću Marko | rujno vino | pijaše.

Možda će samo vrstan muzikolog moći odgovoriti i na ova pitanja: zašto u junačkom desetercu vrlo rijetko naglašena riječ od jednoga sloga stoji na četvrtom, na osmom i desetom mjestu (vidi §. 25, 27.)?, — zašto dvosložne riječi, koje stoje na kraju junačkoga deseterca, mnogo češće imaju prvi slog dug nego li kratak (vidi §. 33.)? — zašto se trinaesterac rijetko svršuje sa dvosložnom riječi (vidi §. 32.)? i t. d.

Na pitanje o tome, koji su stihovi u narodnoj našoj metrici stariji, koji li su mlađi, koji su se iz kojih i kako razvili, — pokušao s pomoći muzikologije odgovoriti L. Zima. On u „Radu" *49*, str. 9 i d. dokazuje, da su se svi naši narodni stihovi razvili iz negdašnjega šesnaesterca krnjenjem pojedinijeh slogova; ako je šesnaestercu otpao jedan slog, nastao je petnaesterac; ako su otpala dva sloga, nastao je četrnaesterac; deseterac je tako nastao, što su u prvoj polovini šesnaesterca otpala četiri sloga, a u drugoj dva; osmerac tako, da je šesnaesterac prepolovljen; šesterac je prepolovljeni dvanaesterac, a ovaj je nastao krnjenjem od šesnaesterca i t. d. — Vrlo je sumnjivo, da je ovo doista kakav rezultat ili dobitak za narodnu našu metriku, jer je sve to preslabo dokazato ili bolje reći, nikako. Pravi dokaz Ziminu umovanju bez ikakve pomoći muzikologije izveo bi se onda, kad bismo imali zbornika narodnijeh pjesama iz svakoga vijeka počevši od IX. ili X. pa sve do XIX. i kad bismo iz tijeh zbornika vidjeli, da se u najstarije vrijeme nalaze pjesme složene samo u šesnaestercima, pak istom iza njih da se po malo javljaju pjesme ispjevane u petnaestercima, u četrnaestercima i t. d. Kad takvoga dokaza nema i ne može biti, onda se odgovor na pitanja o razvoju jednih stihova iz drugih može očekivati samo s muzikologičke strane; ali taj bi se posao morao raditi s mnogo jačim dokazima, nego li su Zimini; onako, kako Zima dokazuje, da su se iz šesnaesterca krnjenjem i prepolovljivanjem razvili svi kraći stihovi sve do četverca, mogao bi tko obrnuto dokazivati, da je četverac temeljni naš narodni stih, pa da su se od njega dodavanjem i udvajanjem razvili svi dulji stihovi sve do negdašnjega šesnaesterca, a mogao bi tko treći doći i dokazivati, da je junački deseterac prvobitni i najstariji naš stih i da su se iz njega svi drugi razvili, i to kraći krnjenjem i prepolovljivanjem, a dulji dodavanjem i udvajanjem. Za takovo

Digitized by Google

dokazivanje ne bi trebalo nikakvoga muzikologičkog znanja, kao što ga ne treba ni za Zimino, a Zima se ipak muči da muzičkim notama svoje umovanje utvrdi. Ovome se Ziminu umovanju i dokazivanju vrlo protivi Wollner (str. 189—190).

Mislilo se što mu drago o vrijednosti muzikologije u metričkijem pitanjima, ja sam potpuno uvjeren, da u građi narodnih naših stihova ima mnogo i mnogo koješta, što može naći i obraditi i onakav čovjek, koji za muziku i za melodije ništa ne pita, pa ako on to savjesno pribere i obradi, ne treba mu se ni malo bojati, da će se naći kakav muzikolog, koji bi plodove njegova truda mogao oboriti.

Naša narodna metrika prema staroklasičkoj.

5. Dva naša pisca, koja su pisala o narodnoj našoj metrici, stajali su pod utjecajem stare grčke i rimske metrike. Ti su pisci Vuk Stef. Karadžić i P. Budman. Prije nego to pokažem, nužno je, da u nekoliko riječi razložim biće staroklasičke metrike.

Stihovi starijeh Grka i Rimljana bili su složeni od stopa, a stope su se zvali skupovi od 2 ili od 3 ili od 4 sloga, kojih je kvantiteta, t. j. duljina i kratkoća bila po stalnijem pravilima određena. Ritam dakle grčkih i rimskih stihova bio je osnovan na pravilnom izmjenjivanju dugih i kratkih slogova. Obični govorni akcent nije bio nikakav faktor u građi tijeh stihova, već je svaka stopa imala svoj osobiti, t. zv. ritmički akcent, t. j. pri svakom prvom dugom slogu u stopi glas se dizao, a pri ostalima se spuštao; na pr. –́⏑, ⏑–́, –́⏑⏑, ⏑⏑–́ i t. d. Ritmički taj akcent zove se osobitijem imenom „ictus“. Njime su se staroklasički stihovi ne samo pjevali, nego su se i recitirali, t. j. skandirali; zato nije između pjevanja i recitiranja bilo protivurječja, što se akcenta tiče, taj je u jednom i u drugom događaju bio ritmički. Ali je pri recitiranju bilo protivurječje između ritmičkoga i govornog akcenta, jer ovaj drugi, kako vidjesmo, ni malo nije ulazio u račun u građi staroklasičkih stihova. Zato su mnoge i premnoge riječi drukčije bile naglašivane u običnom govoru, a drukčije u stihovima.

Vuk je o građi narodnih naših stihova pisao dvaput: prviput g. 1824. na zadnjih 10 strana svoga predgovora prvoj knjizi narodnih (ženskih) pjesama štampanoj „u Lipisci“, — a drugiput nešto malo u predgovoru knjizi: Луке Милованова опит (= pokušaj) настављења (= nauka) к срóској сличноречности (= metrici). У Бечу 1833. — Jezgru Vukova shvaćanja narodne naše metrike

Digitized by Google

možemo u kratko prikazati ovako: u pjevanju naših narodnih stihova pravilno se izmjenjuju naglašeni i nenaglašeni slogovi, a skupove slogova, što ih to pravilno izmjenjivanje obuhvaća, zove on *stopama*, kojima on daje imena uzeta iz staroklasičke metrike. Prema tome Vuku je *trohej* ona dvosložna stopa, kojoj je prvi vokal naglašen, a drugi nije, *daktil* mu je ona trosložna stopa, u kojoj je prvi vokal naglašen, a druga su dva nenaglašena. Pa ne samo imena, nego i bilježenje tijeh stopa uzeo je Vuk iz staroklasičke metrike; za to on „trohej" u našim narodnim pjesmama bilježi znacima —⏑, a „daktil" znacima —⏑⏑. Pače Vuk u ovome identificiranju naših i staroklasičkih „stopa" ide tako daleko, da on za naše narodne „stope" upotrebljava (u predgovoru pjesmama 1824.) izraz *dug* slog, gdje bi upravo trebalo reći: *naglašen*, a izraz *kratak* slog uzima on mjesto: *nenaglašen*.

Vuk je opazio, da se u mnogim našim narodnim stihovima slaže govorni akcent sa pjevanim (t. j. ritmičkim), i takovi su stihovi njemu pravilni. On dakle (u predgovoru 1833.) nalazi po četiri trohejske stope u stihovima:

Boga moli mlado momče:
daj mi, Bože, zlatne roge,
da probodem boru koru; —

dva troheja i jedan daktil nalazi on u stihovima:

rasla tanka jelika
na dva brda velika, —

trohej među dva daktila nalazi u stihovima:

poranih rano na vodu,
od zlata nađoh jabuku, —

četiri troheja i na kraju daktil nalazi Vuk u stihovima:

prođoh goru, prođoh drugu i treću,
al' u gori zelen bore listao.

Za junački deseterac:

podiže se Crnojević Ivo

veli Vuk (u predgovoru 1824.) da ima 5 trohejskijeh stopa, koje on bilježi

—⏑ —⏑ | —⏑ —⏑ —⏑;

Digitized by Google

a za onake deseterce, koji imaju odmor iza petoga sloga, veli da su u njima izmiješani troheji i daktili, na pr.

oblak se vije po vedrom nebu, —
mila majčice, bela crkvice, —

pa prvome od tijeh stihova bilježi stope:

— ⏑ ⏑ — ⏑ | — ⏑ ⏑ — ⏑,

a drugome:

— ⏑ — ⏑ ⏑ | — ⏑ — ⏑ ⏑.

Osim troheja i daktila nalazi Vuk u narodnim našim stihovima samo još jednu staroklasičku stopu, i to „amfimacer“ (— ⏑ —), na pr. na kraju ovoga trinaesterca:

kōmě stārŏ, kōmě mlādŏ, | kōm štŏ srēćă dā.

Za nepravilne stihove, t. j. takove, kod kojih se ne slaže govorni akcent sa ritmičkijem, drži Vuk da se prema stopama samo pjevaju, a izgovaraju se po svojstvu govornoga akcenta. On na pr. (u predgovoru 1824.) spomenuvši, kako junački deseterac ima pet trohejskijeh stopa, dodaje: „Istina, da je u mlogim stihovima prema *govoru* dug slog mjesto kratkoga i kratak mjesto dugoga, na pr.

ĭ pōnĕsĕ | trī tōvără blāgă, —
ă kād tākŏ | svādbŭ ŭrēdĭšĕ;

tako se *govori*, i tako se *čita* i *kazuje*, ali kad se *pjeva*, onda su sve troheji:

ī pŏnēsĕ | trī tŏvāră blāgă, —
ā kăd tākŏ | svādbŭ ūrēdĭšĕ“.

Jamačno Vuk i za sve druge narodne stihove drži ovo isto, t. j. prema stopama se svi pjevaju, i pravilni i nepravilni, a izgovaraju se samo pravilni. Tako on ova dva četrnaesterca rastavlja u sedam trohejskijeh stopa:

dēvŏjčīcă vōdŭ gāzĭ, | nōgĕ jōj sĕ bēlĕ, —
sān mĕ lōmĭ, sān mĕ mōrĭ | sān zăspāt nĕ mōgŭ.

Kad bismo prema govornom akcentu ova dva stiha Vukovim bilježenjem obilježili, onda bi u prvom stihu bilo dĕvōjčĭcă, a u drugom bi bilo: sān zāspăt.

Digitized by Google

Iz svega se ovoga vidi, da Vukovo shvaćanje „stopa“ u našim narodnim stihovima ne može imati vrijednosti za recitiranje i čitanje stihova, već samo za pjevanje, dok je u starijeh Grka i Rimljana dioba u stope i postavljanje u njima „ictusa“ vrijedilo i za pjevanje i za recitiranje. A svaka prava metrika i treba da vrijedi za oboje, pače za recitiranje još i više, a za pjevanje samo toliko, koliko se tijem može koješta lakše razumjeti u recitiranju. Zato je za pravu narodnu metriku vrlo malo koristi u onome, što je Vuk o njoj napisao. Ja dakle ne mogu primiti njegovijeh „stopa“; a kad bih ja uopće o stopama u narodnoj našoj metrici govorio, ne bih ih bilježio kao Vuk, već bih mjesto njegova troheja (—⏑) i daktila (—⏑⏑) bilježio _/_ _ i _/_ _ _, gdje znak — znači slog bez obzira, je li kratak ili dug; a znak / znači uopće akcent bez obzira na njegove razlike. Još valja dodati, da Wollner (str. 188) sasvijem zabacuje u našim narodnim stihovima, i to baš poradi njihovijeh napjeva, diobu na stope, a protivi joj se i Zima („Rad“ *93*, str. 199—200), premda ne onako odlučno kao Wollner.

6. Budman u pomenutome svojem članku rastavlja narodne naše stihove također u stope, za koje ipak ne upotrebljava staroklasička imena kao Vuk. Ali i pored toga Budman je u jezgri vjerniji načelu staroklasičke metrike nego li Vuk. Mi smo vidjeli, da u toj metrici, što se akcenta ili „ictusa“ tiče, nije bilo razlike među pjevanjem i među recitiranjem stihova. Tu slogu između jednoga i drugog hoće Budman da dokaže i u našim narodnim stihovima. On u njima postavlja stope od jednoga, od dva i od tri sloga pa veli, da je na prvom ili na jedinom slogu svake stope ritmički (Budman veli: „metrički“) akcent (dakle „ictus“); kad po dvije stope čine jednu cjelinu, akcent („ictus“) je prve jači nego li druge, tako isto treće stope jači je nego li četvrte. Budman drži, da se i stope i „ictusi“ u narodnim našim stihovima razabiraju i onda, kad ih izgovaramo „kako treba“ (dakle ne samo u pjevanju). Evo nekoliko primjera iz Budmanova članka (gdje znak | znači svršetak stope, || znači odmor, ̏ znači jači ritmički akcent, a ̀ slabiji:

djȅvoj | kà se | klȅ | là, —
žȉto | kào | zlä | tò, —
ȍj ti | zȑno || pšȅnič | nò, —
trȉ ne | bèske || vȍjvo | dè, —
ȁl' joj | rùža || gȍvo | rìla
ȉsti | nà je || ljȕbi | čìce, —

Digitized by Google

sîdjela | mòma || krȁj mo | rà
î sama | sòbom || gȍvo | rì, —
bȍže | mìli || nȁ sve | mù ti | hvȁ | là, —
vîno | pȉje || Krȁlje | vìću | Mȁr | kò, —
drȁga | mòja, || jȅsi l' | sè u | dȁ | là, —
tvȍje | sàm mu || îme | nàdje | nȕ | là, —
jûnak pot | kìva || kȍnja hra | brèna,
vîdjela | gà je || žȁba ze | lèna
i t. d.

Dali se te stope i ti akcenti („ictusi“) razabiraju u pjevanju ovih i sličnih stihova, u to pitanje ja ne ću da diram i dopuštam, da se razabiraju. Ali nikako ne mogu dopustiti, da se stihovi prema tijem stopama i prema tijem akcentima doista izgovaraju. Ako ih doista gdjekoji, svakako vrlo rijetki ljudi, tako izgovaraju, kako hoće Budman, oni odviše stoje pod utjecajem napjeva, t. j. izgovarajući stihove neprestano im je u glavi njihov napjev pa priljubljuju govor napjevu; a da im napjev nije poznat, ne bi im na pamet padalo izgovarati stihove drukčije, nego li ih izgovaraju drugi ljudi, koji ih izgovaraju bez isticanja stopa, po pravilima običnoga govornog akcenta i s određenim odmorima. Izgovaranje stihova, kako hoće Budman, nije obični prirodni govor, nego je skandiranje; pa kao što je skandiranje grčkih i rimskih stihova ponajviše protivno običnome govoru, tako bismo se često nalazili u protivštini s običnim našim govorom, kad bismo naše narodne stihove izgovarali onako, kako hoće Budman, t. j. skandirali ih. — Neprirodnost svoga zahtjeva čini se kao da je i sam Budman malko osjećao, dok članak svoj završuje s riječima: „drugi ćemo put, ako nam Bog i sreća dadu, kazati svoje mnijenje, kako cijenimo da treba mjeriti (skandovati) naše stihove u obziru na akcenat“. Iz tijeh se riječi razabira, da je pisac svoje u članku izrečene zahtjeve o izgovaranju narodnijeh stihova htio valjada u čemu ublažiti; — ali poslije rečenoga članka nije Budman nikad više ništa pisao o metrici i nije izvršio ovoga svojega obećanja. Još jedan vrlo važan razlog protiv Budmanova shvaćanja navest ćemo u §. 29.

Moja obrada narodne metrike.

7. Iz dojakošnjega razlaganja može se prilično razabrati način, kojega se ja mislim držati u ovome poslu. Ovdje ću taj način u kratko i točno da nacrtam. Ja ću dakle narodnu našu metriku gledati da obradim sa svijeh strana, t. j. da prikažem sve pojave

Digitized by Google

za koje držim, da idu u njeno područje. Što mogu protumačiti, to ću protumačiti, a gdje ne mogu, tamo ću se zadovoljiti, da pojav konstatiram i prikažem kako treba, a ostavit ću budućim istraživačima, da ga protumače bilo s muzičkoga, bilo s drugoga kojeg gledišta (na pr. poredbenoga — t. j. poredeći s metrikama drugijeh naroda). Ja držim, da kakovoj iole cjelokupnoj radnji oko narodne metrike hrvatske ili srpske ne može za sad biti drugi zadatak, nego da svu metričku građu što potpunije i savjesnije pribere i pregledno prikaže, jer takove radnje do danas nema, i doklegod je ne bude, ne će se narodna naša metrika moći podičiti boljim plodovima, nego li do danas može. Mi smo do sad već vidjeli, da su plodovi onijeh radnja o narodnoj metrici, što smo ih na početku §. 2. uvrstili u drugu kategoriju, vrlo neznatni; a ovdje ćemo dodati, da su i plodovi radnja prve kategorije tako nepotpuni, da čovjeku, koji hoće ozbiljno proučavati narodnu našu metriku, ostaju još pune ruke posla.

8. Građa za ovaj moj rad oko narodne metrike uzimata je iz Vukovih zbornika narodnih pjesama, i to iz ovijeh izdanja: I. knjiga, Beč 1841. (različne ženske pjesme), — II. knjiga, Beč 1845. (junačke pjesme starijih vremena), — III. knj. Beč 1846. (junačke pjesme srednjih vremena), — IV. knj. Beč 1862. (junačke pjesme novijih vremena), — V. knj. Biograd 1898. (različne ženske pjesme). — Prve četiri ovdje navedene knjige Vuk je sam uredio i na svijet izdao, a peta je knjiga izišla na svijet 34 godine iza njegove smrti. U toj su petoj knjizi trojake pjesme; jedne su preštampane iz knjige: Српске народне пјесме из Херцеговине (женске). За штампу приредио Вук Стеф. Караџић. У Бечу 1866. (sve je pjesme ove knjige sakupio i Vuku St. Karadžiću poslao Vuk Vrčević; ali Vuk St. Karadžić nije ih ni uredio ni izdao na svijet, već su se poslije njegove smrti našle među njegovijem rukopisima, pa su onda izdane na svijet „troškom narodnijeh priloga"); druge su pjesme u pomenutom biogradskom izdanju god. 1898. preštampane iz knjige: Живот и обичаји народа српскога, у Бечу 1867. (i ta je knjiga izišla na svijet poslije Vukove smrti, a složena je iz onoga, što se našlo među njegovijem rukopisima); treći dio u rečenoj V. knjizi sačinjavaju pjesme iz Vukovijeh rukopisa, koje nigdje prije g. 1898. nijesu štampane. Moramo za čitavu V. knjigu (1898.) dodati još ovo: velika većina pjesama tê knjige rđava je i nedotjerana i sadržajem i oblikom te jednim i drugim daleko i daleko zaostaju iza pje-

Digitized by Google

sama I. knjige (1841.). Da je Vuku bilo suđeno, da sam izda još jednu knjigu ženskijeh pjesama, on jamačno ne bi mnogih i mnogih pjesama sadašnje V. knjige (1898.) štampao, već bi ih odbacio kao nedostojne društva ostalih dobrih pjesama; jer je njegovo načelo bilo, da izdaje na svijet samo lijepe i dobre pjesme ili bar takove, kojih je vrijednost srednje ruke. Kad su dakle vrlo mnoge pjesme V. knjige (1898.) loše u svakom pogledu, onda je jasno, da im je i metrika često hrapava i protivna u koječemu metrici dobrih i dotjeranih narodnih pjesama. Bit će prilike češće upozoriti na to.

Što sam se ja u ovome svome poslu oko novijih narodnih pjesama stegnuo samo na pet Vukovih knjiga narodnih pjesama, to nema značiti, da ne bi dobro i korisno bilo pretražiti s metričke strane i druge zbornike narodnih pjesama hrvatskih ili srpskih; nego sam se ograničio na Vuka zato, što držim, da je probitačno, da se metrička pravila narodnijeh pjesama prikažu savjesno i obilno na osnovi građe, koju nam daje onih pet knjiga Vukovih; pa pošto se to učini, kako treba, onda se rezultati, što se dobiju tijem putem, lako mogu potpunjivati i dotjerivati građom, koju nam daju drugi zbornici naših nar. pjesama. Tko bi htio najedno da u svrhe metričke pretraži sve znatnije zbornike nar. pjesama, lako bi klonuo pod težinom posla i izgubio nit u onom labirintu preobilne građe.

9. Vrlo bi zanimljivo bilo pojedine pojave narodne metrike hrvatske ili srpske poreditи s metrikama drugih srodnih naroda, osobito slavenskih. Ali ja u taj posao nijesam htio da ulazim, već ga ostavljam drugima, pa kao što ne ću dirati u inojezične metrike, tako se ne ću obazirati ni na umjetnu metriku hrvatsku ili srpsku, premda držim, da bi umjetni naši pjesnici iz prostonarodne metrike mogli štošta naučiti, čega treba da se drže i čega da se klone, ako hoće, da im poezija bude što narodnija. Bilo bi na pr. dobro, kad bi naši pjesnici prestali namještati riječi u svojim pjesmama onako neprirodno, kako mnogi čine poradi sroka i drugih potreba stiha; t. j. kad bi se u namještanju riječi ugledali u narodne pjesme, koje ne podnose namještanja protivnoga običnome dobrom govoru.[1] Također bi dobro bilo, kad bi se neki pjesnici što se tiče čistoće odmora ugledali u narodne pjesme.

[1] Ovdje treba i samoga sebe da prekorim, što se u mojim prijevodima iz Homera i Virgila dosta često nalazi prijedlog između imenice i pridjeva, na pr. *lađe iz moje* (ili *moje iz lađe*). Toga se u narodnijem pjesmama (a ni u narodnom govoru) ne nalazi, već: *iz lađe moje* ili *iz lađe iz moje.*

Digitized by Google

Često ćemo se u ovom poslu namjeravati na analogiju, t. j. na pojav, koji će čitateljima biti dobro poznat iz gramatike. Vidjet ćemo često, kako narodni pjevači ovu ili onu metričku osobinu, koja je prvobitno opravdana samo u stanovitim slučajevima, prenose i drugamo, kamo ne bi upravo trebalo. Tako je vokativ mjesto nominativa (na pr. vino pije *Kraljeviću* Marko) prvobitno jamačno stajao samo u stihovima, gdje je pjevaču trebao još jedan slog (vokativ *Kraljeviću* duži je za jedan slog od nominativa *Kraljević*), ali je analogija učinila, te je vokativ mjesto nominativa došao i u stihove, gdje pjevača nije na to nagonila potreba stiha. — Tako isto vrlo razgranjena u narodnijem pjesmama poraba deminutiva, gdje se ne misli ništa umanjeno (na pr. *konjic*, *gorica*, *vodica*, *srdašce* i t. d.) razvila se poradi potrebe stiha, jer su deminutivi obično za jedan slog dulji od njihovih temeljnih riječi (na pr. *konj*, *gora*, *voda*, *srce* i t. d.). Po analogiji takovijeh deminutiva ušli su u narodne pjesme i onakovi, koji nijesu ništa dulji od njihove temeljne riječi (na pr. *lišce*, *vince*). — Ovakijeh primjera analogije u građi narodnijeh stihova moglo bi se još nekoliko navesti, ali za sad neka je dosta i ovoliko.

Prijegled naših narodnih stihova.

10. Iz onoga, što je razloženo u §. 5. i 6., razabira se lako, da ja ne mogu prihvatiti ni Vukove ni Budmanove diobe naših narodnih stihova u stope. Ovdje ću reći, da ja uopće nikakovih stopa ne priznajem u građi narodnih naših stihova, a razlog je tome ovaj: stopa znači, da je akcent ritmički (ili i ritmički i govorni) razmješten u pravilnim razmacima, a ti su razmaci vezani na stalna mjesta u stopama. Kako naši narodni stihovi nijesu osnovani na govornom akcentu ni na kvantiteti i kako ja ritmičkoga akcenta ne priznajem u izgovaranju (recitiranju) naših stihova, tako u njima nema ni onih pravilnih razmaka, a kad toga nema, onda nema dabogme u njima ni stopa.

Ne priznajući dakle u narodnim našim stihovima stopa ja stihove rastavljam u članke, ali samo one stihove, koji imaju 7 ili više slogova. Takovi stihovi imaju bar jedan odmor, a neki imaju i dva; u prvom slučaju nalaze se u stihu dva članka, a u drugom su slučaju tri članka. Koji stihovi imaju manje od 7 slogova, oni nemaju odmora, i tako svaki takav stih čini sam sobom članak.

Digitized by Google

Prema broju članaka razlikujem trojake stihove; jedni su stihovi jednočlani, drugi su dvočlani, a treći su tročlani.[1]

11. Ja ću sada pokazati, kakovih sve stihova s obzirom na članke i odmore ima u današnjim našim narodnim pjesmama. U tom će nam poslu znaci — — i t. d. značiti slogove, znak | značit će nam odmore, a stanoviti broj slogova ispred i iza odmora i među odmorima značit će nam članke.

A) Jednočlani stihovi.

a) Četverac.

Obrazac mu je: $\underbrace{— — — —}_{4}$; na pr.

pošla Lila bratac seji
s bratom gostom; govorio:
kad se beše pođi za me.
nakitila, (Vuk V. 135.)

Ovo je veoma rijedak stih. U njemu su složene samo 4 pjesmice, koje su štampane u V. knj. Vukovoj (1898), str. 130—135., a u prvoj knjizi nema ni jedne.

b) Peterac.

Obrazac mu je: $\underbrace{— — — — —}_{5}$; na pr.

u đevojčice ruse kosice;
crne očice, je li đe ko moj?
a u junaka sastavi me s njom!
(Vuk I. 355.)

Ovakovih pjesama ako i ima nešto malo više, nego li su one pod a), opet je i njih vrlo malo, a što ih i ima, ponajviše su im peterci izmiješani s drugim duljim stihovima.

c) Šesterac.

Obrazac mu je: $\underbrace{— — — — — —}_{6}$; na pr.

usnula đevojka mlad junak na konja,
drenku na kor' jenku, govori đevojci:
lozi na grančici; „a Božja ti pomoć,
tudijer mi minu gizdava đevojko!“
i t. d. (Vuk I. 410).

[1] Izraz (i pojam) *članak* ima već Zima („Rad“, *49* str. 1 i d.), — Wollner (str. 202) veli tome *Silbengruppe*. U §. 5. pri kraju rečeno je, da ova dva pisca zabacuju stope u našim nar. stihovima.

Digitized by Google

Ovakovih pjesama premda ima znatno više nego li onih pod a) i pod b) zajedno uzetih, ali se ne može reći, da ih je baš mnogo.

B) Dvočlani stihovi.

a) Sedmerac.

Obrazac mu je: $\underbrace{— — — —}_{4} + \underbrace{— — —}_{3}$; na pr.

zapovedi Gospod Bog — tri nebeske vojvode!
dvema trima anđelom: — snid' te s neba na zemlju."
„o vi moji anđeli, — i t. d. (Vuk I. 127).

Sedmeračkijeh pjesama ima u narodu znatno više nego li šesteračkih.

b) Osmerac I.

Obrazac mu je: $\underbrace{— — — —}_{4} + \underbrace{— — — —}_{4}$: na pr.

o čovječe pravedniče, — poštuj brata starijega,
jedan Božji službeniče! — i tebe će mlađi tvoji,
ako misliš Božji biti, — u dobru se ne ponesi,
čini dobro za života; — a u zlu se ne poništi
i t. d. (Vuk I. 137).

Pjesama složenijeh u ovome stihu ima vrlo mnogo, tako da se može reći, da je ovaj osmerac pored junačkoga deseterca najobičniji stih narodne naše poezije. Pod br. c) imat ćemo „osmerac II.", koji je od osmerca I. mnogo rjeđi. Za to ćemo mi osmerac I. zvati obični ji, a osmerac II. zvat ćemo rjeđi.

c) Osmerac II.

Kako ovaj rjeđi osmerac odmorom treba rastavljati, o tom se ne misli jednako; Vuk u predgovoru pjesmama 1824. kaže, da je u jednijem pjesmama, što su tijem stihom ispjevane, odmor iza petoga sloga (ili kako on veli: „poslije druge stope"), a u drugima veli da je odmor iza trećega sloga („poslije prve stope"). Wollner (na str. 270) kaže, da je odmor iza petoga sloga češći nego li iza trećega i da melodije narodnijeh pjesama potvrđuju jednu i drugu diobu. Zima („Rad" *49* str. 48—49) i Budman nalaze odmor samo iza petoga sloga. Ja velim ovako: nema nijedne narodne pjesme ispjevane ovijem stihom, u kojoj bi svi svi stihovi imali odmor iza trećega sloga, a podosta ima takovih, u kojima

Digitized by Google

je svuda odmor iza petoga sloga; obično su pjesme ovoga stiha takove, da u većini stihova odmor stoji iza petoga sloga, a tek u gdjekojim stihovima iza trećega. U dvije pjesme, što ćemo ih sada navesti, zvjezdica pred stihom znači, da mu je odmor iza trećega sloga, u svima je ostalima iza petoga.

U prvom slučaju je obrazac: $\underbrace{— — —}_{3} \mid \underbrace{— — — — —}_{5}$.

a u drugome: $\underbrace{— — — — —}_{5} \mid \underbrace{— — —}_{3}$,

Imamo:

svu noć mi soko prepjeva
na Milanovu pendžeru:
„ustani gore, Milane!
đevojka ti se udaje
i tebe zove na svadbu;
ako joj ne ćeš na svadbu,
a ti joj pošlji blagosov“. —
* neka je, nek se udaje,
ići joj ne ću na svadbu,
nego joj šaljem blagosov
i t. d. (Vuk I. 269).

skočila skokom jabuka,
udrila gradu u vrata,
prosu se biser iz grada,
savi se tica sokole,
pokupi biser pod perja,
stade mi lećet uzgora,
viđoše mlade đevojke,
hvatiše sivog sokola,
oteše biser iz perja;
prokle ih sivi sokole:
* đevojke, sreće nemale!
* docne se vi poudale;
ni jedna momka ne stekla,
* no starca ali udovca“.
(Vuk V. 389).

Premda je ovaj osmerac mnogo rjeđi od onoga, što smo ga imali pod b), ali zato se ne smije misliti, da je vrlo malo pjesama složenih ovijem stihom; njih ima po prilici toliko, koliko sedmeračkih pjesama.

Još ćemo dodati, da Wollner (str. 270) misli, da je ovaj naš osmerac II. tuđ stih, koji je došao s jedne strane k Slovencima i Hrvatima od Nijemaca, a s druge strane k Srbima preko Bugara od Novogrka. Ovu svoju misao nije Wollner ničim dokazao, to je samo onako utaman bačena tvrdnja, zato je treba zabaciti, kako je zabacuje i Zima („Rad“ *93*, str. 229).

d) Deseterac I.

Ovome je stihu obrazac: $\underbrace{— — — — —}_{5} \mid \underbrace{— — — — —}_{5}$; imamo na pr.

jelen popase smilj po zagorju,
više ga tlači, neg' što ga pase,
lepi ga Ranko na konju tera,
bratac ga Vesa na drumu čeka,

Digitized by Google

a bratac Mila kod bela dvora, a sestra Jela kroz pendžer gleda,
kroz pendžer gleda, tiho besedi
i t. d. (Vuk I. 21).

Ovaj se deseterac nalazi u podosta pjesama, koje su sve ženske; zato ćemo ga za razliku od deseterca II. zvati ženski.

e) Deseterac II.

Obrazac mu je: — — — — | — — — — — —; na pr.

dva su bora naporedo rasla, već to bila dva brata rođena,
među njima tankovrha jela; jedno Pavle, a drugo Radule
to ne bila dva bora zelena među njima sestrica Jelica;
ni među njima tankovrha jela, braća seju vrlo milovala
i t. d. (Vuk II. 14).

Ovo je kud i kamo naš najobičniji narodni stih; u njemu su složene mnoge ženske pjesme, k tome sve današnje junačke pjesme; zato ćemo ga za razliku od deseterca I. zvati junački.

f) Dvanaesterac.

Obrazac mu je: — — — — — — | — — — — — —; na pr.

devojka junaku prsten povraćala:
„naj ti prsten, momče, moj te rod ne ljubi,
ni otac ni majka ni brat ni sestrica;
al' me nemoj, momče, na glas iznositi,
jer sam ja sirota nesretna devojka,
ja bosiljak sejem, meni pelen niče"
i t. d. (Vuk I. 438).

Pjesama ovijem stihom ispjevatih imade malo.

C) Tročlani stihovi.

a) Jedanaesterac.

Obrazac je ovome stihu: — — — — | — — — — | — — —

obvila se bela loza vinova oni su se u mladosti sastali,
oko grada oko bela Budima; a sada se u nevreme rastaju,
to ne bila bela loza vinova, jedno drugom na rastanku govori
već to bilo dvoje milih i dragih; i t. d. (Vuk I. 402).

Digitized by Google

Vuk u predgovoru pjesmama 1824. priznaje, da ne zna pravo, gdje je u ovome stihu odmor, je li iza četvrtoga sloga ili iza osmoga („ili je poslije druge stope ili poslije četvrte"), ili je možda i na jednom i na drugom od ta dva mjesta; ali iza tih svojih sumnja dodaje: „ja ću za sad reći, da je pravi odmor poslije četvrte stope" (dakle po našemu: iza osmoga sloga). Wollner (str. 204 i 250) stavlja odmor iza četvrtoga i iza osmog sloga, tako isto i Budman; a Zima („Rad" *49*, str. 33) stavlja doduše također na obadva ta mjesta odmor, ali iza četvrtoga sloga mu je odmor „pobočni", a iza osmoga „glavni". Ja se u ovoj stvari slažem sa Wollnerom i Budmanom, jer kad bi se stavljao odmor samo iza četvrtoga sloga, onda bi drugi članak bio predug, t. j. imao bi 7 slogova, a takovih članaka nema; kad bismo pak metali odmor samo iza osmoga sloga, onda bi još duži bio prvi članak, t. j. imao bi 8 slogova. Mi smo naprijed vidjeli, da su stihovi od 7 i od 8 slogova dvočlani, t. j. imaju u srijedi odmor; i to mene nagoni, da jedanaesterac rastavljam onako, kako je pokazato.

Napokon ću dodati, da jedanaesteračkih pjesama nema baš mnogo, ali opet ima ih više nego dvanaesteračkih.

b) Trinaesterac.

Obrazac mu je: — — — — | — — — — | — — — — —; n. pr.

da s' hvatamo tanke slamke, tanke tanahne,
da gledamo, ko će s kime da se ljubimo;
hvatajte se tanke slamke, tanke, tanahne,
da gledamo, ko će kome u sreći pasti,
kome staro, kome mlado, kom što sreća dâ
i t. d. (Vuk I. 173).

Iza običnijega osmerca i junačkoga deseterca ovo je najobičniji narodni stih, dakako samo u ženskijem pjesmama. Vuk u predgovoru pjesmama 1824. postavlja ovome stihu odmor samo iza osmoga sloga, ali to ne može dobro biti (vidi, što je rečeno pri jedanaestercu); Zima („Rad" *49*, str. 22) i ovdje postavlja „pobočni" odmor iza četvrtoga, a „glavni" iza osmoga sloga; Wollner (str. 213) i Budman postavljaju odmore, kao i ja što ih postavljam.

Digitized by Google

c) Četrnaesterac.

Obrazac je: $\underbrace{— — — —}_{4} \mid \underbrace{— — — —}_{4} \mid \underbrace{— — — — — —}_{6}$

devojčica vodu gazi, noge joj se bele,
za njom momče konja jaše, grohotom se smeje:
„gazi gazi, devojčice, ne bi l' moja bila!"
kad bih znala i videla, da bih tvoja bila,
mlekom bih se umivala, da bih bela bila,
ružom bih se utirala, da b' rumena bila;
svilom bih se opasala, da bih tanka bila.
(Vuk I. 427).

Ovaj stih pripada među najrjeđe. Vuk u predgovoru pjesmama 1824. postavlja i ovdje odmor samo iza osmoga sloga, ali to ne valja; za Zimu („Rad" *49*, str. 18), Wollnera (str. 205 i 214) i Budmana vrijedi isto, što smo rekli pri trinaestercu.

12. Drukčijih stihova, nego li su oni, što su navedeni u predašnjem §-u, tako malo ima u narodnijem pjesmama, da se upravo može reći, da ih i nema. Ponajviše se takovi stihovi nalaze u pjesmama pomiješani među drugima više ili manje običnim stihovima. Ja ću sada navesti takove prerijetke stihove, na koje se iza ovoga §-a dalje ne ću više obazirati.

A) Dvočlani stihovi.

a) *sedmerac* sa člancima 5 + 2 ili 2 + 5:

kaloper Pero, leljo! —
otvori vrata, Pero! —
a što će vrata, Jelo?
i t. d. (Vuk I. 277)
maglo, maglice moja!
(u pripjevu, — Vuk I. 327).

b) *sedmerac* sa člancima 3 + 4:

što zoveš, vita jelo? (Vuk I. 277)
na hridu, na kamenu
(u pripjevu, — Vuk I. 329).
crne mi oke kažu,
živa mi, džano, bila! (Vuk I. 357).

c) *deveterac* sa člancima 4 + 5 u ovoj pjesmici:

ao moja goro zelena
kroz te teče voda studena;
rad bi je se junak napiti,
al' ne može leda probiti;

Digitized by Google

oko leda trava zelena
i u travi ruža rumena,
oko ruže, dušo, tulipan;
ljubio te Ranko svaki dan
(Vuk V. 419).

Ovakav se deveterac nalazi još u istoj knjizi na str. 342. ispremiješan u kratkoj pjesmici s desetercima; deveterci glase:

imam čelo, samo da mi znaš,
imam oke, samo da mi znaš,
imam kose, samo da mi znaš

i tako još u tri stiha, i svuda se mijenja samo druga riječ. Inače nigdje više u Vuka nema ni ovakih ni drukčijih deveteraca.

d) *jedanaesterac* sa člancima 5 + 6:

brala bih sasu, ljubila bih Vasu,
brala bih situ, ljubila bih Mitu i t. d.

ti se i drugi takovi stihovi (s promjenama dvosložnijeh riječi u sredini i na kraju) nalaze na početku kitica u Vuka I. 629; ostali su stihovi u tijem kiticama deseterci (4 + 6). — Još imamo dva primjera ovakoga jedanaesterca u pjesmicama složenima iz različnijeh stihova:

sveti Nikola, svjema nam pomozi (Vuk I. 78), —
sinju mi moru magla ne zapada (406).

B) Tročlani stihovi.

a) *deseterac* sa člancima 3 + 4 + 3:

poigraj, lepi Pavle, poigraj (Vuk I. 185).

Taj stih dolazi bez promjene četiriput na početku kitica. Ne može se reći, da je to ženski deseterac (5 + 5), jer odmor jamačno nije između riječi *lepi* i *Pavle*, već je jedan između *poigraj* i *lepi*, a drugi između *Pavle* i *poigraj*.

b) *dvanaesterac* sa člancima 4 + 4 + 4:

(pohodi mili kume, vreme ti je),
ostavi nam kolu dara, zakon ti je,
ako li nam ne ostaviš, zazor ti je.

Ovo je svatovska pjesmica u Vuka I. 31; prvome stihu u prvom članku fali, kako se vidi, jedan slog, t. j. mjesto *pohodi* trebalo bi da je: *oj pohodi* ili *ded pohodi* ili što slično. — Držim, da

Digitized by Google

nema pravo Zima, koji u „Radu“ *49.* str. 29. i *93.* str. 204. ovakav dvanaesterac nalazi i u narodnijem tužbalicama, kakove se u južnijem krajevima pjevaju nad pokojnima, na pr.

evo danas treće jutro,
zlo mi jutro!
da te zovem i prizivljem,
sinko Vuko!
ispred kuće zatrnjene,
uh mi vazda!
ne bi li mi doletio,
moj sokole!
a ti mi se ne ozivlješ,
krilat sine!
trag ti ne znam, jav ne čujem,
jad me čuo!
oćedoh te, oružah te,
moj delijo!
i cvijećem naresih te,
moj cvijete!
majci pođe, pak ne dođe,
majci kuku!
brzo majku zaboravi,
zašto, sinko?
i t. d. (Vuk V. 112).

Ove su pjesme upravo složene u osmercima (4 + 4), i svakom je osmercu dodat pripjev od četiri sloga; da je taj pripjev samo dodatak stihu, a nije njegov sastavni dio, to se jasno vidi otud, što bi se svi ti pripjevi mogli izostaviti, pa bi osmerci i bez njih davali valjan smisao. Ti su dakle pripjevi dodati samo poradi pjevanja kao i drugi pripjevi u narodnijem pjesmama. Za to ja ne ne mogu sa Zimom uzimati, da su tužbalice složene u dvanaestercima (4 + 4 + 4). Takovih je tužbalica štampano nekoliko u Vuka V. str. 70 — 118.

c) *dvanaesterac* sa člancima 3 + 4 + 5:

svatovi uranili, put izgubili,
devojka rukom maše, da im put kaže:
„ovamo, gosti moji, ovo su dvori,
ovo su dvori, ja sam devojka,
ja sam devojka vašega momka,
i ja ću s vama ići i vaša biti“. (V. 63.)

Stihovi 4. i 5. u ovoj pjesmici su ženski deseterci.

U Vuka I. 57. i 58. nalazimo kao zadnji stih u dvije trinaesteračke pjesme:

popij i tu i drugu, da ti obje probudu.

Uzmemo li, da je to jedan stih, onda su mu članci 4 + 3 + 4 + 3, dakle bi to bio četveročlani stih; a budući da smo mi do sad svuda imali samo jednočlane, dvočlane i tročlane stihove, a ni jedan četveročlani, zato će bolje biti reći, da su ovo upravo dva stiha i prema tome da bi ih trebalo pisati:

Digitized by Google

popij i tu i drugu,
da ti obje probudu, —

a to su dva sedmerca sa člancima 4 + 3.

Mješoviti stihovi.

13. U junačkijem pjesmama svagda su svi stihovi kao i prvi, t. j. sve je s kraja na kraj sam deseterac, kojemu su članci 4 + 6. U ženskim pjesmama obično svi stihovi imaju isti broj slogova i imaju iste članke; ali podosta ima među njima i takovih, gdje nijesu svi stihovi kao i prvi, nego se razlikuju ili brojem slogova ili člancima ili i jednim i drugim.

Ima pjesama, u kojima nalazimo stihove najprije od jedne ruke, a onda od druge, a među njima je razlika samo za 1 slog. Takove su na pr. ove pjesmice:

(10) na kraj, mobo, na kraju je torba
„ i u torbi paučljiva proja;
(11) navalite, mobo moja, pod veče,
„ bit će vama šugav jarac do veče, (I. 169)

* *

(6) šikala se barka (7) i popove đečice;
„ put svetoga Marka, „ udri, pope, đečicu,
(7) puna barka pšenice „ da ne gaze pšenicu! (I. 194).

* *

(12) nevjestice mlada u novome piru,
„ da bi uživala sve danke u miru,
„ da bi se nazvala sedam sina majka,
„ da bi porodila popa redovnika,
„ koji bi nam bio svemu rodu dika,
(13) svemu rodu i plemenu na veliku čast,
„ a našijem mladijencem u najbolji čas!
i t. d. (V. 36).

Ovdje možemo dodati, da ima i takovijeh pjesama, u kojima su svi stihovi osmerci, ali nejednaki; t. j. najprije dolaze običniji osmerci (4 + 4), a onda rjeđi (5 + 3) ili obrnuto. Takove su pjesme: V. str. 40, 342 i 455.

U pjesmi, koja sad dolazi, umetnut je jedan šesterac među same peterce:

vince je teklo, „pijte me, pijte,
nama je reklo: dobri junaci!

Digitized by Google

mene će biti, ali će biti,
a vas biti ne će, ko će me piti". (I. 83.)

A u pjesmi V. str. 303. izmiješani su sedmerci s osmercima (5 + 3) i t. d.

14. Stihovi od dvije ruke u istoj pjesmi mogu se među sobom razlikovati za dva sloga ili za više. U dosta pjesama dolaze iz početka jedni, a poslije drugi stihovi. Imamo na pr.

(5) dobar čoeče, (5) brzo se steče!
„ dobro ti reče, „ u dobre čase
„ dobro ti reče, „ pod pune čaše
(13) svemu rodu i plemenu na veliku čast,
„ a našijem mlad'jencima u najbolji čas!
„ a svak reci i pomisli, da je dobar čas!
„ tako vama i Bog dao vazda dobar čas! (I. 30.)

* *

(7) oj orlovi, orlovi! (7) vode li nam snašicu?
„ letiste li visoko, „ je li tanka visoka,
„ gledaste li široko? „ je li bela rumena?
„ vidiste li svatove?
(13) trepeću li novi venci na našoj snaši?
„ vije li se crven barjak nad milim kumom?
„ je li zdravo konj zelenko pod mladoženjom? (I. 43).

* *

(8) okolo dvora jasenje, (8) sva braća njemu dohode,
„ u ovom dvoru veselje, „ Petar im vino služaše,
„ mladi se Petar ženjaše, „ braća mu čašu primahu,
„ svu braću zove na svadbu, „ sve dobre čase spominju:
(10) „sve ti, brate, u čas dobar bilo,
„ a ovo ti danas u najbolji!" (I. 58)

* *

mili Bože na svemu ti hvala! darujte me hranitelji,
mili Bože i nedeljo mlada! hranitelji, roditelji,
mili Bože, pomozi svakome, darujte me, braćo moja
svakom bratu i dobru junaku, plemenita i čestita,
koji ore pa sirote hrani, braćo moja milostivna!
i sirote i crva i mrava. nemojte me prolaziti,
moga dara pronositi i t. d. (I. 138).

Ovakovih pjesama ima još i drugih, na pr. I. str. 74, 387, 446, 495, — V. str. 17, 19, 37, 51, 453 i t. d. U nekijem su pjesmama isprva kraći stihovi, onda dulji, u nekima je obrnuto.

Digitized by Google

Stihovi, koji se ovako razlikuju za više slogova nego za jedan, mogu biti izmiješani; tako na pr. u ovoj pjesmi među petercima nalazimo jedan osmerac (4 + 4):

srebrna čaša, sto dukat' valja,
biserna brada, biserna brada
biser se runi, tri b'jela grada,
u čašu pada, čast da ti je, pope Vuko,
svaka ga čaša vino crveno! (V. 33).

Ovamo idu i pjesme: I. str. 98 (među šestercima jedan osmerac — običniji), 448 (pet trinaesteraca među jedanaestercima), 513 (među običnijim osmercima nekoliko šesteraca), V. 482 (dvanaesterci pomiješani sa sedmercima) i t. d.

15. U istoj pjesmi može biti ispremiješanih stihova od više ruku nego od dvije. Takove su na pr. pjesmice:

(5) gospođa si ti,
„ mlađi smo ti mi;
„ nauči nas ti,
(6) što ne um'jemo mi,
(8) mudru sjetu i nauku,
(6) što ne um'jemo mi.
(6) i oko i čelo
(7) sve vam, braćo, veselo!
(I. 86).

(6) o Božiću brate,
(6) dobro mi je na te,
(8) i dva i tri dana po te,
(6) ali nikad, brate,
(4) kao na te. (V. 146).

* *

(7) popij i tu i drugu,
„ da ti obje probudu;
(8) ako ne ćeš tu popiti,
„ nemao se čim pokriti
(6) ni sebe ni žene

(7) ni đeteta kod sebe,
„ neg' te žena bubala,
(6) dok ti duša ispala,
„ da bi čim, neg' ničim,
(7) već držalom motičnim!
(I. 89).

* *

(12) još Boga molimo i prečistu slavu!
(11) sveti Nikola, svjema nam pomozi!
(10) ti nam daj vince veselo piti,
„ veselo piti, u časti biti! (I. 78).

* *

(12) a mala ti fala, moj jasni mjeseče,
(8) na istoku žarka sunca;

Digitized by Google

(12) ja imadem mlada St'jepa gospodara,
(10) on je meni moje žarko sunce,
(12) a koje mi sunce nigda ne zahodi,
(11) sinju mi moru magla ne zapada (I. 406).

Ovamo idu i pjesme: I. str. 121 (među jedanaestercima tri sedmerca i dva osmerca — rjeđa), — V. 147 (šesterci, sedmerci i osmerci — običniji), 148 (šesterci, sedmerci i trinaesterci), 440 (među šestercima tri peterca i jedan sedmerac) i t. d.

Pripjevi.

16. Mnoge ženske pjesme imaju pripjeve (franc. refrain), t. j. dodatke od jedne ili od više riječi, od jednoga ili od više stihova. Ti se dodaci uzimaju u pjesme samo poradi pjevanja; to se vidi otud što čitajući ili recitirajući takove pjesme možemo sve pripjeve preskočiti, pa smislu pjesme i pojedinijeh stihova ne će ništa nedostajati, ali u pjevanju ih ne možemo izostaviti, jer bi napjevu nešto falilo. Da su pripjevi samo napjeva radi, to se još i otud vidi, što se u pripjevima često nalaze riječi, koje ništa ne znače, koje su dakle naprosto izmišljene; a i one riječi u pripjevima, koje samo sobom nešto znače, koje dakle nijesu izmišljene, ne dodaju smislu pojedinijeh stihova ništa. — Zato se ja u ovome svojem članku ne ću izvan ovoga „uvoda“ nigdje više obazirati ni malo na pripjeve, jer ja ne proučavam narodne napjeve, nego građu narodnijeh stihova, a za tu građu nemaju pripjevi nikakve važnosti. — Mi ćemo ovdje ogledati najprije pripjeve, koji se sastoje samo od pojedinijeh riječi, t. j. koji sami sobom ne sačinjavaju stiha. Izatoga ćemo ogledati pripjeve, koji sami sobom čine stihove, jedan ili više njih.

A) Pripjevi od pojedinijeh riječi.

a) Pripjev stoji na kraju stihova:

oj i dva svata, dva uprosnika! *lê, lẽlja lê!*
kud vi idete, šta vi tražite? *lê, lẽlja lê!*
i t. d. I. 1.

s one strane Morave *bela dudo*
beo čador razapet *bela dudo*
i t. d. I. 417.

„Kraljičke“ šesteračke pjesme pjevaju se tako, da se svaki stih pjeva triput i onda se doda pripjev *lẽljo*: I. 97—111.

Digitized by Google

b) Pripjev stoji u sredini stihova:

o tako ti, *l' jepa Mare*, pod v' jencem đevojko!
kad si poljem, *l' jepa Mare*, bosilje sijala
i t. d. I. 49.

Takovih ima još drugih 7 stihova u pjesmi, kojoj su ostali stihovi deseterci (4 + 6) bez pripjeva.

* *

tekla voda, *vojno le!* tekelija,
kad je tekla, *vojno le!* kud se dela?
i t. d. I. 49.

vezak vezla, *vojno le!* lepa Ruža,
njoj doleti, *vojno le!* siv sokole
i t. d. I. 61.

zafali se, *jâdo!* Edem momče mlado
u kavani, *jâdo!* među jaranima
i t. d. I. 262.

ja posadih vinograd,
ja posadih, *dragu ljubim*, vinograd,
tamo dole pod zapad,
tamo dole, *dragu ljubim*, pod zapad
i t. d. I. 278.

da j' u mene, *lale Lazo*, što j' u cara blago,
ja bih znala, *lale Lazo*, šta bih kupovala
i t. d. I. 356.

zima prođe, *dušice moja*, a proljeće dođe,
ptice poju, *dušice moja*, cvetaju ružice
i t. d. I. 395.

c) Pripjev stoji u sredini i na kraju stihova:

dobar veče, *koledo*, domaćine, *koledo*,
zatekosmo, *koledo*, gde večera, *koledo*
i t. d. I. 114.

takove su i druge pjesme „od kolede“ u Vuka I. 114—116.

o jabuko, *tedena*, zeleniko *redena!*
što s' toliki, *tedena*, rod rodila *redena?*
i t. d. I. 177.

neven vene, *lê*, za goricom *lê, lê lêljo lê!*
mene zove, *lê*, da ga berem *le, le leljo le!*
i t. d. I. 276.

Digitized by Google

devojka mi, *Rado!* kosu češlja, *rode moj!*
kosu češlja, *Rado!* Boga moli, *rode moj!*
i t. d. I. 413.

B) Pripjevi od stihova.

a) Pripjev se sastoji u jednom stihu:

prva kita prv'jenčeva
dobri ste došli svatovi!
a druga je starog svata,
dobri ste došli svatovi!
i t. d. I. 19.

poranile devojke
Jelo le, Jelo, dobra devojko!
poranile na vodu
Jelo le, Jelo, dobra devojko!
i t. d. I. 119.

paun pase, trava raste,
paun moj, paun moj!
pauna nam noge bole,
paun moj, paun moj!
i t. d. I. 183.

ja se najmih u popa,
ah na moju zlu sreću,
ja se najmih, da orem,
ah na moju zlu sreću
i t. d. I. 511.

b) Pripjev se sastoji u dva stiha ili u više:

pala magla na livadu,
maglo, maglice moja,
razvijaj mi se, maglo, razvijaj.
u toj magli tri devojke,
maglo . . . .
razvijaj . . . .
i t. d. I. 327.

siđele su tri đevojke,
Pavle, đavle, ne gledaj me,
ne smij se na me.
jedna drugoj govorila
Pavle . . . .
ne smij . . . .
i t. d. I. 329.

Pripjev od tri stiha:

slatko je vince, medno je vince,
al' je medna godina,
koja ga je rodila

nalazi se iza svakoga stiha u dvanaesteračkoj pjesmi: I. 429.

U pjesmi I. 329. nalazi se pripjev:

na hridu, na kamenu,
a u lugu zelenome,
a u lugu bumbul poje,
poj, Ajke dušo moja, poj!

iza svakoga stiha osmerca (4 + 4).

Pripjev od pet peteraca, u kojima su gotovo same izmišljene riječi nalazi se u deseteračkoj (5 + 5) pjesmi I. 518. Pripjev od

Digitized by Google

7 stišića ima pjesma I. 326. iza svakoga stiha osmerca (4 + 4), a pripjev od 10 stihova nalazimo u pjesmi I. 233. također iza svakoga stiha osmerca (4 + 4).

Vrlo se rijetko nalaze po dva različna pripjeva u jednoj istoj pjesmi. Tako u pjesmama I. 198. i 219, koje su složene od samih običnijih osmeraca, nalazimo pripjev *làdo le mîle* iza svakoga lihog stiha, a pripjev *oj làdo oj* iza tâkôg stiha; u pjesmama od kolede, što su štampane u V. 121—123. iza svakoga lihog stiha osmerca (4 + 4) dolazi pripjev *koledo, koledo*, a iza svakoga tâkôg *veselo, veselo.*[1]

Kitice.

17. Kitice u umjetnoj poeziji grade se tako, da su brojem i građom stihova jedna drugoj jednake, a riječma su različne. U našoj prostonarodnoj poeziji kitice imaju među sobom zajednički ne samo broj stihova i građu njihovu, nego od velike česti i riječi, tako da se u pojedinijem kiticama samo neke riječi mijenjaju, a većina ih ostaje bez promjene kroza sve kitice. Ova razlika između poezije umjetne i naše prostonarodne potječe otud, što se u onoj svakom kiticom izriče druga, ako i ne nova, ali dalje razvijena misao, dakle trebaju i druge riječi, a u ovoj se ponavlja ista misao kroza sve kitice s neznatnim dodacima. U Vuka I. str. 54. na pr. nalazimo pjesmu, kojoj prva kitica glasi:

pasla Mara paunîće — na dan perce uzimala,
i bijele golubiće, — u v'jenac ga uvijala,
prvijenca darivala.

Iza ove kitice dolaze još druge četiri, koje sve prva četiri stiha imaju sasvijem onako kao i prva kitica; samo se u petom stihu razlikuju, te druga kitica ima: starog svata darivala, — treća: dva đevera darivala, — četvrta: mila kuma darivala, — peta: vojvodu je darivala. Vidi se dakle, da je osnovna misao kroza sve kitice ista, samo joj se u pojedinima nešto malo novo dodaje. To vidimo i u pjesmi I. str. 180, kojoj prva kitica glasi:

[1] Nijesu jasne bilješke Vukove za pripjeve u pjesmama I. str. 433 i 530. — Neobično je umetanje (možda i nije pripjev): V. str. 395. — Vrlo je neobična pjesmica u V. knj. str. 462, gdje ima iza svakoga stiha (šesterca, samo je prvi peterac, — a svijeh je pet) pripjev, i to iza prvoga: *a što, more, što?* iza drugoga i četvrtog: *ne bi, more, ne*, iza trećega: *štono reče, što?* iza petoga: *drž' je, Jovo, de!* Da su to pripjevi, vidi se iz onoga, što se veli u izdanju g. 1866. str. 271.

Digitized by Google

igralo kolo pod Vidin, — eto ti brata, idi s njim, —
pusti me, majko, da vidim. — neka mi brata, ne ću s njim.

Još dolaze tri kitice, a u svakoj su prva dva stiha kao i u prvoj; treći i četvrti stih glasi u drugoj kitici:

eto ti sestre idi s njom, —
neka mi sestre, ne ću s njom; —

u trećoj:

eto ti oca, idi s njim, —
neka mi oca, ne ću s njim; —

u četvrtoj:

eto ti dragog, idi s njim, —
neka mi dragog, hoću s njim.

I iz te se pjesme vidi, da se u drugoj kitici i u daljima samo onoliko rječči mijenja, koliko je baš prijeko nužno.

Još evo jedan primjer: pjesmi I. str. 420 glasi prva kitica:

u livadi pod javorom voda izvire,
tu dolazi mlada moma, vodu zahvata,
Beogradu pod zidove vodu donosi,
Mirko joj se s grada baca zlatnom jabukom:
„uzmi, moma, tu jabuku, moja ćeš biti.“
moma ju je uzimala, pak natrag baca:
„nit ću tebe ni jabuke, okani me se“.

U drugoj i trećoj kitici prva su tri stiha i prva dva članka u četvrtom stihu sasvijem onakovi, kako je u prvoj kitici; druga dakle kitica u ostalome glasi:

— — — — — — — — zlatnim đerdanom:
uzmi, moma, ovaj đerdan, moja ćeš biti“.
moma đerdan uzimala, pak natrag baca:
„nit ću tebe ni đerdana, okani me se“.

Treća kitica ima to ovako:

— — — — — — — — zlatnim prstenom:
„uzmi, moma, ovaj prsten, moja ćeš biti“.
moma prsten uzimala, na prst natiče:
„hoću tebe i tvoj prsten, i ja sam tvoja“.

Iz drugoga i trećeg primjera vidi se, da je s promjenom, koju sadržava zadnja kitica, združena t. zv. poanta (franc. pointe). Takovih pjesama sa poantom u zadnjoj kitici ima još i drugih. Narodni pjevači svagda paze na to, da poanta bude u zadnjoj kitici,

Digitized by Google

jer oni dobro osjećaju, kad bi je metnuli u drugu koju kiticu, da bi s tijem ne samo poantu uništili, već da bi i čitavu pjesmu pokvarili.

U ova tri navedena primjera svi su stihovi u svijem kiticama među sobom jednaki i brojem slogova i člancima; druge su takove pjesme:

5 kitica od 9 šesteraca: I. 206,
4 kitice od 10 sedmeraca: I. 204,
3 kitice od 6 sedmeraca: I. 205,
5 kitica od 11 običnijih osmeraca: I. 66,
2 kitice od 12 običnijih osmeraca: I. 292,
5 kitica od 6 rjeđih osmeraca: I. 202,
2 kitice od 7 rjeđih osmeraca: I. 288,
5 kitica od 5 rjeđih osmeraca: I. 209,
4 kitice od 8 junačkih deseteraca: V. 159,
8 kitica od 4 dvanaesterca: V. 240,
4 kitice od 5 trinaesteraca: I. 14 i 69,
6 kitica od 3 trinaesterca: I. 18,
4 kitice od 3 trinaesterca: I. 34 i 70,
5 kitica od 5 trinaesteraca: I. 35,
2 kitice od 4 trinaesterca: I. 54,
5 kitica od 4 trinaesterca: I. 61,
4 kitice od 4 trinaesterca: V. 3,
4 kitice od 6 trinaesteraca: V. 7.
5 kitica od 5 četrnaesteraca: I. 378.

18. U svijem pjesmama, što su do sad spomenute, kitice su dotjerane, t. j. svaka kitica ima isto onoliko stihova, koliko ih ima prva, ni manje, ni više. Ali ima i takovih pjesama, u kojima kitice nijesu dotjerane, t. j. u kojima zadnja kitica ima po koji stih više ili manje, nego li ih imaju ostale kitice. Tako u pjesmi I. str. 76 prva kitica glasi:

moja rosna košutice! — pratila sam prvijenca
što si tako obrosjela? — te sam tako obrosjela;

u drugoj kitici prvi, drugi i četvrti stih glasi isto tako, a treći ovako:

pratila sam starog svata; —

u trećoj kitici sve je jednako osim trećega stiha, koji glasi:

pratila sam sretnog kuma; —

Digitized by Google

u četvrtoj kitici prva dva stiha i zadnji glase jednako kao i u dojakošnjim kiticama, a ispred zadnjega stiha stoje ova dva:

pratila sam barjaktara
i ostale sve svatove,

i tako je izišlo 5 stihova. Na to su nalik i ove pjesme: I. str. 26 (15 kitica od 4 običnija osmerca, samo u zadnjoj je 5 stihova), I. 201 (5 kitica od 5 junačkih deseteraca, samo u zadnjoj ih je 6), I. 347 (2 kitice od 9 junačkih deseteraca, a u trećoj ih je 7). Još su manje dotjerane kitice u pjesmama I. str. 293 i 302; u prvoj se nalaze dvije kitice, jedna ima 13 trinaesteraca, druga 16, ali je zajedničko samo prvijeh 9 stihova; u drugoj opet pjesmi dvije su kitice, prva od 15, druga od 16 običnijih osmeraca, a zajedničko je samo prvijeh devet stihova. Još ću spomenuti dvije pjesme u I. str. 71, 72; obje imaju u prvijeh 6 kitica po dva trinaesterca, a u zadnjoj su kitici tri stiha, prvi i treći su trinaesterci, a drugi je običniji osmerac.

19. Izuzevši ove dvije sada spomenute pjesme sve su druge, što smo ih do sad imali, takove, da su im kitice složene od jednakijeh stihova. Rjeđe su pjesme s kiticama složenima od nejednakijeh stihova. Takova je na pr. pjesma I. str. 346, kojoj prva kitica glasi:

zora zori, petli poju, — nije zora, već je mesec,
puštaj me, dušo, da idem, — pospavaj, jagnje, kod mene.

Tu su doduše svi stihovi osmerci, ali prvi i treći su običniji, a drugi i četvrti su rjeđi; ostale su 4 kitice načinjene kao i prva. Još da navedemo pjesmu I. str. 357, u kojoj ima 5 jednakijeh kitica, a prva glasi:

u popove šćerce — pogledaj me s njima!
crne mi oke kažu, — a sad velim ter velim,
živa mi, džano, bila! — sirotice moja!

Tu dakle vidimo u stihovima 1. 4. 6. šesterce, u 2. i 3. su sedmerci sa člancima 3 + 4 (vidi u §. 12.), a u 5. je stihu sedmerac sa člancima 4 + 3.

Drugi su primjeri kitica iz mješovitijeh stihova ovi: I. str. 36 (prvi je stih trinaesterac, a druga četiri su obični osmerci), — I. str. 185 (prvi stih je deseterac sa člancima 3 + 4 + 3, što smo ga imali u §. 12., drugi i peti stih su običniji osmerci, a ostala

Digitized by Google

četiri su peterci), — I. str. 186 (prvi stih je rjeđi osmerac, drugi, peti, šesti i sedmi stih su običniji osmerci, a ostalih pet stihova su peterci), — I. str. 301 (prvi stih je peterac, a druga tri su šesterci). Osobita je pjesma i I. str. 346; njoj prva kitica glasi:

sadih krušku ukraj puta, pod njom sjedi stari starac,
ja mljah, jabuka je: ja mljah, jarac da je.

Tu dakle imamo u prvom i u trećem stihu običnije osmerce, a u drugom i u četvrtom šesterce. Takova je i druga kitica. U ostale tri kitice prva su tri stiha kao i u prvoj, a zadnji je opet običniji osmerac; prema tome zadnja kitica glasi:

sadih krušku ukraj puta, pod njom sjedi đevojčica,
ja mljah, jabuka je; ja mljah, da je prepelica.

Osobite su kitice u pjesmama I. str. 502, 505, 523, gdje vidimo, kako postepenim umetanjem stihova kitice jedna za drugom sve više rastu.

Vrijedno je zabilježiti, da se ni u kakvijem kiticama ne nalaze ova dva stiha: ženski deseterac (5 + 5) i jedanaesterac.

Na početku §. 17. rečeno je, u čemu se razlikuju naše prostonarodne kitice od kitica u umjetnijem pjesmama. Ovdje ćemo dodati, da se doduše u V. knj. str. 321—323 nalazi pjesma složena od četverostišnih kitica, u kojima nema ponavljanja, kao što smo ga vidjeli u svima narodnim kiticama do sad. Ali treba reći, da pomenuta pjesma u V. knjizi jamačno nije narodna, već ju je ispjevao kakav poluučeni nazovipjesnik; to dokazuju i nenarodne misli u pjesmi i hrapavi stihovi i uopće čitav ton i sadržaj. U istoj knjizi ima na str. 146. kratka božićna pjesmica od dvanaest šesteraca pa je razdijeljena u kitice po od 4 stiha, a u tijem kiticama opet nema onoga za prave narodne kitice karakterističnoga ponavljanja. Ali sadržaj te pjesmice i red misli u njoj nijesu takovi, da bi se ona morala štampati u kiticama; mogla bi se štampati bez ikakvoga trganja u kitice kao 12 suvislijeh stihova.

Pisanje duljih stihova.

20. Pjesme ispjevane u duljim stihovima nalazimo štampane sad u jednom retku, sad u dva. Tako u I. knjizi na str. 426. nalazimo

Digitized by Google

dvije trinaesteračke pjesme, koje su varijante jedna prema drugoj, pa je prva štampana:

devojčice ružičice, ružo rumena!
što ti sa mnom ne besediš, usta medena? i t d.

a druga je štampana:

đevojčice, ljubičice, ružo rumena!
što ti sa mnom ne besjediš, usta medena? i t. d.

U poznatom nam predgovoru lajpciškoga izdanja 1824. (str. LIX.) navodi Vuk dva prva stiha iz dvije četrnaesteračke pjesme i bilježi ih:

devojčica vodu gazi, noge joj se bele, —
san me lomi, san me mori, san zaspat ne mogu,

ali u samom izdanju štampane su dotične pjesme drugačije, t. j.

devojčica vodu gazi, noge joj se bele,
za njom momče konja jaše, grohotom se smeje i t. d. (str. 218)

san me lomi, san me mori, san zaspat ne mogu,
misleć mene, mati moja za koga će dati i t. d. (str. 182)

Onako po u dva retka štampane su ove dvije pjesme i u bečkom izdanju (1841.) str. 427 i 378.

U Vuka I. str. 392 i 393 štampane su dvije varijante iste pjesme, pa je prva štampana u dvanaestercima:

slavulj ptica mala svakom pokoj dala,
a meni junaku tri tuge zadala . . . .

a druga u šestercima:

o đevojko mala, svakom pokoj dala,
a mene junaku tri tuge zadala . . . .

Pravo veli Zima („Rad“ *49*, str. 9), da pisanje duljih stihova u jednom ili u dva retka „najviše stoji do volje prepisivača i izdavatelja narodnih pjesama“, a to s drugijem riječma znači, da je i jedno i drugo bilježenje jednako dobro. To je i moje mnijenje, zato ja nikakve važnosti ne dajem pitanju, kako je bolje bilježiti

Digitized by Google

pomenute stihove. Dopuštajući pisanje tijeh stihova u dva retka ja te retke ne držim za kitice, jer kad bi to bile kitice, moralo bi u njima biti ponavljanja, koje je za kitice u našim narodnim pjesmama karakteristično (vidi na početku §-a 17.).

Dioba ostaloga posla.

21. Pošto smo ovako došli do kraja uvoda u narodnu metriku te smo sada spremni, da u sam pravi posao zađemo, potrebno je, da sasvijem u kratko razložim, kako ću ja taj pravi i glavni posao razdijeliti.

Mi do sad dobro znamo, da su u građi narodnih naših stihova glavne ove tri stvari: članci, odmori i broj slogova. Otud izlazi nuždan zahtjev, da tê tri glavne stvari sa svijeh strana ogledamo i da proučimo sve, što s njima stoji u svezi. Budući da se članci ne mogu svagda sastojati u jednoj jedinoj riječi, već treba da se raspadaju u dvije riječi ili u više njih od različnoga broja slogova, dužnost će nam biti, da u prvoj glavi, koja govori o člancima, uhvatimo pravila za riječi od jednoga ili od više slogova, na kojim mjestima u člancima mogu koje stajati. U drugoj glavi ne ćemo govoriti samo o odmorima u sredini stihova, već i na kraju, a to je posve prirodno, jer je na kraju stiha odmor svagda jači nego li u sredini; zatijem ćemo u toj glavi govoriti o interpunkcijama u stihovima, jer gdje stoji kakova interpunkcija, tamo je također neki odmor, koji se može zvati prirodni; dok je metrički odmor onaj, što ga traži narav stiha. U trećoj ćemo glavi govoriti o načinima, kako narodni pjevači gledaju, da im stihovi imaju potreban broj slogova, ni manje ni više od toga broja. U četvrtoj glavi bit će govor o redu riječi u stihovima, jer i to stoji često u svezi s potrebama stiha. Napokon u petoj glavi zabavit ćemo se oko sroka i asonancije u narodnijem pjesmama. Naša će dioba biti dakle ova:

I. Članci i njihovo raspadanje u pojedine riječi.

II. Odmori metrički i prirodni.

III. Broj slogova. Pokraćivanje i produljívanje stiha.

IV. Red riječi.

V. Srok. Asonancija.

Digitized by Google

Glava I.

Članci i njihovo raspadanje u pojedine riječi.

22. Mi znamo iz §. 11., da se članci u našim narodnim pjesmama sastoje od 3, od 4, od 5 i od 6 slogova. Kraćih ni duljih članaka nema, t j. takovih, koji bi obuzimali 1 ili 2[1] sloga ili 7 ili više. A budući da se sa člankom uvijek mora riječ svršivati (jer svaki članak stoji ili na kraju stiha ili pred odmorom), onda je bjelodano, da ni u jednom članku ne može stajati riječ, koja bi imala više slogova, nego li članak dopušta, dakle na pr. u trosložnom članku ne može stajati četverosložna riječ i t. d. A kako najdulji članak ne može imati više od 6 slogova, jasno je, da se ni u jednoj našoj narodnoj pjesmi ne može nalaziti nikakva riječ od 7 slogova ili od više, kao što su na pr. *bojnokopljanicima, obje/odanjivati, Rumenilovićeva, Arnautovićevima* i t. d. Otud narodnijem pjevačima ne nastaje nikakva neprilika, jer su riječi od 7 ili od više slogova u jeziku našem veoma rijetke, i pjevači mogu vrlo lako biti bez njih.

Budući da riječi od tri i od četiri sloga ima golemo množtvo, zato je posve prirodno, što se trosložni i četverosložni članci vrlo često sastoje od jedne jedine riječi. Najljepše se to vidi iz onakovih sedmeraca i (običnijih) osmeraca, koji su složeni od cigle dvije riječi, t. j. jedna je u jednom članku, a druga je u drugom:

ponosita gospođa I. 129.
prevezoše dušice. 134.
obrvama uzvija. 412.
devetori banovi. 417.
veselome božiću. V. 151.
oslobodi đevojku. 186.
čekajući đevojčicu. I. 190.
koprivama nakitila. 291.
čobanina Kostadina. 336.
ponajviše sirotinje. 375.
peruniku trgajući. 492.
starješine isjekoše. V. 87.
krčmarici besjedio. 207.
i t. d., i t. d.

Tako su katkad u jedanaestercu samo tri riječi, t. j. po jedna u svakom od tri članka:

okumiše krstitelja Jovana. V. 152. polećeše zlatokrili golubi 153.
prikumicu svetoduhu Jelenu. 154.

Rjeđe se petosložni i šestosložni članci sastoje od cigle jedne riječi; tome je uzrok, što petosložnih i šestosložnih riječi ima znatno manje nego li onijeh od 3 i od 4 sloga. Imamo na pr. peterac:

dobrodošlice! I. 48;

[1] ali ispor. u §. 12. vrlo rijetke sedmerce 5 + 2 ili 2 + 5.

Digitized by Google

u rjeđem osmercu:

vjerena, *nepovedena*. I. 42.
doći će *Karađorđije*. V. 419;

u ženskom desetercu:

a bratac sestri *otporučuje*. I. 214.
sokoloviću, najljevši ptiću. 318.
odgovaraju pet đevojaka. 519.
njojzi mi Ranko *otporučuje*. V. 63.
zet se i šura *dogovaraju*. 65;

u obadva članka toga deseterca:

udovičice, golubičice! I. 231;

u trinaestercu:

ubila ga sveta Petka *Paraskevija!* I. 173.
dobro jutro, svekre babo, *gospodičiću*. V. 4.
a odaje i pendžere *lovoričicom*,
a ikone i stolove *masliničicom*. 143.
tu dolazi mlado momče *golobrkato*. 358.

Za šestosložnu riječ u kojem šestosložnom članku osim onoga u junačkom desetercu imamo samo jedan primjer, i to u šestercu:

ponajbogatije. I. 107.

U junačkijem desetercima ovakovih primjera ima podosta:

što si mi se *oneveselio?* I. 38.
mjesečevu *prvobratučedu*. 158.
da lep ti je *Rumeniloviću*. 456.
što je prosi *Bolozanoviću*. 566.
suđeniku *Šestokriloviću*. 604.
pošetala *Velimirovica*. II. 249.
sedamdeset *bojnokopljanika*. 496.
Šćepan uze *prvojagnjenice*. 630.
udovicu *Džaferbegovicu*. III. 5.
a od Krupe *Arnautovića*. 255.
igra Ćira *s prijateljicama*. 506.
da se zajmim s *Bjelopavlićima*. IV. 124.
i kadije *Haznadarevića*. 436.
s junacima *Starovlašanima*. 526.
a na ruke *kapetanovici*. V. 193.
dok je Ivu *obenđelučio*. 552.
i t. d.

Iz nekih od ovih primjera vidi se, kako su katkad u čitavom junačkom desetercu cigle dvije riječi, t. j. četverosložna u prvom

Digitized by Google

članku, a šestosložna u drugom. — U dvanaesteračkim i četrnaesteračkim pjesmama šestosložni članci ne sadržavaju u sebi šestosložne riječi, kao što su na pr. *ponajbogatije*, *oneveselio* i t. d. Tome ne treba drugog uzroka tražiti nego taj, što su dvanaesteračke i četrnaesteračke pjssme, kako znamo iz §. 11., rijetke.

23. Kad se govori o riječma u člancima narodnih naših stihova, ne smije se pojam „riječ" shvaćati u pravom gramatičkom smislu, nego moramo taj pojam, kad se govori o člancima, raširiti i kazati: riječ je u metričkom smislu sve ono, što stoji pod jednim akcentom, makar to po gramatici bile dvije riječi ili više njih. Mi ćemo dakle u narodnoj našoj metrici brojiti za jednu riječ ove sveze: *za dan*, *gdje si*, *i ja*, *u gori*, *na noge*, *iza grada*, *došao je*, *vidjeli su*, *u ruci je*, *preda mnom su*, *ne bude*, *ne znaš li ga* i t. d. i t. d. Svaku od tih i sličnih sveza veže jedan jedini zajednički akcent u osobitu metričku cjelinu, premda su tu svuda po gramatici po dvije ili po tri ili po četiri riječi. Pače i po dvije naglašene jednosložne riječi kad se nađu jedna do druge, broje se u metričkom smislu kao jedna dvosložna riječ, na pr. *svu noć* ili *crn konj* ili *taj dan* ili *još tko* i t. d. Ali ako se tri takove jednosložnice nađu jedna do druge, na pr. *taj vaš Bog*, *naš mlad zet*, *svu noć ja* i t. d., onda se prve dvije broje za jednu dvosložnu riječ, a treća zadržava svoju vrijednost kao samostalna jednosložnica, što bismo pismom ovako mogli naznačiti: *tajvaš Bog, našmlad zet, svunoć ja.*

Kad je koja dvosložnica, trosložnica ili četverosložnica i t. d. u gramatičkom smislu jedna jedina riječ (na pr. *ruka, znati*, — *gospođa*, *dušice* — *ponosita*, *prevezoše* i t. d.), mi ćemo to zvati pravim dvosložnicama, trosložnicama i t. d., a nepravima ćemo zvati one, gdje je samo u metričkom smislu jedna riječ, a u gramatičkom su po dvije ili po više njih (na pr. *za dan*, *gdje si*, *u gori*, *došao je* i t. d.). Tako možemo i skupove, kao što su *svu noć*, *crn konj* i t. d. zvati nepravim dvosložnicama.[1]

Neprave trosložnice i četverosložnice veoma su obične u trosložnim i četverosložnim člancima. Evo nekoliko primjera iz sedmeračkih, osmeračkih (4 + 4) i jedanaesteračkih pjesama:

[1] Čemu ja ovdje velim: neprave dvosložnice, trosložnice i t. d., to odgovara onome, što Nijemci u fiziologiji glasova zovu Sprechtakt (ispor. na pr. E. Sievers, Grundzüge der Phonetik, 3. izd., str. 205 i d., K. Brugmann, Grundriss der vergl. Grammatik, I. knj., 2. izd., str. 60). Mogli bismo i mi dakle uzimati izraz: dvosložni, trosložni .... *govorni takt* pa tijem nazivom zvati i primjere: dobrò jutro, jedàn pût i dr.

Digitized by Google

i ništa mi ne dade. I. 130.
da idemo u goru. 134.
stala si mi na nogu. 179.
plakala mu i majka. 440.
ne hvataj se za mene. V. 202.
odvede je u dvore. 320.
i ružicam od proljeća. I. 53.
u dobru se ne ponesi. 137.
za putnika i vojnika. 139.
i pođoše do Dunava. 337.
sa vojske ga ne ščekala. V. 200.
ženit ću se o jeseni. 245.
ruke su joj od bisera. 274.

i t. d.

čini mi se, negve su mi na nogu. I. 236.
ljubismo se i grlismo do zore. 332.
krstiše ga u Jordanu na vodu. V. 154.

Neprave petosložnice nalazimo u ova dva peterca:

iz Carigrada. I. 277.
u đevojčice. 355.

Mnogo ima potvrda za takove petosložnice u rjeđim osmercima (5 + 3 ili 3 + 5):

za njega sam ga sejala. I. 12.
a paunica od polja. 42.
tuđinka mi ga rasedla. 212.
ne mogu ti ga poslati. 213.
na Milanovu pendžeru. 269.
popevajte mi ptičice. 288.
u polju mi je vinograd. 333.
pitala ga je devojka. 408.
svezala ga je pri lozi. V. 20.
ne omrazi me sa majkom. 40.
po polju *po mjedenome*,
po guvnu *po srebrnome*. I. 41.
zorene *i prezorene*. 304.
sretnja ti *i dugovječna!* V. 2.
moja je, *ne budite je*. 20.
na krilu *na materinu*. 215.

i t. d.

Podosta ima potvrda za neprave petosložnice u petosložnim člancima ženskoga deseterca:

i kako ga je majka rodila. I. 17.
terala ih je Rankova majka. 60.
ne čudimo se dobru junaku. 84.
navadiše se do tri đevojke. 297.
pod pendžerom je ruža rumena. 477.
onake ću ti svate dovesti. V. 63.
kod svega roda, *kod roditelja*. I. 22.
a svoju majku *da zaboravi*. 74.
usadih lozu *sred vinograda*. 86.
podajte mi je, ne drž'te mi je. 318.

i t. d.

Takovih petosložnica ima i u skrajnjim člancima trinaesteračkih stihova:

u koga je stara majka, *zastarat će se*,
u koga je muško čedo, *uplakat će se*,
u koga je mladi vojno, *pokarat će ga*. I. 173.

Digitized by Google

doći će ti Đurđev danak, *ogrijat će te.* 296.
da donese hladne vode *sa Rajevine.* 357.
nego moju rodnu braću *i roditelje.* 426.
koja konac, koja novac, *nakitiše ga.* 450.
gledaše ga vjerenica *iz perivoja.* V. 250.
drugi dođe iza njega, *preprosi mu je.* 270.

Nepravijeh šestosložnica ne nalazimo u šesteračkim, u dvanaesteračkim i u četrnaesteračkim pjesmama; podosta ih ima u junačkijem desetercima:

Boga moli, *umolila ga je.* I. 9, 470.
isprosi mu *i prstenova mu.* 253.
što je nemo, *progovorilo je.* II. 10.
ako tuži, *za nevolju mu je.* 96.
te je šilje *u Hercegovinu* 171.
ni muškoga *ni devojačkoga.* 299.
mlad sam junak *i dolikuje mi.* 432.
i gospodstvo, *da gospodujemo,*
mudra pamet, *da pametujemo.* 482.
nadžacima *i buzdovanima.* III. 50.
ostavi je, *ne naučio je!* 72.
sevdiso je *i begeniso je.* 228.
pa je posla *u Bjelopavliće.* IV. 108
vino piju, *razgovaraju se.* 416.
vezak vezu, *razgovaraju se.* V. 328.
svadiše se *i òbraniše se.* 394.
i t. d.

Što ovakovih primjera ne nalazimo u drugim šestosložnim člancima, to se lijepo slaže s onijem, što smo vidjeli u §. 22., gdje je rečeno, da ima samo jedan primjer za pravu šestosložnicu u tijem člancima. Jedno je i drugo zato, jer šesteračkih, dvanaesteračkih i četrnaesteračkih pjesama (u kojima su šestosložni članci) prema pjesmama ispjevanima junačkim desetercem ima vrlo malo, dakle narodni pjevači slabo dolaze u priliku, da u takvijem pjesmama uzimaju prave i neprave šestosložnice, kojih i onako nema baš mnogo u jeziku.

24. U ovome §-u i u idućih pet hoću da govorim o namještanju naglašenih jednosložnica u člancima. Jednoć za svagda ću reći, da meni ovdje izraz: naglašene jednosložnice znači onakove riječi od jednoga sloga, koje u običnome govoru imaju svoj samostalan akcent, a u stihu ne stoje ni pred enklitikom ni za proklitikom, a ne stoje ni uz drugu akcentom isto tako samostalnu jednosložnicu (na pr. *svu noć, crn konj* i t. d.) Vidjet ćemo, da se jedni članci od drugijeh podosta razlikuju tijem, na kojemu

Digitized by Google

mjestu u kojemu može ili ne može stajati naglašena jednosložnica; a vidjet ćemo i to, da isti članci u različnim stihovima mogu imati različna pravila o tome, gdje može ili ne može stajati naglašena jednosložnica. Ja se moram zadovoljiti, da pravila o tom namještanju izložim, kako treba, a njihovo pravo tumačenje ostavljam drugim istraživačima.

U onim trosložnim člancima, koji čine drugi dio sedmerca, često se nalazi naglašena jednosložnica i na početku i na kraju. Primjeri:

a) te kušajte *sve* vere. I. 128.
krilima joj *hlad* čine. 129.
ja bih vam ga *sad* dao. 131.
da je meni *tvoj* miris. 278.
otud ide *mlad* momak. 440.
pod njim konjic *žut* beo. 453.
otud idu *tri* lovca. 482.
kupi meni *žut* kavad. 515.
oj đevojko, *hod'* amo! V. 267.
za čas hoće, *čas* ne će. 412.

i t. d.

b) za njim idu drugi *dva*. I. 80.
zapovedi Gospod *Bog* 127.
kakovi je taj vaš *Bog?* 130.
no sve selo i vas *rod*. 206.
i pod lozom božur *cvet*. 278.
hoće l' tebe meni *dat*. 367.
i najposle Jerko *ban*. 417.
te oseci dobar *štap*. 516.
kaži meni pravi *put*. V. 183.
dok ne zgradim srebrn *most*. 302.

i t. d.

U rjeđem osmercu nalazimo dosta često jednosložnicu na početku trosložnoga članka, bio taj članak prvi ili drugi dio stiha. Primjeri:

a) *kad* viđe, da n'je Manojlo. I. 310.
mlad Pavle, brate rođeni. 586.
neg' Stane, moja dušice. V. 40.
o majko, o slatka hrano. 215.
on junak, koj' te prosio. 306.
no starca ali udovca. 389.

b) načini meni *stan* od nje. I. 165.
navadi joj se *vran* gavran. 213.
na tebi kažu *tri* mane. 391.
pozdravio te *tvoj* dragi. 408.
ako ti nikne *žut* neven. 467.
tako ti Boga, *mlad* Pavle. 586.
tuđer mi momče *lov* lovi. V. 20.
ako si, Niko, *đe* blizu. 24.

i t. d.

Na kraju trosložnoga članka u rjeđem osmercu nalazi se samo ovaj primjer za slučaj, kad je taj članak prvi dio stiha:

da Bog *dâ*, da mu prerone,
da Bog *dâ*, da ga preboli. I. 225.

Kad je taj članak drugi dio stiha, podosta su obične jednosložnice na kraju:

kad bude, sele, treći *dan*. I. 23.
miliji Mari svekar *svoj*. 75.
eto ti brata, idi *s njim*. 180.
koliko noćce noćas *bi*. 223.
a na postelji mlada *spi*. 333.
danas je slavni Đurđev *dan*. V. 391.

Digitized by Google

U trosložnom članku jedanaesteraca ponajviše nalazimo pravu ili nepravu trosložnicu, sasma rijetko jednosložnicu:

ja ne odoh ono veče, *već* drugo. I. 343.
ako li ga sažaluju, što je *mlad*. 386.
da ti ljubim b'jelo lice *k'o* sunce. 386.

Ova razlika između trosložnoga članka u jedanaestercu i istoga članka u ona druga dva stiha pada u oči; uzrok će joj biti valjada u melodijama, o čemu bi trebalo da nas pouči vrstan kakav njihov znalac.

25. Četvorosložni članci vrlo često imaju naglašene jednosložnice na početku, vrlo rijetko na kraju (u drugom i trećem slogu ne mogu ih imati, jer ako se i nađu na tijem mjestima, svagda izlazi neprava dvosložnica zajedno s onijem, što je pred njima ili što je za njima).

Evo primjera za nenaglašene jednosložnice u četvorosložnim člancima na početku:

u četvercu:

ćer udaje. V. 131;

u sedmercima:

to ne dade Jelena. I. 130.
svim pravednim i grešnim 136.
dođ' do veče, dragane. 180.
oj šumice trnjana. 204.
ja posadih vinograd. 278.
Bog t' ubio, kupino! 440.
kad svatovi prohode. V. 302.
kralj miluje kao kralj. 412.

i t. d.

u osmercima (običnijim):

a) *grad* gradila b'jela vila. I. 151.
on dovede b'jelu vilu. 183.
sve đevojke ružu beru. 189.
čim mirišu njedra tvoja? 407.
konj junaka ostavio. 453.
k njoj dohodi druga grle. 498.
Bog na pomoć, đevojčice! V. 274.
tu dolazi Jovo momče. 284.

i t. d.

b) i pošteni *rod* rodili. I. 7.
al' mu veli *kum* vjenčani 67.
darivo vas *car* nebeski. 148.
doma mi je *zla* svekrva. 177.
gde brazdila, *tu* zaspala. 330.
bel bosiljak, *žut* karanfil. 330.
poskidajte *sve* klobuke. V. 10.
i to bi joj *kum* prostio. 176.

i t. d. i t. d.

u junačkijem desetercima:

on govori Fatimi devojki. I. 245.
car hoćaše izgubiti ljubu. II. 26.
vi čuvajte po planini ovce. 137.
kum neverni, vera ga ubila! 158.
tad govori Starina Novače. III. 24.

Digitized by Google

tu dopade deli Tatomire. 29.
grom zagrmi na svetoga Savu. IV. 131.
sve sedam se sastalo dahija. 132.
to začula cura na pendžeru. V. 305.
san zaspala plemenita Mara. 376.
i t. d. i t. d.

u jedanaestercima:

a) *to* ne bila sveta gora zelena I. 121.
ti opremaš dobra konja na vojsku. 208.
mi imamo do tri lovca u dvoru. 317.
već ustrelih pod prstenom devojku. 351.
tud prolazi kaurkinja na vodu. 386.
kad uskrste Hrista Boga našega. V. 153.
gde idete, zlatokrili golubi? 154.
ti pogledaj, dušo Jovo, u njedra. 223.
i t. d.

b) na vratu joj *tri* nizije dukata. I. 281.
jednog ćemo *mi* poslati u goru. 317.
i sinoć sam *sam* sedeći mislio. 343.
dadoše mi *tog* bolnika da lečim. 351.
oj devojko, *moj* budimski vezire! 436.
to začuo *mlad* neženjen junače. 447.
mi recimo *tri* riječi Hristove. V. 153.
mi idemo, *naš* vojvoda, u cara. 154.
i t. d.

u trinaestercima:

a) *hod'* u kolo, snaho naša, brijeme ti je. I. 61.
neg' za pasom zlatni noži i svileni pas. 85.
njoj dolazi mlado momče iz Novog Šada. 269.
tu dolazi star na konju stara delija. 294.
tu dolazi mlada moma, vodu zahvata. 420.
Bog t' ubio, Dojčin Petre, varadinski ban! 456.
to začula mlada neva, pa se ustanu. V. 4.
vi nevjeste i đevojke, kolo hvatajte! 143.
i t. d.

b) je li zdravo *konj* zelenko pod mladoženjom? I. 43.
idete li *svi* zajedno gorom zelenom? 43.
višnjičica *rod* rodila viši od roda. 270.
tad govori *mlad* gospodar svojoj gospođi. 270.
pošetale *tri* devojke, sve tri Grkinje. 281.
Bog navede, *konj* nanese baš dragoj pred dvor. 423.
priprav'te mi *sve* badnjake svilom kićene. V. 143.
k njoj dolaze *svi* svekrovi redom gospoda. 212.
i t. d.

u četrnaestercima:

čast da ti je, stari svate, i crveno vino! I. 83.
kada oni *sve* ovršu, a alasi jedu. 513.

Digitized by Google

Mnogo se rjeđe naglašena jednosložnica nalazi na kraju četverosložnoga članka. Primjera za to ima tako malo, da se mogu držati za izuzetke ili još bolje reći: za pogrješke. Evo ih:
u sedmercu:

a sami *Bog* r'ječ reče. V. 184;

u osmercima (običnijim):

đeveri *njoj* zlaćen prsten. I. 234.
tamo ćeš *tî* dosta naći. V. 98.
kako sam *ja* uskrsnuo. 178.
a da bih *jošt* živa bila. 477.
a da bih *jošt* poživjela. 477;[1]

u jedanaestercu:

čim ćemo *mi* naše goste častiti? I. 317.

u trinaestercu:

vod' me, momče, u bio *dvor*, za tebe ću ja. V. 358.

u junačkom desetercu:

pod stari *grad* na vodu Moraču. I. 199.
tebe će *dat* majka za boljega. 241.
tako ćeš *tî* pogubit Momčila. II. 107.
kakva je *to* careva zamjena! 145.
jesi li *baš* mestom iz Budima? 640.
a ja sam *već* izgubio glavu. III. 80.
kamo ti *mač* i megdan junački? 423.
đe bismo *mî* dočekali Turke.. IV. 51.
ako li *tko* vjerovati ne će. 193.
ako sam *ja* drugog pogledala. V. 278.
pa evo *sad* godinica dana. 427.
to će ti *doć* ljubljena đevojka. 588.
i t. d.

Ako i ima ovakijeh primjera u junačkijem desetercima mnogo više nego li u svim drugim stihovima, koji imaju četverosložne članke, zajedno uzetima, ali ne treba smetnuti s uma, da u narodnoj poeziji ima junačkijeh deseteraca kud i kamo više nego li svih drugih stihova. Zatijem treba znati, ako i ima podosta junačkijeh deseteraca s naglašenom jednosložnicom na kraju četverosložnoga članka, ali kad bi se svi takovi primjeri iz svih pet

[1] O stihu:

u ime Boga u dobar *čas*. V. 29,

koji je (običniji) osmerac (sa sinicezom na početku), vidi u §. 27. pri kraju.

Digitized by Google

knjiga Vukovih izbrojili, vidjelo bi se, da ih ima oko 60, — a šta je to prema ukupnome broju svih deseteraca u tih 5 knjiga? to nije ni 1 : 1000!

Uzevši dakle stvar, kako treba, izlazi, da su naglašene jednosložnice na kraju četverosložnih članaka velika rijetkost, — upravo pogrješka.

26. Petosložni članci često imaju na početku naglašenu jednosložnicu. To pokazuju primjeri:

u petercima:

tri grada valja. I. 56.
sto dukat' valja. 70.
ko napit veli. 79.
tri b'jela grada. 81.

u rjeđim osmercima:

a) *svu* braću zove na svadbu. I. 58.
svet vile tance izvode. 191.
ja dobra konja osedlam. 212.
sad nema one milosti. 213.
što mora biti, biti će. 289.
on trudi konja i sebe. V. 24.
to bjehu Niku svatovi. 26.
i t. d.

b) paune, *moj* mio brate! I. 42.
nikome *dvor* ne otvoraj. 309.
docna se *vî* poudale! V. 389.
ja ću ti *bit* u pomoći. 396.

u ženskijem desetercima:

a) *već* dobar junak traži djevojak'. I. 2.
mlad mladoženja, ružo rumena. 33.
o junačiću crnoočiću! 86.
ko pije vino za slave božje. 96.
splet devojački sestre Jelice. 491.

*

b) u nas je moma *još* neprošena. I. 1.
jelen popase *smilj* po zagorju. 21.
predadosmo ti *struk* ruzmarina. 33.
već sestra bratu *svom* poručuje. 214.
valja mu dati *pun* kondir vina. 385.
ljuba mu uze *tu* sitnu knjigu. 477.
a desna ruka *mog* braca Pavla. 491.
i u toj ruci *splet* devojački. 491.
pošetalo je *pet* đevojaka. 518.

u trinaestercima:

isteklo je žarko sunce *ća* iza gore. I. 43.
zarekoh se i zafalih *ja* dobar junak. 423.
dvore meteš, suze roniš, *to* nije dobro. 612.
al' besedi lepa Janja *svom* muškom čedu. 613.

Digitized by Google

il' od Boga íl' od tebe, *moj* mili zete. 614.
zarekoh se i zatekoh *ja* dobar junak. V. 241.
začuh vilu u dubravi, *đe* pjesme poje. 269.
da ti znadeš, sokolice, *što* soko misli. 389.
i t. d.

Rjeđe se nalazi naglašena jednosložnica u sredini petosložnoga članka, t. j. među dvije dvosložnice. To vidimo u petercima:

dobro *ti* reče. I. 30.
igrat *ja* mogu. 187.
da ti *ja* dadem. V. 134;

u rjeđim osmercima:

ima l' *što* šire od mora?
ima l' *što* duže od polja? I. 196.
svu noć *ja* zaspat ne mogoh. 222.
dokle *ja* dođem iz lova. 309.
da mu *ja* doći ne mogu. 408.
idi *ti* kaži mom dragom. 408.
kada *sin* majku razumje. 419.
da se *ja*, brate, obučem. 587.
dao *Bog* dobro, carević. 588.
koga *ti* čekaš u gori? 590.
što me *ti* danas prevari. 593.
zelen *bor* stade proklinjat. V. 398.

u ženskijem desetercima:

a) nije *to* zvere u gori raslo. I. 22.
ti nam *daj* vince veselo piti. 78.
da mi *ti* vidiš ljubeznu moju. 476.

*

b) na pendžer sedi, sitan *vez* veze. I. 477;

u trinaestercima:

o ti Mare, vjerni druže, vjerna *tî* bješe! I. 25.
čuješ, gospo, čuješ, dušo, ptice *što* vele. 270.
ustrijeli mladu Janu, zlatom *đe* veze. V. 8.
neg' mi podaj malo vojske, malo *pet* hiljad'. 404.

Sada evo primjera, gdje se naglašena jednosložnica nalazi na kraju petosložnoga članka. To vidimo u petercima:

ovi domov *dar*
velji Božij *dar*. I. 79.
gospođa si *ti*,
mlađi smo ti *mi*,
nauči nas *ti*. 86.
sastavi me *s njom*. 355.
je li đe ko *moj*? 355.

u rjeđim osmercima ovakih primjera nema, a za ženski deseterac mogu navesti samo ovaj:

jer nam je brzo ljeto Đurđev *dan*. I. 519;

mnoštvo ovakovih primjera ima u trinaestercima:

Digitized by Google

kud nam pode đuveglija, viđe li ga *ko*?
vidio ga domaćine i gospodin *Bog*. I. 71.
kome staro, kome mlado, kom što sreća *da*,
bilo staro bilo mlado, ljubit ću ga *ja*;
ko se ne će poljubiti, ubio ga *Bog*. 173.
da ja uzmem ljubu ljepšu, nego što si *ti*. 270.
traži njemu ugursuza, kao što je *on*. 296.
navrani se mlado momće, Leka, terzijn *sin*. 357.
vino pije Dojčin Petar varadinski *ban*,
popio je tri sta dukat' sve za jedan *dan*. 456.
vesele se, Boga mole, da mu bude *živ*. V. 211.
služi vino kneže Vuče, taj ognjeni *zmaj*. 403.
i t. d.

27. U šestosložnim člancima veoma često vidimo naglašenu jednosložnicu na početku. Tako je na pr.
u šestercima:

tvog sina ratara. I. 104. *moj* ludi zavjete. 335.
tri zlatne trpeze. 107. *tri* tuge zadala. 393.
tam' u našu zemlju. 108. *mlad* junak na konja. 410;
svi ašici moji. 260.

u junačkijem desetercima:

tu će meni *sad* svatovi doći. I. 124.
pak padoše *dva* siva sokola. 162.
ovce ti se *sve* pometiljale! 360.
oj Milošu, *naš* rođeni brate! II. 136.
mene ćete *vi* osramotiti. 494.
brže piši *list* knjige bijele. 531.
nisam tebe *ja* zaboravio. 568.
prošetaše *dva* gospodičića. III. 66.
ako Zlatki *ja* sagledam lice. 137.
majka te je *već* zaboravila. 169.
sa mnom hoćeš *svu* družinu moju. 301.
kako dođe, *on* zametnu kavgu. IV. 351.
đegođ dođe, *svud* zameće kavgu. 391.
ono su ti *dva* Savićevića. 510.
o đevojko, *ti* se ne udala! V. 379.
ja imadem *tri* jabuke zlatne. 542.
i t. d. i t. d.

u dvanaestercima:

a) *ja* bosiljak sejem, meni pelen niče. I. 439.
oj pelen pelenče, moje gorko cveće. 439.
ti tvoji obrazi, dva đulsa rumena. V. 343.
kad nogama krećeš, dragi kam izmećeš. 343.

*

b) otud ide stado *s dva* mlada ovčara. I. 171.
moje čarne oči, *dva* bistra kladenca. 171.

Digitized by Google

sokola sivoga *tom* dragu mojemu. 380.
treća mi je tuga *ah* na srcu mome. 392.
a mala ti fala, *moj* jasni mjeseče. 406.
pitala je majka: *što* plačeš, devojko? 407.
da bi uživala *sve* danke u miru. V. 36.
kako ću je dati, *kad* prstena nema. 241.

u četrnaestercu:

san me lomi, san me mori, *san* zaspat ne mogu. I. 378.

Nešto rjeđe, ali opet često nalazi se naglašena jednosložnica u trećem slogu šestosložnih članaka. Primjeri u šestercima:

da je *mi* udamo. I. 98. da ga *mi* ženimo. 107.
jal' je *vi* udajte. 98. daj mi *ti*, o Bože. 109.
jal' ga *vi* ženite. 107. ili *put* putuje. 268.

u junačkijem desetercima:

čini mi se, stari *svat* da ide. I. 13.
iz momka je zelen *bor* nikao. 244.
tebe prosi naš mlad *zet* Al-aga. 576.
ja sam noćas zao *san* usnio. II. 45.
znadeš, brate, što ti *konj* posrće? 440.
pa podviknu, što ga *glas* donosi. III. 188.
da ja znadem, da je *to* istina. 205.
al' da vidiš čuda *još* većega. 283.
a ja hoću ovđe *sad* umrijet. 318.
od Turaka malo *ko* uteče. IV. 191.
ako l' bi se u nju *kad* vratio. 192.
ja ću iskat, što ti *dat* ne možeš. 198.
da ti rečem dvije *tri* riječi. V. 508.
kad u jutru beo *dan* osvanu. 575.
i t. d., i t. d.

u dvanaestercima:

a) al' je *to* začula iz sela devojka. I. 487.

*

b) ustade devojka, metnu *srp* na rame. I. 171.
devojkama kažu Budim *grad* zidati. 218.
kad nogama krećeš, dragi *kam* izmećeš. V. 343.

Vrlo se rijetko naglašena jednosložnica nalazi u četvrtom slogu šestosložnih članaka; tijeh je primjera tako malo, da se mogu držati za izuzetke. Ovo će evo biti svi, što ih ima u svih 5 knjiga Vukovih:

Digitized by Google

u šestercima:

koja je *tu* moja? I. 110.
jere sam *ja* junak. V. 320;

u junačkijem desetercima:

da znam, lice, da će te *star* ljubit. I. 290.
što je lepa, kosa joj *još* lepša. 536.
da se njemu po bijel *groš* dade. II. 205.
nit sam bio niti ću *kad* biti. 311.
da se jadna za zelen *bor* hvatim. 319.
da ogledam, može li *što* biti. 404.
žen' se, sinko, u dobri *čas* bilo! III. 73.
a da vidiš, kakve su *tu* dojke. 447.
ja ću poći, za kog me *ti* dadeš. 545.
ćeraše se za puno *dva* sata. IV. 191.
da vidimo, čija je *sad* Mačva. 191.
aman pašo! ti otac, *ti* majko! 210.
s njom ću ženit Đul-bega, *mog* sina. 315.
i ovo nam u dobri *čas* bilo. 454.
kad sam pošla u zao *čas* za te. V. 543.[1]

u dvanaestercima:

a) ajdemo *tam'* dole u to zlatno polje. I. 171.
ja lava *tog* hranim kumu venčanome. 279.

*

b) ako me nadžanješ, dat ću ti *ja* stado. I. 171.

Da bi se na kraju šestosložnoga članka nalazila naglašena jednosložnica, za to upravo nema potvrda. Nalazimo doduše junačke deseterce:

id'te, deco, pošli u dobri *čas!* II. 494.
pođi sine, pošo u dobri *čas!* III. 193.
hajde s Bogom, pošo u dobri *čas!* 439.
bratimim te i jošte jedan *put.* II. 276.
da je došo beže Miralaj-*beg.* IV. 470.
dočeka ga bego Miralaj-*beg.* 471;

[1] Sedmi i četrnaesti primjer ne bi se morao navesti ovdje, jer kako se govori *dobàr dân*, *dobrò jutro*, *dobàr večê*, tako se govori i *dobrì čas*, t. j. obje riječi kao jedan trosložni govorni takt. — Tko bi mislio, da je ovo mnogo primjera, neka zna, da je to prema broju svih junačkih deseteraca u 5 knjiga Vukovih kao 1 : 4000.

Digitized by Google

ali da je u prva tri primjera ono *dobri čas* upravo jedan trosložni govorni takt, to je već rečeno malo prije; pa tako se govori i *jedàn pût*, a po svoj prilici i *Miralaj-beg.*[1]

Pripjev u Vuka I. 183:

paun *moj*, paun *moj*

na oko je šesterac, koji evo ima u sredini i na kraju naglašenu jednosložnicu; ali upravo je udvojeni trosložni članak; a trosložni članci znamo da mogu na kraju imati naglašenu jednosložnicu (vidi §. 24).

Na prva tri navedena deseterca nalik je sa svojim završetkom ovaj osmerac (naveden u §. 25. u bilješki):

u ime Boga u dobar *čas.* V. 29.

Što nigdje nijesmo ovdje spomenuli naglašene jednosložnice u drugom slogu šestosložnijeh članaka, tome je uzrok, što u tom događaju jednosložnica ima svagda pred sobom drugu jednosložnicu, s kojom zajedno čini nepravu dvosložnicu; a što se tiče naglašenijeh jednosložnica u petom slogu šestosložnijeh članaka, o čemu također nije u ovom §-u nigdje bilo govora, to ćemo sada raspraviti.

28. Naglašenu jednosložnicu u petom slogu šestosložnijeh članaka ne možemo drukčije ni pomisliti nego tako, da iza nje, t. j. u šestom slogu stoji ili enklitika ili druga naglašena jednosložnica. Jedno i drugo vidimo u primjerima:

a jabuka u ljubavi *dar je.* V. 383.
nego misli s tobom, ako *Bog da.* I. 300.
ma mi ne će duša, ako *Bog da.* III. 80.
i tvoja će onjen, ako *Bog da.* IV. 92.

Najprije nam ovdje treba reći, da su ovakovi završeci u svim našim narodnim stihovima veoma rijetki. Po dvije naglašene dvosložnice vidimo na kraju u ova dva osmerca:

za dan, za dva gde struk, *gde dva.* I. 302.
ali Ranko moj moj, *pak moj.* 326.

i u ova tri trinaesterca:

zlatni kove i srebrni, lijepo *ti sjaš,*
prvijenče, mudra glavo, da mnogo *ti znaš!* I. 69.
ženit ću se o jeseni, ako mi *Bog da.* V. 245.

[1] Ovamo se ne mogu dakako brojiti primjeri, kao što su: da oko šta, veće ni oko *šta.* II. 627., stani, Anđo, ti ne idi za *mnom.* III. 383. Rčak Peja na dvadeset i *pet.* 558., jer je tu na kraju upravo neprava dvosložnica (trosložnica).

Digitized by Google

U prvi mah mislio bi čovjek, da naglašenu jednosložnicu i enklitiku za njom imamo u ovijem osmercima:

lepa Maro, lepa *ti si!* I. 308.
tavna noći, tavna *ti si*,
nevestice, bleda *ti si!* 490.

ali je sva prilika, da u tijem stihovima nemamo riječ *tî* (t. j. nom.-sing. zamjenice 2. lica), nego da je to *ti* i samo enklitika, koju i inače nalazimo u uzvikivanju, gdje isto znači što i enkl. *li;* na pr.

oj vi druge, lude *ti* ste! I. 327.
(mlada neva vodu nela,
na vodu se nadvodila,
sama sebe besedila:)
jao jadna, lepa *ti* sam! 336.

Po svoj prilici treba riječcu *ti* tako shvatiti i u ona dva malo prije navedena trinaesterca, gdje na kraju stoji: *ti sjaš, — ti znaš.* Bit će dakle dobro, ako ta dva trinaesterca i one osmerce, koji se svršuju s riječcama *ti si*, izostavimo iz računa, gdje je govor o naglašenim jednosložnicama pri kraju narodnih naših stihova. Onome na početku ovoga §-a navedenome desetercu, koji ima na kraju riječi *dar je*, pridružuju se ovi stihovi:

ah što ću, *što ću!* I. 419.

*

misli momče, činjet *što će.* V. 310.

Mislim, da u Vukovih 5 knjiga nema više ni jednoga primjera, gdje bi u predzadnjem slogu makar kojega stiha stajala naglašena jednosložnica, a iza nje enklitika. Može se dakle reći, da takovijeh završetaka gotovo i nema. Na pitanje, kakav je tome razlog, odgovaram, da je tome razlog više gramatičke nego li metričke naravi. Treba znati, da se i u običnome dobrom govoru slabo događa, da se koja, osobito malko dulja rečenica svršuje s riječma, kao što su *dar je, svi su, zna se* i t. d., nego se enklitika ponajviše namjesti gdje naprijed u rečenici. Bilo bi na pr. neobično reći: što je rekao, učinili *to su*, — ili: Mehmed-agi pokloniše *svi se;* za to se ni u stihu tako ne veli, nego:

što je reko, *to su* učinili. I. 257.
Mehmed-agi *svi se* pokloniše. IV. 141.
i t. d.

Lako je dosjetiti se, zašto se stihovi u ovoj stvari slažu s običnijem govorom; to je zato, jer stih ako i ne čini sam sobom svaki

Digitized by Google

rečenicu, ali opet svaki ima na svršetku svome onoliki odmor koliki je u običnom (dakle ne u prebrzom i prežestokom) govoru među pojedinijem rečenicama. Kad dakle u narodnoj dobroj prozi nijesu rečeni skupovi riječi obični na kraju rečenica, t. j. pred govornim odmorom, tako ne mogu oni biti obični ni na kraju stihova, gdje je veliki odmor, veći nego li u sredini njihovoj. Vidjet ćemo u IV. glavi, kako se red riječi u narodnim našim stihovima slabo razlikuje od onoga reda, što ga riječi imaju u običnom govoru.

Iza svega ovoga ne treba se dakle čuditi, što se na kraju narodnijeh stihova ne nalaze skupovi riječi, kao što su: *dar je, to su* i t. d.

Gdjekoji od takovih skupova mogu se sasvijem lijepo nalaziti na kraju rečeničnih sklopova u običnom govoru; na pr. javi mi se, *gdje si*, — ako imaš, *daj mi*. Ali narodnih stihova nema na pr. ovakovih:

sine Marko, javi mi se, *gdje si*, —
ako štogod imaš, *daj mi* i t. d.

Takovih stihova nema zato, jer bi bili pogrješni; a pogrješni bi bili zato, jer imaju prirodni (dakle ne metrički) odmor (koji se naznačuje interpunkcijom) ispred predzadnjega sloga. Vidjet ćemo u drugoj glavi, da su stihovi s prirodnijem odmorom na tome mjestu tako rijetki, da se može reći, e ih upravo nema.

29. Sada treba da se zabavimo, koliko treba, oko stihova, koji na kraju imaju dvije naglašene jednosložnice jednu do druge. U predašnjem §-u naveli smo sve primjere takvijeh stihova iz Vukovijeh zbornika. Vidi se, da je tijeh primjera vrlo malo; k tome su među njima tri takova, koji se iz toga tako neznatnoga broja mogu izlučiti. To su primjeri, koji se svršuju s riječma: *ako Bog da*. Te se tri riječi vrlo često upotrebljavaju u narodu kao kakova fraza, a akcent im je: *akò Bôg dâ* (vidi u Vukovu rječn. kod riječi *Bog)*; to je dakle jedan četverosložni govorni takt onako kao: *dobrò jutro, dobàr večê*, t. j. tri su se riječi združile pod jednijem akcentom; a kad to uzmemo na um, onda uviđamo, da u metričkom pogledu *akò Bôg dâ* nijesu tri riječi, nego jedna, i to neprava četverosložnica.

Tako nam za svih 5 Vukovih knjiga ostaju samo dva stiha, koji na kraju imaju dvije naglašene jednosložnice jednu do druge. Svatko će vrlo lako dopustiti, da je to prema golemoj množini stihova u onijem knjigama toliko, koliko ništa, t. j. kao da ih i nema.

*

Digitized by Google

Nitko neka ne misli, da se ni na drugijem mjestima u stihovima ne nalaze po dvije takove jednosložnice jedna do druge, kad tome ima sva sila potvrda. Evo ih samo nekoliko:
u šestercima:

gde car vino pije. I. 97, 492.
što ja s tobom gučem. 102.
đe je *sad moj* dragi? V. 321.

u običnijim osmercima:

što svoj braći ne poruči. I. 95.
eda *Bog da*, te ne dođe. 175.
još te r'ječi ne izreče. 189.
brat njoj žuti kavad posla. 234.
daj ti, petle, nama harač. 511.
daruj *ti njih* čim ti drago. V. 124.
e je *svu noć* prepjevao. 214.
nije l' *Bog do* ko od Bosne. 339.,

u jedanaestercima:

već on hoće s jedne ruke na drugu. I. 351.
već to bilo dvoje milih i dragih. 402;

u junačkijem desetercima:

da bi *Bog do* svakom, *ko što* hoće. I. 221.
ja nju ljubim, ona mene ne će. 231.
dva slavuja *svu noć* prepjevaše. 480.
lasno ćemo *mi nju* postarati. 608.
neka *Bog zna*, dobra biti ne će. II. 110, 428.
konj moj nije, a đevojka tuđa. 519.
da se *ja sad* na vojsku opremam. 573.
ako *da Bog* i sreća junačka. III. 182.
Bog sam znade, je li tako bilo. 486.
da pogledam, *ko to* puške baca. 507.
pita *svu noć* Mićunović Vuče. IV. 11.
nit bi imo *ko glas* donijeti. 272.
da darujem *sav rod* vojna moga. V. 418.
Ahmet-begu *vas rod* darovala. 561.
i t. d. i t. d.

Čovjek bi rekao, da narodu ništa ne bi smetalo treći i četvrti primjer ovako reći:

dva slavuja prepjevaše *svu noć*, —
lasno ćemo postarati *mi nju*,

jer to bi se dalo isto onako lako izgovarati pa i pjevati kao ono, gdje *svu noć* stoji ispred *prepjevaše*, a *mi nju* ispred *postarati*. Ali opet je teško ili gotovo nemoguće dopustiti, da je to samo slučajno, što nema stihova, gdje bi naglašene dvije dvosložnice stajale jedna do druge na kraju. Razlog tome mora nekakav biti,

Digitized by Google

i ja prepuštam drugijem istraživačima, da ga nađu. — Ja ću samo još ovo dodati: ova činjenica, koju smo ovdje pokazali, pobija vrlo Budmanovo umovanje o diobi narodnih naših stihova u stope; mi smo u §. 6. vidjeli, kako on šesterce i junačke deseterce rastavlja u stope tako, da zadnje dvije imaju po jedan slog; na pr.

djevoj | ka se | kle | la,
žito | kao | zla | to,
bože | mili || na sve | mu ti | hva | la,
vino | pije || Kralje | viću | Mar | ko.

Kad bi ovakova dioba bila opravdana, onda bismo jamačno morali nalaziti mnogo narodnih šesteraca i deseteraca, koji bi na kraju imali po dvije jednosložnice, kao što su *svu noć, mi nju* i t. d., jer to bi se vrlo lijepo slagalo s Budmanovom diobom; t. j. kako se na drugijem mjestima u stihovima po Budmanovoj diobi često sa stopom svršuje i riječ, tako bi trebalo i na kraju da često bude; a kad tamo, to se ne nalazi — može se reći — nikad. Vidimo dakle, da Budmanovo shvaćanje narodnih naših stihova stoji u protivurječju s važnim jednim zakonom njihovim, koji Budmanu nije jamačno bio poznat, inače ne bi onako rastavljao šesterce i deseterce, kako je tome zakonu protivno.[1]

30. Mogao bi tko pomisliti, da to stoji u svezi s akcentom, što na kraju četvorosložnih i šestosložnih članaka ne može stajati naglašena jednosložnica; t. j. mogao bi tko umovati ovako: riječi od dva ili od više slogova, koje na kraju rečenijeh članaka mogu stajati, nemaju u štokavskom govoru nikad akcenta na skrajnjemu slogu, i s tijem se lijepo slaže pojav, što se na kraju pomenutijeh članaka ne mogu nalaziti ni naglašene jednosložnice.

---

[1] Vidjeli smo, da Budman na kraju sedmeraca i rjeđih osmeraca nalazi jednosložnu stopu; na pr.

tri ne | beske || vojvo | de,
sidjela | moma || kraj mo | ra;

s tijem se slaže činjenica, što se u pomenutijem stihovima dosta često nalazi naglašena jednosložnica na kraju; na pr. (vidi u §. 24.):

za njim idu drugi *dva*,
kad bude, sele, treći *dan*.

Tu se dakle građa stihova ne protivi Budmanovu shvaćanju, pa tako bi trebalo da se ne protivi ni pri šestercima ni pri junačkijem desetercima.

Digitized by Google

Kad bih ja uz ovo umovanje pristao, ja bih s tijem priznao, da je u građi nekih naših narodnih stihova akcent neki faktor. Ja rečenu misao ne mogu nikako prihvatiti, jer je vrlo lako mogu oboriti, i to ovako: kad bi ta misao bila opravdana, onda bi ona morala vrijediti također za trosložne i petosložne članke, koji često imaju na kraju naglašene jednosložnice, a nikad nemaju riječ od dva ili od više slogova, koja bi akcent imala na skrajnjemu slogu, nemaju zato, jer takvijeh riječi u štokavskom govoru nema. U tijem dakle člancima namještaj naglašenih jednosložnih riječi ne stoji u savezu s akcentom; a ako je tako, onda s punijem pravom smijemo zaključiti, da ne stoji u svezi s akcentom ni to, što pomenute jednosložnice ne mogu stajati na kraju četverosložnih i šestosložnih članaka. Osim toga možemo još jednu činjenicu navesti, koja se pomenutoj misli protivi. Vidjeli smo (u §. 27.), da junački deseterac u četvrtom slogu svoga šestosložnog članka vrlo rijetko ima naglašenu jednosložnicu; to jamačno ne stoji ni u kakvoj svezi s akcentom, jer mi vidimo, da je u hiljadama i hiljadama junačkijeh deseteraca na rečenom mjestu vokal naglašen; tako od onijeh 8 stihova, što su u §. 11. navedeni za primjer obrascu junačkoga deseterca, 4 stiha imaju taj vokal naglašen:

to ne bila dva bora zèlenâ, jedno Pavle, a drugo Rädule,
već to bila dva brata ròđenâ, među njima sestrica Jëlica.

Ja dakle ni u namještanju ni u nenamještanju naglašenih jednosložnih riječi na stanovitijem mjestima pojedinijeh članaka ne mogu razabrati nikakve sveze s akcentom.

31. U skrajnjem slogu ispred odmora ne podnosi ni jedan članak naglašenu jednosložnicu (što ima primjera protivnijeh tome, veoma su rijetki). Ja sam već u §. 21. i pri kraju §. 28. natuknuo nešto o prirodnom odmoru u stihovima; to je onaj odmor, koji se u običnoj pisanoj prozi naznačuje kakovom interpunkcijom. U II. ćemo glavi (§. 36—37) vidjeti, da se takovi prirodni odmori ponajviše slažu s metričkima, t. j. interpunkcije stoje ponajviše ondje, gdje se svršuju članci. Kad dakle ne može naglašena jednosložnica stajati pred metričkijem odmorom, onda tome lijepo odgovara činjenica, što takova riječ ne može stajati ni pred prirodnijem odmorom. Zato nema u narodnijem pjesmama ovakovih na pr. deseteraca:

njemu daješ *sve*, a meni ništa, —
da ne bješe crna *noć*, došli bi, —
kada svanu bijel *dan*, odoše.

Digitized by Google

Zato i ne bi stih:

kum neverni, vera ga ubila! II. 158.

mogao glasiti:

neverni *kum*, vera ga ubila!

jer bi tu naglašena jednosložnica stajala pred združenim odmorom: i metričkim i prirodnim.[1]

Samo iza naglašene jednosložnice, koja stoji na početku stiha, može stajati interpunkcija. To pokazuju primjeri:

čuj, đe mi te sanak zove. I. 192.

*

muč', ne luduj, draga Jele moja. 242.
stan', počekaj, bane kaurine. 479.
hod', da malu igru zametnemo. II. 30.
gle, kako je naljutio Šarca! 428.
prah, olovo i drugu zairu. IV. 69.
tî, koja si Miloša rodila. 237.
znaš, đe si se zarekao lani. 313.

*

muč', ne boj se, mlada moma u dvoru. I. 153.
i t. d.

Ovakovi i slični stihovi po svoj prilici zato su mogući, jer prva riječ u njima osjeća se poradi svoje kratkoće u tako tijesnoj svezi s onijem, što iza nje dolazi, da se interpunkcija (t. j. onaj odmor, kojemu je ona znak) gotovo i ne opaža. To se ne može reći za one naprijed navedene izmišljene primjere, jer tamo ne zahtijeva interpunkciju samo jedna riječ *(sve, noć, dan)*, nego čitava rečenica, koja teče od početka stiha; tu je dakle prirodni odmor jači, nego li je onaj, što stoji iza jedne jedine jednosložne riječi.

32. Ovdje ćemo o završecima nekijeh stihova iznijeti stvari, kojima se u dojakošnjem razlaganju nije našlo mjesta.

U zadnjem članku trinaesterca nalazimo na kraju često dvosložne riječi, a često i trosložne, i čovjek bi na prvi pogled mislio, da i jedne i druge dolaze onako, kako se kad pjevačima svidi,

[1] Ovome, što je sad rečeno, ne protive se stihovi:

i ujagmi glave *tri* četiri. IV. 18.
dadoše mu čaše *tri* četiri. 478.

i slični. Vuk u tijem primjerima iza riječi *tri* meće zarez, ali to nije potrebno kao ni između drugih sličnih sveza, na pr. *danas sjutra, manje više* i dr.

Digitized by Google

t. j. da u tome nema pravila. Ali ako malko izbliže ogledamo završetke trinaesteraca, uvjerit ćemo se, da su pjevačima mnogo milije na tijem mjestima trosložne riječi nego li dvosložne. Ne može se reći, da se pjevači uklanjaju dvosložnijem riječma na kraju trinaesteraca, ali kadgod imadu slobodan izbor između dvosložnice i trosložnice, oni mnogo radije meću na kraj trosložnicu nego li dvosložnicu. Nalaze se, istina, ovakovi trinaesterci:

trepeću li novi venci na našoj snaši?
vije li se crven barjak nad milim kumom? I. 43.
oj svatovi, draga braćo, jeste li zdravi? 43.
povila se zlatna žica iz vedra neba,
savila se milom kumu u svilna nedra;
to ne bila zlatna žica iz vedra neba,
već to bila lepa Ruža od dobra roda. 54.

U tim i sličnim stihovima ne mogu se riječi namjestiti tako, da ne bi na kraju bila dvosložnica. Ali ogledajmo ove stihove:

presličica na policu puna bisera,
pri nju sjedi Stankovica vazda vesela,
sreća joj se veselila s Stankom zajedno! I. 165.
tu dolazi star na konju, stara delija:
Božja pomoć, djevojčice, b'jela rumena!
hoću li ti doć pomoći crpat vodicu? 294.

U ovim i vrlo mnogim drugim sličnim stihovima mogle bi se zadnje dvije riječi i tako namjestiti, da trosložnica stoji pred dvosložnicom; ali pjevači ih očevidno nijesu htjeli tako da namjeste, jer im takav namještaj ne prija. Nalaze se, istina, i ovakovi stihovi:

obasjalo mladoženji bijele dvore. I. 43.
da gledamo, ko će kome u sreći pasti. 173.
da ja ne ću nikad doći đevojci pred dvor. 423.
jao mužu, lele mužu, umreti hoću! 512; —

ali takovi su primjeri prema onakovima, gdje je dvosložnica (prava ili neprava) na prvom mjestu, a trosložnica (prava ili neprava) na drugom, sasma rijetki. Po mojim računima izlazi, da trinaesteraca sa završetkom 2 + 3 (t. j. dvosložnica + trosložnica) ima bar 10 puta više nego li onijeh sa završetkom 3 + 2.

U V. knjizi ima nešto više nego li u I. stihova, kao što su na pr.

žarko sunce od istoka, isteći hoće. 37.
junaci su u badnjake, ne mogu doći. 142.

Digitized by Google

ma joj junak govoraše s vranoga konja. 250.
i vilinu rusu kosu bisera punu. 269.
a đevojka progovara: prilike nije. 357.
i t. d.

Ali i u toj knjizi ima više primjera za namještaj 2 + 3 nego li za 3 + 2. Ovdje treba uzeti na um, što smo rekli o pjesmama V. knjige u §-u 8.

Ne bi valjalo misliti, da ovo pravilo petosložnoga članka u trinaestercu vrijedi i za druge petosložne članke. Čovjek bi doduše to očekivao, ali nije tako.

Stihova peteraca ima uopće tako malo (svijeh zajedno u I. i u V. knjizi ima ih samo oko 140), da je teško uhvatiti kakovo pravilo. Ali koliko se pored takove malîně smije što zaključivati, može se reći, da je u petercima (gdje nema jednosložnih, četverosložnih i petosložnih riječi) mnogo običniji namještaj 3 + 2 nego li 2 + 3; t. j. mnogo su obični stihovi na pr.

umreti hoću
za tobom, dušo. I. 419.

nego li su:

dobar čoeče! I. 30.
dobri junaci. 83.

Samo u odugoj peteračkoj pjesmi u knj. V. str. 132—134 obrnut je rečeni razmjer, t. j. znatno je više namještaja 2 + 3 nego li 3 + 2.

U rjeđem osmercu petosložni članak, kad je na prvom mjestu, pa je u njemu dvosložnica i trosložnica, onda je ponajviše red 3 + 2, vrlo rijetko 2 + 3, kako je u stihovima:

jošte u dvoru majčinom. I. 5. kamo l' za ljubu dobiti. 591.
o čem gospoda divane. 586. devet godina u majke. V. 20;

a kad je petosložni članak na drugom mjestu rjeđega osmerca pa sadržava po jednu dvosložnicu i trosložnicu, onda je svagda red 2 + 3; na pr.

djevojko, luda budalo! I. 196. prođi se, brate neznani. 591.
tuđinka, dobra devojka. 212. đevojko, zlatna jabuko! V. 271.
digoh se, odoh u kolo. 222. čuli me, Maro gospođo! 607.
i t. d.

A što se napokon tiče ženskoga deseterca, u kojem su po dva petosložna članka, reći ćemo, da se ni za prvi ni za drugi od ta

Digitized by Google

dva članka ne može uhvatiti stalno pravilo za dvosložne i trosložne riječi, kad se u njima nađu. U tom su događaju četiri oblika moguća, t. j.

a) 2, 3 + 2, 3 : ona đevojka majci poruči. I. 297.
b) 2, 3 + 3, 2 : pade đevojci u rujno vino. 87.
c) 3, 2 + 3, 2 : kada ga jezdim, nek mi je lepo. 215.
d) 3, 2 + 2, 3 : zlato mi treba konju na uzdu. 214.

Ako se prebroje sve ove figure, koliko puta koja dolazi, vidi se, da je figura *c* najobičnija, nešto je manje obična figura *d*, još manje *a*, a najmanje *b*, za koju broj stihova ne iznosi ni četvrtinu onoga broja, što ga ima figura *c*.

33. Za dvosložnice na kraju junačkijeh deseteraca nalazimo u narodnijem pjesmama vrlo važno pravilo, o kojemu, kako ćemo se obilno uvjeriti u glavi IV., mnogo koješta zavisi u građi tijeh stihova. Pravilo to glasi: narodnijem su pjevačima na kraju junačkijeh deseteraca mnogo milije one dvosložnice, kojima je prvi slog dugačak, nego li one, kojima je taj slog kratak. Kad narodni pjevač ima izbor između dvije dvosložnice, koje se razlikuju u kvantiteti prvoga sloga, on će mnogo radije na kraj junačkoga deseterca metnuti onu, kojoj je prvi slog dug; ako li pjevač ima izbor između dvosložnice sa kratkim prvim slogom i između trosložnice ili četverosložnice, on će ponajviše gledati, da na kraj stiha stavi trosložnicu ili četverosložnicu. Prema tome imamo ove na pr. stihove:

uzet ću te, da mi budeš *ljūba*. I. 534.
i upita, je li doma *Mūjo*. 543.
a kad hodi, sve se zemlja *trēse*. 552.
nego ćeš mi *cara* pozdraviti. II. 133.
kum neverni, *vera* ga ubila! 158.
poranile tri *srpske* vojvode 219.
i t. d., i t. d.

Tako je mnogo običnije, nego li bi bilo:

uzet ću te, da mi ljuba *bŭdeš*,
i upita, je li Mujo *dŏma*,
a kad hodi, sve se trese *sĕmlja*,
nego ćeš mi pozdraviti *căra*,
kum neverni, ubila ga *vĕra*,
poranile tri vojvode *sŕpske*.

Po pravilima običnoga govora namještaj bi riječi u ovim na drugom mjestu navedenim primjerima bio isto tako dobar i običan, kao što je namještaj u onim prvim stihovima. Kad je dakle pjevačima mnogo milije namještati riječi onako, kako je u prvijem stihovima, to je onda dokaz, da je to osobito metričko pravilo.

Digitized by Google

Za sad neka je o svemu tome dosta i toliko; samo ću još dodati ovdje mali statistički dokaz pomenutom metričkom pravilu. — Svijeh deseteraca na prvijeh 50 strana II., III. i IV. knjige Vukova zbornika junačkijeh pjesama ima 4337; od njih su samo 101 (t. j. 2·32%) takovi, da im na kraju stoji dvosložnica sa kratkim prvim vokalom; a onakijeh stihova, koji na kraju imaju dvosložnicu s dugim prvim vokalom, nalaze se 1172 (t. j. 27%); vidi se dakle, da ovih drugih dvosložnica ima na kraju deseteraca gotovo 12 puta više nego li onih prvih.

Možda će tko pomisliti, da je to stoga, što dvosložnica sa kratkim prvim vokalom ima u jeziku mnogo manje nego li onijeh s dugijem, pak je prirodno, da je onakijeh riječi i na kraju stihova manje, koje su rjeđe, a onijeh da je više, koje su običnije. S pomoći rječnika ili gramatike bilo bi vrlo teško dokazati, kojih od pomenutih dvosložnica ima u jeziku više, kojih li manje; ali ima mnogo kraći put, kako možemo to saznati. Uzmimo u ruke djelo kojega umjetnog pjesnika ispjevato u junačkijem desetercima, pa da vidimo, kojih dvosložnica ima u njemu na kraju stihova više. Neka nam u tu svrhu posluži „Gorski vijenac“. Pjesniku toga djela jamačno nije bilo poznato pravilo narodnijeh pjesama, koje se tiče dvosložnica na kraju junačkijeh deseteraca, jer sam ja to pravilo otkrio i objelodanio g. 1901. u članku štampanome u X. knjizi „Nastavnoga Vjesnika“. Pjesnik se dakle toga pravila jamačno nije držao, već je dvosložnice metao na kraj svojih deseteraca onako, kako su mu dolazile u pero ne obaziruć se ni malo na to, je li im prvi vokal kratak ili dug. Rezultat mojega ogledanja i brojenja po „Gorskome Vijencu“ je ovaj: deseteraca (ne stihova uopće) ima u njemu 2747; od tijeh deseteraca ima 367, kojima je na kraju dvosložnica sa kratkim prvim vokalom (dakle 13·3%), a onijeh, kojima na kraju nalazimo dvosložnicu s dugim prvim vokalom, ima 323 (dakle 11·7%). Otud bi se moglo dakle zaključiti, da dvosložnica sa kratkim prvim vokalom ima u jeziku našem nešto više nego li onijeh s dugijem! Zato ne smijemo misliti, da pomenuto pravilo o dvosložnicama na kraju narodnih junačkih deseteraca izlazi otud, što jednih dvosložnica ima u jeziku više, a drugih manje. Nema dakle druge nego reći, da pomenuto namještanje dvosložnijeh riječi na kraju junačkijeh deseteraca izlazi iz osobitoga metričkog pravila, koje narodni pjevači dobro osjećaju.

Digitized by Google

Ovo, što je sada rečeno o dvosložnicama na kraju narodnih junačkih deseteraca, sve se to tiče upravo šestosložnoga članka u desetercima, a ne čitavoga deseterca. Kad se to uzme na um, odmah dolazi čovjeku želja da sazna, kako ta stvar stoji u šestosložnim člancima drugih narodnih stihova. Ja sam s te strane ogledao dotične pjesme u Vukovoj knjizi I. i V. Tijeh pjesama, t. j. šesteračkih, dvanaesteračkih i četrnaesteračkih u opće ima, kako znamo iz §. 11., posve malo; zato ako se kod njih i opazi koji pojav manje ili više pravilan, ne zna čovjek, bi li to pravilo vrijedilo i onda, kad bi takijeh pjesama bilo mnogo više, nego li ih doista ima. Koliko se dakle pri rečenoj malobrojnosti pomenutijeh pjesama smije što zaključivati, može se nakon točna brojenja reći, da šestosložni članci šesteračkih, dvanaesteračkih i četrnaesteračkih pjesama također vole imati na kraju dvosložnice s dugim prvim vokalom nego li sa kratkim; ali treba dodati, da u tijem pjesmama ne stoji razmjer onih prvih dvosložnica prema drugima kao 12 : 1 (kako je u junačkijem desetercima), nego kao 12 : 7 ili 12 : 8 ili 12 : 9 (kako već gdje). Samo se po sebi razumije, da je pri dvanaestercima uzet obzir na oba njegova šestosložna članka.

34. Malo ima ženskih narodnih pjesama, osobito među malko duljima, koje bi u svim svojim stihovima imale na kraju riječi od istoga broja slogova. Takove su na pr. ove pjesme:

a) šesteračke:

prosu mi se biser
po zlaćenu brdu,
gdi car vino pije;
njemu služi momče,
na ruci mu gondže;
zadrijema momče,
pa ispusti gondže;
gdi je gondže palo,
tu je zemlja pukla,
gdi je zemlja pukla,
tu je gunja nikla.
I. 492.

b) sedmeračke:

oj orlovi, orlovi,
letiste li visoko,
gledaste li široko,
vidiste li svatove,
vode li nam snašicu,
je li tanka visoka,
je li bela, rumena?
I. 43.

momče ide planinom,
a devojka gradinom;
on se meće gloginjom,
a devojka trnjinom;
ne misle se ubiti,
već se misle ljubiti.
I. 355.

Digitized by Google

c) osmeračka:

oj ti Cveto, lepo cveće, mladi momci kamen meću;
Bog ubio majku tvoju, gde neveste kolo vode,
koja tebe taku rodi a devojke pesme poju,
i posla te nasred sela, te ja tebe onde videh,
gde junaci vino piju, da me uvek srce boli. I. 339.

d) jedanaesteračke:

izvila se sveta gora zelena; u njoj poju šestokrili anđeli,
to ne bila sveta gora zelena, kod njih došla sveta djeva Marija
već to bila sveta crkva Sofija; i t. d. I. 121.

biser momče prodavalo Bugarče, na njojzi su od sedefa nanule,
kupuje ga dilber Stojna Bugarka; po naluuam sandal-gaće panule
i t. d. I. 281.[1]

e) trinaesteračke:

zlatni kove i srebrni, lijepo ti sjaš!
prvijenče, mudra glavo, da mnogo ti znaš!
na tebe su zlatna puca i svileni pas;
više valja mudra glava i tvoj pošten glas
neg' na tebe zlatna puca i svileni pas. I. 69.

*

tu dolazi star na konju, stara delija:
„Božja pomoć, djevojčice, b'jela, rumena!
hoću li ti doć pomoći crpat vodicu?“ —
„idi s Bogom, star na konju, stara delijo!
volim sama i do noći nego s tvojom pomoći“. I. 294.[2]

Budući da ovakovih pjesama, kao što su u ovom §-u navedene, ima prema drugima vrlo malo i budući da se nikako ne može dokazati, da ih je nekad bilo mnogo više, a kamo li da su sve takove bile, zato ja ne mogu prihvatiti ono, što u svome članku (vidi osobito str. 203—207 i 266—269) hoće Wollner da dokaže, t. j. da su prvobitno članci u našim narodnim pjesmama bili pravilno razdijeljeni u riječi prema broju njihovijeh slogova; tako na pr. za šestosložni članak on misli i dokazuje, da mu je prvobitna figura bila: 4 + 2 ili 2 + 2 + 2; na pr.

[1] Mi znamo iz onoga, što je rečeno u §. 24. (pri kraju), da jedanaesterci ponajviše imaju na kraju ili pravu ili nepravu trosložnicu; kad bismo dakle htjeli ovdje uzimati i neprave trosložnice zajedno s pravima, onda bi gotovo sve jedanaesteračke pjesme išle ovamo.

[2] Posljednji je stih ovdje prekobrojan, jer ima 15 slogova mjesto 13.

Digitized by Google

ovde nama kažu, —
većma dragu ljubi, —
(poranio) Kraljeviću Marko, —
(u nedjelju) prije jarkog sunca, —
pitala ga majka: što je tebi, Jovo? —
ukopaj me, majko, kod Marina stana, —
(alas kapu nakrivio) u mehanu gledi
i t. d.

Ovo umovanje i dokazivanje Wollnerovo vrlo malo vrijedi, jer je premalo osnovano. Tako drži i Zima, „Rad“ *93*, str. 216 i d.[1]

Glava II.

Odmori metrički i prirodni.

35. S kolikom pomnjom nastoje narodni pjevači oko odmora, i to dobrijeh odmora u dvočlanim i tročlanim stihovima, to dokazuje činjenica, što su vrlo rijetki takovi stihovi, u kojima su odmori rđavi, t. j. ne stoje na mjestima, na kojima ih narav ovoga ili onog stiha traži. Osobito mnogo rđavijeh odmora ima u V. knjizi Vukovoj, gotovo toliko, koliko u sve četiri knjige, koje su pred tom. To je potvrda onome, što je rečeno u §. 8. o tome, kako su vrlo mnoge pjesme u toj knjizi loše i nedotjerane u svakom pogledu.

Vrlo rđav ili upravo nikakav odmor pokazuju ovi stihovi, od kojih su prva tri junački, a druga dva ženski deseterci:

a s njima subašah pet stotinah. IV. 152.
i s njima subašah pet stotinah. 154.
jaoh porastao zelen bore. V. 75.
pomogo Bog kuću i njegov dom! I. 85.
kade mi nahodi dilber Janu. 216.

[1] Ovdje ću samo još dodati, kako su se Wollneru poradi slaba poznavanja našega jezika potkrale u njegovu dijeljenju članaka neke nemile pogrješke; tako na pr. on nalazi figuru 4 + 2 (2 + 2 + 2) u ovijem stihovima:

konja da ne jaše, — vina da ne pije, —
sablju đa ne paše, — razbolje se Jovo jedini u majke.

Wollner očevidno nije znao, da su riječce *ne*, *u* proklitike, da se dakle ne mogu u metrici rastavljati od riječi, s kojom su združene. On se slijepo držao onoga, kako je vidio da je štampano.

Digitized by Google

Ovi su stihovi zato vrlo pogrješni, jer onaj slog, iza kojega bi morao stajati odmor (t. j. u prva tri stiha četvrti, a u druga dva peti slog) stoji usred riječi: su | bašah, pora | stao, ku | ću, naho | di.

Budući da se enklitike tijesno naslanjaju na riječ, koja je pred njima i s njome zajedno čine govorni takt, zato se s njima ne može počinjati nikakav članak. Pogrješni su dakle ovi stihovi (junački deseterci):

sirotinja te je pozdravila. IV. 139.
Bijeljinu bi mî porobili! 279.
u svijetu se nać ne mogaše. V. 252.
izijede me zvijer arslane. 549.

Po onome, što je rečeno o enklitikama, odmor je u prvom stihu upravo iza šestoga sloga, a u druga tri iza petoga, dakle ni u jednome nije iza četvrtoga, kako bi moralo biti.

Kako se enklitike naslanjaju na riječ, koja je pred njima, tako se proklitike naslanjaju na onu, koja je za njima, t. j. s njome čine govorni takt. Otud izlazi, kako enklitike ne mogu stajati na početku članka, tako proklitike ne mogu stajati na njegovu svršetku. Zato je pogrješan ovaj (običniji) osmerac:

otud star na konju dođe. V. 309.[1]

Na taj osmerac s rđavijem odmorom nalik su evo ova dva junačka deseterca, u kojima također vidimo prijedlog na kraju članka:

kad je blizu dvora dolazila. II. 42.
sjutra prije polovine dana. III. 123.

Nijesu dobri ni ovi stihovi:

(ona će te svjetovati) bolje *nego* starog Milutina. II. 172.
bolje *nego* majka tvoja. I. 36. (pazite mi roba Dragokupa)
(pazite mi moga gospodara) bolje *nego* Džafer-bega starog. III. 8.

[1] Kako su traljavo zabilježeni mnogi stihovi u V. knjizi, to osim mnogoga drugog dokazuje i ovaj ovdje navedeni stih, koji bi se s posve neznatnom promjenom mogao dobro ispraviti, t. j. mogao bi glasiti:

otud dođe star na konju.

Tako i ona dva malo prije navedena stiha iz V. knjige str. 252 i 549. mogu s posve neznatnom promjenom izići dobri, t. j. mogli bi glasiti:

u svijetu nać se ne mogaše, —
izjede me zvijere arslane.

Digitized by Google

Riječ *nego*, koju imamo u tijem stihovima, po smislu se mnogo tješnje veže uz ono, što je za njom, nego li uz ono, što je pred njom; zato je rđavo, što se članak s njom svršuje. Još je mnogo lošiji ovaj stih (osmerac):

(dvore mu je sagradio)
bolje *neg' u* baba tvoga. I. 36,

jer se tu članak svršuje i s riječju *nego* i s riječcom *u*, dakle dvostruka pogrješka.

Nije dobar prvi odmor u ovom trinaestercu:

u desnici ruci nosi granu masline. V. 145.,

jer riječ *ruci* po smislu je mnogo tješnje svezana uz riječ *desnici* nege li uz riječ *nosi;* odmor je dakle rđav, kad rastavlja ono, što po smislu pripada zajedno, a sastavlja ono, što jedno drugome ne pripada. Zato ćemo reći, da je pogrješan odmor i u ovim junačkim desetercima:

preko *Bajne luke* u hajduke. I. 483.
preko *Crne gore* u hajduke. V. 525.

Kako obje riječi *Bajna luka* (t. j. Banja luka), *Crna Gora* zajedno znače ime nečemu, tako među njima smisao ne dopušta odmora.

Tako isto čini ime sa prezimenom (ili s onijem, što služi kao prezime) tijesnu cjelinu po smislu, jer oboje znači istoga čovjeka. Zato u junačkijem pjesmama vidimo, kako ime i prezime ponajviše stoje u istom članku; na pr.

Jakšić Bogdan ljubi besjedio. II. 634.
Katić Janko iz sela Rogače. IV. 178.
kad se ženi *Radanović Laso*. II. 21.
vino pije *Musiću Stevane*. 298.
da tražimo *Vučka Ljubičića*. III. 424.
i t. d., i. t. d.

Rijetko se ime od prezimena rastavlja tako, da jedno stoji u jednom članku, a drugo u drugom, kako je u ovijem stihovima:

na Miloša Obrenbegovića. II. 534, 546.
na Milića Šeremetovića. 535.
na Miliću Vujadinoviću. III. 355.
i Ivana Mokropoljanina. 432.
ja sam Savo Nevaljaloviću. IV. 65.

Digitized by Google

U svim tim primjerima prezime ima šest slogova, dakle ono samo sobom ispunjava drugi članak stiha, zato ime mora stajati u prvom članku. Tijem je dakle stihovima uzrok u nemogućnosti, da se u istom članku namjeste ime i prezime. Samo u IV. knjizi ima nekoliko primjera, gdje se ime od prezimena rastavlja bez potrebe stiha. Tako na pr. moglo bi se sasvijem dobro reći:

divno bira Petar Pustahija,

ali mjesto toga nalazimo:

divno Petar Pustahija bira. IV. 52.

dakle je ime u jednom članku, a prezime u drugom. Takovi su i ovi stihovi:

Pustahiju Petra harambašu. IV. 59.
za njim Jovan Petroviću pođe. 159.
Crnobarac Stanko harambaša. 189.
Čarapiću Vaso, grdna rano! 298.
pa ga Tripko Begoviću pita. 390.
Gačanine Jakša progovara. 401.
grlom Rade Taušane viče. 408.
i t. d.

Sadržaj ženskijeh pjesama donosi sa sobom, da se u njima rijetko nalaze imena pored prezimena u istome stihu. A za te rijetke slučajeve je pravilo, da jedno i drugo stoji u istom članku. Imamo na pr. šesterce:

po trepet' se čini
Kraljeviću Marko. I. 120.
po zveket' se čini
Miloš Obiliću. 121;

(običnije) osmerce:

šator penje Ugrin Janko. I. 181.
to je bio Ugrin Janko. V. 208.
to je bio Kraljić Marko. 208;

trinaesterac:

vino pije Dojčin Petar varadinski ban. I. 456.

Ime se od prezimena rastavlja, t. j. jedno stoji u jednom članku, a drugo u drugom samo onda, kad ne može oboje stati u isti članak. Takav je ovaj osmerac:

u Vukića Brankovića. V. 205.

i ovaj jedanaesteracu:

kupuje ga dilber Stojna Bugarka. I. 280.

Digitized by Google

36. Mi iz §-a 21. znamo za razliku između prirodnoga i metričkog odmora. Pjevači ponajviše nastoje, da jedan i drugi stoje na istom mjestu. Zato stihova, u kojima je kakova lakša interpunkcija (ponajviše zarez) združena s metričkijem odmorom, ima tušta i tama. Evo ih samo nekoliko za primjer:

sedmerci:

ta ne plovi, da tone, ako Bog da, dever moj. 344.
veće plovi, da vidi. I. 204. savi skute, pobježe. 440.
(dao mi ga bratac tvoj) posla mene, da orem. 511.

(običniji) osmerci:

fala brate, fala rode! I. 148. reći ću mu: vod' me doma. 192.
stegnuh konja, da ja vidim. 151. i reče mi: bit ću tvoja. 423.
ružu beru, v' jence viju. 189.

(rjeđi) osmerci:

a) digoh se, odoh u kolo. I. 222. moja je, ne budite je. V. 20.
neka je, nek se udaje. 269. čuo sam, da si srdita. 40.
od igre, koje igrahu. 304.

* *

b) eto ti brata, idi s njim. I. 180. tavnina bješe, ne viđeh. 415.
ne dođe dragi, ne dođe. 224. veli im kralje: dobar dan!
mučno mi dođe, pogiboh. 415. vele mu sluge: da si zdrav! V. 608.

(ženski) deseterci:

vi ćete doći, mi je ne damo. I. 1.
luda bi bila, kad bi mu došla. 17.
nego govori: Bože pomozi. 85.
kada ga jezdim, nek mi je lepo. 215.
otide đače, da ih donese. 216.

junački deseterci:

upitaj ga, što se srdi na me. I. 376.
večerajte, mene ne čekajte. 384.
kaži njemu: kraljica te zove. II. 67.
blago mene! eto mi sinovca! 194.
đe su vaše? ostale vi puste! III. 198.
što je tebi? kakva je nevolja? 479.
neka znate, razbit ćemo Turke. IV. 247.
da ti umreš, ja bih te žalila. V. 431.

jedanaesterci:

a) kiša pade, medna rosa u polju. I. 153.
čini mi se, džamija se poklanja. 236.

Digitized by Google

kad bi vreme, da se mladi sastanu. 401.
neka znadu, kad se Hristos rodio. V. 153.
blago onom, koji će je grliti. 340.

*

b) Duka Leka sprema konja, da ide. I. 208.
ja ne odoh ono veče, već drugo. 343.
dadoše mi tog bolnika, da lečim. 351.
metat ću ga na zle muke, na ruke. 386.
ako li ga sažaluju, što je mlad. 386.

dvanaesterci:

jedan s mirom prođe, drugi ne hte s mirom. I 171.
blago onom bratu, koji ima seju. 218.
junak se zakleo, da će je viditi. 357.
ustade devojka, al' ne sija sunce. 410.
ja bosiljak sejem, meni pelen niče. 438.

trinaesterci:

a) da gledamo, ko će kome u sreći pasti. I. 173.
treće ide, da obljubi sve tri Grkinje. 281.
veleći mi, da ne ljubim nikog tuđina. 426.
i onoga, koga Bog mi u sreći dadne. 426.

*

b) kada začu mladi Jovo, što mu govore. I. 44.
pred dvorom mu kolo igra, pjesne se poju. 44.
s momčetom se razgovara: doći do veče. 521.
Božić zove s one strane: prevezite me! V. 142.
moma starcu progovara: a što ćeš mi ti? 357.

četrnaesterci:

u ratara crne ruke, a b'jela pogača. I. 380.
devojčica vodu gazi, noge joj se bele. 427.
alas kapu nakrivio, u mehanu gledi. 512.

37. Prema velikome mnoštvu primjera, kakovi su navedeni u predašnjem §-u, ima mnogo manje takovih, gdje kakova lakša interpunkcija stoji u članku. Takovi su primjeri zato rijetki, jer pjevači hoće, da svaki članak za se bude neka cjelina, a prirodni odmor, t. j. interpunkcija tu cjelinu nekako raskida. Među primjerima, koji nam sada dolaze, nalazit će se i takovi, gdje interpunkcija stoji pred vokativom, a takav je prirodni odmor od sviju drugijeh najlakši, koji se gotovo i ne osjeća, kako se osjeća onaj odmor (pa makar bio naznačen samo zarezom), gdje se počinje nova rečenica. Kad dakle u članku stoji interpunkcija poradi

*

Digitized by Google

vokativa, tu gotovo i nema onoga raskidanja, koje je malo prije spomenuto. U predašnjem §-u hotimice nijesam naveo ni jednoga primjera, gdje interpunkcija stoji poradi vokativa, premda bi ih se moglo navesti golemo mnoštvo; već sam volio uzeti jače prirodne odmore, nego li su oni, što stoje pred vokativom. A sada evo primjera, gdje interpunkcija stoji u članku:

četverosložni članci:

ima, kolo veliko! I. 2.
fala, brate Stevane 131.
šije, veze darove. 440.

*

i na svakom mestu, braćo. I. 148. daj mi, Bože, zlatne roge. 364.
dig' se, snaho, daj mi vode. 308. opazit će tebe, Marko. V. 410.

*

tebi, mome kralju od Budima. I. 443.
dobro, kad je dobra gospodara. 564.
volim, da smo obi udovice. 581.
krenu, da ga vodi po svijetu. II. 35.
vidiš, da sam konja umorio. 457.
vidiš, da sam čovek siromašan. III. 3.
ustan', kurvi osijeci glavu. 93.
znaš li, danas što si govorio? 105.
znaš li, što si jučer učinio? IV. 370.[1]

*

ti zagledaj sebi, dušo, u njedra. I. 402.
a ti pođi malo, dušo, u natrag 403.

petosložni članci:

pijte me, pijte. I. 83
ah što ću, što ću! 419.
za tobom, dušo. 419.

*

[1] Ovakijeh primjera za junačke deseterce moglo bi se još nekoliko navesti (po gotovu onakijeh, gdje je zarez poradi vokativa); ali među njih ne treba brojiti primjere:

Bog zna jesi u golemu jadu. I. 509.
Bog zna mu je Jovan poginuo. II. 34.
Bog zna su ti oči proboljele. 36.
Bog zna ima dobra gospodara. III. 218.

U ovijem primjerima Vuk iza riječi *zna* meće zarez, ali to nije nužno, jer se iz akademičkoga rječnika (kod riječi *Bog*, 475 a) vidi, da *Bog zna* u tim i sličnim primjerima znači isto što: doista, baš, jamačno, dakle ne treba iza toga nikakve interpunkcije. To se osobito dobro vidi iz drugoga i trećeg primjera, gdje iza *Bog zna* imamo po dvije enklitike.

Digitized by Google

pogledaj, vojno, pogledaj. I. 5.
nemoj me, Petro, plašiti. 11.
kako, kome te ostavljam? 75.
naj tebi, Ružo, povesmo. 164.

*

nađoh djevojku, ne znam, čija je. I. 385.
prođoh krŏz goru, ne znam, kroz koju. 385.
a rabar konja sedla, da ide. 489.

*

jedno nosi zlatnu arfu, ide, da svira,
drugo nosi žute čizme, ide, da igra. I. 281.
navrani se mlado momče, Leka, terzijn sin. 357.
drago mi je, draga moja, hoću, moja si. V. 239.
ufati je za ručicu, reče: pomoz' Bog. 249.

šestosložni članci:

ne daj se, devojko. I. 99.
ne karaj je, majko. 101.
ustaj, gospodaru. 103.
daj mi ti, o Bože. 109.
poď za mene, vilo. 111.
hajde, hajde, šćeri. 388.

*

govori devojci: ustani, devojko. I. 171.
pitala ga majka: što je tebi, Jovo? 261.
pitala je majka: što plačeš, devojko? 407.

*

da Bog dade svakom, tko što hoće. I. 221.
jedna nosi žita, druga meda. 615.
rec' ovako caru, uji tvome. 626.
sunce seda pred veče, kad treba. 640.
đe ne mole Boga, da pomogne. II. 4.
okovane srebrom, pozlaćene. 15.
kad ujaku ne ću, da kome ću? 138.
kralj Vukašin veli: na mene je. 190.
ma ne veli Ture: ako Bog da. 275.
đe znadosmo dvore, poharasmo,
đe nađosmo blago, odnesosmo. III. 434.
pod šatorom sjedi, pije vino. 467.
na svakoga po deset, već nema. 559.
što bi Turak' za sječe, is'ječe,
za predaje što bi, to predade,
za krštenja što bi, to iskrsti. IV. 151.
i što reče Jakov, ne poreče. 175.
zaboravi reći: ako Bog da. 212.
otrčaše u logor, kazaše
(pod šatore Lazarević Luki) 228.
Čarapiću Vaso, grdna rano. 298.
Smail-aga ode, Rusto dođe. 485.

Digitized by Google

nekog žali majka, nekog seka. V. 220.
zove tebe Ajka, seka tvoja. 511.
nego prodaj mene, tvoju ljubu. 579.[1]

Veoma su rijetki stihovi, koji imaju interpunkciju u dva članka. Takovi su:

za dan, za dva gde struk, gde dva. I. 302.

*

sve joj, što je i kako je, kaza. II. 62.
bira: ovog hoću, onog ne ću. V. 189.

U §-u 31. vidjeli smo, da jednosložna naglašena riječ može stajati pred interpunkcijom samo na početku stiha. Pogrješni su dakle ovi stihovi:

ali Ranko moj, moj pak moj. I. 326.

*

Risnu grade naš, lijepo stanje! V. 52.

*

dođi meni tî, pomozi crpat vodicu. I. 295.

Ovaj zadnji stih lako je ispraviti: treba samo mjesto *ti* uzeti *i*, pak smisao ostaje isti, a interpunkcije ne treba nikakve. — Stih pak:

i reče mi: drž', miriši na mjesto mene. I. 424.

može podnijeti, jer interpunkcija među dva tijesno združena imperativa slabo se osjeća; ispor. među primjerima u §. 31.: muč', ne luduj, — stan', počekaj, — muč', ne boj se. — Stih:

i ostalo sve, što treba stanu. V. 199.

nije protivan onome, što je rečeno u §. 31., jer se ne mora tako razgođivati (kako je na onome mjestu štampano); može i ovako biti:

i ostalo, sve što treba stanu.

U istoj knjizi na str. 292. štampan je jedan stih:

još ne reče ni: kako si, majko?

---

[1] Ako u pjesmama ispjevatima junačkijem desetercem ima još ovakijeh primjera, svakako će ih biti vrlo malo prema golemoj množini toga stiha. Hotimice nijesam uzeo ovamo ni jedan primjer, gdje je interpunkcija poradi vokativa; a kad bi se i takovi primjeri brojili, izišlo bi ih nešto više.

Digitized by Google

Kad bi takova interpunkcija nužna bila, stih bi bio vrlo pogrješan; ali ništa nam ne smeta razgoditi taj stih ovako:

još ne reče ni „kako si, majko?“

pa onda nije on pogrješan.

38. Mi smo već u §-u 21. rekli, da je odmor na kraju stiha svagda jači nego li u sredini. To sigurno izlazi otud, što jače interpunkcije, t. j. punkt i semikolon, mogu u narodnim našim pjesmama stajati samo na kraju stihova, nigda u sredini. U tom se narodna naša metrika razlikuje od drugih nekih metrika, na primjer od stare grčke i rimske. Poznato je u jednu ruku, da u grčkim i rimskim stihovima vrlo često jaka interpunkcija (koju mi naznačujemo punktom ili semikolonom) stoji u sredini, — a u drugu je ruku poznato, da na kraju stihova grčkih i rimskih često nema nikakvoga prirodnog odmora, te svršetak jednoga stiha i početak drugoga čine po smislu tijesnu svezu, bez ikakvog odmora. Kako su grčki i rimski pjesnici slabo marili za odmor na kraju stihova, to su oni dokazali osobito tijem, što su u svojim lirskim pjesmama katkad koju riječ tako rastavljali, da joj je dio stajao na kraju jednoga stiha, a dio na početku drugoga. Imamo na pr. u Horacija:

labitur ripa, Iove non probante, u-
xorius amnis. Od. I. 2. 19.
Grosphe, non gemmis neque purpura ve-
nale neque auro. Od. II. 16. 7.

U našim je narodnim pjesmama takovo prekidanje nemoguće, jer u njima ne može toga biti ni među člankom i člankom, a kamo li će biti među stihom i stihom?

Kako su narodnim našim pjevačima mili pojači odmori na kraju stihova, to se vidi osobito otud, što podosta ima kraćih ženskih pjesama, u kojima je svaki stih osobita rečenica (ili glavna ili usporedna ili zavisna). Evo samo jedan takav primjer:

snijeg pade o Đurđevu danu,
ne može ga tica preletjeti,
djevojka ga bosa pregazila;
za njom bratac papučice nosi:
„je l' ti, sejo, po nogama zima?“ —
„nije meni po nogama zima,
već je meni po mom srcu zima,
al' mi nije sa snijega zima,
već je meni s moje majke zima,
koja me je za nedraga dala“. I. 220.

Takove su još i ove ženske pjesme u I. knjizi Vukovoj: *br.* 244 (sedmerci), 320 (običniji osmerci), 565 (rjeđi osmerci), 148, 648 (ženski deseterci), 600, 649, 680 (junački deseterci) i dr.

Digitized by Google

U junačkim se pjesmama može počesto naći po nekoliko stihova uzamance, gdje je svaki sam sobom osobita rečenica; na pr.

stade care kupiti svatove,
skupi svata dvanaest hiljada,
pak podiže niz Kosovo ravno.
kad su bili ispod Vučitrna,
gledala ih dva Vojinovića,
među sobom mladi govorili:
što 1' se ujak na nas rasrdio,
te nas ne šće zvati u svatove?
netko nas je njemu opadnuo,
s njega živo meso otpadalo!.... II. 135.

U pjesmama, kojih stihovi imaju po 11 ili više slogova, ponajviše je svaki stih za se osobita rečenica, a kašto su i po dvije rečenice u jednome stihu; sasma se rijetko namjeravamo u takvijem pjesmama na mjesta, gdje se ista rečenica iz jednoga stiha nastavlja u drugom. Tako imamo na pr. u jedanaesteračkoj pjesmi:

obvila se bela loza vinova
oko grada oko bela Budima. I. 402;

u dvanaesteračkoj:

ne da je viditi suncu ni mesecu
ni mutnom oblaku ni mladom junaku. I. 356.

u trinaesteračkima:

vije 1' mu se b'jelo perje oko kalpaka
kano svila prepredena oko vretena? I. 43.
više valja mudra glava i tvoj pošten glas
neg' na tebe zlatna puca i svileni pas. 69.

39. U pjesmama, kojih stihovi imaju manje slogova od jedanaest, posve je obično, da jedna ista rečenica teče kroz dva ili više stihova. Evo samo nekoliko primjera:

popova brada
tri grada valja. I. 56.

*

ne mašaj se, Relja,
preko bojna sedla
u svilena nedra. I. 110.

*

zapovedi gospod Bog
dvema trima anđelom. I. 127.

*

Digitized by Google

već se meni dodijalo
sve sjedeći na prozoru,
gledajući sinje more. I. 263.

*

svu noć mi soko prepjeva
na Milanovu pendžeru. I. 269.

*

a šta je ljepše od slave Božje
i od večere s pravdom stečene? I. 96.

*

platno b'jeli Skadarka djevojka
niže Skadra grada bijeloga
na Bojani studenoj vodici. I. 600.
te je sitnu knjigu napisao
ka Prilipu gradu bijelome
pobratimu Kraljeviću Marku. III. 349.
a sva dobra sreća iznijela
igumana Svetogorca Vasa
od bijele crkve Vilindara
sa svojijem đakom Isaijom. 443.

među njima Crnojević Ivo
jaše ždrala konja od megdana. 544.
te nahran' te ribe primorkinje
lijepijem hajdučkijem mesom. III. 361.
đe je hladna voda porevala
iz planine iz brda Bojana
od Klobuka i od Korjenića
u široko u polje Grahovo,
a na kulu Milošević-Andra. IV. 447.
i t. d., i t. d.

Iz navedenih se primjera vidi, kako se pojedini dijelovi rečenica u opće slobodno rastavljaju jedni od drugijeh. Ali ta sloboda ima svoje granice, preko kojih pjevači dobrijeh pjesama ne će ili nikad prijeći ili će vrlo rijetko. Da takvijeh granica mora biti, to će svatko odmah dokučiti, tko uzme na um, što je na početku §-a 38. rečeno o jakosti odmora na kraju narodnih naših stihova. Ja ću sada navesti slučajeve vrlo rijetkih ili nemogućih rastavljanja rečeničnih dijelova.

a) Mi znamo iz §-a 35., da se ime od prezimena rijetko rastavlja tako, da jedno dolazi u jedan članak, a drugo u drugi. Što je dakle rijetko među člancima, to će još rjeđe biti među stihovima; i ja mogu navesti samo jedan primjer, gdje je ime od prezimena rastavljeno tako, da ono stoji u jednom stihu, a ovo u drugom:

višu davu učini *Mihajlo*
Goranović iz sela Vrbice. IV. 436.[1]

b) Apozicija vrlo rijetko stoji u drugom stihu, a imenica, kojoj apozicija pripada, u prvom; takav je primjer:

[1] I ovaj je dakle primjer iz IV. knjige, kao što su i svi oni u §. 35., gdje su bez nužde metnuta imena i prezimena u različne članke.

Digitized by Google

kada Srbljи dokopaše *Turke*
sulumćare u bijele ruke. IV. 151.

c) Vrlo se rijetko složena vremena tako rastavljaju, da jedna polovina stoji u jednom stihu, a druga u drugom. To imamo u primjerima:

k' o *je* mene moja majka
od svojega od srdašca
na daleko *opravila*. I. 143.

*

kad *je* meni snaha Vidosava,
moja snaha tvoja nevjernica,
savezala kose za direke. II. 112.

bego *bješe* na bijeloj kuli
sa kadunom *lego* u dušeke. III. 365.

d) Riječi *kada* i *zašto* vrlo se rijetko rastavljaju od svoga glagola, kako je u primjerima:

Milenko *kada* u dvore
uljeze s mladom Janicom. I. 311.

*

kada slavni srpski knez Lazare
posla zeta Miloš Obilića. II. 211.
zašto, Ture, da od Boga nađeš,
nijesi mu rane *izvidao?* 343.

zašto, kurvo Golotrbe Ivo,
tuđe ime ti *uzimaš* na se? III. 101.
zašto, kćeri, da od Boga nađeš,
svome ocu ti *zapali* bradu? 106.

e) Kad staroklasički pjesnici nijesu marili za odmor na kraju stihova (v. §. 38.), nemamo se čuditi, što se njihovi stihovi dosta često svršuju s riječma, koje ne mogu stajati na kraju nikakve rečenice. Na pr. u Horacija (A. P. 291—294) čitamo:

(quemque poetarum limae labor et mora). Vos, o
Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
multa dies et multa litura coercuit atque
perfectum deciens non castigavit ad unguem.

Riječi *vos o*, *quod non*, *atque*, koje ovdje vidimo na kraju stihova, ne mogu stajati na kraju nikakve latinske rečenice, nego uvijek iza njih mora u rečenici stajati još koja riječ. Takove dakle riječi uvijek se vrlo tijesno prislanjaju uz one, koje iza njih stoje, a i moraju se tako tijesno naslanjati, dok same ne mogu na kraju rečenice stajati. Mećući dakle staroklasički pjesnici takove riječi na krajeve stihova pokazivali su tijem, kako im je malo stalo do odmora na tijem mjestima. — Sasvijem je drukčije u našoj narodnoj poeziji. Budući da je njoj vrlo mnogo stalo do valjana odmora na kraju stihova, zato na tome mjestu, t. j. na kraju stiha, ne ćemo

Digitized by Google

nikad naći riječi, koje ne bi mogle stajati na kraju kakove rečenice. Zato ove na pr. stihove nikako ne bi mogla podnositi naša narodna poezija:

pomozi mi, *ako se*
bojiš Boga višnjega.

*

sve bijaše ljepše, *nego*
možeš reći i pomislit.

*

zaklikta li b' jela vila *ili*
sivi soko u gori zelenoj?

Napokon da dodamo još vrlo neobične stihove iz dvije koledske pjesme, gdje je odmor među člancima jači nego li je među stihovima. Pjesme tê s dotičnijem stihovima glase:

. . . . . darivati?" al' govori
nije plovka, mila snaha mili svekar: eto, snaho,
svekra budi: „digni mi se, eto čoha nerezana
mili svekre, eto tebi . . . . . .
dobri gosti, čim ćemo ih . . . . . V. 124.

Ne samo interpunkcije, nego i smisao jasno dokazuje, da bi pjesma bila mnogo prirodnija, kad bi glasila:

nije plovka . . . .
mila snaha svekra budi:
„digni mi se, mili svekre
i t. d.

Druga je takova pjesma:

. . . . . sir izeo; ja im nisam
. . . . . ni video, same su ga
kad i mene gazdarice obubale s kaluđeri
potvaraju, da sam njima . . . . . V. 128.

I tu bi mnogo prirodnije bilo:

kad i mene . . . .
gazdarice potvaraju,
da sam njima sir izeo
i t. d.

Digitized by Google

Ove su dvije pjesme s takvim čudnim i neprirodnim odmorima opet znak, koliko ima nedotjeranosti i traljavosti u V. knjizi (vidi §. 8. i 35.).

Napokon ne škodi reći, da se vrlo tijesna sveza po smislu između svršetka jednoga i početka drugog stiha bez obzira na to, je li dopuštena ili nije u kojoj metrici, zove francuskijem izrazom *enjambement.*

Glava III.

Broj slogova. Pokraćivanje i produljivanje stiha.

Pristup u ovu glavu.

40. Među najveće brige narodnijeh pjevača ide briga, da svaki stih ima onoliko slogova, koliko upravo treba, ni manje ni više. Kako je ta briga velika, vidi se otud, što u dobrijem pjesmama i od dobrijeh pjevača ima — razmjerno — vrlo malo prekobrojnih stihova, a ispodbrojnih gotovo i nema.

Želeći govoriti sada o jednim i o drugim takovim stihovima najprije ću reći, da ja ovamo ne mislim uzimati stihove, koji su za jedan slog dulji ili kraći od ostalijeh stihova u pjesmi, ali su sami sobom pravilni, t. j. pripadaju i po broju slogova i po člancima među više ili manje obične narodne stihove. U takovom se događaju ne mora reći, da je ovaj ili onaj stih prekobrojan ili ispodbrojan, jer se može misliti, da je pjevač zamijenio ovaj ili onaj stih drugim kojim više ili manje običnim stihom. Tako na pr. u trinaesteračkoj pjesmi I. 44. nalazimo jedan sasvijem pravilno građeni četrnaesterac (u nju su ti crne oči sokolova čina"); — ili u istoj knjizi na str. 83. nalazi se kratka pjesma od ova četiri stiha:

ovo je vince crveno, nek ne čuje sve selo,
popijmo ga veselo, da smo zdravo i veselo;

tu je prvi stih pravilan osmerac (5 + 3), drugi i treći su pravilni sedmerci, a četvrti je pravilan osmerac (4 + 4). — O takovim dakle stihovima ja ovdje ne mislim govoriti, jer s istijem pravom, s kojim bismo ih mi ubrojili među prekobrojne (ili ispodbrojne), mogao bi drugi tko reći, da to nije ništa drugo nego izmjenjivanje jednih stihova drugima. O takovom izmjenjivanju već se govorilo u §-u 13.

Ja dakle među prekobrojne i ispodbrojne stihove brojim samo onakove, gdje je pjevaču poradi toga, što je u kojemu stihu prema

Digitized by Google

ostalima u pjesmi uzeo koji slog previše ili premalo, izišao nepravilan stih, t. j. takav, kakav se inače u narodnijem pjesmama ne nalazi nikad ili se nalazi vrlo rijetko. Evo primjera za prekobrojne stihove:

mjesto peterca:

veselio mu Bog
(kuću i vas dom!) I. 80;

mjesto sedmerca:

jedan veli: udrimo na nj. I. 80.[1]

mjesto rjeđega osmerca:

goji ga, sele, do treći dan. I. 23.
đevojka je roda velika. V. 14.

mjesto običnijega osmerca:

no đe sam sinoć konačila. V. 13;

mjesto ženskoga deseterca:

to ne bio oblak iznad djevojak'. I. 2.
a još je treća, koja je najveća. 84.
zaboravi pope ključe od crkve. 216.
zakuca đače alkom na vratima. 216.
što su ti noži krvavi u ruke! 216.

mjesto junačkoga deseterca:

da je mirna jedna i druga banda. I. 16.
amanet ti, devere, sestra moja! 24.
gdje omrknuše, tu i osvanuše. V. 257.
već ide s bracem do mora crnoga. 577.
na trećem puče učkur od behara. 583.

41. U zadnjim navedenim primjerima samo je po jedan slog zališan, s kojega je stih prekobrojan; katkad su zališna i po dva sloga, osobito u onim prekobrojnim stihovima, koji stoje mjesto ženskijeh deseteraca; na pr.:

teraj ga, brate Ranko, ne ostavljaj ga. I. 22.
teraj ga, brate Veso, ne propuštaj ga. 22.
ustala lepa Milka, da kosu češlja. V. 62.
da bi mu mila moma i sama došla. 63.

[1] Ovaj je stih kao osmerac pogrješan, jer ima na kraju naglašenu jednosložnicu. (v. §. 25.) Takav je i šesterac: veselio mu Bog.

Digitized by Google

U tijem stihovima treba samo izostaviti za smisao nepotrebne riječi *brate, lepa, mila*, pa će izići posve dobri ženski deseterci. Ali ima ovakovih prekobrojnih stihova, gdje se bez štete za smisao ne može nikakva dvosložnica izostaviti; na pr.

a svati redom stoje, dara čekaju. V. 62.
sunce je nad zahodom, hoće da zađe,
Milka je na pohodu, hoće da pođe. 66.

U I. knjizi Vukovoj ima vrlo malo primjera prekobrojnijeh stihova, koji su takovi poradi nemara, t. j. koji bi s vrlo neznatnom promjenom, a bez ikakve štete za smisao mogli biti posve pravilni. Na pr. u jednoj sedmeračkoj pjesmi nalazimo stih:

treća duša najgrešnija. I. 135.

a u jednoj četrnaesteračkoj:

oj san me lomi, san me mori, san zaspat ne mogu. I. 378.

Prvom se od ta dva stiha može vrlo lako doskočiti, ako se mjesto *najgrešnija* uzme *najgrešnja*; a drugome stihu tako, ako se riječca *oj* izostavi, koja je doista dalje svuda izostavljena, gdje se u istoj pjesmi stih ovaj ponavlja, a ponavlja se 4 put.

Mnogo više ovakovijeh primjera ima u V. knjizi, za koju već dobro znamo (v. §. 39. pri kraju), koliko u njoj ima loših stihova. Navest ću samo 4 primjera mjesto mnogih drugih, gdje je pjevaču trebalo vrlo malo pomnje, pa da mu stih iziđe dobar:

jere si u licu bljeđašan. V. 280. ne kori tako, mlada momo. 311.
đevojčici jade zadava. 306. Zelenkadu mi zubak boli. 396.

Ako se u prvom stihu mjesto *jere* uzme *jer*, u drugome mjesto *djevojčici* ako se uzme *djevojci*, u trećem ako se *ne kori* elidira u *ne kor'*, a u četvrtom ako se izostavi za smisao posve nepotrebno *mi*, onda će izići posve pravilni stihovi, prva dva osmerci (5 + 3), a druga dva osmerci (4 + 4). — Vidi se dakle, kako su pjevači tijeh pjesama malo mislili i slabo osjećali zahtjeve pravilne metrike.

Na početku §. 40. rečeno je, da ispodbrojnih stihova u narodnoj našoj poeziji gotovo i nema. U I. knjizi samo je ovaj siguran primjer, a stoji u četrnaesteračkoj pjesmi:

sve se njive zelene, a alaske crne. I. 512.

Na str. 48. iste knjige štampana je ova pjesmica:

naša snašice, mirno našla,
dobrodošlice! mirna u Boga!
mirno došla,

Digitized by Google

Kako vidimo, prvi, drugi i peti stih imaju po 5 slogova, a treći i četvrti imaju 4; — dakle bi čovjek rekao, da su to ispodbrojni stihovi; ali to nije nužno reći, jer se može misliti, da treći i četvrti stih zajedno čine osmerac (4 + 4), t. j.

mirno došla, mirno našla;

tu bi dakle običniji osmerac bio među peterce onako umiješan, kako smo vidjeli u §. 14. (pri kraju). — U §-u 12. B. b. imali smo primjer ispodbrojnoga dvanaesterca (4 + 4 + 4). To bi eto bili svi primjeri iz I. knjige (a u II., III. i IV. nema ni jednoga ispodbrojnog stiha, ako ne ćemo iz IV. knjige str. 412. brojiti ovamo pogrješno štampani deseterac: *kad pogleda na lijevo* mjesto: kad pogleda *pope* na lijevo). — I u V. knjizi ima ispodbrojnih stihova vrlo malo, a što ih ima, ponajviše ih je vrlo lako dotjerati, da budu dobri. Tako imamo:

prvijenče dragi brate, *đevere, sokolove* (sic!)
stari svate, gospodine, i ostali svi svatovi. V. 27.

Treći stih, da je pjevač iole bio valjan, morao bi glasiti:

i đeveri, sokolovi,

koji je stih dobar, da ne može biti bolji. — Stih opet u osmeračkoj (4 + 4) pjesmi:

ne vidi se kraj mora. V. 209.

vrlo je lako dotjerati, t. j. treba ga promijeniti u:

ne vidi se kraj od mora;

ili ako ćemo se držati varijante u Vuka I. 191., gdje stoji:

al' se vidi *krajem* mora,

reći ćemo:

ne vidi se krajem mora.

U rđavom stihu:

kad bi ljepša od vile. V. 37.

treba mjesto *kad* uzeti *kada* ili *kad li*, pa eto valjana osmerca (5 + 3).

Ispodbrojan je stih u deseteračkoj (4 + 6) pjesmi:

sto groša, a dve sta dukata. V. 610.

Digitized by Google

Građu, koju treba da u ovoj glavi obradimo, razdijelit ćemo u dva odsjeka; u prvom će se govoriti o načinima, kako pjevači stihove pokraćuju, da ne budu prekobrojni, a u drugome o načinima, kako ih produljuju, da ne budu ispodbrojni.

I. odsjek: Pokraćivanje stihova.

Elizija.

42. Ima dosta riječi, koje se i u običnom govoru često elidiraju, t. j. gube skrajnji svoj vokal. Takove su riječi: *al'* (= ali), *il'* (= ili), *l'* (= li; na pr. znadu *l'* = znadu *li*), *kad* (= kada), *kud* (= kuda), *nek'* (= neka), *otud* (= otuda), *nit'* (= niti). Ovamo ide također imperativ, koji se često govori bez skrajnjega *i;* na pr. *doć'*, *pomoz'*, *ustan';* tako isto ide ovamo particip praes., na pr. *znajuć, misleć, bolujuć.* Ovamo se može brojiti i infinitiv, koji se doduše običnije govori s *i* na kraju, ali se čuju i oblici na pr. *gledat*, *nosit* i t. d. (osobito u nekijem narječjima).

Na primjere takovih elizija, koje su i u običnom govoru više ili manje obične, ja se ne ću obazirati, već samo na onakove elizije, koje se u običnom govoru ne čuju nikad ili se čuju veoma rijetko.

Vrijedno je upamtiti, da se od jednosložnih riječi mogu elidirati samo enklitike; na pr. *g'*, *s'*, *m'* mjesto *ga, se, mi* . . . . Naglašene jednosložne riječi, na pr. *jâ, tî, mî, čû, svě, psî, snâ* . . . . ne mogu se elidirati nikad. Tako isto ne mogu se elidirati ni proklitike, na pr. *do, ni, za* . . . . Rekao bi čovjek, da se ovome ovdje izrečenom zakonu protive stihovi:

št' ono cvili u Glamoču gradu? I. 478.
d' u njoj klanja dvanaest Turaka. III. 83.

Tako je štampano u Vuka; ali bi jamačno bolje bilo u prvom stihu pisati *što 'no* (da se u oblicima zamjenice *onaj* može *o* stiha radi izostavljati, to ćemo vidjeti u §. 49.), a u drugome *da u* pa reći, da je tu siniceza (o kojoj vidi u §. 51.), t. j. da se *a u* izgovara kao dvoglas u jednom slogu.

Dosta paze pjevači na to, da im elizije ne izlaze odveć tvrde, t. j. da se poradi njih ne nagomilavaju odviše konsonanti jedan do drugoga. To se vidi otud, što se u narodnijem pjesmama rijetko

Digitized by Google

nalaze riječi, koje poradi elizije imaju na kraju dva konsonanta; k tome takove riječi obično stoje ispred vokala, očevidno zato, da ne bude previše konsonanta na okupu. Primjeri:

nemojt', vuci za Boga! I. 195.
sebe ljubu, *majc'* izmjenu. 113.
proli krvcu *ljepš'* od zlata. 177.
da t' je ljubi *ljepš'* od mene. I. 151.
a od šure *sjajn'* oružje. 201.
samohranu *majk'* ostavi. V. 108.

*

a to Omer *ništ'* ne sluša majku. I. 248.
sablj' ostavi, buzdovan ne htede. II. 436.
Turc' u gori ostati ne dadu. III. 37.
bogm' eto me, Avdi-Ljuca-Uso! IV. 431.
nemojt', braćo, pogubiti Bora. V. 421.
i t. d.

Za riječ *zašto* treba napose reći da se često elidira, i pred vokalom i pred konsonantom:

zašt' ne greješ danju kako noću? I. 163.
zašt' običaj u tebi postade. 320.
zašt' mi zakla čedo u kolevci? II. 17.
zašt' obesi dvoje dece naše. 166.
zašt' me nisi prije bratimila? III. 504.
i t. d.

Još imamo ove primjere:

id' t' od mene, sestre Jeminove. I. 615.
id' t' odatle, jedan ljudski gade! II. 356.

Sva je prilika, da se ne govori i ne pjeva *id' t'*, nego *it'*, dakle je samo jedan konsonant na kraju. To se potvrđuje riječcom *hajt'* mjesto *hajd' t'* (a to mjesto *hajd' te, hajdete)* u stihu:

hajt' otole, božji prokletnici. II. 127.

Vrlo se rijetko elidiraju i enklitike, kojima poradi elizije ostaju dva konsonanta. Takova su samo ova tri primjera:

kad *sm'* ovuda jučer prohodili. I. 243.
ja *sm'* i Jovo dva po Bogu brata. 585.
da *st'* u dvoru zdravo i veselo. V. 140.

U sva 3 primjera stoji, kako se vidi, elizija ispred vokala, da bude lakše za pjevanje i za govor.

Digitized by Google

Imperativ *digni* elidira se katkad tako, da ne otpadne samo skrajnje *i*, već i konsonant *n*, i tako ostaje *dig'*, očevidno zato, jer bi *dign'* bilo odveć tvrdo. Imamo:

dig' se gore, moj dragi. V. 202.

*

dig' se malo, daj mi vode. I. 308.

*

dig' se, striko, već ga ne zaspao! IV. 86.

Nema ni jednoga primjera, gdje bi se poradi elizije nalazila na kraju tri ili četiri konsonanta. Riječi na pr. *oštra*, *sestri*, *carstvo*, *pobratimstva* i slične nikad se ne elidiraju.

43. S težnjom, da se ne bi nagomilavali konsonanti, stoji u svezi pojav, što se enklitike, koje poradi elizije nemaju ništa drugo nego jedan konsonant, vrlo rijetko postavljaju među dva konsonanta, kao što je u primjerima:

stani, Mare, koj' *t'* je vrag? V. 229.

*

nek *t'* pomožem krst nositi. V. 183.

*

al' *t'* je malo golijemna blaga? II. 181.
al' *t'* je malo vina al' rakije? 411.
nek *s'* (= su) junački konji okićeni. 535.
kog *t'* je žao, ne šalji ga onđe. III. 90.
al' *t'* je dobro u matere bilo. V. 6.
jesam, Mujo, kad *m'* je bilo drago. 294.
on *b'* je uzo, al' mu ne da majka. 504.

*

kakav *s'* (= si) zajam uzajmila, vratio ti se. I. 614.

Ne treba brojiti ovamo primjer:

na njih *ć'* (= će) doći mloge davudžije. IV. 384;

jer pjevač dotične pjesme nije *h* izgovarao, dakle *ć'* ne stoji tu među dva konsonanta.

Samo za elidirano *s'* mjesto *se* treba reći da se počesto nalazi među dva konsonanta, na pr.

ludo l' *s'* zavjetovah. I. 335.

*

u njoj *s'* ništa ne delja. I. 135.

*

Digitized by Google

kad *s'* nedelja napunila. 307.

*

al' zaludu, kad *s'* ne kitih tobom. I. 406.
što nam *s'* ne da mladim udavati. II. 419.
jer *s'* ne ženiš? Bog te ne ubio! III. 95.
u tom *s'* Turčin puške dosetio. 397.
nikom *s'* ne da u selo svratiti. IV. 357.

*

neka se muči, dok *s'* ne nauči. I. 385.

Premda ovakovih primjera za *s'* (= se) podosta ima (ovdje nijesu svi navedeni), ali opet se mnogo i mnogo više nalazi stihova, gdje takovo *s'* ne stoji među dva konsonanta.

Da narodni pjevači eliziju drže samo za nužno zlo, to se razabira otud, što su dosta rijetki članci, a i stihovi, u kojima bi se nalazile po dvije elizije, a po svoj prilici ne će biti ni jednoga stiha, a kamo li članka, gdje bi tri elizije bile. Primjeri za dvije elizije:

stani, Mare, *koj' t'* je vrag? V. 229.

*

što *s'* učini, što *s'* ogradi. V. 82.
teb' se čini, da *t'* ne vidim. 126.
da *b'* u kotlu, *neg'* u loncu. 450.

*

seb' uze više *neg'* meni. I. 209.
men' dade više *neg'* sebi. 210.
on' junak, *koj'* te prosio. 306.

*

zašt' g' udavi? ne bilo te majci! I. 256.
da *s'* grlimo i da *s'* milujemo. II. 336.
što ti *krvav' jabuk'* u njedrima? 564.
ako *j'* u *men'* puška Jurišina. III. 427.
koj' b' na vatru živu udarili. IV. 289.
ak' t' okara, udarit te ne će. V. 295.
i t. d.

Važna je osobina u našim narodnim pjesmama, što se elizije vrlo rijetko upotrebljavaju na kraju stihova, kako je u ovijem primjerima:

od samsova braneći *s'*. I. 129.
i najmlađu šćercu *drag'* (= dragu). V. 302.

*

svilen pojas poderat će *s'*. I. 327.

*

*

Digitized by Google

milija Mari sreća *svoj'* (= svoja). I. 76.

*

i od čeda krvi da *ugrabim'* (= ugrabimo). II. 9.
a ti jesi, Tale, *najrđavij'*. III. 265.

*

sjaju mu se brčna pera, pa se diči s *njim'* (= s njima). I. 70.

44. Danas se u običnom govoru ne upotrebljava gotovo nikad u gen.-plur. na pr. *godin'*, *stotin'*, *Turak'*, *djevojak'*, ali veoma je običan bio taj oblik u predašnjim vijekovima, pa se kao arhaizam mogao sačuvati u narodnijem pjesmama. Kad se dakle u pjesmama nalazi na pr. *godin'*, to je doduše elizija prema današnjemu obliku *gȍdînâ*, ali ako se uzme na um, da se *godin* nekad govorilo pa da se od onda sačuvalo u pjesmama, onda ne ćemo reći, da je to elizija; pa ako i dopustimo, da je elizija, ali ćemo reći, da nije prava. Tako isto nijesu prave elizije ni pokraćeni pluralni padeži na pr. *brdim*, *dukatim*, *vojvodam* mjesto: *brdima*, *dukatima*, *vojvodama*. Kraći su oblici u predašnjim vijekovima bili po narodu raširenij nego li su danas, mogli su se dakle kao arhaizmi u pjesmama sačuvati do našijeh vremena; k tome se može reći, da su oblici *brdim*, *dukatim*, i t. d. plod analogije prema pridjevnim pluralnim oblicima, na pr. *dobrim*, *novim* i t. d. Vidi se dakle, da ni tu nema prave elizije.

Kratki genitivi plurala često se upotrebljavaju u narodnijem pjesmama; evo samo nekoliko primjera:

sto *dukat'* valja. I. 70.

*

od svih *ovac'* najbolje. I. 131

*

osam *volov'*, sedam krava. I. 525.
devet *pogač'*, deset sira. 525.
sedam *ovac'* s jaganjcima. V. 471.

*

bih na vojsci devet *godin'* dana. I. 360.
al' u njima pet *stotin'* dukata. 600.
kralj ga hrani sedam *godin'* dana. II. 152.
sa šest *stotin'* latinskih katana. 153.
u svakog je devet *hiljad'* vojske. 297.
evo tebe sedam *tovar'* blaga. 392.
iz bojnih ih *sedal'* izmetaše. 495.
i u njojzi *košut'* i jelena. III. 8.

Digitized by Google

stoji bleka *ovac'* za janjcima,
stoji meka *janjac'* za ovcama. IV. 187.
sve od *Turak'* što smo dobivali. 246.

*

popio je tri sta *dukat'* sve za jedan dan. I. 456.

Katkad se koji od ovakijeh oblika nalazi na kraju stiha; na pr.

imate li *djevojak'*? I. 2.
nađoh kolo *djevojak'*. V. 441.

*

nadvi se kolo iznad *djevojak'*. I. 2.

*

četvorica na stotinu *Turak'*. IV. 172.
za višek mu evo deset *dukat'*. 173.
pa nakupi dvadest *Prekodrinac'*. 276.

*

nisam došo, da ustavljam kolo *djevojak'*. V. 43.
neg' mi podaj malo vojske, malo pet *hiljad'*. 404.

Vrijedno je svemu ovome dodati, da kratki gen.-plur. gotovo nikad u pjesmama nema samo jedan slog, na pr. *kol'*, *žen'* (mjesto *kôlâ*, *žénâ*) i t. d. Bit će jedini izuzetak:

u men' ima devet *grad'*. I. 417.

Mnogo se u pjesmama u potrebljavaju kratki pluralni oblici na *-m* mjesto na *-ma*; navest ću samo nekoliko primjera:

zlatnim *iglam'* prometan. V. 229.
a *iglicam'* opasan. 229.

*

ona s *suzam'* Boga moli. I. 510.
a kada se *mukam'* kunu. V. 179.
junacim' me ne davajte. 386.

*

pa kitu *rukam'* prigrli. I. 224.

*

neka đidija *zubim'* poteže. V. 438.

*

volim biti morskim *ribam'* hrana. I. 536.
u *balčacim'* tri kamena draga. II. 340.
Marko na nju *očim'* prevaljuje. 415.
sva avlija *glavam'* nakićena. 420.
i po *knjigam'* pozvao svatove. 536.

Digitized by Google

na *gajtanim'* dva kamena draga. III. 78.
ja ću prvi pred *taocim'* poći. IV. 32.
i t. d.

I ovakovi se oblici nalaze na kraju stiha:

sa svijema *anđelim'*. V. 183.

*

pak se hvali tvojim *drugaricam'*. I. 599.
da vijeću čini s *Udbinjanim'*. III. 125.
to s' jevaju toke na *junacim'*. 260.
zasjaše se toke na *dolamam'*. 436.
zlatne kite biju po *kopitim'*. 519.
posuše je grošim' i *dukatim'*. 521.
imate ih, dat ćete ih *Turcim'*. IV. 32.

Mnogo se rjeđe nalaze ovakovi kraći oblici od zamjenica, dakle *nam'*, *vam'*, *njim'* mjesto *nama*, *vama*, *njima*:

na *njim'* sjede gospoda svekrovi. I. 4.
njim' dolazi blažena Marija. II. 1.
pod *nam'* će se zemlja provaliti. 336.
a *vam'* eto vašega rođaka. IV. 515.
moju majku s *njim'* ne ostavila. V. 244.

*

na *njim'* sjedi alajbego Jergeče. I. 386.

Vidi još zadnji primjer u §. 43.

Vokal se *a* na kraju riječi i inače dosta često elidira, kako se vidi iz ovijeh primjera:

(treće joj se hvata)
skut' svilna zubuna. I. 106.

*

neve zove *kum'* vjenčana. I. 28.
družina mu *konj'* dovela. 178.
s *večer'* vodu prolijeva. 308.
ako bude *duž'* od mača. 337.
iš otole, *pust'* ostala! V. 455.

*

iz *dalek'* joj se ukloni. I. 587.
a za njim ljubi *konj'* vodi. V. 20.

*

a to Omer *niš't'* ne sluša majku. I. 248.
ja ću biti *paš'* u Sarajevu. 298.
on' izjede ribi desno krilo. II. 62.
ja ne delim *Momir'* i Grozdanu. 161.
vrat' otvara mlada begovica. III. 433.
osam ih je od *urok'* umrlo. 512.

Digitized by Google

bor' vam, sinci, sivi sokolovi. III. 550.
te pogodi *Vidanov'* Nikolu. IV. 110.
i zapade na Iv' Miletića. 129.
jauk stoji oko *grad'* Turaka. 243.
đevojka je u *ob'* oka sl' jepa. V. 191.
dug' perčina, a debela vrata. 255.
pa prihvati *Bogićev'* zelenka. 606.
ne osedla *mladoženj'* s đevojkom. 616.

*

a na njemu *dug'* dolama, duga do zemlje. V. 42.

Treba upamtiti, da nema ni jednog primjera, gdje bi elidirano bilo 3. lice sing. (na pr. *čuva, gleda)* ili 2. i 3. lice sing. aorista (na pr. *sačuva, pogleda*).[1]

Od enklitika ima vokal *a* na kraju samo *ga*, koja ga često u pjesmama gubi:

mi ćemo *g'* odneti. I. 108.

*

ni ovako *g'* opravljali. I. 142.
no *g'* ufati za dizgene. V. 275.

*

jedan danak ona *g'* ne obišla. I. 286.
zagrlila *g'* Prizrenka devojka. II. 59.
već *g'* uhvati za vrat do ramena. III. 261.
đe je Krsman? voda *g'* odnijela! IV. 165.
da *g'* zapade usahla jabuka. V. 588.
i t. d.

45. Vokal se *e* često elidira, kako nam dokazuju ove potvrde:

a) oblici deklinacije:

u *men'* ima devet grad'. I. 417.
men' je majka zaklela. V. 267.

*

u *men'* ima devet braće. I. 364.
teb' je došo kralj prositi. V. 123.
jel' mjesecu *konj'* sedlala? 126.

*

[1] Vrlo je neobičan primjer:

ljubil' bih ga među puca. V. 228;

mnogo bi običnije bilo: *ljubila* b' ga . . . ., jer inače nema primjera, gdje bi ženski rod ovoga participa bio elidiran; a za eliziju *b'* (mjesto *bi, bih*) ima veliko mnoštvo potvrda.

Digitized by Google

dragi je od *men'* daleko. I. 226.
koj' ono leže kod kola. V. 391.

*

pak je Ivu u *src'* udarila. I. 581.
slug' uzeše konja Lastavicu. II. 54.
a kad Nenad *svoj'* izasu blago. 76.
da daš *jedek'* kome tebe drago. 291.
papuč' skide, sede kod kadije. 359.
prestrijeli dve *stotin'* aršina. 360.
na *moj'* belo gledajući lice. III. 44.
Rad' izvede dva konja viteza. 250.
pa su bolje *tok'* od suva zlata. 317.
s njima ode tri *stotin'* Turaka. 339.
pod sramotom *teb'* ostavit ne ću. 385.
vijaju l' se na *alaj'* barjaci? 562.
tu ja imam tri *stotin'* ovnova. IV. 423.
i visoke *mečit'* i munare. V. 251.
men' se hvataj, zlo te uhvatilo! 596.
i t. d.

*

menđuš' ću joj kupit, Beginu ću ljubit. V. 241.

*

a u uši *troj'* menđuše od suha zlata. V. 42.
ostav' luge *tvoj'* zelene, poslušaj mene. 233.
te preleti sve *ov'* gore redom planine. 233.

b) oblici konjugacije:

sišoš' s neba na zemlju. I. 129.
nemojt', vuci, za Boga! 195.

*

podnes' muku od Pilata. V. 177.
padoš' Anđi na obraze. 307.

*

nij' ovo mladi carević. I. 588.

*

kaž' Ivanu, što je i kako je. I. 241.
mladi momci da *ljub'* udovice. 320.
id' t' od mene sestre Jeminove. 615.
metnuš' čedo među dva ognja živa. II. 87.
bez nevolje jer *gradit'* nevolju? 137.
brže sluge *otvoriš'* kapiju. 226.
doć' u ruke Kraljeviću Marku. 342.
stiž' Arapa među pleći žive. 399.
ko će klanjat, nek *id'* u džamiju. 513.
posec' Gruju po desnici ruci. III. 41.

Digitized by Google

tko najviše *bješ'* nam dosadio? 377.
ostaš' Turci u gori plačući. 400.
nij' u mene tvoga brata đorda. 556.
hoć' u meni živom srce pući. IV. 332.
nemojt', braćo, pogubiti Bora. V. 421.
i t. d.

*

nij' od Boga, već od mene, od kneza Đurđa. I. 614.

c) druge različne riječi:

viš' glave joj kondir vina. I. 331.
bliž' pobliže, približih se. 362.
niž' kuće ti kriva kruška. V. 344.

*

ovd' je vila čedo okupala. I. 153.
a *bolj'*, sestro, ako Boga znadeš. 200.
višti labud *viš'* luda Jovana. II. 34.
kad *brž'* ode sa junaka glava. 424.
ima biljeg *viš'* desne obrve. III. 140.
bogm' eto me, Avdi-Ljuca-Uso! IV. 431.
otol' ode materino zlato. V. 317.

*

nud' pogledaj, mlada Mare, okolo sebe. I. 25.

Ni jednoga primjera nema za eliziju genitiva sing., na pr. *ribe, žene;* tako isto ni jednoga nema za eliziju vokativa, na pr. *Boše, junače, Jelice, kraljice*, ni za 2. lice plur. aor. i impf. na pr. *dođoste, bijaste.*

Mnogo enklitika ima vokal *e* na kraju. Ni jedne potvrde nema za eliziju enklitika: *ne* (= nas), *ve* (= vas) i *biste.* Samo po jedan primjer imamo za eliziju riječca *ste* i *ćete*:

vi *ćet'* onda izgubiti carstvo. IV. 135.
da *st'* u dvoru zdravo i veselo. V. 140.

Često se elidiraju enklitike *me, te, je* (accus.-sing.-fem.), *će.* Evo primjera:

pa će reći, da si *m'* umorila. I. 245.
da *m'* ne vodiš paši na divana. 604.
kad *m'* odvoji od oca mojega. II. 27.
već *m'* ostavi jadnu bez zakletve. 209.
ostaviste *m'* u klisuri sama. III. 508.

Bog *t'* ubio, kupino! I. 440.

*

Digitized by Google

blago onom, ko *t'* uzbere. V. 51.
da znam, da će *t'* mlad derati. 361.
poda *t'* metnut ježevine. 450.

*

a vozaru, voda *t'* odnijela! I. 324.
pa ću *t'* ovde tako ostaviti. II. 217.
kad *t'* odvedem gradu Jedrenetu. 280.
Bog *t'* ubio, goro Romanijo! III. 12.
bolje *t'* služim nego baba moga. IV. 273.

*

ja te ne hranim, da *t'* u lov nosim. I. 476.

*

Bog *t'* ubio, Dojčin Petre, varadinski ban! I. 456.

---

da *j'* pošteno hrani. I. 355.

*

begu *j'* u dvor povedoše. I. 337.

*

al' *j'* ufatit Janko ne mogaše. I. 595.
da *j'* u temelj kuli uzidamo. II. 118.
Bog *j'* ubio! pa je to prokleto. 270.
ako *j'* tako poznat ne mogbudeš. III. 295.
s svojom na par u Arad *j'* odnese. 560.

čim *ć'* (3. lice plur.) Isusa namazati. V. 172.

*

konj *ć'* otići i glavu odneti,
majka *ć'* glavu sušiti na suncu. I. 627.
jer *ć'* (3. l. sing.) i tvoju izgubiti glavu. II. 113.
tako *ć'* (3. l. sing.) brata očima viditi. 569.
kog su ljube dosle sjetovale,
koga dosle, koga li *ć'* odsele? 532.
pa što *ć'* tužan posle tebe bába? III. 392.
skoro *ć'* Ibro u Nikšiće doći. IV. 382.
na njih *ć'* doći mloge davudžije. 384.

Ovamo se može dodati i primjer:

od pjanosti *t'* zametnuti kavgu. III. 216,

gdje *t'* po crnogorskom govoru stoji mjesto *ć'* (t. j. *će*, 3. lice plurala).

Sijaset primjera ima za elidiranje enklitika *je* (= jest) i *se*. Evo ih samo nekoliko:

Digitized by Google

što *j'* odoljan trava. I. 149.
čija *j'* ono dika? V. 389.

*

što *j'* u petak mešeno. I. 129.
da mi *j'* ovde jagnješce. 131.
koja *j'* ono ljubljena? V. 202.

*

ona *j'* stidna i misona. I. 66.
što *j'* rukavom utrti se. 149.
da ja viđu, šta *j'* u boru. 364.
al *j'* u momka tuđa majka. 431.
mene *j'* muka posred srca. V. 397.

*

da *j'* sestra sestru svoju zaklala. I. 217.
odber', sokole, što ti *j'* od volje. 318.
pitah đevojku, što joj *j'* u njedrih. V. 440.

*

da *j'* u mene, što *j'* u cara blago. I. 356.
teško onom, tko *j'* najbliže Marka. II. 432.
čini mi se, snahu *j'* isprosio. 527.
dok *j'* oblio dževerdan u zlato. III. 318.
znadu Turci, na drumu *j'* busija. IV. 281.

*

listak pade na livadu, čija *j'* livada? I. 343.
da mi *j'* ovđe samoj biti mlada gospođa. 345.

---

tu su *s'* navadili. I. 99.

*

koje *s'* prije probudi. V. 202.
krvi *s'* kuća napuni. 451.

*

ja *s'* ne mogu sam pomoći. I. 139.
nigda *s'* ne bi njim utrla. 149.
Radoičin konj *s'* izmače. 177.
lepo nose pa *s'* ponose. 303.
sve mi *s'* gore pokloniše. V. 185.

*

šta *s'* ono čuje na onoj strani? I. 214.
dok moja seja s rodom *s'* izljubi. V. 17.

*

da mi *s'* hoće dragi smilovati. I. 221.
ruke šire te *s'* u lica ljube. II. 226.
da *s'* vidimo i da *s'* darujemo. III. 378.
dok *s'* u Skadru vrata otvoriše. IV. 102.
kad *s'* ispuni deveta godina. V. 568.

*

Digitized by Google

kako *s'* topi ona gruda snijega. I. 402.

*

u nju su ti svaka dobra, koja *s'* mogu nać. I. 44.
da *s'* hvatamo tanke slamke, tanke tanane. 173.
id' u crkvu, Bogu *s'* moli, pravo govori. 613.

46. Nakon onoga, što je rečeno na početku §. 42., razumije se samo po sebi, da ja ovdje, gdje želim govoriti o eliziji vokala *i*, ne ću govoriti o otpadanju toga vokala u imperativu (na pr. *doć'* mjesto *doći*), u infinitivu (na pr. *gledat* mjesto *gledati*) i u participu praes. (na pr. *znajuć* mjesto *znajući*). Ostaju nam dakle druge kategorije riječi, gdje se *i* elidira.

Vrlo često nalazimo eliziju *koj'* mjesto *koji*; na pr.

koj' ne može hraniti. I. 130.

*

koj' ne vidi žarka sunca. I. 140.
koj' ti dade sreću dobru. V. 25.
koj' pokriva tvoja đela. 384.

*

koj' naplovi na vodu Cetinju. I. 570.
koj' celiva i prilog pridaje. II. 75.
koj' ne sluša svoga starijega. III. 444.
koj' bi agi glavu izgubio. IV. 465.

*

iš kokote balabane, *koj'* u kući spiš. I. 193.
koj' je, majko, ono junak, te nama gleda? V. 8.
koj' prespava zimnu noćcu, ne okrene se. 352.

U tijem primjerima služi *koj'* za nominativ sing., ali se taj oblik nalazi i za nominativ plur., kako dokazuju primjeri:

koj' su za te određeni. V. 9.

*

koj' ono leže kod kola. V. 391.

*

koj' će svakom pravo kazivati. II. 425.
koj' mi danas konje pokloniste. III. 400.
koj' su kadri na Vračar izići. IV. 138.
koj' su kavgu najpre zametnuli. 204.
koj' na vatru smiju udariti. 290.
koj' ste skoro išli na Cetinje. 473.

Na te su primjere nalik ovi, gdje imamo *moj'* mjesto *moji:*

Digitized by Google

moj' mladi đeveri! I. 411.

*

moj' su tići poletari. I. 488.

*

moj' su jadi pri tvojim ostali. V. 276.
već su mene *moj'* dušmani mavi. 333.

Kao što je *i* iza *j'* elidirano u tim sada navedenim primjerima, tako vidimo to isto i u ovijem stihovima, gdje mjesto *iji* stoji *ij'*, i to ne samo u nominativu sing., već i u nominativu plur.:

milij' mi je svekar moj. I. 206.

*

radij' bih je poljubiti. V. 325.

*

čij' li će ih dvori dočekati. I. 12.
milij' dragi od brata jedina. 197.
plačući mi *starij'* govoraše. II. 14.
da ti znadeš, *čij'* su vinogradi. 219.
a ti jesi, Tale, *najrđavij'*. III. 265.
radij' bismo glave izgubiti. IV. 50.
rumenij' je od svake jabuke. V. 197.

Mjesto *iji* imamo *ij'* i u ovijem primjerima:

na *kapij'* se otvoriše vrata. II. 552.
Ilij' daše munje i gromove. V. 154.
pratili ga po *čaršij'* jarani. 191.

Iza drugijeh konsonanta osim iza *j* rijetko se izostavlja *i* u deklinaciji, a još rjeđe u konjugaciji. Primjeri:

anđel' s neba siđoše. V. 184

*

četir' patke, tri goluba. I. 525.
sebe ljubu, *majc'* izmjenu. V. 113.
mlivo su mi *miš'* izjeli. 455.

*

on' junak, koj' te prosio. V. 306.

*

on' preda se u zemljicu crnu. II. 232.
Turc' u gori ostati ne dadu. III. 37.
pri *seb'* ruke, čobanino vlaška! 547.
Turc' odondu doniješe blago. IV. 42.
on' uzeše Jovan-bega majku. V. 570.

*

drž' (3. l. sing. praes.) u ruke Hrista Boga istina. I. 121.

Digitized by Google

Dosta su obične elizije *men'*, *teb'*, *jes'* (mjesto *meni*, *tebi*, *jesi*):

da ti *men'* dadeš. V. 134.

*

men' pred Bogom molitva. I. 131.
men' djevojci gojila. 440.

*

jes' video list artije? I. 325.
dok sam jagluk *teb'* navezla. 455.
teb' je sinak uskrsnuo. V. 178.
jes' vidio pijavice? 284.

*

a *men'* osta lijepa đevojka. I. 318.
men' dadoše staro zarđalo. 428.
jes' hodio uz Ercegovinu? 563.
i *teb'*, brate, mili Bog pomoga. 594.
jes' vidio Kosu Smiljanića? III. 147.
men' uteče Crnoj Gori Luka. IV. 93.
o Mehmede, *jes'* li kod ovaca? 522.
jes' li, Janjo, rano uranila? V. 446.
teb' će ago dibu sakrojiti. 518.

Ni jednoga primjera nema za eliziju makar kojega padeža *i*-deklinacije (na pr. *kosti*, *noći*), ni jednoga za stari instrumental plur., koji se u pjesmama dosta često nalazi, na pr. *dvori*, *svatovi*; za 3. lice sing. praes. nalazi se samo jedan primjer *(drž'* mjesto *drži)*, a za 2. i 3. l. sing. aor. (na pr. *ostavi*, *prozbori)* ni jedan.

Od enklitika, koje se svršuju na *i*, nikad se ne elidira *si* (= sebi), a vrlo rijetko *ni* (= nam), *vi* (= vam):

uložiše *n'* Brda svakolika. IV. 111.
tako *v'* Boga, dva siva sokola! I. 162.
božja *v'* pomoć, beljare devojke! II. 491.[1]

Često se elidiraju enklitike *mi*, *ti*, *bi*, *si* (= jesi). Navest ću samo po nekoliko primjera:

al' *m'* u tebe kažu. I. 141.

*

kako *m'* nije Niko drag? V. 229.
da *m'* izbavi kokota. 450.

*

[1] I ako riječca *vi* (= vam) pripada južnom govoru, uzima se ona i u pjesmama ispjevanima istočnijem govorom; takove su obje pjesme, iz kojih su navedena dva primjera, a takova je i pjesma, u kojoj dolazi stih:

dobar sam *vi* šićar šićario. III. 191.

Digitized by Google

što *m'* je tebe, đevojčice? I. 189.
da *m'* je ljepše pogledati. V. 11.
da *m'* je znati za mladijem. 308.

*

da *m'* izvadiš zmiju iz njedara. I. 200.
što *m'* car ne će milostinje dati. II. 95.
pa *m'* otpaši pasa svilenoga. IV. 64.
za života konja *m'* odvedoše. 274.
za 'no dobro, što *m'* je s tobom bilo. V. 431.

---

vuci *t'* majku zakolju. I. 195.

*

mala *t'* fala, b'jela vilo! I. 151.
kako ću *t'* ga ub'jeliti? 392.

*

ako *t'* je ljepša ljubovca. I. 65.
majka će *t'* sisu pružiti. V. 215.

*

tako *t'*, konju, zdravo putovati! I. 300.
a putniče, noge *t'* usahnule! 324.
nitko *t'* dare dijeliti ne će. II. 547.
opravio, da *t'* zameni glavu. III. 401.
da *t'* darujem zlaćenu jabuku. V. 424.

*

tako *t'* Boga, sveta djevo Marijo! I. 122.
mala *t'* fala, žut limune na moru. 447.[1]

šta *b'* ti meni činila? I. 521.

*

voleo *b'* je poljubiti. I. 341.
prosio *b'* te, ne dadu te. 364.
to *b'* joj susjed oprostio. V. 176.

*

ako *b'* te majci trgala. I. 225.

*

ja bi znala, šta *b'* u nju sadila. I. 356.
ako *b'* meni do nevolje bilo. II. 422.
da *b'* otpale obje do ramena. III. 460.
ja *b'* voljela za mlada junaka. 545.
oni viču, reko *b'*, vino piju. IV. 173.

---

[1] Od ovoga *ti* (= tebi) različna je partikula *ti* (= li), o kojoj je bilo govora u §. 28 ; i ta se partikula katkad elidira :

dobro *t'* imaš svijetlo oružje. III. 451.
a blago si mladu Stjepu, slatko *t'* je celiva! I. 87.

Digitized by Google

ko' to igra vrana konja, da *b'* se slomio. V. 19.

*

ružom bih se utirala, da *b'* rumena bila, I. 427.[1]

što *s'* u majke ti umjela. I. 53. što *s'* toliki rod rodila? 177.
kanda *s'* suncu kose plela. 161. kad *s'* mislio to činiti. V. 182.

*

što *s'* tako rano procvala? I. 225.

*

Drino vodo, što *s'* se ponijela. I. 315.
da *s'* donio bugarsku kopanju. II. 143.
i ti *s'*, care, bio neoženjen. 432.
čija *s'* ljuba, koga si viteza? III. 35.
ti si reko, da *s'* Gojka pokajo. IV. 344.

*

kakvo *s'* seme posejala, i niklo ti je. I. 614.

47. Vokal se *o* ponajviše elidira u različnim indeklinabilnim riječma; od tijeh se najčešće elidiraju *ako* i *nego*. Evo samo nekoliko primjera:

neg' do tvoje stare majke. I. 308. stidnje momče *neg'* devojče. 425.
ak' utoneš, vadit ću te. 363. *neg'* je ovo sablja moja. V. 204.

*

neg' u rod braća rođena. I. 75.
ak' sam se l'jepo rodila. V. 607.

*

ti ustani pre *neg'* zora sine. I. 211.
ak' ostaneš, care, u ćeliji. II. 92.
ak' nagonim hodže i hadžije. 432.
već *ak'* hoćeš sa mnom vjekovati. III. 98.
neg' Anđušu moju seju milu. 377.
ti *ak'* hoćeš, da smo prijatelji. IV. 70.
volio bi *neg'* carevo blago. 179.
neg' ostali svi Gatački Turci. 436.
ak' ne pođem, ne ću viđet drage. V. 291.

*

više ga tlači *neg'* što ga pase. I. 21.
što lov ne loviš, *neg'* tako stojiš. 318.

*

neg' to bio mladi Jovo i Mara. V. 222.

*

neg' za pasom zlatni noži i svileni *pas*. I. 85.
ja sam rada i vesela, tek *ak'* hoćeš ti. 427.

[1] U stihu:

da *b'* ste dugo poživjeli. I. 7.

pjevač je *biste* shvatio kao dvije riječi, t. j. *bi* i *ste*, pa je prvu elidirao.

Digitized by Google

Za ostale indeklinabilne riječi, koje u pjesmama gube skrajnje *o*, bit će dosta po jedan, po dva primjera:

kad me *ovam'* spremila. V. 267.

*

tak' ovako ne gledali! I. 139.
dalek' sela blizu puta. 502.

*

kolik' ni paun kućice. I. 383.

*

kam' djevojko, mama i pomama? I. 301.
en' ono je Alil-čelebija. 615.
kak' izede ono desno krilo. II. 53.
et' od tada sedam godin' dana. 55.
ev' mi jesmo tri brata rođena. 118.
zdrav' odoše bijelu Prilipu. 339.
prek' oružja mrko vino pijte. 475.
prav' iziđe gore uz čardake. 624.
et' ovamo majstora Manojla. III. 326.
prav' odoše Jajcu bijelome. 339.
ran' u jutru urani đevojka. 456.
Bog će dati, da ih *skor'* osvete. IV. 73.
sva ordija turska *ev'* ustala. 307.
što si muža *tak'* za malo dala? V. 453.
lak' polako, dijete Jovane! 538.
da ih žarko *mal'* ogrije sunce. 628.

*

u moju zemlju, *tam'* biser rodi. I. 231.

*

ajdemo *tam'* dole u to zlatno polje. I. 171.

*

to se čudo *dalek'* čulo do u Carigrad. V. 189.

Za eliziju *zašt'* mjesto *zašto* navedeno je nekoliko primjera već u §-u 42.

Između oblika deklinacije može samo nominativ (i akuzativ) sing. srednjega roda elidirati skrajnje *o:*

a od šura *sjajn'* oružje. V. 201.

*

blag' odnio i konje odveo. II. 619.
što ti *krvav' jabuk'* u njedrima? 564.[1]
skide s njega *od' jel'* i oružje. V. 551.

[1] Da ne bi tko mislio, da je u ovome stihu elidirano *a* (mjesto: *krvava jabuka*), treba reći, da u istoj pjesmi na istoj strani nalazimo stih:

al' *jabuko svo* u krv oblito.

Digitized by Google

Nije sigurno, idu li ovamo primjeri:

u *željez'* ga gvožđe okuj teško. II. 381.
a na noge *željez'* gvožđe teško. IV. 355,

jer je moguće, da je pjevač riječi *željezo*, koja mu nije bila poznata, dao oblik muškoga roda, t. j. da je nije elidirao.

Nikad se ne elidira *o* u imena muškoga roda, kao *Đuro, Jovo, Marko* (što se u 25. pjesmi II. knjige nalazi *Momčil* pored *Momčilo*, nije nužno misliti, da je prvi oblik postao elizijom od drugoga, već da je *Momčil* isto tako samostalan oblik kao i *Momčilo*). Tako nema ni jedne potvrde za eliziju vokativnoga *o* (na pr. *žen'*, *gospođ'* mjesto *ženo, gospođo*).

Od oblika konjugacije može samo 1. lice plur. praes. izgubiti skrajnje *o* (a 1. lice plur. aorista, imperfekta i imperativa ne može; na pr. *dođosmo, bijasmo, recimo*). Primjeri:

da *zatvorim'* sedmera nebesa,
da *udarim'* pečat na oblake. II. 2.
da *zakoljem'* tvoje muško čedo
i od čeda krvi da *ugrabim'*,
da *poškropim'* tvoje bele dvore. 9.
da *prepočnem'* oke na jagluke. 510.
da crkvenu *zatvorim'* avliju. IV. 170.

Na *o* se svršuju samo 3 enklitike: *smo, bismo, ćemo*. Da se prva vrlo rijetko elidira, to smo vidjeli pri kraju §-a 42., gdje su navedena dva primjera, a više ih nema; *bismo* se ne elidira nikad, a *ćemo* katkad:

večerajde, pak *ćem'* u ložnicu. I. 549.
pak *ćem'* onda mi ašikovati. II. 29.
oboje *ćem'* izgubiti glave. 337.
pak *ćem'* onda na polje izići. 424.
pak *ćem'* onda zaći kroz nahije. IV. 141.
što *ćem'* palit dvore Todorove. V. 168.

48. Vokal se *u* dosta često elidira u akuzativu sing. Imamo na pr.

i najmlađu šćercu *drag'*. V. 302.

*

samohranu *majk'* ostavi. V. 108.
proli krvcu *ljepš'* od zlata. 177.

*

tambur' bije, uz *tambur'* popeva. I. 249.
kao žena *kuđelj'* uz preslicu. II. 312.
sablj' ostavi, buzdovan ne ktede. 436.

Digitized by Google

snaha mi je *never'* učinila. 498.
dal' ćeš danas *moj'* ojadit majku? III. 26.
a trojica u *gor'* utekoše. IV. 262.
polu ocu, a *polovin'* majci. V. 159.

*

prostirite *šenic'* slamu mjesto trpeze. V. 143.
u lijevu (t. j. ruku) *granat'* granu od lovorike. 145.

Rjeđe se elidira dativ (i lokativ) sing.; na pr.

po *trepet'* se čini. I. 120.
po *sveket'* se čini. 120.

*

k *njem'* dolazi Ilija. I. 134.

*

(sve svatove na vencu preveze),
mladoženju na *struk'* ruzmarina. I. 45.
Vuk' os'ječe iza noža ruku. IV. 431.

*

a moja draga na *pendžer'* sedi. I. 477.

*

savila se *kum'* vjenčanu oko barjaka. I. 39.

Vrlo se rijetko elidira *u* na kraju glagolskijeh oblika, kako je u primjerima:

ja *mog'* biti odabaša. V. 127.

*

da *nis'* ovo Srblji vitezovi. II. 498.

Ni jednoga primjera elizije nema za ove oblike: za vokativ sing., na pr. *kralju, gospodaru,* — za instrumental sing. na pr. *solju, pameću,* — za genitiv duala, na pr. *nogu, ruku, očiju,* — za 2. i 3. lice sing. aor., na pr. *skinu, poginu,* — za 3. lice plur. impf., na pr. *bijahu, govorahu.*

Vokal *u* imaju na kraju tri enklitike: *mu, ću, su*; prva se elidira dosta rijetko, druge dvije nešto češće. Potvrde:

dok *m'* otpadnu noge do koljena. II. 381.
prosta *m'* bila i duša i telo. 425.
da *m'* ljepote u daleko nema. 548.
kod Alije mjesto *m'* učiniše. III. 251.
te *m'* udari stotinu toljaga. IV. 494.

*

jer je, kažu, čudne ćudi, ne ćeš *m'* ugodit. V. 8.

---

hoću riječ', da *ć'* umrijet. V. 285.

*

*

Digitized by Google

tebe *ć'* uzet za vjernu ljubovcu. I. 338.
ja *ć'* udarit vojsci po srijedi. II. 111.
kome *ć'* ovu čašu nazdraviti? 310.
janjičare *ć'* u topove zbijat. III. 88.
ja *ć'* Omera ćerat Bijeljini. IV. 332.
i t. d.

---

da *s'* u dvoru zlatni stoli. V. 5.
kakve *s'* ono nakarade? 452.

*

gdi *s'* junaci šator razapeli. I. 313.
naši *s'* krsti u zemlji jevrejskoj II. 85.
ni da kažu, kako *s'* poginuli. III. 71.
Kolašinci *s'* od boja junaci. IV. 398.
što *s'* u dvore sofre pozlaćene. V. 60.
i t. d.

Afereza.

49. Aferezom se vrlo rijetko pokraćuju riječi. Najobičnija je afereza od riječi *ovaki*:

'vako bilo svakoj druzi! I. 283.

*

'vako care banu govoraše. II. 168.
i caru je *'vako* poručio. 260.
'vaku riječ reče u družinu. III. 444.
'vaku prvu priliku vrgoše. IV. 131.
pa družini *'vako* govorahu. 150.

Ovamo se može dodati još i primjer afereze od riječi *ovoliko*:

još *'voliko* ženiti se ne ću. I. 368.

Manje je obična afereza od riječi *onako*:

što se, bolan, *'nako* ne vladate. IV. 247.
i ja sam ti *'nako* jadikovo. V. 246.

*

'nako vene srce moje za tobom. I. 402.

Nije sigurno, imamo li afereze u primjerima, kao što su ovi:

kad ja dođoh u *'ve* dvore. I. 64.
da je cvijet na *'vi* svijet. 226.
na *'ni* svijet vječni vijek. V. 184.

*

nije *'vaki* čelebija za te. I. 532.
on *s'* ne maša za *'nu* čašu vina. 570.

Digitized by Google

onda *'vaki* đetić postanuo. II. 442.
što *'vo* nikog od tvog roda nema. 624.
dok smo *'vako* zdravo i veselo. III. 224.
na *'no* mjesto, đe se pogodimo. V. 272.
a kamo li sjutra do *'vog* sata. 593.

U tim i sličnim primjerima stoji riječ *ovaj*, *onaj* . . . . u istom članku iza druge, koja se svršuje na vokal, pa bi se moglo pisati *o* te reći, da na pr. *u ove, na oni, nije ovaki* i t. d. čini sinicezu, t. j. da se oba vokala izgovaraju zajedno (kao dvoglasi), a ne odjelito. Vidi u §. 51.

Mnogo je rjeđa afereza od riječi drugijeh, nego li su one dosad navedene. Ovo će biti svi primjeri:

devetina sestru *'maju*. I. 154.

*

svilu prelo, *'brišim* prepredalo. I. 153.
svadbu *'graše* za nedelju dana. II. 58.

Ali ni ovdje nije posve siguran prvi i treći primjer, jer bi se i tu moglo pisati *imaju, igraše* pa reći, da je među *sestru imaju* i među *svadbu igraše* siniceza.

Sinkopa.

50. Nešto je običnija od afereze sinkopa, ali je i ona od elizije mnogo rjeđa. Za sinkopu vokala *u* nema ni jednoga primjera, za vokale *a, e, o* vrlo ih je malo, a za *i* ima ih podosta. Budući da je sinkopa meni ispadanje vokala među dva konsonanta, zato ja ne nalazim sinkopu u riječma, kao što su *crn' oka* (mjesto *crnooka*), *do' dio* (mjesto *doodio*, a to mjesto *dohodio* u krajevima, gdje se *h* ne govori). Primjeri:

ne bi l' vid' la *crn' oka* djevojka. I. 239.
do' dio sam dvoru Ljubovića. 564.
svi svatovi dizat je *do' diše*. III. 546.
u Utes je planinu *do' dio*. IV. 3.

Sinkopu vokala *a* vidimo samo u ovijem primjerima:

iznijet ću *tuc' ka* na sokake.' II. 382.
a ružice milijem *zaov' ma*,
a viole milijem *jetrv' ma*. V. 19.

U zadnja dva stiha sinkopa je vrlo neobična, a moglo bi bez nje biti, kad bi se reklo: *milim zaovama, milim jetrvama.*

Digitized by Google

Primjeri za sinkopu vokala *e*:

neka mi *đev' ri* zavide. V. 14.

*

te ošinem *car' va* delibašu. II. 280.
no ne *mož' mo* jade podnositi. IV. 486.
rum' na ružo, što si uvenula? V. 218.

Sinkopu vokala *o* pokazuju primjeri:

da sam *njeg' va* vjerenica. V. 123.

*

i po *njeg' vu* bijelu kauku. II. 284.
od' nud juriš nigda ne prestaje. III. 47.
još *on' liko* ognja pristavite. V. 159.
moja duša s *njeg' vom* grohotala. 255.
on' lika je sofra od merdžana. 628.

*

trg' vac hodi po svijetu, doma ne dolazi. I. 379.

Hoteći sada govoriti o sinkopi vokala *i* reći ću najprije, da ne ću navoditi nikakovih primjera, gdje se *i* u imperativu izbacuje, na pr. *bježʼ te*, *otvorʼ te* i t. d., premda ih mnogo ima; ne ću ih zato navoditi, jer se to čuje dosta često i u običnom govoru, dakle ta sinkopa ne ide u osobine narodnijeh pjesama.

Često ispada *i* ispred *j*, i to ne samo ispred onakoga, koje se piše, nego i koje se ne piše (na pr. *bos' joka* mjesto *bosioka*). Primjeri:

veselʼ ja bi bila. I. 334.

*

metlica joj od *bos' joka*. V. 274.
a *bos' joka* kitu bere. 386.

*

kad viđe, da *nʼ je* Manojlo. I. 310.
a ljuto sebe *kunʼ jaše*. 383.

*

a mlađi je *starʼ jem* besedio. I. 319.
a brojem ih brojiti ne *umʼ jem*. II. 141.
odonud mi *doďʼ jaše* topovi. III. 47.
nʼ jedan glave odnijeti ne će. 260.
tri *pancʼ jera*, jedan svrh drugoga. 469.
te se Turkom varat ne *dadʼ jaše*. IV. 22.
jeste lʼ vidʼ li *Ćurčʼ ju* harambašu? 165.
nikako je u *Srbʼ ji* po Turke. 272.
e ti jesi gospodstvom *najstarʼ ji*. 280.
ljubʼ jo bih te, ali si malena. V. 244.

Digitized by Google

A sada evo primjera, gdje se *i* izbacuje ispred drugijeh konsonanta osim ispred *j*:

kol' ko imaš ljubovnika? I. 340.
ti za' rži *kol' ko* možeš. V. 310.
kad bih *god' nu* poživjela. 476.

*

kol' ka je noćca noćašnja. I. 222.
tol' ko te sreća nan' jela. V. 608.

*

tol' ko bilo na Jovanu rana! I 271.
kol' ko s' silni ognjeni čauši. II. 191.
ist' nog Boga i svetog Nikolu. 325.
do *nekol' ko* Grka i Bugara. 360.
ne hvalite *Turč' na* brata svoga. III. 255.
kada šara puče *Rad' vojeva*. IV. 283.
kad sam *tol' ke* svate zamučila. V. 510.
vel' ko braća blago dijeljahu. 526.

Ovamo idu i stihovi, u kojima nalazimo *očo* (= otšo, otišo), *očli* (= otšli, otišli); na pr.

dva Turčina *očli* Drenopolju. III. 38.
kad sam *očo* od tvojega dvora. 454.
Mačvu prešli, *očli* u Pocerje. IV. 264.

Mnogo ima stihova, u kojima nalazimo sinkopu *vid' la, vid' lo* .... Tu je izbačen vokal *i*, i to ne samo u pjesmama zapadnoga govora, već i južnoga i istočnoga, jer *vidila, vidilo* .... ne govori se samo u zapadnijem krajevima, nego i u južnima i u istočnima (mjesto *viđela, viđelo, videla videlo*). Evo samo nekoliko primjera:

jesi l' *vid' la* konja moga? I. 276.

*

duša joj raja ne *vid' la*. I. 225.

*

nit je *vid' lo* sunca ni meseca. I. 282.
ne viđeh ga, ne *vid' lo* ga sunce! II. 309.
kad to *vid' li* kićeni svatovi. III. 523.
kad ga *vid' le* dvije poglavice. IV. 277.

*

jeste l' *vid' li* dilber Soku u majke? I. 358.

Za sinkopu vokala *i* navodim napokon primjere, gdje se ta vokal izbacuje ispred pluralnoga padežnog nastavka *-ma*:

u *rukav' ma* sjajne mesečine. I. 15.
vratila je *dever' ma* ponude. 284.

Digitized by Google

besedio kićenim *svatov' ma*. II. 23.
buzdovan' ma pera oblomiše. 408.
pa ga podaj crnim *gavranov' ma*. 507.
kao soko *kril' ma* po oblaku. III. 463.
jedan mejdan u kršnim *Koriť ma*. 465.
koj' uteče selu *Martinić' ma*. IV. 86.[1]
i t. d., i t. d.

Kad se govori o sinkopi u narodnijem pjesmama, treba spomenuti i one slučajeve, kad se izbacuje *i* u glasovnom skupu *ije* (= ѣ), na pr. *b' jela*, *vr' jeme* . . . . mjesto *bijela*, *vrijeme* . . . . Primjera za tu sinkopu ne treba navoditi, jer ih svatko može brzo i lako naći, kolikogod hoće, tolika ih ima množina. Pjevači dakle iz južnijeh krajeva imaju zgodan način pokraćivanja riječi, u kojima dolazi rečeno *ije*; zato je malko čudno, što oni pored toga načina upotrebljavaju katkad i drugi, t. j. uzimaju po svojstvu zapadnoga govora *i* mjesto *ije*, kako to vidimo u stihovima:

za *bile* se ruke uhvatiše. II. 231.
pade *dite* u zelenu travu. 251.
no da vidiš još poveće *bide*. 549.
a pod starost, kad ti nije *vrime*. III. 1.
o Ivane od Janoka *bila!* 95.
i to *vrime* za dugo ne bilo. 259.
kad to viđe Đul-beg *dite* ludo. IV. 317.
a na Duži, mojoj kuli *biloj*. 466.
pobratime, od *stine* do *stine*. 477.

Rjeđe se u pjesmama južnoga govora mjesto *ije* uzima *e* po svojstvu istočnoga govora:

njima zakla čedo u *kolevci*. II. 16.
malo *vreme* zatim postajalo. III. 124.
usred zime, kad mu *vreme* nije. IV. 131.
glava pade u travu pred *telo*. 174.
mret mi danas ili *mreti* sjutra. 182.
l' jepo ću mu *telo* opojati. 184.
i od mene oružje *odneše*. 274.
ti ćeš *najpre* udarit na Turke. 281.
ostade mu *telo* na kobili. 307.

Svi ovi primjeri iz IV. knjige potječu iz pjesama jednoga istog pjevača (Filipa Višnjića).

[1] Ne može se reći, da su ovi oblici upotrebljeni poradi stiha, jer se na pr. mjesto *rukav' ma*, *dever' ma*, *svatov' ma* . . . . moglo reći: *rukavih*, *deverom*, *svatima* . . . ., pa bi bio isti broj slogova. Možda su rečeni sinkopirani oblici uneseni u pjesme u onim štokavskim narječjima, koja ih upotrebljavaju i u običnom govoru, pa su otud prodrli po malo i u pjesme drugijeh krajeva.

Digitized by Google

Siniceza.

51. Kad se nađu jedan do drugoga dva nejednaka vokala, od kojih jedan pripada svršetku jedne riječi, a drugi početku druge, i te obje riječi idu u isti članak, a među njima nema nikakvoga prirodnog odmora, koji se naznačuje kakvom interpunkcijom, pa se ona dva vokala izgovaraju i pjevaju u jednom slogu kao dvoglas, onda se to zove siniceza. To dakako biva, samo kad to traži potreba stiha, a kad ne traži, onda se svaki vokal izgovara u odjelitom slogu, i siniceze nema. Nema je na pr. u stihovima:

nije ono suhi javor. I. 283.

*

nego uzmi u kondijer vina. I. 416.

Kad se pomenutijem načinom sastanu dva jednaka vokala, onda također nema siniceze, jer se oni ne mogu izgovoriti kao dvoglas. Zato stih:

neka bih konjem u *goru utekla*. I. 88.

ili je prekobrojan (vidi §. 40.) ili riječ *goru* treba elidirati u *gor'*, — ali siniceze u njemu ne može biti.

Veoma je rijetka siniceza među dva vokala u istoj riječi, kao što je pokazuju ova dva stiha:

poigraj, konju, živ ti ja! V. 149.

*

doveo sam te dvoru mome. V. 23.

Pravu sinicezu nalazimo u sedmercu:

kravu i tele da prodam. I. 516.

Vuk u bilješki tome stihu piše: „ovo se *i* u govoru slije sa *u*, kao da je *j*“. Tako isto pravu sinicezu vidimo i u stihovima:

svi recimo: *u ime* Boga!
da ovo bude u čas dobar!
tajko i majka sina žene. I. 6.
vod' je, vodi *u ime* Boga. 150.
da imaš spenzu nebrojenu. 151.
u ime Boga u čas dobar. V. 15.
dali tebe *na um* ne pade. 86.
sine i snahe ostaviti. 111.
nego s Bogom, *draga i* mila. 283.

*

čij' *su ono* dvori najljepši? V. 607.

*

da i (t. j. *ih*) naraniš leba bijeloga. II. 355.
da i (t. j. *ih*) ne kljuju orli i gavrani. 425.
dok *ne obljubi* ljubu dizdarevu. V. 350.

Digitized by Google

eto izbiraj zlato svakojako. 612.
dok *ne uzima* petnaest godina. 614.

*

potrese se *nebo i* zemlja nad njima. V. 153.

*

u ime Boga u čas dobar sunce isteče. I. 9.
đe ona leži na dušeku u meku svilu. V. 211.

Napose ću navesti ove stihove:

da obruni cv'jetak s naranče. I. 333.

*

da u njoj klanja dvanaest Turaka. III. 83.
pa ona piše sitnu knjigu malu. V. 519.
pa ona beži Skadru bijelome. 618.

U tijem je stihovima za cijelo siniceza, premda je štampano: *d'* obruni, *d'* u njoj, *p'* ona; to ne može dobro biti, jer riječce *da, pa* ne mogu se elidirati (vidi u §. 42.).

Katkad može čovjek biti u sumnji, treba li mu u kojem stihu uzimati sinicezu ili eliziju. Takovi su stihovi:

pa *ga u* kitu ukićaše. V. 15.
a ovo sade u najbolji. 40.

*

ti ćeš poći *na one* vode studene. V. 222.
i da steknem, *nigda onako* lijepa. 253.
ja sam cvijet *na ovi* svijet najljepši. 407.

Tako se ti stihovi mogu pisati, i onda je u njima siniceza; ali ništa nam ne smeta pisati ih tako, da ne izlazi siniceza, već elizija ili afereza, t. j.

pa *g'* u kitu ukićaše, —
a *'vo* sade u najbolji, —
ti ćeš poći *na 'ne* vode studene, —
i da steknem, *nigda 'nako* lijepa, —
ja sam cvijet *na 'vi* svijet najljepši.

Da u prvom stihu može elizija biti, vidi se iz §. 44., a da u druga četiri možemo uzimati aferezu, to se vidi iz §. 49.

Drukčija pokraćivanja riječi.

52. Rijetko se poradi stiha pokraćuju riječi drukčije, nego li smo vidjeli u §-ima 42—51. Takova drukčija pokraćivanja nalaze se u srijedi i na kraju riječi. Evo primjeri za prvi slučaj:

Digitized by Google

ne (= nije) ljepše ljubi od moje. I. 64.
u tom je kolu *ma* (= moja) draga. 223.

*

to je bio *Kraljić* (= Kraljević) Marko. V. 208.

*

crni Arap na *Kraljića* Marka. II. 399.
deli Musa na *Kraljića* Marka. 408.
da *viš* (= vidiš), brate, čuda velikoga. 511. III. 189.
viš, da hoće, da podene kavgu. III. 215.
al' je na sv'jet ponajviše *gr'ota* (= grjehota). V. 162.
gr'ota mu se učinila mladu. 236.
ni junaka, što *Kraljića* Marka. 444.

Što se katkad mjesto *Kraljević* veli *Kraljić*, na to je nalik, što se u pjesmi II. br. 83. jedan isti čovjek zove prema potrebi stiha sad *Oblak*, sad *Oblačić*, a u pjesmi II. br. 89. opet jedan isti čovjek sad *Obrenović*, sad *Obrenbegović*.

Ovdje bi se moglo navesti nekoliko stihova, u kojima se nalaze oblici *pôh* (mjesto: pođoh), *dôše* (mjesto: dođoše), *naše* (mjesto: nađoše), ali ja ih ne navodim, jer se iz akademičkoga rječnika hrv. ili srb. jezika kod riječi *doći* str. 547a vidi, da se takovi oblici nalaze i u običnom govoru južnijeh krajeva.

Vrlo je neobično pokraćen glagolski oblik *vidjesmo* (ili *vidismo*) u *višmo* u ovome stihu:

vazdan žesmo, kraj ne *višmo*. I. 170.

Primjeri za pokraćivanje riječi na kraju:

ček' (= čekaj) me, majko milena. V. 390.

*

pričekʼ me, brate Manojlo. I. 309.
moli se siv *zel* (= zelen) sokole. V. 1.
odleće siv *zel* sokole. 2.
uzoč (= u zo čas) se divna rodila 607.

*

čekʼ me, draga, godinicu dana. V. 263.

Moglo bi se navesti dosta primjera za oblik *mož* ili *moš* mjesto *možeš*, ali ja ih ne ću da navodim, jer se taj kraći oblik čuje i u običnom govoru (imamo ga na pr. u Vuka posl. [1849.] str. 64, 65), a mnogo se nalazi i u starim spomenicima našega jezika (Daničić, istorija obl. 269.); poredbena gramatika može dokazati, da to *mož* (ili *moš*) nije postalo skraćivanjem od *možeš*, već je to osobiti samostalan oblik.

Digitized by Google

Nesklanjanje imenica i pridjeva.

53. Često se pjevači uklanjaju prekobrojnim stihovima tako, što imenice i pridjeve ne sklanjaju, t. j. ostavljaju ih u nominativu sing., premda bi po sintaksi morao biti drugi koji padež, ali taj se padež ne uzima, jer bi onda stih bio prekobrojan. Prema tome načinjena su ova dva stiha:

sa onim mladim *Lauš-ban.* I. 589.

*

za onoga Andum Šeba, Šain-paše *sin.* V. 437.

Da je u prvom stihu rečeno, kako sintaksa traži: *Laušem banom*, a u drugome *sina*, onda bi prvi stih mjesto osam slogova imao 10, a drugi bi mjesto 13 imao 14. Da te prekobrojnosti ne bi bilo, ostale su rečene imenice nesklanjane.

Ne mogu pjevači po svojoj volji imenice i pridjeve ne sklanjati, to oni mogu činiti samo u osobitijem prilikama, koje ćemo sada ogledati; a prije nego na taj posao prijeđemo, reći ćemo, da nesklanjanje u navedena dva stiha nije uzrokovano takovim osobitim prilikama, zato su ta dva stiha sa svojim onim nesklanjanim oblicima potpuno osamljeni; t. j. drugih njima sličnih nema.

Dosta se često mjesto vokativa uzima nominativ, kako vidimo u ovijem primjerima:

oj ti Jano, *biser* moj! I. 344.
oj ču li me, *siromah!* 515.

*

blago tebi, *kum* vjenčani. I. 68.
što je tebi, *bratac macan?* V. 462.

*

dao Bog dobro, *carević!* I. 588.
tako ti Boga, *Ivan-ban!* 589.
Božja ti pomoć, *Lauš-ban!* 590.

*

o tako ti, stari *svat* od svata! I. 40.
Bogom brate, *Filip* momče mlado! 464.
sretno pošo, *struk* sitna bosiljka! 549.
ne budali, *čoban* od ovaca. 600.
car čestiti, sunce ogrejano! II. 161.
eto, *junak*, druma šmederevska. 492.
Jakšić Bogdan, moj mio brajane! 634.
oj Boga ti, neznan dobar *junak!* III. 204.

Digitized by Google

iziđ' amo, *Vuksan* od Rovaca! IV. 22.
sjajni *mjesec*, obasjaj do veče. V. 218.
počekaj me, *roditelj* i majko. 574.

*

posadi se, *kum* vjenčani, neka ti je čast. I. 52.
ne karaj me, *kralj Matijaš*, zemlji *gospodar!* 456.

Analogija je učinila, te se nominativ mjesto vokativa upotrebljava katkad i ondje, gdje to ne traži potreba stiha; t. j. gdje nominativ ima isti broj slogova, kao i vokativ. Primjeri su samo ovi:

ne prolaz' me, *otac* dragi. I. 144.

*

car Suleman, i *otac* i majko! II. 430.
o Ivane, i *otac* i majko! IV. 198.

54. Vrlo mnogo ima primjera u junačkijem desetercima, gdje se od dvije imenice, što stoje jedna uz drugu i po smislu čine tijesnu svezu, prva ne sklanja, nego se ostavlja u nominativu; u drugijem stihovima rijetko se to nalazi. Primjeri:

Bogom kumi *ban* Sekula (accus.). I. 182.
sa učkura *beg* Bećira. V. 445.

*

Lauš se banu poklanja. I. 592.

*

ona srete *krstitelj* Jovana. I. 122.
to kazuje *despot* gospodaru. 398.
moli mobu *Krušić* gospodaru. 605.
kud se đede *car* Nemanje blago. II. 101.
svome bratu *Miloš* čobaninu. 136.
kod silnoga srpskog *car* Stjepana. 187.
do onoga *protopop* Nedeljka. 190.
dal' je kula slavnog *knez* Lazara. 292.
skide glavu *Turčin* Mustaf-agi. 393.
i pred vojskom *Ćuprilić* vezira. III. 87.
govori mu *Jovan* barjaktare. 206.
on govori *barjaktar* Jovanu. 207.
sade nesta *soko* Karimana. IV. 99.
s njegovijem *uskok* Radovanom. 506.
treću dade *uskok* Radojici. 512.
eno hlada oko *Budim* grada. V. 333.
te je šilje *Zrnić* gospodaru. 541.
i t. d., i t. d.

Po analogiji takovih primjera razvili su se i drugi, gdje bi se prva imenica mogla sklanjati, jer uzela se u kojemgod padežu,

Digitized by Google

ima u svima isti broj slogova (na pr. *starac, starca, starče* . . . .) kao i u nominativu. Takovi su primjeri:

uranio *starac* kaluđere. II. 63.
dolazi mu *otac* igumane. 65.
ugleda ga *otac* igumane. 69.
al' eto ti *dijete* Maksima. 528.
onđe bješe *starac* Vladisave. III. 54.
a kad dođe *starac* patrijare. 79.
o ču li me *sužanj* nevoljniče! 133.
i kod njega *starac* Merdan-agu. 163.
ma ne zovi *banovac* Sekula. 216.
da ja čekam *trgovac* Voina. 319.
ja zapadoh *trgovac* Voinu. 321.
opet veli *starac* igumane. IV. 105.
je li došo *Valjevac* Jakove? 165.
zemlji padaj, *starac* Radivoje. 283.
i t. d.

Prva se imenica može dakako i sklanjati; na pr.

gospodine, *oče* igumane. II. 65.

55. Kad se nađu ime i prezime (ili ono, što se drži kao prezime) jedno do drugoga, ne sklanja se ono, koje stoji na prvom mjestu, kadgod to traži potreba stiha. Tako je na pr.

Miloš Obiliću. I. 121.

*

Ugrin Janku govorila. I. 181.

U junačkijem desetercima takovijeh primjera ima golemo mnoštvo; evo ih samo nekoliko:

ja ću poći za *Ustupčić* Pavla. II. 244.
mače vojsku *Bogdan* Juže stari. 297.
i ja viđeh *Miloš* Obilića. 308.
već u zdravlje *Miloš* Obilića. 311.
pozdravi mi *Vilip* Madžarina. 351.
dobro znadu *Todor* Pomoravca. 494.
zaprosio *Popović* Stojane. 514.
al' u gori *Dinjar* Banjanine. 521.
ono ti je *Stojan* Jankoviću. III. 159.
pa govori *Rišnjanin* Ivanu. 248.
onda reče *Kraljević* Mihajlu. 254.
bojati se *Janković* Stojana. 260.
donese ih *Senjanin* Tadiji. 287.
te kazuju *Damjanović* Živku. IV. 30.

Digitized by Google

kad su došli *Pecirep* Lazaru. 48.
dok pogubim *Birčanin* Iliju. 139.
i t. d., i t. d.

Prema takovim i sličnim primjerima razvili su se po analogiji i onakovi, gdje bi deseterac bio posve dobar, kad bi se prva imenica i sklanjala, jer ima isti broj slogova u svijem padežima. Imamo na pr.

svojim slugom *Jeroglavac* Markom. III. 162.
pa ih daje *Jeroglavac* Marku. 163.
nađe Stojan *Šarac* Mahmut-agu. 163.
i dohvati *Grubac* Osman-agu. 221.
sa daidžom *Glumac* Osman-agom. 262.
veseli se *Pocerac* Milošu. IV. 237.
moj posinko, *Pocerac* Milošu. 288.

Ali ovakova se imena mogu i sklanjati, na pr.

osim ćeri *Glumca* Osman-age. III. 95.
u nekakva *Pocerca* Miloša. IV. 234.
svom posinku *Pocercu* Milošu. 288.

U svijem primjerima ovoga i pređašnjeg §-a riječ, koja se ne sklanja, jest imenica; mnogo je rjeđe takova riječ pridjev, kako imamo u ovijem primjerima:

star Novaku besjedilo. V. 204.
ti ne nosi *siv* sokola. 410.

*

sjede Omer na *šaren* sanduke. I. 255.
jednu sofu *crven* garofilja. 397.
prekrile joj *rumen* jagodice. 431.
da razbije *kamen* vrata gradu. 484.
mole s' Bogu i *svet* Aranđelu. II. 95.
i desetog *star* Juga Bogdana. 304.
i desetim *star* Jugom Bogdanom. 307.
da obađe *mlad* Jakšića Mitra. 619.
đul-cvijećem i *rumen* ružicom. V. 225.
zlatna krila po *svilen* pojasu. 314.
svi svatovi *rumen* ružu brali. 564.

*

na nju sjedi *šaren* tica pera šarena. V. 352.
iz njedara izvadilo *zelen* jabuku. 358.

Kako se vidi, u svim tim primjerima stoji pridjev u nominativu sing. masc. neodređenoga oblika bez obzira na padež, rod i broj imenice, kojoj pridjev pripada.

Digitized by Google

Izostavljanje prijedloga i veznika.

56. Poradi potrebe stiha vrlo se rijetko izostavljaju prijedlozi, kako vidimo u primjerima:

kog (mjesto: *od* kog) bržega u Krajini nema. III. 125.
koje (mjesto: *od* koje) ljepše u Kotaru nema. 145.
kojih (mjesto: *od* kojih) žešćih u primorju nema. 157.
koga (mjesto: *od* koga) ljepšeg u svoj Bosni nema. IV. 209.

Ovamo ide i primjer:

u razgovor, koji (mjesto: *u* koji) s' nahodiše
(stade cika tankijeh pušaka). III. 321.

Nešto se češće poradi potrebe stiha izostavlja veznik *i*. Primjeri:

a sastavi nemilo, nedrago. I. 225.
(ne viđe li još dva zeta moja:)
Brankovića, Miloš Obilića? II. 308.
da donese ovna devetaka,
dobra jarca od sedam godina. III. 286.
oko njeg su crkve, manastiri. 475.
knez Aleksa, Birčanin Ilija. IV. 145.
pobra Luku, Josipović Peru. 251.
Omer-agi, Muli evendiji. 285.

*

zašto popi vrana konja, zlatan buzdovan? I. 456

Vrlo rijetko se izostavljaju drugi veznici:

što će mene kod ljepote moje,
bidem ljuba turske pridvorice. II. 238.
(bez veznika *da*).

u mom više buzdovanu nema
četrdeset oka hladna gvožđa. II. 436.
(bez veznika *nego*).

te ti agu dobro, sinko, služi,
ne ćeš kako Zlatku izbaviti. III. 133.
(bez veznika *li*).

*

(Svršit će se.)

Digitized by Google

Šaptinovačko narječje.

Predano u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 3. prosinca 1905.

Napisao Stjepan Ivšić.

Selo Šaptīnovac, o kojega ću narječju ovdje govoriti, nalazi se u virovitičkoj županiji u kotaru našičkom i broji oko devet stotina duša. Stanovnici su njegovi od veće česti došlaci iz Bosne katoličke vjere, koji su ovamo došli poslije istjeranoga Turčina na koncu 17. vijeka (same godine seobe nijesam mogao doznati), a jedna ih je čest starosjedilačka u Slavoniji, koje u samom Šaptinovcu, koje iz opustjeloga sela Prītišnicê, kako dokazuju prezimena Pritišánci, kojih ima nekoliko u Šaptinovcu. Ni po sahata na zapadu od Šaptinovca nalazi se selo Bokšići s nešto mańe duša, koje takođe naseliše bosanski došlaci u isto vrijeme, kad i Šaptinovac, jer je mjesto bilo pusto poslije turskih ratova, sämo se selo ne nahodi danas ondje, gdje je nekada bilo, već je nešto sjevernije. Velikih razlika između šaptinovačkoga i bokšićkoga govora nema. Ja ću obadva ova govora uzimati prema tome kao jedan (gdje se odmiče jedan od drugoga, to ću spomenuti) i zvat ću ih jednijem imenom *šaptinovački*, jer mi je Šaptinovac bio središte za ovaj moj posao. Što ovdje obrađujem narječje samo ova dva sela, to je zato, jer hoću, da mi ovo bude priprava za šire izučavańe slavonskih podravskih narječja.

I. Dio.

Glasovi.

Vokali.

1. Na mjestu staroslovenskoga glasa ѣ stoji u šaptinovačkom narječju *e*, koje je po izgovoru jednako sa svakijem drugijem *e*, a nije onako otvoreno kao gdješto u istočnom (ekavskom) govoru, na pr. *sêno*, *vĕra* (ili *vêra*), *lepóta*, *gúsenica* (t. j. *gùsjenica*) i t. d.

Digitized by Google

Biļeške. 1. Svi u Šaptinovcu govore: *nísam, nísi, níje, nísmo, níste, nísu.*

2. Za staroslovensko прѣ može se katkad čuti *pri*, na pr. *pripȁst se* (mjesto: prepasti se). Tako se govori kadšto *prid* mjesto *pred*, na pr. *prid Bóžić.*

3. Za starosl. нѣ- u zamjenica obično se čuje *ni: nȉkoji, nȉšto nȉkaki, nȉkakovi, nȉgdi* i t. d. mjesto *nekoji, nešto* . . . . Mjesto *gdje* govori se redovno *di.* Tako se govori i *dȉkoji*, ali *nȅgdi* (t. j. *nigdje* i *negdje*), *svȁgdi.*

4. Nekoliko glagola, koji pripadaju drugomu razredu III. vrste, govore se u infinitivu i pridjevu glagolskom s *i*, mjesto *e*, na pr. *šćédit* (štedjeti), *živit, tŕpit.*

5. Gdje starosl. ѣ glasi u južnom govoru *i* poradi prijeglasa, ondje imamo svagda u šaptinovačkom narječju *e*, na pr. *smejȁt* se, *grȅjat, razumêju*; — pa tako je i: *smêj* (smijeh), *grêj* (grijeh), *orêj* (orah), *dvéju* i t. d.

6. Staroslov. -ьрь u imenica glasi *-er* i *-ir*, na pr. *vodêr* i *kosîr.* Imenica *pastîr* govori se samo tako.

7. Ima nekoliko osamļenih riječi, koje se govore kadšto s *i* mjesto s *e*, na pr. *divȉčina* (govori se s podsmijehom), *divôjka* (i sve izvedene), *pòsvit* (pòsvjet), *kȕlin* (kȕļen), *préplit* (prijèplet) i još koja.

2. Vokali *ao* slijevaju se obično u *o*, na pr. *dô* (dao), *cvo* (cvao), *rȅko, dȑžo* i dr. Tako se govori i: *zôbļica* (zàoblica), *sóne* (saoni) i *crkônica* (pogrda čeļadetu).

Skup *ae* u brojeva: jedanaest, dvanaest, trinaest . . . izgovara se svagda kao dvoglas ili *ae* ili *aį*, dakle: *jedanâest* ili *jedanâįst, dvánaest* ili *dvánaįst, trínaest* ili *trínaįst* i t. d.

Vokali *eo* slijevaju se obično u *o*: *òto* (oteo), *prȉčo, pròklo* i dr.

Konsonanti.

3. Glasa *h* ne poznaje šaptinovačko narječje; on se ili gubi bez zamjene ili se zamjeńuje drugijem glasovima; na početku se riječi redovno ne izgovara: *ȓg* (staroslov. хрѣгъ, u Vuka *vȓg*), *ŕbat* (hŕbat), *rȕška* (mj. *hruška*, kruška), *ȉtar, rên* (hrȅn), *óću* (hoću) i t. d.; zamjeńuje se pak ili konsonantom *j* ili *v*: *orêj* (mjesto oreh, stsl. орѣхъ; ispor. u Vuka *òrih* i mjesno ime *Oriovac*), *grêj, smêj, mȅjur* (mjehur), *krûv* (kruh), *ràsove, prâv, próduv* (razvaļeno mjesto na ogradi), *trbûv* (trbuh) i dr. Samo u imenici *vȓpa* zamjeńuje se *h* konsonantom *v* na početku riječi.

Digitized by Google

4. Skup *hv* biva *f* u imenici *fála* i u svijem riječima izvedenim od ńe, ali mu se *h* gubi u glagolu *vàtat* i u njegovima složenima, dakle: *dovàtit*, *privàtit*, *uvàtit* i t. d.

5. Skup *št* mijeńa se svagda u *šć*, kad je postao od *sk* ili *st*: *dašćìca*, *ļúšćit*, *prîšć*, *lašćìt se*, *šćèta*, *šćédit*, *vrišćât*, *pišćât*, *ìšćem*, *vošćêni* (na primjer sveća), *amîšće* (ždrepčanik), *kupŭsišće*, *ogńîšće* (Feuerort), *Sèlišće* (ńiva jedna), *kŕšćen*, *kršćéńe*, *očîšćen*, *dopušćéńe*, *mašćênka* (prema pridjevu *mâšćen*, neko jelo), *paščìca* (pastuļa od bundeve, sjeničarka), *šćùka*, *šćùcavica* (u Vukovu rječn. *štùkavica*), *šćùca* mi se, *gùšćer* i dr. — Govori se samo *štâp*, jer tu *št* nije od *sk* ni od *st*, već je tuđe.

6. 1) Konsonant *l* ne ostaje nikad u glagolskom pridjevu, već biva *o*, koje se obično slijeva s vokalom, koji je pred ńim, na pr. *ôbro*, *zâčo* i dr. Veoma se rijetko pretvara *l* na koncu riječi u deklinaciji; od imenica sam čuo samo *posô*, koja riječ obično glasi *posâl* kao i *kotâl*; tako se govori samo *stôl*, *kólca* (gen. od *kólac*), *sôl;* u pridjeva mora svagda *l* ostati, na pr. *gôl*, *svètal* (svìjetao), *okrúgal* (òkrûgao), *nágal* (nâgao) i dr.

2) Konsonanat *l* bude kadšto *ļ* ispred *i*, na pr. *moļît* i prema tome imenica *móļba*, *déļit* i prema tome *déļba* (dioba), *kiseļît* (kîseliti), *soļît*, *zôbļica*, *zôbļički* (na pr. *zôbļičko* korîto, šļèvak), *tŕļica* (tŕlica), *pòšļica* (znači što i pröšlica ili rédńa; u Ivekovićevu rječniku stoji *pòšļica* iz Stulića), *gòļi* (nom. pl. od imenice *gôl*, f. i znači motke; ispor. Miklošićev Etym. Wtb. s. v. *golъ*) i dr.

3) Konsonanat *l* stoji mjesto *n* u riječima *mlògo* i *mlóštvo*.

4) Mjesto *r* stoji *l* u riječi *példa* (t. j. pèrda, Geländer).

7. Kadšto stoji ispred *i* konsonanat *ń* mjesto *n*, na pr. *uklońît*, *zvońît*, *meduńîka* (neka kruška), *čîsańica* (čisaonica), *oskomîńe* (stupor dentium, ispor. rus. оскомина) i dr.

8. Mjesto *v* imamo *b* u riječi *tetîba* (greda na tavanu odozdo).

9. Mjesto *j* imamo *v* u riječima *volûvski* (na pr. *volûvski* ratêļ, jaram i sve, što treba za orańe) i *(u)štrovît*.

10. Nemamo *v* u riječima *brëska* i *četŕti*.

11. Mjesto skupa *sm* imamo *cm* u riječima *cmóla* i *cmîļe*.

12. Mjesto *š* imamo *s* u glagolu *túsit* (i kad je složen).

13. Mjesto *č* imamo *c* u glagolu *korácit* (i kad je složen).

14. Mjesto *š* imamo *r* u riječi *bârča* (bâšča).

15. Nemamo *r* u riječi *kòmpir* (krompir).

16. Konsonanat *p* otpada u riječima *čéla*, *sovât*, *šeńica*.

Digitized by Google

17. Konsonanat *k* otpada u prilogu *ìpa* (t. j. ìpâk).

18. U riječi *opûtra* (t. j. ôputa, remeńe u opanaka) imamo *r*, koje se inače ne nahodi.

19. U riječi *jûžina* (objed) dolazi *j*, koje u toj riječi imaju i Kajkavci.

20. Konsonanat *v* imamo ispred *u* u riječima *vûzal*, *vûsne* (ùsne), *vúže*, *vûjak*.

21. Starosl. въ u riječi въшь govori se *va*, dakle *vâš*.

22. Prema starosl. чрѣшьня govori se *crêšńa*.

23. Skup *tń*, a ne *ćn* govori se u riječima *petńâk* (u Vuka pětńâk) i *potkùtńica*.

24. Guturali *k* i *g* ne mijeńaju se u deklinaciji ispred vokala *i*, na pr. na *nogî* (nikad: nà nozi), u *rúki*, *junáki* (nom. pl.), *đvójki* (blizanci) i dr. Imenica *mómak* ima u množini ipak *mómci*.

II. Dio.

Akcenat i kvantiteta.

25. Po svojem akcentu pripada šaptinovačko narječje među ona, u kojih se nije još razvio i preobladao obični štokavski akcenat, kako ga Vuk bilježi i kako je nama književni akcenat. Akcenatska je strana u šaptinovačkom narječju najinteresnija, jer s pomoću nekijeh ńegovijeh akcenata možemo objasniti neke pojave u akcentuaciji mlađih slavonskih narječja.

Vrste akcenta.

26. Šaptinovačko narječje poznaje samo tri akcenta, i to ˝ ˆ ´, a akcenta ` nema.

a) Obični štok. akc. ` stojeći na trećem slogu ili još dalje pomiče se za jedan slog prema kraju riječi kao ˝ (ili ˆ, ako je slog dug), na pr. *bìvāda*, *oštrîla* (brus za kosu), *udovîca*, *cedîlo*, *neprâvda*, *đìvôjka* i t. d. — Imamo li u običnom štok. govoru akc. ` na drugom slogu, onda nalazimo u šaptinovačkom ovo četvoro: 1) na posljedńem slogu akc. ˝ u infinitiva, kad se odbaci krajńe *-i*, što redovno biva, na pr. *prebît*, *pustît*, *obrât*, *okopât* i dr.; 2) na posljedńem slogu akc. ˝, ako poslije takve riječi dolazi enklitika, na pr. *koń̂i su* dopeljáni, *ženû je* túko, *ocû je* kázo, *sramotà je* zá te i dr.; 3) mjesto običnoga štok. akc. ` na drugom slogu akc. ´ (ovaj se pojav nahodi i u Dubrovniku u dvosložnih riječi, kako pokazuje P. Budmani u „Radu“ kń. *65*. str. 156. i 157., i u ka-

Digitized by Google

novačkom narječju, kako vidimo iz Arch. f. slav. Phil. *16*, 134—135), na pr. *žéna* (t. j. žèna), *ciglána* (t. j. ciglàna), *planína* (t. j. planìna), *nóga*, *métla*, *déca* i t. d.; 4) gdje imamo u običnom štok. govoru akc. ` na drugom slogu, a posļedńi je slog dug, ondje nalazimo u šaptinovačkom govoru na posļedńem slogu akc. ˆ, na pr. *vodê* (t. j. vòdê), *ledinôm* (t. j. ledìnôm), *letîm* (t. j. lètîm) i t. d. — Osobit je pojav u šaptinovačkom govoru, da se vokali duļe i ispred samih konsonanata *j*, *l*, *ļ*, *m*, *n*, *ń*, *r*, *v*, te u ńemu dolazi akc. ˆ na posļedńem slogu mjesto akc. ´ na drugom slogu (ispor. pređašńu točku), ako je krajńi glas u riječi koji od pomenutih konsonanata, na pr. *ječâm* (t. j. jèčam), *armân*, *orêj* (t. j. òrah), *posâl*, *kotâl*, *ratêļ*, *końêm* (instr. sg. i. dat. pl.), *čakâr*, *trbûv*, *gospodîn* (u Bokšićima, a u Šaptinovcu izuzetački *gospódin*) i dr.

Biļeška. U ova tri priloga: *danâs*, *jesenâs*, *večerâs* očekivali bismo akc. ´ na drugom slogu, jer tu nema nijednoga spomenutog konsonanta, no opet se govori samo tako.

b) Gdje stoji u šaptinovačkom govoru akc. ˝, razabira se iz pređašńega odijeļka, a ovdje mi vaļa spomenuti, da se često u Šaptinovcu (u Bokšićima mańe) nalazi akc. ˆ mjesto akc. ˝ radi utjecaja navedenih konsonanata, na pr. *klîn* — *klîna* (mjesto: klȉn), *krûv* — *krûva* (mjesto: krȕh), *tôra* (mjesto: tȍra), *rôja* (mjesto: rȍja), *dvôje* (mjesto: dvȍje), *trôje* (mjesto: trȍje), *vîle* (mjesto: vȉle), *žêne* (vok. pl. mjesto i pored: žȅne), *pêvaju* (mjesto: pjȅvajû), *pokôvica* (mjesto: pòkovica, plata kovaču), *večêrat* (mjesto: vèčerati), *dîńe* (mjesto: dȉńe), *zâjedno* (mjesto: zȁjedno), *vôļe* (mjesto: vȍļe, t. j. vȍļa u ptice), *obrâla* (mjesto očekivanoga: obrȁla) i t. d. Ovakav utjecaj na vokal može često nastati, ako koji od pomenutih konsonanata i ne dolazi neposredno poslije ńega, na pr. *spûžva* (mjesto: spȕžva), *jûtro*, *jâslama* i dr. Pače ovakav konsonanat može da promijeni akcenat na prijedlogu, pa i ne dolazio odmah za vokalom, na pr. *nâ glavu* (mjesto: nȁ glavu), *zâ maslom* (mjesto: zȁ maslom) i dr.

c) Akcent ˆ može stajati na svjema slogovima, na pr. *vatrênka* (vodenica na vatru), *čabrênka* (čabreńak), *gadnî* (određ. obl. od gȁdan), *pletêm*, *prodâm* i t. d.

d) Akcenat ´ stoji ondje, gdje i u drugijeh Štokavaca, na pr. *gláva*, *réka*, *kázali* i t. d.

e) Akcenat ´ stoji mjesto ` na drugom slogu ostrag, kako je već sprijed kazano u ovom paragrafu pod a), na pr. *čóvek* (mjesto: čòvjek), *svédok* (mjesto: svjèdok), *jézik* i dr.

Digitized by Google

Osobito je vrijedno spomenuti, da akc. ′ stoji mjesto akc. ` katkad i dalje nego na drugom slogu, gdje bismo očekivali, da će se akc. pomaći prema kraju riječi; tu je gotovo svagda utjecaj kojega od spomińanih konsonanata, na pr. *igléńača* (mjesto: iglèńača, u čemu se drže igle), *dánguba* (mjesto: dànguba), *súvezica* (mjesto: sùvezica, drvo nalik na vez), *póvojac* (čim se veže pòvôj), *náviļak* (na pr. sijena), *súsnežica* (t. j. kiša i snijeg), *pódviļak* (t. j. motka za nošeńe sijena ili slame; obično pl. *pódviļki*), *nápršńak*, *rásprsńača* (neka bolest na ruci), *gúsenica* i još koja.

Biļeška. Akcenat ′ mjesto ` nije stalan na drugom slogu, t. j. kad se promijene uvjeti, mijeńa se i on, na pr. nom. sg. *vóda*, ali gen. sg. *vodê* (no svagda *rúka — rúke*), ili nom. sg. *jézik*, ali gen. sg. *jezîka*. Katkad ipak ostaje postojan takav akcenat, i to obično opet radi utjecaja spomińanih konsonanata, na pr. nom. sg. *zmíja*, gen. sg. *zmíje* mjesto očekivanog *zmijê* (ispor. *vodê*), *smójem* se mjesto *smejêm* se (ispor. u Vuka smìjêm se), *kúnc* mjesto *kunê* (ispor. u Vuka kùnê), *níje mu* kázo mjesto *nijê mu* kázo i t. d.

O skakańu akcenta na prijedlog.

27. Iz onoga, što je dosad kazano o akcentu, jasno je, da će u šaptinovačkom narječju biti akcenat na prijedlogu samo onda, kad je na ńemu moguć ˝ akcenat. Kako se u tome (t. j. kad može skočiti na prijedlog ˝ akcenat) ne slaže sasvijem govor u Šaptinovcu s drugim štokavskim govorima, ja ću ovdje spomenuti sve takve slučajeve.

Akcenat ˝ skače na prijedlog u ovijem slučajevima:

1) uz imenice ženskoga roda, koje mijeńaju akcenat u kojem padežu bez obzira na broj slogova, na pr. *nȁ glavu*, *ù ruke*, *nȁ nogu*, *nȁ ciglanu*, *nȁ visinu*, *ù širinu*, *ù mekotu* i dr.

2) uz imenice muškoga roda s akcentom ˆ u nom. i gen. sg., a u nom. sg. imaju jedan slog, na pr. *ù lad*, *nȁ dug*, *ù mrak* i t. d.

Biļeška. Uz imenice: *dvôr — dvóra*, *lûg — lúga* (pepeo), *sûd — súda* (das Gericht), *pût — púta*, *krâļ — kráļa*, *pâń — páńa* i dr. ne može akcenat u ak. sg. skočiti na prijedlog; zato se veli samo: ìdem *na pût*, mètni *na pâń*, òtišo je *u dvôr* i t. d.

3) uz imenice sredńega roda, kao što su: *zlâto (òd zlata)*, *mêso*, *têsto*, *pîvo*, *sêno* (pòpo se *nȁ seno*).

Biļeška. Neobično je, što akcenat i uz imenice *grôbļe* i *snôpļe* skače na prijedlog, na pr. svîńe su ùšle *ù grobļe*.

4) uz imenice ženskoga roda kao *klêt — klêti* (kiļer), *stvâr* i dr.

Digitized by Google

5) uz imenice muškoga roda, kao što su: *plôt — plȍta, méd — mȅda* i dr.

Bilješka. Ovo vrijedi samo za takove imenice, koje imaju u korijenu *o* ili *e*; zato se veli samo na pr. stȁni *na krâj* ili príčmi *od krȁja* i dr., a nipošto *nȁ kraj, ȍd kraja.*

6) uz imenice muškoga roda, kao što su: *vȍsak, nȍtak* (metatezom mjesto: *nokat), trȍšak, vȅtar, rȁšak* (motovilo, u Vuka: rȁšak), na pr. namotâla sam *nȁ rašak.*

Bilješka. Uz najviše ovakovijeh imenica može akcenat i ne skakati na prijedlog.

7) uz imenice: *jȁrac — jârca, pȁlac — pâlca* i dr. Govori se na pr. ídi *dȍ jarca!*

8) uz uz imenice ženskoga roda, kao što su: *kôst — kȍsti, gôl — gȍli* (t. j. motka), *ćȋ — ćȅri* i dr.

9) uz imenice muškoga roda, kao što su: *ȍblak — ȍblaka* (u Vuka: ȍblâk), *ȁmbar — ȁmbara, bȕnar — bȕnara, Ôsek — Ôseka* i dr. Ovo vrijedi samo za imenice, koje ne znače životiće ni čeljadeta i za one, koje mijenjaju akcenat u lok. sg. Tako se veli: *nȁ mesec* (lok. *mesécu), ù Osek* (lok. *Oséku), ù ambar* (lok. *ambáru),* kȍmad *pȍ komad* (lok. *komádu), ù vršaj* (lok. *vršáju), ù bunar* (lok. *bunáru)* i t. d., ali samo: u *čȁrdak* (lok. *čȁrdaku),* u *gȕsjak* (lok. *gȕsjaku)* u *bȅrcuz* (loc. *bȅrcuzu,* das Wirtshaus) i t. d.

Bilješka. Ovo posljedńe vrijedi i za druga mjesta u Slavoniji. Tako se u Orahovici govori: *ù bunâr* (ali: *u bunáru*), *ù bircûz* (ali: *ù bircûzu)* i t. d.

10) uz imenice ženskoga roda kao: *pȁmet* (u Šaptinovcu i *pâmet) — pàmeti* (u Vuka: pämêt — pämêti), *ȍbest — ȍbesti* i dr.

11) uz imenice muškoga roda, kao što su: *bûbań — bûbńa* (na pr. métni kájiš *nȁ bubań*, nešto u vršaće mašine), *šûšań — šûšńa, lâtak — lâtka* (metatezom mjesto: *lâkat)* i dr.

Bilješka. Ovamo pristaju imenice *nôvci, lônci, kônci,* koje također bacaju akcenat na prijedlog, na pr. râdi *zȁ novce,* evo ti *zȁ konce!*

12) uz imenice sredńega roda, kao što su: *kȍlo* (ȉdem *ù kolo), ȍko, pȍļe* (i *pôļe), gȑlo, lȅto, jȕtro, bȑdo, dȑvo, zvȏno, nȅbo, klȕpko, mȁslo* (mâst, na pr. dȍšla je *zȁ maslom*, t. j. po maslo), *ȕvo* (i *ûvo), brȁšno.*

13) uz dual *ȍči* i *ȕši.*

14) uz trosložne imenice sredńega roda *Đȁkovo* i *Vâlpovo*, na pr. ȉdem *ù Đakovo* ili: dȍšo je *ȉz Valpova.* No uz ove riječi može akcenat i ne skakati. — Imenica *Dȕnavo*, koju Daničić (Glasnik

Digitized by Google

XI. 22.) jedinu od trosložnih navodi, da baca akcenat na prijedlog, ne govori se u Šaptinovcu, već *Dȕnav*.

15) uz neke brojeve skače akcenat na prijedlog ili na veznik, na pr. bit će *sȁ dva*, dvâ *ȁ dva*, dvádeset *ȉ šest* i t. d.

16) uz priloge, na pr.: *nȁ tašće* (nà tašte), *ù suvo* (na pr. uvúci kȍla *ù suvo*), *nȁ čisto*, *nȁ desno*, *nȁ lẹvo*, *pȍpreko* i t. d.

17) uz zamjenice *me*, *te*, *se* skače i u Šaptinovcu akcenat ´ na prijedlog, dakle *zá me*, *zá te*, *sá se*.

Bilješke. 1) Ovako se sasvijem neobično govori *ná dno* mjesto običnoga štokavskog *nà dno*. Inače se govori na pr. *na snȍp* (ne: *ná snop*), *na slȍg* (ne: *ná slog*) i dr.

2) Uz riječ *bârča* skače također akcenat na prijedlog, te se govori na pr. utêraj svîńe *ù barču*, dȍšo je *ìz barče*, guske su *ù barči* i t. d.

Kvantiteta.

28. Što se tiče duline vokala, treba osobito istaći, da šaptinovačko narječje ne poznaje dugih neakcentovanih vokala; prema tome se svaka dulina poslije akcenta gubi, na pr. *kȍmad* (mjesto kȍmâd), *vóda* (gen. pl. mjesto vódâ), *vȍlov* (gen. pl. mjesto vȍlôvâ), *dȍ mraka*, *nȁ seno*, *kȍpile* (mjesto: kȍpîle) i t. d. — Što se tiče dugih vokala ispred akcenta, vrijedi za ńih ono isto, što i u drugim štokavskim govorima, t. j. dugi se vokal mora svagda pokratiti ispred akcenta. Kako obični štokavski akcenat ´ odgovara posve šaptinovačkom, to ima samo nešto da kažem; nalazi se nekoliko riječi, koje su sačuvale prastari akcenat, a pred akcentom je kratak vokal, gdje bismo prema drugijem narječjima očekivali dug, na pr. *vrišćȁt* (mjesto vrîštati), *pišćȁt* (mjesto píštati), *žurȅt se* (t. j. žúriti se.)

Da se u dat., lok. i instr. pl. pokraćuje korjeniti vokal u imenica kao *rúka* — *rukâm*, *gláva* — *glavâm*, *slúga* — *slugâm*, *svîńe* — *svińâm*, *dúša* — *dušâm* i dr., to će se vidjeti u deklinaciji.

III. Dio.

Oblici.

Deklinacija.

29. U nekijem pluralnim padežima šaptinovački govor ima ove osobine: 1) dvosložne osnove redovno ne primaju nastavka *-a* u genitivu, na pr. *vȍlov* (mjesto vȍlôvâ), *terêt* (mjesto tȅrêtâ) i dr.; — 2) u dativu je obično nastavak *-om(em)*, često *-ma* (pod utje-

Digitized by Google

cajem *i*-osnova), a veoma rijetko *-ima*, na pr. *volôm*, *koñêm*, *vragovmâ*, *zubmâ*, *cŕvma*, *pŝma* (običnije *psôm*) i dr.; — 3) lok. i instr. imaju redovno nastavak *-i*, ali se čuje i *-ma*, na pr. *kȍńi* (dȍšo je s *kȍńi*), *pajdâši* (bio je s *pajdâši*, t. j. s drugovima), *vragovî*, *sinovî*, *zecevmâ* i dr.

Imenice muškoga roda bez pomičnog *a*.

Jednosložne imenice. **30.** Ovamo pripadaju imenice, koje imaju u svjema padežima sg. i pl. osim gen. pl. ˜ akcenat, na pr. *Sg.* N. *zȅt*, G. *zȅta* . . . *Pl.* G. *zêta*, D. *zȅtom*, *zȅtma* . . . L. I. *zȅti*, *zȅtma*.

Imenice, koje primaju u množini *-ov-*, imaju akcenat na pr.: N. *plȕgovi*, G. *plȕgov(a)* . . . L. I. *plȕgovi*

Ovdje treba spomenuti, da mnoge imenice, kojima je zadńi konsonant koji od spomenutih u §. 26. a), duļe vokal, na pr.: *dîm* (gen. dîma), *krûv* (gen. krûva), *sîr* (gen. sîra), *lân* (gen. lâna), *mlîn* (gen. mlîna), *klîn* (gen. klîna i klĩna) i t. d. Ovo je zato vrijedno spomenuti, da se ove imenice ne pomjere s onima kao *grâd — grâda*, jer imenice kao *dîm* ne bacaju akcenta na prijedlog, dok ga one kao *grâd* bacaju svagda.

Biļeška. Imenica *lân* (mjesto *làn*) govori se tako i drugdje (vidi u akadem. rječniku).

Imenica *pŝrst* ima u gen. pl. *pŝrsta* i *prstî (prstiju* se ne govori), u lok. i instr. *pŝrsti*.

31. Ovamo pripadaju imenice od jednoga sloga, koje imaju u nom. i gen. sg. ˆ akcenat. Primjer:

Sg. N. vrâg, G. A. vrâga, D. L. vrâgu, V. vrâže, I. vrâgom; *Pl.* N. V. vrȁgovi, G. vragóva, D. vrâgom, vragovôm, vragovmâ, A. vrȁgove, L. I. vragovî, vragovmâ.

Imenice, koje ne znače ni čeļadeta ni životińe, imaju u lok. sg. ´ akcenat: *bŕku*, *grádu*, *vrátu* i dr.

Imenice *cŕv*, *mrâv*, *zûb* imaju u gen. pl. *cŕvi*, *mrávi*, *zúbi*, a u dat., lok. i instr. *cŕvma*, *mrávma*, *zubmâ*; lok. i instr. može glasiti i *cŕvi*, *mrâvi*, *zûbi*. — Imenica *zûb*, kad znači isto, što i *zúbac*, ima obično duļi plural: nom. *zȕbovi*, gen. *zubóva*, lok. i instr. *zubovî* i *zubovmâ*.

Imenica *pûž* ima u nom. pl. *púži* i *púževi*, lok. i instr. *pûži*.

Digitized by Google

Imenice *jêž*, *knêz*, *zêc* imaju u instr. sg.: *jêžom*, *knêzom*, *zêcom* i *jêžem*, *knêzem*, *zêcem*; u nom. pl.: *jȅževi*, *zȅcevi*, *knȅževi*, *knȅzevi*, *knȅzovi*; u dat.: *ježôm*, *knezôm*, *zecôm* i *ježêm*, *knezêm*, *zecêm*; u lok. i instr.: *ježevî*, *zecevî*, *kneževî*, *knezevî* i *knezovî* ili *ježevmâ*, *zecevmâ*, *kneževmâ*, *knezevmâ* i *knezovmâ*. — Oblika *zečevi*, *zečevma* nijesam čuo u Šaptinovcu.

Imenice *prâv* (t. j. prah) i *strâj* (t. j. strah) imaju u gen. sg.: *prâva* i *strâja*, te prema tome mogu pripadati ovamo, i ako bi se akcenat ˆ u gen. mogao razumjeti radi konsonanata *v* i *j*.

Imenica *ſûdi* ima u gen. *ſúdi*, dat., lok. i instr. *ſúdma* (lok. i instr. može biti i *ſûdi*).

Ovamo pripada u Šaptinovcu imenica *kûk*, gen. *kûka*, lok. *kúku*; nom. pl. *kȕkovi*, lok. i instr. *kukovî* (na pr. bolî me ništo u *kukovî*).

Bilješke. 1) Katkad se može u gen. pl. čuti i *vragôv* mjesto *vragóva* i dr.

2) Akcenat u dat. pl. *vragovôm*, *vragovmâ* i u lok. i instr. *vragovî* posve se lijepo razumije iz akcentuacije ostalijeh Štokavaca, na pr. od imenice *sîn* imamo u dat., lok. i instr. pl.: *sinòvima*, kojemu odgovara šaptinovačko *sinovmâ* i *sinovî*.

Ovamo može pristati i imenica *Dôvi* — *Dóva* (Dühovi), koji ima u lok. i instr. *Dovî*.

32. Ovamo idu imenice, koje u drugijeh Štokavaca imaju u nom. sg. ˜ akcenat, koji ostaje i u Šaptinovcu, a u gen. sg. imaju ` akcenat, koji biva ´, te je nepostojan, t. j. dođe li poslije takve imenice enklitika, dolazi na posljedńi slog ˜, na pr. *snȍp*, gen. *snópa*, ali: *snopà mi* daj. — Ovakve se imenice dekliniraju:

Sg. N. snȍp, G. A. snópa, D. L. snópu, V. snȍpe, I. snopôm, *Pl.* N. snópi, G. snópa, snȍpov(a), D. snopôm, snopȍvom, A. snópe, snopȍve, V. snópi, snopȍvi, L. I. snȍpi, snopȍvi.

U plur. D. L. I. može biti i *snopôvma* (mjesto: *snopȍvma*).

Bilješke. 1) Akuzativ sg. i u imenica, koje znače što neživo, redovno je jednak genitivu, zato sam u ogled i uzeo oblik *snópa*. Pravi ak. može doći uz prijedloge.

2) Akcenat *snopôm* u instr. sg. razumije se iz onoga u §. 26. a).

3) Gen. pl. *snȍpov(a)* neobičan je za književni štokavski govor, ali tako imaju u Šaptinovcu sve imenice ove gomile, dakle: *drȕmov(a)*, *glȍgov(a)*, *krstov(a)*, *pȍpov(a)*, *sȍmov(a)* i t. d. Po Daničiću ima samo imenica *tȍp* u gen. pl. *tȍpôvâ*, dok je inače: *snȍpôvâ*, *krstôvâ*, *pȍpôvâ* i t. d.

Digitized by Google

4) Koliko je područje akcentu *snȍpi* u lok. i instr. pl., ne mogu točno reći, ali znam, da se i ondje, gdje je preobladala mlađa akcentuacija, govori u tijem padežima *kȍńi*, na pr. otišao je s *kȍńi*.

Neke imenice, koje imaju na kraju koji od spomenutih (u §. 26. a) konsonanata, duļe vokal, na pr. *drûm* (gen. *drúma*), *đôn* (gen. *đóna*), *kôm* (gen. *kóma*), *sôm* (gen. *sóma*) i dr., pa ih vaļa razlikovati od imenica kao *krâļ* (gen. *kráļa*) ili *vêz* (gen. *vêza*, inače u štokavskom *vêz* — *vèza*). Tako se u Šaptinovcu svagda govori *kôń*, pa prema tome i u lok. i instr. pl. *kôńi* (mjesto *kȍńi*), koji padeži skupa s dativom mogu glasiti i *kôńma* (mjesto: *kȍńma*).

33. Ovamo pripadaju imenice, koje inače u štokavskom govoru imaju u nom. sg. ˆ akcenat, koji je i u Šaptinovcu, a u gen. sg. ˋ, koji u Šaptinovcu bude ´. Za ogled evo deklinacije imenice *stôl* (stolac):

Sg. N. stôl, G. A. stóla, D. L. stólu, V. stȍle, I. stolôm; *Pl.* N. V. stóli, stolȍvi, G. stóla, stȍlov(a), D. stolôm, stolȍvom, A. stóle, stolȍve, L. I. stȍli, stolȍvi.

Biļeške. 1) Vok. sg. može imati mjesto ¨ akcenta ˆ, tako i gen. pl. i lok. i instr. pl., dakle: *stôle*, *stôlov(a)*, *stôli*.

2) Instr. sg. razumije se iz §. 26. a); ispor. i §. 32. bilj. 2.

3) Lok. i instr. pl. *stȍli* podudara se u akcentu s imenicama u predašńem paragrafu (na pr. *snȍpi*), a takav akcenat dolazi i u čakavskom govoru (ispor. Nemanić, Čak.-kroat. Studien. I. str. 15.).

Ovamo pripada i imenica *krôv*, koja ima u gen. sg. *króva* (na pr. upô s *króva*); inače u Štokavaca *krôv* — *krȍva*.

34. Ovamo idu imenice, koje inače u Štokavaca imaju u nom. sg. ˆ akcenat, a u gen. sg. ´; oba akcenta ostaju i u Šaptinovcu, a razlike su u deklinaciji (na pr. od imenice *krâļ*): *Pl.* G. *kráļev* i *kráļeva*, D. *kráļem* i *kráļevma*, L. i I. *krâļi* i *kráļevi*.

Biļeška. I ovdje je lok. i instr. pl. neobičan u akcentu za štok. govor, ali se slaže s akcentom *snȍpi* i *stȍli* (ispor. §§. 32. i 33.).

35. Ovamo stavļam imenice, koje inače u Štokavaca imaju u nom. sg. ˆ akcenat, a u gen. sg. ¨; oba akcenta ostaju i u šaptinovačkom govoru, a razlike se vide evo iz deklinacije riječi *plôt*:

Sg. N. plôt, G. A. plȍta, D. plȍtu, V. plȍte, L. plótu, I. plȍtom; *Pl.* N. V. (plȍti), plotȍvi, G. (plôta), plȍtov(a), D. (plȍtom), plotȍvom, plotôvma, A. (plȍte), plotȍve, L. (plȍti), plotȍvi, plotôvma.

Digitized by Google

Bilješke. 1) Oblici metnuti u zagrade dolaze veoma rijetko od ove imenice, ali su takvi oblici obični od drugijeh nekijeh imenica, na pr. od imenice *rôj*.

2) U gen. pl. imaju sve imenice ˝ akcenat na drugom ili trećem slogu od kraja, pa imale u nom. pl. ˝ na drugom slogu kao na pr.: *plotȍvi plȍtov(a)* (ispor. gen. pl. u §§. 32. i 33.). Tako se govori: *bogȍvi* (na pr. misle, da su *bogȍvi)* — *bȍgov(a)*, *brojȅvi* — *brȍjev(a)*, *rojȅvi* — *rȍjev(a)* i dr. Samo se čuje od imenica *krâj* i *rôg* u gen. pl. *krajéva*, *rogóva*, koje imaju u nom. pl. *krȁjevi*, *rȍgovi*.

3) Imenica *rôg* ima u lok. i instr. pl. dvojak akcenat: *rȍgovi* i *rogovî*, koje je inače prema štok. govoru: *rȍgovima* i *rogȍvima* (ispor. §. 31. pri kraju). Tako će po svoj prilici imati i imenica *krâj* u tome obliku: *krȁjevi* i *krajevî* (a imala bi valjada svaka s akcentom u pl. kao *rȍgovi* — *rogóva*, jer je plural tijeh imenica jednak pluralu onijeh u §. 31.).

5) Ovamo pripada i imenica *gôst* — *gȍsta*, koja ima u gen. pl. *gostî (gostiju* se ne govori), u dat., lok. i instr. pl.: *gosmâ* (dat. glasi i *gostôm)* i u akuz. s prijedlogom svagda: *gȍsti* (na pr. ȉdem *ù gosti).*

5) Ovdje mogu dodati i imenicu, koja se govori samo u pluralu, i to *zobȍvi* — *zȍbov(a)* prema *zôb* — *zȍbi*. Ispor. u Vuka: *zȍbovi* — *zȍbôvâ*.

6. Ni imenice, koje znače što neživo, nemaju u Šaptinovcu drukčiji akcenat u lok. sg., nego što je u dat. sg., na. pr. na *krȁju* (ne: na *kráju* mj. na *krȁju).*

Dvosložne imenice. **36.** Ovamo idu iménice, koje inače u Štokavaca imaju akcenat kao *svjèdok* — *svjedòka*. Kako se takve imenice mijeńaju u Šaptinovcu, pokazuje deklinaciju imenice *snébok* (prosac):

Sg. N. snébok, G. A. snebóka, D. L. snebóku, V. snȅboče, I. snebokôm, *Pl.* N. V. snebóki, G. snebóka, D. snebokôm, snebokmâ, A. snebóke, L. snebȍki, snebokmâ.

Bilješke. 1) Razumije se već prema običnome štok. akcentu, da je akcenat ˊ svuda nepostojan osim u gen. pl. No uza sve ovo akcenat ˊ može ostati katkad u govoru bez promjene. Tomu je uzrok, što je nestalo pravoga osjećańa ovdje za akcenat ˊ, koji je prema običnom štokavskom akcentu ˋ. Akcenat ˊ osjeća se ovdje kao onaj, koji stoji prema običnom štokavskom ˊ akcentu; zato se može čuti u lok. i instr. pl.: *snebôki* mjesto *snebȍki* ili *mrtvâci* mjesto *mrtvȁci* i dr. No istr. sg. glasi svagda samo *snebokôm*, *mrtvacêm*, *svedokôm* i dr.

Digitized by Google

2) Imenica, koja u Vuka glasi: *kȑpelj — krpèlja*, govori se u Šaptinovcu po poznatom zakonu (vidi §. 26. a): *krpêlj — krpélja*. Tako se govori i *ratêlj — ratélja* (jaram i sve, što treba kod orања).

3) Imenica, koja u Vuka glasi *Mȉloš*, govori se u Šaptinovcu samo *Míloš — Milóša (míloš* se zove i brav).

37. Ovamo mećem imenice, koje u običnom štok. govoru imaju akcenat kao *lùdôv — ludòva*. U Šaptinovcu je u takovijeh imenica akcenat postojan, t. j. kao da je u drugijeh Štokavaca *lùdôv — ludóva*. Deklinacija je ovakva:

Sg. N. ludôv, G. A. ludôva, D. L. ludóvu, V. lûdove, I. ludóvom, *Pl.* N. V. ludóvi, G. ludóva, D. ludóvom, ludóvma, A. ludóve, L. I. ludôvi, ludóvma.

Bilješka. Ovakve bih imenice mogao upravo metnuti u §. 38., jer se imenica *ludôv* deklinira posve onako kao ondje *kovâč*, samo je razlika u vok. pl.

38. Ovamo pripadaju imenice, kao što su u drugijeh Štokavaca na pr. *kòvâč — kováča*. U Šaptinovcu se deklinira ovako ta imenica:

Sg. N. kovâč, G. A. kováča, D. L. kováču, V. kȍvaču, I. kováčem, *Pl.* N. kováči, G. kováča, D. kováčem, kováčma, A. kováče, V. kȍvači, L. I. kovâči, kováčma.

Bilješka. U ovijeh je imenica neobičan lok. i instr. pl. poradi akcenta, na pr. *kovâči, kopâči, borâči* (rvač) *tañûri* i dr. No s takovijem akcentom govore gdješto i drugi Štokavci te padeže, samo se dakako po zakonu mijeña ^ akcenat; tako na pr. u Orahovici govore: *tàñûri, kòlâči, kòpâči* i dr.

39. Ovamo idu imenice, koje u drugijeh Štokavaca imaju akcenat kao *sàbôj — sàboja*. U akcentu doista nema razlike osim onoliko, koliko traže poznati nam zakoni o šaptinovačkom akcentu, zato ne treba pisati ovdje čitave deklinacije, već samo nom. i gen. sg., na pr. *odbôj — odbȍja* ili *odbôja* (znači: brána u vodenice).

40. Ovamo stavljam imenice kao *tèret — tèreta* u drugijeh Štokavaca; u Šaptinovcu je: *téret — terȅta — terȅtu* i t. d., *ózeg — ozȅga — ozȅgu* i t. d., *médved — medvȅda — medvȅdu* i t. d. Upamtiti treba samo gen. pl., gdje imamo *terêt(a), ozêg(a), medvêd(a), jezîk(a), krevêt(a), sepêt(a)* i dr., a inače u Štokavaca *tȅrêtâ, ȍzêgâ, mȅdvjêdâ* i t. d. Jedina imenica, koja se slaže u tom padežu s akcentom u drugijeh Štokavaca, jest *dúkat — dȕkat(a)* (gen. pl.).

Imenice, kojima je zadnji konsonanat koji od spomenutih (u §. 26. a), izjednačene su po spoljašnosti s onima u predašnem §-u. Imamo

Digitized by Google

na pr.: *oplȇn — oplȅna, armân — armȁna, bostân — bostȁna, orȇj — orȅja, macân — macȁna, tabân — tabȁna, trbûv — trbȕva* i dr.

Bilješka. Za gen. pl. kao *terêt(a)* prema *tȅrêtâ* u drugijeh Štokavaca isporedi gen. pl. *granîc(a)* prema *grȁnîcâ* (vidi §. 70.).

Ovamo pripada u Šaptinovcu imenica *čóvek — čověka*, koja se govori samo s takovim akcentom.

41. Ovamo pripadaju imenice, koje inače u štok. govoru imaju akcenat kao *rȉbâr — rȉbâra*. Ovakve se imenice dekliniraju u Šaptinovcu posve onako kao i u drugijeh Štokavaca, samo se dulina za akcentom svuda gubi; imamo na pr. *rȉbar — rȉbara — rȉbaru* i t. d. Zato im ne treba pisati daļe deklinacije.

Neke od ovijeh imenica mijeńaju akcenat u lok. sg., na pr.: *ambáru, duváru, Oséku, vršáju, mesécu, koráku, majúru* i dr. Tako ga neke mijeńaju i u gen. pl., na pr.: *komáda, koráka, kompíra* (prema nom. sg. *kȍmpir*) i još koja.

Imenica *mȅsec* ima u gen. pl. *meséca* i *meséci*.

Neke od ovijeh imenica mogu porasti u nom. i gen. pl. glasovima *-ov-*, te imamo na pr. *nȅrastovi — nerastóva, tȅkutovi — tekutóva, gȁvranovi — gavranóva* i dr. Nijesam čuo dativa pl. *nerastovma* ili lok. i instr. *tekutovi* (akcenat bi bio po svoj prilici *nerastovmâ* i *tekutovî*).

Imenica *kȍmad* ima u pl. ovako: N. *komádi*, G. *komáda*, D. *komádom* i *komádma*, A. *komáde*, L. I. *komâdi* i *komádma*.

Bilješka. Mislim, da će biti pogrješno u akademičkom rječniku, gdje se zabacuje akcenat *kȍmâd*, kako znam da se govori gdješto. Tako Hercegovci govore *kȍmâd* i *kȍmâd* (ispor. Nastavni Vjesnik III. 173.). U množini će biti samo *komádi*, kako hoće Daničić (Glasnik VIII., 32.) i kako potvrđuje šaptinovački govor.

42. O deklinaciji imenica, kao što su: *kȍtlić, kȁmen, sûmpor, zárez* nemam ništa, što bih morao napose spomenuti, jer doista razlika nema. Ovdje ću samo reći, da i u Šaptinovcu mogu neke imenice kao *kȁmen* mijeńati akcenat u lok. sg., te se govori na pr. *na kaménu, po govóru* (običnije *po divánu*), u *čopóru* i dr.

Trosložne imenice. **43.** Ovamo pripadaju imenice, koje inače imaju u štokavskom govoru akcenat kao *govèdâr — govedára*, koja se govori u Šaptinovcu *govedâr — govedára*. Suvišno bi bilo, da ovoj imenici pišem sve padeže; spomenut ću samo neke: vok. sg. *gȍvedare*, lok. i instr. pl. *govedârî* (i *govedárma*).

44. O deklinaciji ostalijeh trosložnijeh imenica ove gomile kao: *ȉmeńak, rabȍtar, čismȅnik* (čovjek, koji se drži čisto), *nápršňak*

Digitized by Google

(u Vuka: nàpršńâk), *kukúruz — kukurûza, prijatelj, stríčević* i dr. ne ću ništa spominati, zašto nema ništa, što se ne bi iz predašńega razumjelo.

Imenice u drugijeh Štokavaca kao *kukùruz — kukùruza* imaju u Šaptinovcu akcenat kao *kopilân — kopilàna*, ako im je zadńi konsonanat koji od spomenutih u §. 26. a). U Šaptinovcu je od toga izuzetak imenica *gospódin — gospođìna*, koja se u Bokšićima pravilno govori *gospodîn — gospođìna*.

Biļeška. Ovdje je zgodno, da kažem koju o imenici *vlastèlin*, koja se u Šaptinovcu govori *vlastelîn — vlastelína*. Nom. sg. *vlastelîn* po pravilu je, ali je analogija stvorila gen. *vlastelína* (ispor. *govedâr : govedára = vlastelîn : vlastelína)*.

Imenice s nastavkom *-in* i *-janin*.[1] **45.** S nastavkom *-in* govore se u Šaptinovcu samo dvije imenice *Turčîn — Turčína* i *Sȓbin;* druge se sve govore bez *-in* na pr. *čívut — čivùta, cìgan* i dr. S nastavkom *-janin* ne govori se nijedna imenica (bar koliko ja znam) već samo s *-jan*, na pr. *Šapťìnovčan, Klokočêvčan* (čovjek iz *Klokočêvca), Dólčan* (čovjek iz *Dôlaca)* i dr.

Biļeška. Razumije se iz onoga o kvantiteti u §. 28., da u šaptinovačkom narječju ne može biti govora o dugom završetku *-âni*, na pr. *Bȍkšićâni*, koje je svagda u Šaptinovcu *Bȍkšićani*.

Imenice muškoga roda s pomičnim *a*.

Jednosložne imenice. **46.** Ovamo pripadaju tri imenice: *pàs, sân* (t. j. sän), *šâv* (t. j. šäv). — Imenica *pàs* ima u instr. sg. *psôm*, u dat. pl. *psôm* (rjeđe *psìma)*, u lok. i instr. pl. *psî* (rjeđe *psìma)*. Ostali su padeži kao inače u štok. govoru. — Imenica *šâv* ima u gen. sg. *švà*, u instr. *švôm*, u nom. pl. *švî* i *švȍvi*, u gen. *švôva*, u lok. i instr. *švî* (rjeđe *švìma)* i *švȍvi*. Tako se deklinira i *sân*, gen. sg. *snà*, instr. *snôm*, nom. pl. *snî* i *snȍvi*, gen. *snôva* i t. d.

Dvosložne imenice. **47.** Ovamo idu imenice, koje imaju akcenat kao *jàrac — jârca*. O deklinaciji ńihovoj ne treba ništa kazati, jer se razumije.

48. Ovamo stavļam imenice s akcentom kao *tȓšak — tȓška*. Deklinacije im ne ću pisati, zašto ne treba.

---

[1] Nepotrebno je, da što govorim uopće o četverosložnim imenicama ili o onima, koje imaju više od četiri sloga, stoga sam odmah prešao na ove imenice.

Digitized by Google

Imenice s duļom množinom imaju akcenat kao *tröškovi — tröškov(a)* i t. d.

Imenice *mȍzak, nȍtak* (t. j. nokat), *vȍsak* ne razlikuju se u lok. sg. po akcentu od drugijeh padeža, no imenicu *vȉgań* čuo sam u tom padežu da glasi *vígńu*.

Imenica *nȍtak* ima u gen. pl. *notkî* i *notáka*, a u Bokšićima se govori *nȍkat — nokáta*.

49. Ovamo idu imenice kao *bûbań — bûbńa*. Imenica *bûbań* deklinira se:

Sg. N. bûbań, G. A. bûbńa, D. bûbńu, V. bûbńu, L. bûbńu, I. bûbńem, *Pl.* N. V. bûbńi, bûbńevi, G. bûbań(a), bubńéva, D. bûbńem, bubńevmâ, A. bûbńe, bûbńeve, L. I. bûbńi, bubńevî, bubńevmâ.

Bilješke. 1) Daničić (Glasnik VIII., 19.) veli, da imenice *Jâsak, jârak* i *smîsao* imaju u lok. sg. akcenat *Jásku, járku* i *smíslu*. U Šaptinovcu imaju sve imenice, koje ovamo pripadaju, u lok. sg. akcenat kao *búbńu, stúbńu* (od nom. *stûbań*, šupļe deblo, u kom žene luže košuļe; što stoji na bunaru kao ograda) i dr. — Za lok. i instr. pl. *bubńevî* i *bubńevmâ* ispor. *vragovî* i *vragovmâ* (vidi u §. 31.).

2) Imenica *lâtak* (u Šaptinovcu metatezom mjesto *lâkat*, kako se u Bokšićima govori) ima u nom. pl.: *lâtki* i *lȁtkovi*, gen. *latáka, latkî, latkóva*, lok. i instr. *lâtki, latkovî, latkovmâ*.

3) Mjesto *jârak* govori se u Šaptinovcu *járak*.

50. Ovamo pripadaju imenice, koje inače u Štokavaca imaju akcenat kao *kòsac — kòsca*. Akcenat ` biva u Šaptinovcu ', te je nepostojan. Imenica *kósac* deklinira se ovako:

Sg. N. kósac, G. A. kósca, D. Ļ. kóscu, V. kȍšče, I. koscêm, *Pl.* N. V. kósci, G. kosáca, D. koscêm, A. kósce, L. I. kȍsci.

Imenice kao *posâl — pósla, kotâl — kótla* imaju u nom. pl. *pósli* i *poslȍvi, kótli* i *kotlȍvi*, u gen. *pȍslov(a), kȍtlov(a)*; gen. pl. *posala, kotala* sasma je neobičan u Šaptinovcu.

Imenica *ótac* ima u nom. pl. *ocȅvi*, gen. *ocêv(a)*, dat. *ocêm*.

Ovamo pripada imenica *prásci*, gen. *prasáca*, dat. *prascêm* (inače u Štokavaca *prȁsci — prȁsâcâ*).

Imenica *mómak* ima u instr. sg. i dat. pl. *momkôm*, u lok. i instr. pl. *môm ci* i *môm ki*, a nom. pl. govori se *mómki* i *mómci*.

Od *ŕbat* je u gen. sg. *ŕpta* (inače štok. *hŕbat — hŕpta*).

Digitized by Google

51. Ovamo stavljam imenice, kakve su *lònac — lónca* inače u Štokavaca. Deklinacija se ovakovijeh imenica ne razlikuje u Šaptinovcu od deklinacije u drugijeh Štokavaca.

Imenica *lónac* ima u pl. *lônci — lònac(a)*; tako i *nôvci — nòvac(a)*, *kônci — kònac(a)*. I imenice kao *kólac — kólca*, pl. *kólci — koláca* imaju u lok. i instr. pl. akcenat *kôlci*.

Imenica *ovân — óvna* ima u pl. nom. *ovnòvi*, gen. *òvnov(a)*.

Imenica *dvójak* (blizanac), *trójak* (jedno od djece, kojih se troje rodi najedno) imaju u instr. sg. *dvójkom*, *trójkom*, u pl. nom. *dvójki*, *trójki*, gen. *dvôjak(a)*, *trôjak(a)*. Ove su imenice prešle među one, koje će se spomenuti u paragrafu 52. Ne znam, ne će li prema tome biti *dvôjci — dvôjâkâ* u akadem. rječniku dijalektički mjesto *dvójci — dvojákâ* prema nom. sg. *dvòjak* (gen. *dvójka*).

Ovdje ću spomenuti i imenicu *Dólci — Dôlac(a)*, koja ima gen. pl. kao imenice, koje pripadaju 52. paragrafu, jer bi prema nom. sg. *Dòlac*, gen. *Dólca (Dóca)* u drugijeh Štokavaca morao biti nom. pl. *Dólci (Dóci)* i gen. *Dolácâ*.

52. Ovamo pripadaju imenice kao *lánac — lánca*. Deklinacija im je kao i inače u Štokavaca uz osobine šaptinovačke; napose ću spomenuti samo lok. i instr. pl. *lânci*.

Trosložne imenice. **53.** Ovamo pripadaju imenice s akcentom kao *pijánac — pijánca*. Od deklinacije evo samo nekijeh padeža: vok. sg. *pȉjanče*, gen. pl. *pijânac(a)*, lok. i instr. pl. *pijânci*.

Bilješka. Imenice drugijeh Štokavaca *rezánci* i *trgánci* govore se u Šaptinovcu *rȅzanci* i *tȓganci*, te prema tome ne idu ovdje u ovaj paragraf, već se dekliniraju ne mijenjajući akcenta (ispor. *krȁstavac* u §. 55.).

54. Ovamo idu dvije imenice *sinóvac* i *udóvac*. Akcenat je postojan. Evo samo nekoliko padeža: vok. sg. *sȉnovče*, gen. pl. *sinôvac(a)*, lok. i instr. pl. *sinôvci*. Za instr. sg. čuo sam u Šaptinovcu *sinovcêm*, *udovcêm*, što je sasma neobično, kao da se govori *kolcêm* prema nom. sg. *kólac*, no *kolcêm* nijesam čuo.

55. Deklinacije trosložnijeh imenica drukčijega tipa od spomenutih kao i deklinacije četverosložnijeh imenica i onijeh od više slogova ne ću razlagati, jer se razumije lako iz dojakošńega. Takve su na pr. imenice: *trgòvac — trgôvca*, *želùdac — želûca*. *krȁstavac — krȁstavca*, *náviljak — náviljka*, *ponedȅljak — ponedȅljka* i dr.

Digitized by Google

Imenice sredńega roda.

Jednosložne imenice. **56.** Ovamo pripadaju samo dvije imenice: *dnȍ* i *zlȍ*, kojima ću spomenuti samo nekoliko padeža, jer im se deklinacija ne razlikuje bitno od obične štokavske: instr. sg. *dnôm*, *zlôm*, gen. pl. *dâna*, *sála*, lok. i instr. pl. *dnî* (rjeđe *dnȉma*), *zlî* (rjeđe *zlȉma*).

Dvosložne imenice. **57.** Ovamo idu imenice s akcentom kao *pèro* u drugijeh Štokavaca. Ta se imenica deklinira u Šaptinovcu ovako:

Sg. N. A. V. péro, G. péra, D. L. péru, I. perôm, *Pl.* N. A. V. péra, G. péra, D. perôm, L. I. pêri.

Akcenat u lok. i instr. pl. *pêri* stoji mjesto *pȅri* (po zakonu, po kojem se govori *večȅrat* mjesto *večȅrat*, ispor. §. 26. a), a s ńime isporedi i akcente *snȍpi* (§. 32.), *stȍli* ili *stôli* (§. 33.), *snebȍki* (§. 36.), *ludôvi* (§. 37.), *kovâči* (§. 38.) i dr.

Ovamo ide i imenica *kŕsta*, kojoj lok. i instr. glasi *kŕsti* (na pr. bolî me ništo u *kŕsti*).

Imenice, kojima se osnova svršuje na dva konsonanta, imaju u gen. pl. akcenat kao na pr. *okân* ili *okána* (od nom. sg. *ókno*, na pr. u ambaru).

Ima nekoliko imenica, koje mijeńaju akcenat u množini. Takve su: *sélo*, pl. *sȇla* (mjesto *sȅla*), *rébro*, pl. *rȅbra* (gen. *rȅbar(a)*, *stégno*, pl. *stȇgna* (gen. *stȇgan(a)*, *sédlo*, pl. *sȅdla* (gen. *sȅdal(a)* i možda još koja.

58. Ovamo pripadaju imenice kao *gŕlo*. Deklinacije ne ću pisati, jer se razumije iz predašńega §.

Neke imenice, koje ovamo idu, mijeńaju akcenat u množini; one, koje mijeńaju i u drugijeh Štokavaca, imaju akcenat u pluralu kao na pr. *žȉto*, koja ima: nom., ak., vok. pl. *žitâ* (u drugijeh Štokavaca *žita*), gen. *žíta*, lok. i instr. *žîti* (rjeđe *žitmâ*). Takve su imenice: *pȍļe*, pl. *poļâ* (gen. *póļa*), *zvȍno* — *zvonâ* (gen. *zvóna*), *brȍdo* — *brdâ* (gen. *bŕda*), *klȕpko* — *klupkâ* (gen. *klȕbak(a)*, lok. i instr. *klȕpki*).

Biļeška. Tako bi i imenica *drȅvo* morala imati u nom. pl. *drvâ* (inače u Štokavaca *drȉva*), ali nema tako radi konsonanta *v*, nego *dŕva*, gen. *dŕva*, lok. i instr. *drȅvi* i *drêvi*. Za to ispor. gen. sg. *zmíje* (mj.: *zmijȇ*) u §. 26. e) biļ.

Imenica *pȕto* ima u nom. pl. akcenat *putâ*, gen. *púta*, lok. i instr. *putî* (ne: *pȕti* kao *žîti*). Tako se u Šaptinovcu zove jedna zemļa *Blatâ*, gen. *Bláta*, lok. i instr. *Blatî* (rjeđe *Blatmâ*).

Digitized by Google

59. Ovamo stavljam imenice kao *têlo*, koje najviše nemaju množine. Imenice *sêno* i *mêso*, koje ovamo pripadaju, govore se u Šaptinovcu u množini *senâ* (na pr. ovê su gödine lêpa *senâ*) i *mesâ*; gen. bi bio *séna* i *mésa*, lok. i instr. *sêni* i *mêsi*.

Bilješka. Pavić (Stud. o hrv. akc. str. 10.) spominje imenice *drîjevo*, *mêso* i *sîjeno* (Daničić spominje samo imenice *mêso* i *sêno*, Glasnik XI. 5.), koje glase u množini: *drijèva*, *mésa*, *sijèna*; otud razumijemo i šaptinovački akcenat *mesâ* i *senâ* (samo je u Šaptinovcu pokraćen predńi vokal, jer *mesâ* i *senâ* stoji prema starijem *mēsâ* i *sēnâ*).

60. Ovamo pripadaju imenice kao *krîlo* u drugijeh Štokavaca. Sve ovakve imenice imaju u Šaptinovcu u množini drukčiji akcenat nego u jednini. Imamo na pr.: nom. pl. *krîla*, gen. *krîla*, lok. i instr. *krîli*. Tako se govori *vrâta*, gen. *vráta*, lok. i instr. *vrâti* (na pr. štö stojîš na *vrâti?*) ili *lêđa*, gen. *léđa*, lok. i instr. *lêđi* — Tako se svagda govori *brvno*, nom. pl. *brvna*, gen. *brvan(a)*; *písmo*, nom. pl. *pîsma*, gen. *pîsam(a)*; *jájce*, nom. pl. *jâjca*, gen. *jâjac(a)* i dr.

Imenica *védro*, koja u književnom govoru glasi *vèdro*, ali se govori i *vjèdro* i *vijèdro* (vidi u Vukovu rječn.), ima u množini *vêdra*, gen. *vêdar(a)* i znači: kabao na bunaru; prema tome šaptinovački akc. *védro* stoji prema *vijèdro*.

Bilješka. Akcenat *lêđi* u lok. i instr. pl. kao i *krsti* (u §. 57.) dolazi i izvan šaptinovačkoga govora; tako se i u Orahovici govori: nösî *nà lêđi* ili stöjî *zà vrâti* kao i: bòlî me nešto *ù krsti* (pored: *na léđima*, *za vrátima*, *u krstima*) i t. d.

Trosložne imenice. **61.** Ovamo pripadaju imenice kao *vreténo* (t. j. *vretèno*), koja ima u instr. sg. *vretenôm*, lok. i instr. pl. *vretêni* (mj. *vretèni*). Ostali se padeži razumiju.

Bilješka. Ovamo bi išle imenice drugijeh Štokavaca *klubàšce*, *vlakànce*, *rebàrce*, koje se u Šaptinovcu govore *klubâšce* (kao da je u drugijeh Štokavaca *klùbâšce*), *vlakánce*, *rebârce* (prema **rèbârce*).

62. Ovamo idu imenice kao *koríce* (u Vuka *kòrice*). Evo nekoliko padeža od ove imenice: instr. sg. *korícem*, nom. pl. *korîca*, gen. *koríca* (ne: *korîtac(a)*, lok. i instr. *korîci*. Tako je i od *vreténce*, nom. pl. *vretênca*, gen. *vretênac(a)*, lok. i instr. *vretênci* ili *vlakánce*, nom. pl. *vlakânca*, gen. *vlakânac(a)*, lok. i instr. *vlakânci*.

Bilješka. Kao što se imenice, koje idu u §. 61., slažu u akcentuaciji s onima u §. 57. (ispor. *vretêni* i *pêri* u lok. i instr. pl.), tako

Digitized by Google

se imenice ovoga paragrafa slažu s onima u §. 60. (ispor. *korîca — korîca — korîci* i *krîla — krîla — krîli* ili *vretênca — vretênac(a) vretênci* i *pîsma — pîsam(a) — pîsmi*).

63. Ovamo stavljam imenice, koje imaju akcenat kao *.korìto*. Akcenat je ovijeh imenica neobičan u množini. Neke imaju u Šaptinovcu nom. pl. kao *koritâ*, gen. *korîta*, lok. i instr. *koritî*. Tako imaju pl. *macìlo* (kvasilica za kosu): nom. *macilâ*, gen. *macîla*, lok. i instr. *macilî* ili *cedìlo: cedilâ — cedîla — cedilî*. U Bokšićima imaju ove imenice množinu kao *korìta*, gen. *korîta*, lok. i instr. *korìti*. — Imenica *kolèno* ima i u Šaptinovcu i u Bokšićima *kolèna*, gen. *koléna* (ispor. u Bokšićima *korìta — korîta*).

Samo imenica *govèda* ima akcenat, koji odgovara posve akcentu u drugijeh Štokavaca; gen. joj glasi *gòved(a)* (u drugijeh Štokavaca *gòvêdâ*).

Bilješka. Ovamo bi pripadala i imenica *kòpito*, no u šaptinovačkom se narječju govori samo *kopìta* (fem.) te se deklinira kao *ručìca*.

64. Suvišno bi bilo spominjati po pojedinim padežima imenice drukčijega tipa (na pr. *kùćišće*) ili one, koje imaju više od tri sloga (na pr. *križopûće*), jer među njima nema takvijeh, koje bi bile s čega osobite.

Imenice s konsonantskijem osnovama. **65.** Od *s*-osnova u Šaptinovcu je samo jedna; to je imenica *nèbo*, koja ima: nom. pl. *nebésa*, gen. *nebês* i *nebésa*, lok. i instr. *nebèsi* (na pr. očenâš,[1] kòji jési na *nebèsi*).

66. Deklinacija se *n*- osnova razlikuje od one u drugijeh Štokavaca samo u lok. i instr. pl.; tako imamo na pr. od imenice *brème — brèmena* (nom. pl. *breména*, gen. *bremên* i *breména*) za te padeže oblik *bremêni* (mjesto: *bremèni*).

67. Najviše imenica s osnovom na *t* znače mlâde, te nemaju množine od *t*-osnova.

68. Dvosložne ovakove imenice, koje ne znače mlâde, već drugo što, u množini mijenjaju akcenat, te na pr. od imenice *ćèpe, ćèpeta* imamo nom. i ak. *ćepéta*, gen. *ćepêt* i *ćepêta*, lok. i instr. *ćepèti*.

69. Ovdje navodim imenice, kao što su: *márše — maršèta* (pl. *mârva*), *téle — telèta* (pl. *têlići*), *déte — detèta, kóńče — końčèta* i dr. O deklinaciji njihovoj ne treba ništa govoriti. — Imenica *júne, jùneta* (Vuk), koja bi ovamo pripadala, ima akcenat *jûne, jûneta* (mj. *jùneta*).

[1] Pišem zajedno *očenâš* (mjesto: *òče nâš*), da se vidi, da se obje riječi izgovaraju pod jednijem akcentom.

Digitized by Google

70. Ovamo stavljam imenice kao *máce, máceta* (pl. *màčići*). — Imenica *píle* ima gen. *pȉleta*, a ne *píleta*. Akcenat *píle* mislim da je od mila. Tako se govori i *púre-pȕreta* (mala pura).

71. Od trosložnijeh imenica spomenut ću samo imenicu *čeljáde*, koja ima u gen. *čeljadȅta*, dat. *čeljadȅtu* i t. d. Drugijeh imenica ne ću spomińati, jer nije potrebno.

Imenice ženskoga roda.

72. U šaptinovačkom narječju nastavci u množini malko su drukčiji nego u drugijeh Štokavaca, i to: 1) nastavak se *-a* u gen. pl. redovno izostavlja, ako osnova ima više od dva sloga; — 2) završeci su za dativ, lokativ i instrumental plurala *-am* ili *-ama*; završetka *-a* (mjesto *-ah*) za lok. ni *-ami* za instr. ne poznaje naše narječje.

Dvosložne imenice. **73.** Ovamo pripadaju imenice s akcentom kao *gljȉva*. Evo samo nekoliko padeža: gen. sg. *gljȉve*, gen. pl. *gljȉva*, dat., lok. i instr. *gljȉvam(a)*.

74. Ovamo idu imenice s akcentom kao *žȅna, žȅnȇ* u drugijeh Stokavaca. U Šaptinovcu se ta imenica mijeńa ovako:

Sg. N. žéna, G. ženê, D. L. ženî, A. žénu, V. žȅno, I. ženôm, *Pl.* N. A. žéne, G. žéna, D. L. I. ženâm, ženàma, V. žȅne.

U vok. sg. govori se i *žȇno*, a u vok. pl. i *žȇne*.

Imenice, kojima se osnova svršuje na dva konsonanta, imaju u gen. pl. na pr. *sestâr* i *sestára*, *dasâk* i *dasáka*, *metâl* i *metála* i t. d.

Ima nekoliko imenica, koje mijeńaju akcenat u ak. sg., nom., ak. i vok. pl. kao *nóga — nȍgu — nȍge*. Takve su: *dáska — dȁsku — dȁske*, *zémļa — zȇmļu — zȇmļe*, *stáza* (obično se govori *kasȋna*), *ígra*, *ígla*, *métla*, *lóza*, *kósa*, *rósa* i još koja.

Imenica *snâ* (od *snàha*) ima u gen. sg. *snaê*, dat. *snaî*, ak. *snȁu*, nom. pl. *snȁe*.

Ovamo bi išle i imenice *čéla*, *zmíja*, *zóra*, koje također mijeńaju akcenat u pomenutijem padežima; govori se naime: *čȇlu — čȇle*, *zmȋju — zmȋje*, *zôru* (na pr. *ù zoru*), ali su te imenice radi konsonanata *l*, *j* i *r* prešle među one kao *rúka — rûku — rûke*, te se zato govori: ne bojîm se *zmíje* (ne: *zmijȇ*).

Imenica *déca* ima ovakovu deklinaciju: gen. *decȇ*, dat. *decî* (u Vuka *djȅci*), ak. *dȅcu*, vok. *dȅco*, lok *decî*, instr. *decôm*.

Oblik za gen. pl. *nȍgû* (kao i *rùkû*, *slùgû*) sasvijem je neobičan.

U nekijeh je imenica prodro akuzativni akcenat i u nom. sg. i ostale padeže. Tako su prema *mùha* u drugijeh Štokavaca govori

Digitized by Google

u Šaptinovcu *mûva* poradi ak. sg. *mùhu* (nom. pl. *mùhe)*. Takve su i imenice *stòpa, sùza* i *žèļa* prema *stòpa, sùza* i *žèļa* u Vuka, no ove tri s prvim akc. imaju šire područje. Za ovo isporedi ono, što dolazi u §. 78. za imenicu *bùdala* prema *budàla* u Vuka.

75. Ovamo stavļam imenice kao *strâža.* O deklinaciji ne treba ništa govoriti.

Mnoge imenice s osnovom na dva konsonanta imaju u gen. pl. nastavak *-i*, ña pr.: *gûžva — gûžvi, gâdļe — gâdļi, lêvča — lêvči, trâvka — trâvki* i dr.

76. Ovamo idu imenice kao *réka — rékė* i t. d.

Neke imenice, kojima se osnova svršuje na dva konsonanta, imaju u gen. pl. *-i*, na pr. *crépńa — crépńi, cígla — cígli* (*cigal* bi bilo neobično) i dr.

Ima nekoliko imenica, koje mijeńaju akcenat u ak. sg., nom., ak. i vok. pl. Takve su: *rúka — rûku — rûke, slúga — slûgu — slûge* (u drugijeh Štokavaca je ak. sg. *slúgu), gláva, dúša, bráda, gréda, vŕba, sréda, grána, strána, péta, zíma, óvca* (gen. pl. *ovâc i ováca), svíńe* (samo u pl.) i možda još koja. — Neke mijeńaju akcenat samo u nom., ak. i vok. pl.: *tráva — trâve, jéla — jêle, víla — vîle, stréla — strêle* (u stramica horizontalna šipka). Od ovakijeh imenica pokraćuju vokal u dat., lok. i instr. pl. po Daničiću (Slav. Bibliothek I, 101.), ove imenice: *slúga — slùgama, bráda — bràdama, grána, lúka, svíńa, rúka, strána, óvca, glávńa, stijèna, strijèla.* Ove imenice, koliko sam ih ja slušao govoriti, pokraćuju sve vokal (osim imenice *glávńa*, koja se u Šaptinovcu ne govori) pa i sve, koje mijeńaju akcenat. Tako se govori: odnési *svińâm (svińàma)*, krôv stojî na *gredàma*, sedê na *strelàma*, lêči *travàma* i t. d. Samo sam čuo s *vílama* (mjesto s *vilàma).*

Ovamo pripada u nekijem padežima i imenica *klêšće* (u drugijeh Štokavaca klijèšta u pl. i klijèšte), i to: u nom., ak. *klêšće*, u gen. *klêšća*, dok se u lok. i instr. govori, kao da je nom. *klêšća*, dakle *klêšći* (na pr. ušćipio me ko s *klêšći*).

Za dat., lok. i instr. pl. kao: *svińâm — svińàma, strelâm — strelàma, gredâm — gredàma, travâm — travàma* i dr. mogu reći da sam slušao i inače po Slavoniji dakako s promijeńenim akcentom: *svìńama, strjèlama* (kad se ļudi voze u kolima bez sjedišta, sjede kadšto na *strjèlama*), *grèdama, tràvama* i dr.

Trosložne imenice. **77.** Ovamo pripadaju imenice s akcentom kao *besèda* (znači: riječ). Kod ovijeh je imenica neobičan akcentom gen. pl., koji glasi *besêd — besêda.* Tako se govori i: *kopŕta —*

Digitized by Google

kopît(a), *rubìna* — *rubîn(a)* (košuļa), *ručìca* — *ručîc(a)* (na pr.: dèset *ručîc* lâna) i dr. Za ovaj akcenat u gen. pl. isporedi gen. pl. *terêt(a)* prema *tèrêtâ* (u drugijeh Štokavaca) u §. 40. Samo sam od dvije imenice *batìna* i *ìļāda* čuo u gen. pl. *bàtin(a)* (na pr. dobît ćeš *bàtin)* i *ìļad* (na pr. pêt *ìļad)*.

Imenice, koje se svršuju u osnovi na dva konsonanta, imaju ponajviše gen. pl. bez *-i*, na pr. *pèrûška* — *pèrûšak(a)*, *taļîške* — *taļîšak(a)* (prema nom. mjesto *taļîšak*, koje se ne čuje, i znači: kolíca, der Schiebkarren), *šaràgļe* — *šaràgaļ(a)* i dr. Za posļednju ću spomenuti da joj Vuk biļeži gen. pl. samo *šȁrâgļâ*, no ja sam tu imenicu u tom padežu dosad slušao po Slavoniji samo *šàragâļâ*.

U ovijeh je imenica gen. pl. gotovo svagda bez *-a* (*besêd*, *šaràgaļ* i dr.), pa je jasno, jer je nastavak *-i* rijedak, da je od *pèrûška* gen. pl. *pèrûšak*, jer oblika kao **pèrûškâ* ne može nikako biti u Šaptinovcu.

78. Ovamo stavļam imenice, koje imaju akcenat kao *mekóta* (t. j. mekòta). Ova se imenica, koja znači „ńiva“, deklinira ovako:

Sg. N. mekóta, G. mekotê, D. L. mekotî, A. mȅkotu, V. mȅkoto, I. mekotôm; *Pl.* N. A. V. mȅkote, G. mekôt, mekóta, D. L. I. mekotâm, mekotàma.

Daničić (Slav. Bibliothek, I, 107) spomińe imenice: *brzìna*, *čistìna*, *dužìna*, *daļìna*, *dùbìna*, *visìna*, *ledìna*, *planìna*, *pȓvine*, *ravnìna*, *rudìna*, *širìna*, *vrućìna*, *živìna; stidnòća; ļepòta*, *sramòta*, koje imaju akcenat kao *planìna* — *plȁninu* — *plȁnine*, a za imenice: *krivìna*, *siròta*, *tazbìna* veli da ga mogu imati kao *planìna*. Ja sam među Štokavcima slušao mnogo više imenica, koje mijeńaju tako akcenat (imenice na *-ota* gotovo sve), a u Šaptinovcu ne znam, da sam čuo koju imenicu, koja ne bi mijeńala akcenta. Tako se u Šaptinovcu (i u Posavini gdješto) govori i: *ciglána* — *ciglanê* — *cìglanu* — *cìglane*, *kuglána* — *kuglanê* — *kùglanu* — *kùglane* i dr.

Prema tome se imenica *gospóda* deklinira: G. *gospodê*, D. L. *gospodî*, A. *gȍspodu* (u drugijeh Štokavaca: gospòdu), V. *gȍspodo*, I. *gospodôm*.

Tako i imenica *rabóta* (t. j. ràbota) ima G. sg. *rabotê*, D. *rabotî*, A. *ràbotu* i t. d. Množine nema ta imenica, jer je zbirna i znači: rabotnici.

Neke su imenice zavukle akcenat iz ak. i vok. sg., nom., ak. i vok. pl. i u nom. sg. i ostale padeže. Tako se govori: *bùdala* (u Vuka: budàla, bȕdalo), *ìreza* (u Vuka: erèza), *bàglama* (u Vuka:

Digitized by Google

baglàma). Nešto se nalik na to dogodilo Vuku, kad je zabiļežio *tàština* (u Dubr.) prema ak. sg., jer se govori *taštìna* (ispor. „Rad" kń. *136.* str. 246.).

79. Imenicâ drukčijega tipa i imenicâ, koje imaju više od tri sloga, ne ću spomińati, jer nemaju ništa u deklinaciji ni akcentu, što bi vaļalo istaći.

i-deklinacija. **80.** Od *i*-osnova muškoga roda imamo ostatak u imenici *gôst*, gen. pl. *gostî*, dat., lok. i instr. *gosmâ* i ak. pl. s prijedlogom *gȍsti*. Kod *i*- osnova vrijedno je istaći, da ih preobladavaju *a*-osnove, te se neki padeži tvore nastavcima *a*-deklinacije (instr. sg., dat., lok. i instr. pl.)

Jednosložne imenice. **81.** Ovamo ide imenica *smȑt*, koja ima u instr. sg. *smrćôm* prema obliku drugijeh Štokavaca *smȑću*. Iz šaptinovačkog narječja ne znam više ni jedne takve imenice.

82. Ovamo pripadaju imenice kao *cêv — cêvi*. Dekliniraju se ovako:

Sg. N. A. cêv, G. D. V. cêvi, L. cevļȋ, I. cevļôm; *Pl.* N. A. V. cêvi, G. cévi, D. L. I. cevļâm, cevļàma, cévma.

Biļeške. 1) Dat., lok. i instr. pl. načińen je prema instr. sg., gdje je konsonanat ļ opravdan.

2) Rijetko se govori *cévma* mjesto *cevļâm* i *cevļàma*, zato taj oblik mećem na zadńe mjesto.

Tako ima *stvâr* instr. sg. *stvarjôm*, dat., lok. i instr. pl. *stvarjâm*, *stvarjàma* i *stvárma*; imenica *rȇč* ima instr. sg. *rečôm*, dat., lok. i instr. pl. *rečâm*, *rečàma*, *réčma;* imenica *mâst* (više se govori *màslo*) ima instr. sg. *mašćôm*; a od imenice *vâš* je gen. pl. *váši*, dat., lok. i instr. *vášma*, ali i *vašâm*, *vašàma*.

83. Ovamo mećem imenice kao *kôst — kȍsti*. Dekliniraju se ovako:

Sg. N. A. kôst, G. D. V. kȍsti, L. kostȋ, I. košćôm; *Pl.* N. A. V. kȍsti, G. kostȋ, D. L. I. košćâm, košćàma.

Akcenat u obliku *košćôm* lijepo se slaže s akcentom *nòćôm* (u Vuka), što služi kao prilog. — Tako imamo instr. sg. *ražôm* (od *râž*), *zobļôm* (od *zôb*), *soļôm* (od *sôl*), *krvļôm* (od *krv*) i dr.

Imenice *ȍči* i *ùši* imaju gen. *očȋ*, *ušȋ* (a ne *očiju*, *ušiju*); dat., lok. i instr. *očmâ*, *ušmâ;* ispor. u staroslov. очима, ушима mjesto *очьма, *ушьма; ipak ne smijemo reći, da su oblici *očmâ*, *ušmâ* odjek oblicima *очьма, *ушьма, već vaļa reći, da su postali kao i: *gosmâ*, *cévma* i dr.

Digitized by Google

Dvosložne imenice. **84.** Ovamo pripadaju imenice kao *kòkoš* — *kòkoši* (kòkôš — kòkoši u Vuka). Dekliniraju se ovako:

Sg. N. A. V. kòkoš, G. D. kòkoši, L. kokošî, I. kòkošom; *Pl.* N. A. V. kòkoši, G. kokošî, D. L. I. kokošâm, kokošäma, kokošmâ.

Akcenat *kokošî* za lok. sg. (na pr. píle sedî na *kokošî*) odgovara akcentu: *bolèsti*, *ludòsti*, *staròsti* u ostalijeh Štokavaca, koje se u Šaptinovcu govori: *bolestî* i *bȍlesti*, *ludostî* i *lȕdosti*, *starostî* i *stȁrosti*. — Akcenat za dat., lok. i instr. pl. *kokošâm*, *kokošäma*, *kokošmâ* odgovara akcentu drugijeh Štokavaca *kokòš(i)ma* (vidi u akademičkom rječniku).

Instr. sg. *kòkošom*, dat., lok, i instr. pl. *kokošâm*, *kokošäma* stvoriše nov oblik za nom. sg. *kòkoša* (pl. *kòkoše*), kako sam gdješto čuo.

Imenice kao *sȉtost*, *mlȁdost*, *lȕdost* i dr. imaju u instr. sg. *sȉtošćom*, *mlȁdošćom*, *lȕdošćom*. To *-šć-* iz instr. sg. ne samo da prodire svagda u dat., lok. i instr. pl., već zna često provaliti i u lok. sg. na pr. *mladošći*, *ludošći* i dr. U nekijeh imenica dolazi ovo *-šć-* i u nom. sg., te od *i*-osnove postaje *a*-osnova, pa sam prema tome čuo *slepošća* (od *slepost*), *tvrdošća* (od *tvrdost*).

85. Ovamo pripadaju imenice s akcentom kao *ȍbest* — *ȍbesti* (ȍbijest — ȍbijesti). Instr. sg. glasi *ȍbešćom*, lok. *obestî* — *ȍbesti* — *obešći* — *ȍbešći*; množine ponajviše nemaju ovakve imenice.

Zbirne imenice na *-ad*, koje ovamo pripadaju, imaju i u Šaptinovcu za dat., lok. i instr. pluralni oblik na *-ma*, na pr. *čeḷádma*.

86. Imenica trosložnih drukčijega tipa, nego što su *kòkoš* i *ȍbest*, pa i onijeh, koje imaju više slogova od tri, ne ću spomińati, zašto nije potrebno.

Imenice *mati* i *kći*. **87.** Prva se deklinira kao i u drugijeh Štokavaca, t. j. prešla je među *a*-osnove, a imenica *ćȋ* (u Bokšićima nom. *ćêr*) deklinira se ovako:

Sg. N. ćȋ (ćêr), G. D. V. ćêri, A. ćêr, L. ćerî, I. ćerjôm; *Pl.* N. A. V. ćêri, G. ćéri, D. L. I. ćerjâm, ćerjäma, ćermâ.

Akcenat *ćerî* u lok. sg. odgovara akcentu *kćèri* u ostalijeh Štokavaca, kako je pravo (ispor. akadem. rječn. s. v. *kći*), i ako neki gramatici imaju *kćȅri*; a akc. u D. L. I. plur. odgovara akcentu *kćèrima*, kako je u drugijeh Štokavaca. — Što se govori *ćermâ* pored *cévma*, *réčma*, *stvárma*, *vášma*, to je zato, jer ove imenice imaju dug vokal pred nastavkom *-ma*.

Digitized by Google

Zamjenice.

Lične zamjenice. **87.** Zamjenica *jâ* ima u sg. G. A. *mȅne*, D. L. *mȅni*, instr. *mnôm;* pl. je kao i u drugijeh Štokavaca. Zamjenica *tî* ima u sg. G. A. *tȅbe*, D. L. *tȅbi*, instr. *tȍbom*, a pl. je kao u ostalijeh Štokavaca. Zamjenica *ôn* (nikad *ȍn*) — *óna* — *óno* deklinira se ovako:

Sg. N. ôn, óno (onȍ + enkl.), óna (onȁ + enkl.), G. ńȅga, ga, ńê, D. ńȅmu, mu, ńôj, joj, A. ńȅga, ga, ńû, ju, L. ńȅmu, ńôj, I. ńîm, ńíme, ńôm; *Pl.* N. óni, óna, óne, G. ńî, ji, D. ńȉma, jim, A. ńê, ji, L. I. ńȉma. (Oblici u G. D. A. L. I. služe za sva 3 roda).

Bilješka. Enklitični oblik *je* za gen. i ak. sg. od *óna* ne sjećam se, da sam čuo.

Povratna zamjenica. **88.** Zamjenica *sȅbe* — *sȅbi* — *sȍbom* odmiče se u prva dva padeža akcentom od *sèbe* — *sèbi* (kako je u drugijeh Štokavaca).

Posvojne zamjenice. **89.** Posvojna zamjenica *môj* deklinira se ovako:

Sg. N. môj, mȍje, mȍja, G. mȍjeg(a), môg(a), mȍje, D. L. mȍjem(u), môm(u), môme, mȍjoj, A. za muški rod kao G. ili N., mȍje, mȍju, I. mȍjim, mȍjom; *Pl.* N. mȍji, mȍja, mȍje, G. mȍji (za sva 3 roda), D. L. I. mȍjim(a) (za sva 3 roda), A. mȍje, mȍja, mȍje.

Kao *môj* deklinira se i: *tvôj* — *tvȍje* — *tvȍja*, *svôj* — *svȍje* — *svȍja*, *nȁš* — *nȁše* — *nȁša*, *vȁš* — *vȁše* — *vȁša*.

Posvojne zamjenice *ńegôv* — *ńegȍvo* — *ńegȍva* (gen. *ńegȍva* za m. i sr. rod, *ńegȍve* za ž.), *ńȉov* — *ńȉovo* — *ńȉova* dekliniraju se sasvijem onako kao neodređeni pridjevi. — Oblici *ńegȍvog(a)*, *ńegȍvom(u)* sasma se rijetko mogu čuti.

Posvojne zamjenice *ńézin* ili *ńên* nema uopće u šaptinovačkom govoru, već se svagda nadomješta genitivom sg. lične zamjenice *ńê* (od *óna*); govori se na pr. *ńê* je ótac dȍšo, — to je *ńê* rubîna, — s *ńê* sam sestrôm divánio i t. d.

Pokazne zamjenice. **90.** Zamjenica *tâj* — *tô* — *tâ* deklinira se u glavnom kao i u drugijeh Štokavaca. Dativ sg. za m. i sr. rod glasi *tȍmu*, *tȍme* i *tôm*, lok. *tȍme* i *tôm* (*tȍmu* je sasma rijetko), instr. *tîm*; gen. pl. *tî* i t. d.

Zamjenica *ovâj* deklinira se:

Sg. N. ovâj, ovô, ovâ, G. ovôg(a), ovê, D. ovôm(u), ovôme, ovôj, A. za m. rod kao G. ili N., ovô, ovû, L. ovôm(e), ovôj, I. ovîm,

Digitized by Google

ovôm; *Pl.* N. ovî, ovâ, ovê, G. ovî (za sva 3 roda), D. L. I. ovîm(a) (za sva 3 roda), A. ovê, ovâ, ovê.

Duljina u gen. sg. *ovôg(a)*, dat. *ovôm(u)*, može se tumačiti prema složenoj deklinaciji na pr. *čistôga, čistôm(u)* i t. d.

Sasvijem se ovako deklinira *onâj — onô — onâ.*

Ostale pokazne zamjenice kao: *takî, takȍvi, tolikî* (i *tolîkî*), *ovakî, ovakȍvi, ovlikî, onakî, onakȍvi, onlikî* dekliniraju se kao određeni pridjevi.

Odnosne i upitne zamjenice. **91.** Odnosna ili upitna zamjenica *kȍji* deklinira se:

Sg. N. kȍji, kȍje, kȍja, G. kȍjeg(a), kȍje i t. d. kao *môj.*

Upitne i odnosne zamjenice *kȍ* i *štȍ* dekliniraju se:

N. kȍ, štȍ, G. kogâ, čegâ, D. komû, komê, čemû, A. kogâ, štȍ, L. komê, kôm, čemû, čêm, I. kîm, kíme, čîm, číme.

Zamjenica *čijî* (ne *čîji*, kako bismo očekivali prema *kȍji)* deklinira se:

Sg. N. čijî, čijê, čijâ, G, čijêg(a) čijê i t. d.

Upitna zamjenica *kàkî* govori se u Šaptinovcu *káki — káko — káka* (kakî — kakȍ — kakȁ + enklitika) i deklinira se:

Sg. N. káki, káko, káka, G. kakôg(a), kakê, D. kakôm(u), kakôme, kakôj, A. za muški r. kao N. ili G., káko, káku, L. kakôm(e), kakôj, I. kakîm, kakôm; *Pl.* N. káki, káka, káke, G. kakî (za sva 3 r.), D. L. I. kakîm(a) (za sva tri roda), A. káke, káka, káke.

Mjesto *káki* govori se i *kakȍvi*, dok se ne sjećam, da sam čuo *kakav* (akcenat bi bio *kakâv — kákvo — kákva*) ni *kakvi* (akcenat bi valjada bio *kákvi* prema *káki*).

Neodređene zamjenice. **92.** a) Zamjenice složene s riječcom *-god* imaju na ńoj akcenat: *kogȍd, štogȍd, čijigȍd, kojigȍd, kakigȍd* i dr. Da se ovo *-god* rastavlja enklitikom od zamjenice, nijesam čuo.

b) Zamjenice, kojima je drugi dio *-čij*, govore se svagda u nom. sg. muškoga roda s *-čîji: svȁčîji* i *nîčîji* (= nečij, ničij).

c) Mjesto *gdjèkojî, gdjèšto* govori se *dîkoji, dîšto.*

d) Zamjenicâ *îtko, îšto, îkojî, îkakav, štȍtko, štȍšta, štȍčîj, štȍkojî, sȁvkolik* (ili *vȁskolik*) nijesam čuo u Šaptinovcu.

93. Ovdje ću spomenuti i deklinaciju dvaju pridjeva *sȁv* (vȁs) i *sâm.* Prvi se govori svagda u Šaptinovcu samo *svâj — svȅ — svȁ,* a oblik *svâj* nastao je analogijom prema *svȁ,* kao što imamo *tâj* prema *tâ, ovâj* prema *ovâ* i *onâj* prema *onâ.* Deklinira se ovako:

Sg. N. svâj, svȅ, svȁ, G. svegâ, svê, D. svemû, svôj, A. za muški rod kao N. ili G., svȅ, svȕ, L. svemû, svêm, svôj, I. svîm, svíme, svôm;

Digitized by Google

Pl. N. svȉ, svȁ, svȅ, G. svȋ (za sva 3 roda), D. L. I. svȉm(a) (za sva 3 roda), A. svȅ, svȁ, svȅ.

Drugi navedeni pridjev deklinira se:

Sg. N. sâm, samô, samâ, G. samôg(a), samê, D. samôm(u), samôme, samôj, A. za m. rod kao N. ili G., samô, samû, L. samôm(e), samôj, I. samîm, samôm; *Pl.* N. samî, samâ, samê, G. samî (za sva 3 r.), D. L. I. samîm(a) (za sva 3 r.), A. samê, samâ, samê.

Pridjevi.

94. U pridjeva određenih i neodređenih ima znatnih razlika u akcentu između šaptinovačkoga i književnoga govora, dok se sami oblici s formalne strane podudaraju među sobom. Mnogi pridjevi imaju u jednini u muškom i srednjem rodu drukčiji akcenat nego u ženskom, na pr. *ȍštar* i *ȍštro*, ali *óštra* ili *kȓvav* i *kȓvavo*, ali *krváva* ili *lêp* i *lêpo*, ali *lépa*. U množini neodređenih pridjeva, kojih se akcenat upravlja prema akcentu srednjega roda u jednini, a tako i u određenih pridjeva nema razlike u akcentu između pojedinih rodova, nego se govori za sva tri roda s jednakim akcentom, na pr. *ȍštri* — *ȍštra* — *ȍštre*, *kȓvavi* — *kȓvava* — *kȓvave*, *lêpi* — *lêpa* — *lêpe* i dr. i *oštrî* — *oštrô* — *oštrâ*, *kȓvavi* — *kȓvavo* — *kȓvava* (u drugijeh Štokavaca kȓvâvî), *lêpi* — *lêpo* — *lêpa* (u drugijeh Štokavaca lijepî) i dr.

95. Akcenat se mijenja u neodređenom obliku ovijem pridjevima:

1) svijem pridjevima, koji u drugijeh Štokavaca imaju akcenat kao *blâg* — *blágo* — *blága*; ti se pridjevi u šaptinovačkom narječju govore ovako: *blâg* — *blâgo* — *blága* (pl. *blâgi* — *blâga* — *blâge*), *crn* — *crno* — *cŕna*, *sûv* — *sûvo* — *súva*, *tvȓd* — *tvȓdo* — *tvŕda* i dr.

2) velikoj većini pridjeva, koji u drugijeh Štokavaca glase na pr. *žédan* — *žédno* — *žédna* te obično imaju drukčiji akcenat u prilogu nego u srednjem rodu (na pr. srednji rod pridjeva je *strášno*, a prilog *strâšno*); ovakvi se pridjevi govore u Šaptinovcu: *žêdan* — *žêdno* — *žédna*, *strâšan* — *strâšno* — *strášna*, *mâstan* — *mâsno* — *másna*, *dûžan* — *dûžno* — *dúžna*, *têžak* — *têško* — *téška*, *lâdan* — *lâdno* — *ládna* i dr.

3) svijem pridjevima bez izuzetka, koji imaju u drugijeh Štokavaca akcenat kao *mȍkar* — *mȍkro* — *mȍkra*, dakle: *mȍkar* — *mȍkro* — *mókra* (*mokrà* + enkl.), *bȉstar* — *bȉstro* — *bístra*, *ȉtar* *ȉtro* — *ítra*, *slȁdak* — *slȁtko* — *slátka*, *vȅdar* — *vȅdro* — *védra*, *sȉtan* — *sȉtno* — *sítna*, *srȅtan* — *srȅtno* — *srétna*, *tȍpal* — *tȍplo*

Digitized by Google

tópla, gȁdan — gȁdno — gádna, frȉžak — frȉško — fríška, slȉčan — slȉčno — slíčna i t. d.

4) nekijem dvosložnim pridjevima, kao što su: *kȓvav — kȓvavo — krváva, vȅsel — vȅselo — veséla* (ispor. u Dubrovniku *vesèla*), *kȉsel — kȉselo — kiséla, lȁkom — lȁkomo — lakóma, mȓšav — mȓšavo — mršáva, pȁpren — pȁpreno — papréna, mȅden — mȅdeno — medéna* (u Vuka mèden), *tȅsten — tȅsteno — testéna* (u Vuka tjȅštan), *plȅsniv — plȅsnivo — plesníva, sȉrov — sȉrovo — siróva, prȅslan — prȅslano — preslána, prȅlep — prȅlepo — prelépa* i dr. U ženskom rodu: *krváva, preslána, prelépa* akcenat je postojan.

5) nekijem trosložnim pridjevima, kao što su: *pȁmetan — pȁmetno — pamétna, bȍlestan — bȍlesno — bolésna, ȍbestan — ȍbesno — obésna, slȍbodan — slȍbodno — slobódna, ȕmoran — ȕmorno — umórna, prȁvedan — prȁvedno — pravédna* i dr. U ženskom rodu: *obésna* i *umórna* akcenat je postojan.

6) nekijem četverosložnim pridjevima, kao što su: *zȁdovoļan — zȁdovoļno — zadovóļna, sȁmovoļan — sȁmovoļno — samovóļna* i dr. U ženskom rodu: *zadovóļna* i *samovóļna* akcenat je postojan.

Bilješka. Pridjev *dȍbar* ima za sr. rod oblik *dóbro*, a za ženski *dóbra*, no on ne pripada ovamo, jer je *dȍbar* postalo od *dȍbr(ъ)*, kao *Pȅtar* od *Pȅtr(ъ)*, *svȅkar* od *svȅkr(ъ)*; ispor. Rešetar, Die serbokroat. Betonung südwestlicher Mundarten, str. 112.

Akcenat je svijem ovijem pridjevima u pluralu jednak za sva tri roda, te imamo: *cȓni — cȓna — cȓne, prâšni — prâšna — prâšne, mȍkri — mȍkra — mȍkre, mȅdeni — mȅdena — mȅdene, pȁmetni — pȁmetna — pȁmetne, sȁmovoļni — sȁmovoļna — sȁmovoļne* i dr. Tako se govori: ovâ je rubȉna *cȓna* i ovȇ su rubȉne *cȓne*, — al' si *medéna* i al' ste *mȅdene*, — onà je *pamétna* i onȅ su *pȁmetne* i dr.

96. Drugijem se pridjevima akcenat ne mijeńa. Imamo dakle: *slȁb — slȁbo — slȁba, bógat — bogȁto — bogàta, ženȋn — ženȉno — ženȉna, mrtâv — mŕtvo — mŕtva* (*mrtvȍ* i *mrtvà* + enkl.), *ćȍrav — ćȍravo — ćȍrava, šúpaļ — šúpļe — šúpļa, ȍblačan — ȍblačno — ȍblačna* i dr.

97. Deklinacija je neodređenim pridjevima dobro sačuvana, kako dokazuju i ovi reci: Dȉko mȍja, nemȏj bȉti túžna, nȇ ćeš dóbit (u kazivańu je takav akcenat, inače *dobȉt*) đuvegȉju *rûžna*. Ogled je deklinaciji ovakav:

Digitized by Google

Sg. N. rûžan, rûžno, rúžna, G. rûžna, rúžne, D. L. rûžnu, rúžnoj, A. za m. r. kao N. ili G., rûžno, rúžnu, I. rûžnim, rúžnom; *Pl.* N. rûžni, rûžna, rûžne, G. rûžnī (za sva 3 roda), D. L. I. rûžnim(a) (za sva 3 roda). A. rûžne, rûžna, rûžne.

Ovakvo odstupaće u akcentu u neodređenijeh pridjeva pokazuje osobito dubrovački govor, koji ima u pridjevu *râvan — râmno — rámna* akcenat ^ u nom. sg. m. i n., gen., dat. m. i n., ak. za sva 3 roda, nom. pl. m. i f. i ak. m. i f. (Vidi u „Radu" 65, str. 172.).

98. Određeni pridjevi imaju onakav akcenat, kakav se nalazi u neodređenom obliku za srednji rod, na pr.: *bogȁti — bogȁto — bogàta* (prema neodr. obl. *bogàto), svêti — svêto — svêta* (prema neodr. obl. *svêto;* u Vuka *svètî*), *mr̂šavi — mr̂šavo — mr̂šava* i t. d.

Različan akcenat prema govoru drugijeh Štokavaca imaju ovi pridjevi:

a) svi oni, koji imaju u neodređenom obliku akcenat kao *čȉst — čìsto — čìsta*, te imamo: *čistî — čistô — čistâ, — slȁbî — slabô — slabâ, krkî — krkô — krkâ* (od *kr̂k* mjesto krhak), *zdravî — zdravô — zdravâ* i dr.

b) svi oni, koji imaju u neodređenom obliku akcenat kao *mȍkar — mȍkro — mókra*, te imamo: *mokrî — mokrô — mokrâ, bistrî — bistrô — bistrâ, vedrî — vedrô — vedrâ, itrî — itrô — itrâ, sretnî — sretnô — sretnâ, toplî — toplô — toplâ, tankî — tankô tankâ* i dr. Ovamo se mogu nasloniti svojim akcentom i ova dva pridjeva: *suvî — suvô — suvâ* i *ļutî — ļutô — ļutâ*, u kojih bismo očekivali u Šaptinovcu akcenat: *sûvi* i *lûti* (ispor. gore *svêti*).

Bilješke. 1) I u Šaptinovcu se govori *dȍbri — dȍbro — dȍbra* (prema *dȍbar — dóbro — dóbra*) i *mr̂tvi — mr̂tvo — mr̂tva* (prema *mrtâv — mr̂tvo — mr̂tva*).

2) Pridjev *vȅlik* govori se u Šaptinovcu u neodređenom obliku *vélik — velìko — velìka* (kao *bógat — bogàto — bogàta*), a u određenom *vȅl' ki — vȅl' ko — vȅl' ka.*

3) Pridjev *kùpôvnî* (na pr. kupovna marama) govori se u Šaptinovcu *kupovnî — kupovnô — kupovnâ.*

Komparacija.

99. U komparativu se ne razlikuje mnogo šaptinovačko narječje od drugijeh štok. govora. Glavna je razlika, što po glasovnijem zakonima, koji vrijede za Šaptinovac, stari nastavak -ѣй glasi *-eji*, a ne *-iji*. Taj nastavak imaju oni pridjevi, koji u drugijeh Štokavaca imaju *-iji*; na pr. *novȅji* (mjesto nòvijî), *čistȅji* (mjesto čistiji),

Digitized by Google

starèji, bogatèji, ružnèji, strašnèji, mokrèji, bistrèji, kasnèji, kiselèji, lakomèji, mirnèji, slobodnèji i dr. Takò je i *lošèji* (prema *lòšijî*), *drukčèji* i *drugačèji* (u sredńem rodu kao prilog govori se *drukčê* i *drugačê;* na pr. *drugačê* je ònda bîlo). Tako imamo i prilog *prvèje* u značeńu *prîje.* — No katkad se govori *-eji,* gdje drugi Štokavci imaju nastavak *-ji,* na pr. *belèji, crnèji, suvèji* (t. j. suši), *tupèji* i dr.

Nastavak *-ji* ostaje u: *šîrji* (mjesto *širji*), *vìšji, nìžji, tèžji.*

Pridjev *mèkan — mèkano — mekána* (*mèk* se ne govori) ima: *mèkļi.*

U superlativu nema ništa, što bi trebalo spomenuti.

Brojevi.

100. Brojevi glavni idu ovako: *jedân — jédno — jédna, dvâ — dvê, trî, četîri . . . jedanâjst, dvánajst . . . dvádeset . . . četrdesêt* (kadšto *četrdèset*), *pedesêt* (kadšto *pedèset*), *stô, dvêsto, trîsto, četîrsto, pê(t)sto . . . ìļāda . . . milijôn.*

101. Broj *jedân* deklinira se:

Sg. N. jedân, jédno, jédna, G. jednôg(a), jednê, D. jednôm(u), jednôme, jednôj, A. u m. r. kao N. ili G., jédno, jédnu, L. jednôm(e), jednôj, I. jednîm, jednôm; *Pl.* N. jédni, jédna, jédne, G. jednî (za sva 3 roda), D. L. I. jednîm(a) (za sva 3 roda), A. jédne, jédna, jédne.

Dvâ za m. i sr. rod se ne deklinira, već se za m. rod, kad zatreba, upotrebļava *dvojîca*; *dvê* se deklinira i ima gen. *dvéju,* dat., lok. i instr. *dvêma.*

Broj *trî* ima za ženski rod gen. *tríju,* dat., lok. i instr. *trîma;* a *četîri* za gen. *četirļju,* dat., lok. i instr. *četírma*; muški se rod za *trî* i *četîri,* kad zatreba, zamjeńuje imenicama *trojîca* i *četvorîca.*

102. Brojevi *dvôji — dvôja — dvôje* (u Vuka *dvòji*), *trôji, čètvori, pètori* . . . imaju gen. *dvóji, tróji, četvóri, petóri* . . . dat., lok. i instr. *dvójma, trójma, četvórma, petórma* . . . za sva 3 roda. — Nikad se ne govori *čètveri, pèteri, šèsteri . . . petnâjstero . . .*, već samo *čètvori, pètori . . .* s *-or-.*

103. a) Redni brojevi idu ovako: *prvi, drùgi . . . devêti, desêti, jedanâjsti . . . dvádeseti, trídeseti, četrdesêti* (i *četrdèseti*) . . . *stôti, dvêstoti, trîstoti, četîrstoti . . .* — Rednoga broja za 1000 nema u Šaptinovcu.

b) Šaptinovčani govore: *jedámput* (na pr. *jedámput* mi je pripovédo), *dváput, tríput, četírput, pétput, šéstput . . . stóput . . .*

Digitized by Google

Konjugacija.

104. Šaptinovačko je narječje siromašnije oblicima od drugijeh štok. govora, jer imperfekta uopće ne poznaje, a aorist se mjesto perfekta rijetko govori; isto se tako slabo čuju glagolski prilozi. Koliko sam slušao aorist govoriti, slaže mu se ponajviše akcenat s akcentom drugijeh Štokavaca. Čuo sam na pr. *prójde* (mjesto *prôđe*), *odõše* (na pr. mõje vîle *odõše*, t. j. moje će vîle pući), *prèkopiti se* (od glagola *prekopítit se*, premetnuti se), *zãtepe se* (od glagola *zatèpst(i) se*, spotaći se), *pojẽde* (mjesto *pòjede*), *rèkoste* (mjesto *rèkoste*). Koliko bi god bilo vrijedno ogledati, koliko se aorisni akcenat slaže s onijem, što ga je Daničić pokazao za govor drugijeh Štokavaca, opet ja ne ću dirati u aorist spominúći ga kod pojedinih vrsta, jer nemam radi ńegove male porabe dovoļno građe, da bih mogao osjeći akcenat.

105. a) Infinitiv se redovno govori bez krajńega *-i*, na pr. *kopàt*, *obràt*, *prebĩt* i t. d. Prema tome infinitivi drugijeh Štokavaca kao *plèsti*, *pèći*, *navúći*, *upréći*, *potàći* i dr. ne mogu drukčije glasiti nego *plẽst*, *pẽć*, *navûć*, *uprêć*, *potàć* i dr., a prema drugijem ovdje oblicima nastali su novi *plẽsti*, *pẽći*, *navûći*, *uprêći*, *potàći* i dr. Ovome pojavu sasvijem odgovara, što se i inače gdješto po Slavoniji (na pr. u Orahovici) govori na pr. *òplesti*, *ìspeći*, *nàvûći*, *ùprêći*, *pòtaći* i dr. prema *òplest*, *ìspeć* i t. d.

b) Pridjev akt. i pas. često je znatno drukčiji akcentom u šaptinovačkom govoru, nego li je u drugijeh Štokavaca. Kao pravilo može se uzeti, da je akcenat pridjeva akt. najviše onakav, kakav je u infinitivu, i to nekijem glagolima u sva tri roda, a nekijem samo u ženskome. Imamo na pr. *plẽst(i)* i *plẽo* — *plẽlo* — *plẽla*, *rẽć(i)* i *rẽko* — *rẽklo* — *rẽkla*, *navûć(i)* i *navûko* — *navûklo* — *navûkla* i dr. ili *držãt* i *držâla* (u Bokšićima *držãla*) prema *dr̃žo* — *dr̃žalo*, *prodãt* i *prodâla* (u Bokšićima *prodãla*) prema *prõdo* — *prõdalo*, *obràt* i *obrâla* (u Bokš. *obrãla*) prema *õbro* — *õbralo*, *kupovãt* i *kupovâla* (u Bokš. *kupovãla*) prema *kũpovo* — *kũpovalo* i dr. Ovo se posļedńe lijepo slaže s onijem, što se gdješto u brodskom kotaru govori *dr̃žala*, *pròdala*, *òbrala*, *kupòvala* i dr.[1] U najviše glagola na *-at(i)* (to su iz III., V. i VI. vrste) mijeńa se akcenat u muškom i sredńem rodu prema onom u infinitivu, ako je akcenat *-ãt(i)*; imamo na pr. *dr̃žo* — *dr̃žalo* prema *držãt(i)*, *õro* — *õralo* prema *orãt(i)*, *smẽjo* — *smẽjalo* prema *sme-*

[1] Ispor. i navedenu Rešetarevu kńigu na str. 174. i 175.

Digitized by Google

jȁt(i) se i dr. U drugijeh Štokavaca vrijedi to za neke ovakve glagole u sva tri roda, na pr. *ȍbrao — ȍbrâlo — ȍbrâla* prema *ȍbrati*, no nekijem ostaje akcenat u pridjevu, kakav je u infinitivu, na pr. *mòtao — mòtalo — mòtala* prema *mòtati* i t. d. Za onakve glagole, kao što su na strani 83. i 85. u Daničićevoj radńi „Akcenti u glagola“ (II. izd. 1896.), mogu reći da im se akcenat u šaptinovačkom govoru redovno odmiče; govori se na pr. *lȁgo — lȁgalo — lagâla* prema *lagȁt(i)*, *šȁpto — šȁptalo — šaptâla* prema *šaptȁt(i)* ili *jȁuko — jȁukalo — jaukâla* prema *jaukȁt(i)*, *mȉriso — mȉrisalo — mirisâla* prema *mirisȁt(i)* i dr., dok se opet slaže s onima na strani 72., što se govori *bacô — bacâlo — bacâla* prema *bacȁt(i)* i *pȍbaco — pȍbacalo — pobacâla* prema *pobacȁt(i)* i dr.

Za pridjev pas. glagola na *-at(i)*, koji imaju najmańe tri sloga u infinitivu (s punim završetkom *-ati*), pravilo je, da mu je akcenat, kao što je u primjerima: *obrân — obráno — obrána*, *prodân — prodáno — prodána* prema *brân — brâno — brâna*, *dân — dâno — dâna* i t. d. Kako je u drugijeh glagola, to će se vidjeti poslije kod pojedinih vrsta.

106. U šaptinovačkom se narječju čuva stari particip prezenta глѧдѧ, koji se govori *glêde*, i to, kad se kaže: kazati komu što *ù oči glêde*, t. j. otvoreno, očito, u brk.

Prva vrsta.

Prvi razred. **107.** Glagol *plȅst(i)* spreže se ovako:

Pres. pletêm, pletêš, pletê, pletémo, pletéte, pletû.

Impt. pléti (pletî + enkl.), pletȉmo, pletȉte.

Pridjev akt. plȅo — plȅlo (plêlo) — plȅla (plêla).

Pridjev. pas. pletȅn — pleténo — pleténa.

Priloga sadašńega vremena i priloga prošloga vremena ne ću spomińati jer im se akcenat zna lako, na pr. *pletûći* i *pletâvši* (u drugijeh Štokavaca plètâvši) i s razloga u §. 104.

108. Glagol *cvȁst(i)* — *cvatêm* ima u pridj. akt. *cvô — cvȁlo* (*cvâlo*) — *cvȁla* (*cvâla*).

Glagol *pȁst(i)* ne umeće nikad u prez. *n*, već se govori svagda: *pádem*, *pádeš*, *páde*, *pádemo*, *pádete*, *pádu*. Tako se govori i kad je složen, na pr. *zapádem*, *upádem*, *dopádem* i t. d.

Glagol *râst(i)* ima u pridj. akt. *râso — râslo — râsla* (ne govori se *râsto*).

Digitized by Google

Glagol *jȅst(i)* ima u prez. *jêm, jêš, jê, jémo, jéte, jédu* (ne *jȅdu*) i *jédem* (ne *jȅdem*), *jédeš, jéde, jédemo, jédete.*

Glagoli *krȁst(i)* i *bȍst(i)* imaju pridjev pas. *krȁđen — krȁđeno — krȁđena* i *bođȇn — bođéno — bođéna.*

Drugi razred. **109.** Glagol *(do)vȅst(i)* spreže se:

Prez. dovezêm, dovezêš, dovezê, dovezémo, dovezéte, dovezû.

Impt. dovézi (dovezî + enkl.), dovezìmo, dovezîte.

Pridjev akt. dovȅzo — dovȅzlo (dovêzlo) — dovȅzla (dovêzla).

Pridjev pas. dovežȇn — dovežéno — dovežéna.

110. Glagol *(do)nêt(i)* ili *(do)nȅst(i)* ima prez. *donesêm, donesêš . . .*, pridjev akt. *dȏneo — dȏnelo — donêla* (*donȅso — donȅslo — donȅsla* čuje se rijetko), pridjev pas. *donešȇn — donešéno — donešéna* (ne čuje se *donet*).

Glagol *trêst(i)* — *trésem* ima pridjev akt. *trêso — trêslo — trêsla*, a pridjev pas. svagda *trȅšen — trȅšeno — trȅšena* (u drugijeh Štokavaca *trésen*). Tako ima *pâst(i)* — *pásem* pridjev akt. *pâso — pâslo — pâsla*, a pridjev pas. *(po)pȁšen — pȁšeno — pȁšena.*

Glagol *grȉst(i)* ima pridjev pas. *grȉžen — grȉženo — grȉžena.*

Treći razred. **111.** Glagol *tȅpst(i)* spreže se:

Prez. tepêm, tepêš, tepê, tepémo, tepéte, tepû.

Impt. tépi (tepî + enkl.), tepìmo, tepîte.

Pridjev akt. tȅpo — tȅplo (têplo) — tȅpla (têpla).

Pridjev pas. tepȇn — tepéno — tepéna.

112. Glagol *sȇpst(i)* — *sébem* ima pridjev akt. *sêbo — sêblo — sêbla.*

Glagol *plȅt(i)* ima prez. *pléjem, pléješ, pléje, pléjemo, pléjete, pléju*, pridjev akt. *plȅo — plȅlo (plêlo) — plȅla (plêla);* u pridjevu pas. slušao sam *ȍplet — ȍpleto — opléta* (ispor. *obésna* u §. 95. 5.).

Glagol *grȅpsti* ne govore u Šaptinovcu, već *grȅbat — grȅbam* (ispor. *crȉpsti* i *cȓpati*).

Četvrti razred. **113.** Glagol *pȅć(i)* spreže se:

Prez. pečȇm, pečȇš, pečȇ, pečémo, pečéte, pekû.

Impt. péci (pecî + enkl.), pecìmo, pecîte.

Pridjev akt. pȅko — pȅklo (pêklo) — pȅkla (pêkla).

Pridjev pas. pečȇn — pečéno — pečéna.

114. Glagol *mȍć(i)* ima prez. *mógu, mȍžeš* i *mȍreš* (*môreš*) i t. d., pridjev akt. *mȍgo — mȍglo (môglo) — mȍgla (môgla).*

Glagoli *tûć(i)* i *vûć(i)* imaju pridjev akt. *tûko — tûklo — tûkla* i *vûko — vûklo — vûkla*, a pridjev pas. *tȕčen — tȕčeno — tȕčena* i *vȕčen — vȕčeno — vȕčena.*

Digitized by Google

Glagoli *lȅć(i)* i *rȅć(i)* govore se u prez. *lȅgnem* i *rȅknem*.

Glagol *lȇć(i)* nema pridjeva pas. *léžen*, već se govori na pr. mjesto: pilići su *izléženi* svagda: pilići su se *izlȇgli*.

Glagol *vrijèći* govori se u Šaptinovcu samo *vršit — vȓšim*.

Peti razred. **115.** Glagol *klȇt(i)* spreže se:

Prez. kúnem, kúneš, kúne, kúnemo, kúnete, kúnu.

Impt. kúni, kúnimo, kúnite.

Pridjev akt. (prȍ)klo — (prȍ)klelo — (pro)klêla.

Pridjev pas. (pró)klet — (pro)klȅto — (pro)klȅta.

Akcenat *kúnem, kúneš, kúne*.... mjesto *kunêm, kunêš, kunê*... odgovara akcentu: *kúnêm, kúnêš, kúnê*..., kako se gdješto govori, a razvio se onijem istijem putem kao: *zmíja — zmíje* (mjesto *zmijê*, ispor. §. 26. c) bilješka).

116. Glagol *otȇt(i)* — *ȍtmem* ima pridjev akt. *ȍto — ȍtelo — otêla*, pridjev pas. *ótet — otȅto — otȅta*.

Glagoli na *-čȇt(i)* imaju u prez. svagda *-čmem*, na pr. *začȇt(i) — zȁčmem* i t. d.; pridjev akt. od glagola *začȇt(i)* glasi *zȁčo — zȁčelo — začêla*, pridjev pas. *záčet — začȅto — začȅta*.

Glagol *žȅt(i)* ima prez. *žȁńem* (ne *žńêm)*, pridjev akt. *žȅo — žȅlo* (*žêlo*) — *žȅla* (*žêla*), pridjev. pas. *žȅt — žȅto — žȅta* (složeno *pòžet — požȅto — požȅta*).

Glagol *žéti* ne govori se u šaptinovačkom narječju, već *žmíkat(i) — žmîčem*.

Glagola *nàduti se — nàdmem se* ne poznaju Šaptinovčani, već mjesto ńega govore *napúnit se — napûnem se*.

Šesti razred. **117.** Glagol *šȉt(i)* spreže se:

Prez. šȉjem, šȉješ, šȉje, šȉjemo, šȉjete, šȉju. *Impt.* šȉ, šȉmo, šȉte.

Pridjev akt. šȉo — šȉlo (šîlo) — šȉla (šîla).

Pridjev pas. šȉt — šȉto — šȉta.

Kad je složen, ima na pr. od *nadošȉt(i)* prez. *nàdošijem*, pridjev akt. *nadošȉo — nadošȉlo — nadošȉla*, pridjev pas. *nadóšit — nadošȉto — nadošȉta*. — U prez. se pored *šȉjem* govori i *šȉjem*. — Pridjeva pas. *šíven* ili *šven* ne poznaje šaptinovački govor.

118. Glagol *prebȉt(i)* ima prez. *prȅbijem*, pridjev akt. *prebȉo — prebȉlo* (*prebîlo*) — *prebȉla* (*prebîla*), pridjev pas. *prébit — prebȉto — prebȉta*, ali *dobȉt(i)* ima pridjev akt. *dȍbio — dȍbilo — dobîla* (u Bokš. *dobȉla*). Tako ima *popȉt(i)* pridjev akt. *pȍpio — pȍpilo — popîla* (u Bokš. *popȉla*), a pridjev pas. *pópit — popȉto — popȉta*. Prosti glagol *pȉt(i)* ima pridjev akt. *pȉo — pîlo — pȉla*.

Digitized by Google

Glagola *lȉti* nijesam čuo, već se mjesto ńega govori *lévat(i)*, a perfektivni je *(pro)ļȃt(i)* — *(pro)ļȃm* (ispor. starosl. лыати), koji ima pridjev akt. *(prȍ)ļo* — *(prȍ)ļalo* — *(pro)ļȃla* (u Bokš. *(pro)ļäla*), pridjev pas. *(pro)ļȃn* — *(pro)ļáno* — *(pro)ļána*.

Isto tako nije običan glagol *mȉti*, već *mívat(i)*, no običan je *umȉt(i)*, koji ima pridjev pas. *úmit* — *umȉto* — *umȉta* (oblika *umíven* nijesam čuo).

Glagoli *umȅt(i)* i *razumȅt(i)* imaju prez. *(ras)umêm*, *(ras)umêš*, *(ras)umê*, *(ras)umêmo* (a ne *(ras)umémo*), *(ras)umête*, *(raz)umêju*. — Glagol *dospȅti* čuo sam u prez. *dȍspejem* i *dospîm* (ispor. *gorîm*), a *smȅti* ima prez. *smȅjem* (*smêjem*), pridjev akt. *smȅo* — *smȅlo* (*smêlo*) — *smȅla* (*smêla*).

Glagol *mlȅt(i)* ima prez. *mȅļem* (*mêļem*), a pridjev pas. *(sá)mlet* — *(sa)mlȅto* — *(sa)mlȅta* (oblika *mļeven* nijesam čuo), a glagol *(za)klȁt(i)* ima prez. *zakȍļem* (*zakôļem*), pridjev akt. *sȁklo* — *säklalo* — *zaklâla* (u Bokšićima *zakläla*), pridjev pas. *saklân* — *zakláno* — *zaklána*.

Glagol *(o)bȕt(i)* ima pridjev pas. *óbut* — *obȕto* — *obȕta* (nijesam čuo *obuven*).

Sedmi razred. **119.** Glagol *prostȓt(i)* spreže se:

Prez. prȍstrem, prȍstreš, prȍstre, prȍstremo, prȍstrete, prȍstru.

Impt. próstri, prostrȉmo, prostrȉte.

Pridjev akt. prȍstro — prȍstrlo — prostȓla.

Pridjev pas. prȍstrt — prȍstrto — prostŕta.

Za akcenat u obliku *prostŕta* isporedi *obésna* (§. 95. 5).

Glagol *stȓt(i)* prema *strijeti* ne dolazi, već se svagda govori *sterȁt(i)* — *stȅrem* (i *stêrem*), koji ima pridjev akt. *stȅro* (*stéro*) — *stȅralo* (*stêralo*) — *sterâla* (u Bokšićima *sterȁla*).

120. Kao *prostȓt(i)* govore se svi glagoli, koji idu ovamo: *upȓt(i)*, *umȓt(i)*, *proždȓt(i)* i dr.

Glagol *umȓt(i)* ima pridjev akt. *ȕmro* (*ûmro*) — *ȕmrlo* (*ûmrlo*) — *umȓla*.

Glagol *(pro)dȓt(i)* ne dolazi prost, već se govori *derȁt(i)* — *dȅrem* (*dêrem*), koji ima pridjev akt. *dȅro* (*dêro*) — *dȅralo* (*dêralo*) — *derâla* (u Bokšićima *derȁla*), pridjev pas. *(po)derân* — *(po)deráno* — *(po)derána*.

Glagol *tȓt(i)* ima prez. *trêm* (*tȁrem* je neobično), pridjev akt. *tȓo* — *tȓlo* (*trȓlo*) — *tȓla* (*trȓla*) i složen *(sa)tȓo* — *(sa)trȓlo* ili *(sa)trȓlo* — *satȓla* ili *(sa)trȓla*, pridjev pas. *(sá)trt* — *(sa)trȓto* — *(sa)trȓta*.

Digitized by Google

Glagol *zrĕt(i)* ima prez. *zrĕjem* (*zrêjem*) i složen *sàzrejem*, pridjev akt. *sazrĕo — sazrĕlo* (*sazrêlo*) — *sazrĕla* (*sazrêla*).

Glagol *žderàt(i)*, koji se govori prema perfektivnom *proždȓt(i)*, ima prez. *ždĕrem* (*ždêrem*), pridjev akt. *ždĕro* (*ždêro*) — *ždĕralo* (*ždêralo*) — *žderàla* (u Bokšićima *žderàla*).

Druga vrsta.

121. Glagoli druge vrste imaju u infinitivu svagda završetak *-nit(i)* mjesto *-nut(i)*, na pr. *vȓnit(i)* mjesto *vrnuti*, *napúnit(i)* mjesto *napuhnuti* i dr. Prema ovakvu infinitivu imaju ovi glagoli i pridjev akt., na pr. *vȓnio — vȓnilo — vȓnila*, *napúnio*, *mĕtnio* i dr. Analogija prema glagolima IV. vrste stvorila je i nov pridjev pas. na *-ńen* mjesto *-nut*, na pr. *zabrȉńen* (*zabrȉńen*) mjesto *zabrinut*, *mĕtńen* mjesto *metnut* i dr. Prez. imaju ovi glagoli pravilno, na pr. *vȓnem*, *vȓneš* i t. d.

122. Glagol *potàć(i)* (*potaknit* nijesam čuo) ima prez. *potàknem*, pridjev akt. *potàko — potàklo — potàkla*, a glagol *potêć(i)* i *potégnit* ima pridjev akt. *potêgo — potêglo — potêgla*.

Glagol *uprêć(i)* i *uprégnit* ima pridjev akt. *uprêgo — uprêglo — uprêgla*, a pridjev pas. *uprêgńen — uprêgńeno — uprêgńena* i *uprêžen — uprêženo — uprêžena*.

Treća vrsta.

Prvi razred. **123.** Neki su od ovijeh glagola, kako je već spomenuto (v. §. 1. 4.), prešli među glagole IV. vrste, na pr. *šívit*, *tŕpit*, *šćédit* i dr. Glagol starosl. видѣти govori se u infinitivu *vìdit*, no prez. ima neobičan: *vìđem*, *vìđeš*, *vìđe*, *vìđemo*, *vìđete*, *vìđu*, impt. *vìđi*, *vìđite*, pridjev akt. *vìdio — vìdilo — vìdila*. Prez. *vìđem* razvio se u jednu ruku prema starosl. виждѫ (= viđu), a u drugu ruku prema *umĕt(i) — umêm*, prema kojemu u 3. l. pl. mjesto običnoga *bolê* (od *bolĕt(i)* imamo i *boléju* (na pr. ôči me *boléju*) prema *umêju*.

124. Glagol *žúriti se* govori se u Šaptinovcu *žurĕt se — žurîm se — žurî se* i t. d., te pripada ovamo.

Starosl. glagol гладѣти govori se *glédit*, a *gledat(i)* je veoma rijetko.

Neki glagoli pokraćuju vokal u korijenu, na pr. *poludĕt* te se govori: jési l' *poludẽo?* i t. d.

Drugi razred. **125.** Glagol *držàt(i)* spreže se:

Digitized by Google

Prez. držîm, držîš, drži, držímo, držíte, držê.
Impt. dŕži, dŕž',držímo, dŕž' mo, držíte, dŕž' te.
Pridjev akt. dŕžo — dŕžalo — držála (u Bokšićima *držäla*).
Pridjev pas. držân — držáno — držána.

126. Ovi glagoli mogu imati 3. l. pl. na *-eju*, na pr. *držéju*, *ležéju*, *trčéju*, *bežéju* i dr.

U Šaptinovcu se svagda govori *stajȁt(i)*, *stojîm* (ne: *stojati*).

Četvrta vrsta.

127. Od glagola, koji pripadaju ovamo, neki imaju u Šaptinovcu drukčiji akcenat nego u Bokšićima. Tako se u Šaptinovcu govori *soļ̑it* — *sôļim* (u Bokšićima *soļîm*, u Vuka *sòlîm*), *topȉt* — *tòpim* (u Bokš. *topîm*, u Vuka *tòpîm*), *trošȉt* — *tròšim* (u Bokš. *trošîm*, u Vuka *tròšîm*), *dojȉt* — *dôjim* (u Bokš. *dojîm*, u Vuka *dòjîm*), *dropȉt* — *drȍpim* (u Bokš. *dropîm*, Vukovo *drȍpiti* nije ovaj glagol, već mu odgovara u ńega *drȍbiti* — *drȍbîm*) i dr.

Kadšto govore Šaptinovčani u infinitivu akcenat na pr. *brójit*, *stvórit*, *govórit* i dr. mjesto *brojȉt(i)*, *stvorȉt(i)*, *govorȉt(i)*. To je radi konsonanata *j* i *v*.

Prema *vȉsjeti* ili *vȉsiti* govori se u Šaptinovcu *vȅsit(i)*.

Peta vrsta.

Prvi razred. **128.** Glagoli kao *čúvat(i)* imaju u Šaptinovcu neobičan akcenat u 3. l. pl. *čûvaju*, *oglêdaju*, *študêraju*, *kazîvaju* i dr., dok se u Bokšićima govori: *čúvaju*, *oglédaju*, *študéraju*, *kazívaju*. Tako se u Šaptinovcu govori i *okȍpaju* mjesto *okopȁju*, kako bismo očekivali prema akcentu drugijeh Štokavaca *okòpâm* — *okòpajû*. Dali se u Bokšićima govori *okȍpaju* ili *okopȁju*, ne mogu reći, jer nijesam zabiļežio nijednoga takva primjera. Akcenat *čûvaju* i *okȍpaju* očevidno je iz ostalih lica zavučen ovamo.

Glagoli, koji imaju ˋ akcenat ispred infinitivnoga završetka *-ti*, razlikuju se redovno akcentom u pridjevu akt. i pas. od ostalih štokavskih govora, ako imaju više od tri sloga u infinitivu. Govori se na pr. *dopeļȁt(i)* — *dopeļâm* . . . *dopeļámo*, *dȍpeļo* — *dȍpeļalo* — *dopeļâla* (u Bokš. *dopeļȁla*), *dopeļân* — *dopeļáno* — *dopeļána* (na pr. końî su *dopeļáni*); *počešļȁt(i)* — *počešļâm*, *pȍčešļo* — *pȍčešļalo* — *počešļâla* (u Bokš. *počešļȁla*), *počešļân* — *počešļáno* — *počešļána*; *koturȁt(i)* — *koturâm*, *kȍturo* — *kȍturalo* — *koturâla* (u Bokš. *koturȁla* i dr. Tako se govori *nàmoto* —

Digitized by Google

nämotalo — namotâla (u Bokš. *namotäla*), ali *motô — motâlo — motâla* (u Bokš. *motô — motälo — motäla*) i dr.

Ima opet nekoliko glagola, koji ne pomiču akcenta u pridjevu akt., i ako bi mogli. Tako sam čuo *čeprkät(i) — čeprkâm, čeprkô — čeprkâlo — čeprkâla* (u Bokš. *čeprkälo — čeprkäla*) mjesto *čèprko — čèprkalo*; *isklasät(i) — isklasâm, isklasô — isklasâlo — isklasâla* (u Bokš. *isklasälo — isklasäla*) prema *klasô — klasâlo klasâla* (u Bokš. *klasälo — klasäla); gibelät(i) se — gibelâm se* (titrati se), *gibelô — gibelâlo — gibelâla; nadjačät(i) — nadjačâm, nadjačô — nadjačâlo — nadjačâla; kukucät(i) se — kukucâm se* (igrati se sakrivańa), *kukucô — kukucâlo — kukucâla* i dr.

Neki se glagoli odmiču akcentom od drugih štokavskih govora u infinitivu, te ne mogu imati nikakvijeh promjena u pridjevu akt. i pas. Tako se govori: *zakļûčat(i) — zakļûčam* i prema tome *zakļûčo — zakļûčalo — zakļûčala, zakļûčan, — o, — a* mjesto *zakļučät(i), zäkļučo, zakļučân* prema akcentu drugijeh Štokavaca *zakļùčati; počùpat(i) — počùpam, počùpo, počùpan* prema *počùpati; zatřpat(i) — zatřpam, zatřpo, zatřpan* prema *zatřpati; pročìtat(i) — pročìtam, pročìto, pročìtan* prema *pročìtati; natêntat(i)* prema *natèntati; vênčat(i)* prema *vjènčati* i još koji.

Glagol *znät(i)* kad je složen na pr. *poznät(i) — poznâm* ima pridjev akt. *pòzno — pòznalo — poznâla* (u Bokš. *poznäla)* prema *pòznao — pòznalo — pòznala*, pridjev pas. *póznat — poznáto — poznáta.* Prema *pòzno* govori se i *nè zno* (na pr. znô, *nè zno).* U 3. l. pl. prez. govore samo *znádu.*

Glagol *dät(i) — dâm . . . dádu* (ne: *daju)* ima složen pridjev pas. na *-n* i *-t.* Imamo: *prodân — prodáno — prodána* i *pródat prodáto — prodáta* (množ. *prodáti — prodáta — prodáte)* od glagola *prodät(i)* ili *udána* i *udáta* od *udät(i)* i t. d.

Glagol *imät(i)* ima prez. *ìmam* (u Vuka: ìmâm), pridjev akt *imô — imâlo — imâla* (u Bokš. *imô — imälo — imäla).*

Glagol *kopät(i)* ima prez. *kòpam, kòpaš* i t d., pridjev akt. *kòpo — kòpalo — kopâla* (u Bokš. *kopäla),* pridjev pas. *kopân — kopáno — kopána.*

Glagoli *tkät(i)* i *žgät(i)* imaju prez. *tkêm, tkêš . . . tkû* i *tkéju žgêm, žgêš . . . žgû* i *žgéju* i složeni *(pȍ)tkem (potkêm), (pȍ)tkeš (potkêš) . . . (pȍ)tku (potkû)* i *(pȍ)tkeju (potkéju), (nä) žgem (nažgêm* nijesam čuo), *(nä)žgeš . . . (nä)žgu* i *(nä)žgeju*, pridjev akt. *(pȍ)tko — (pȍ)tkalo — (po)tkâla* (u Bokš. *potkäla), (nä)žgo — (nä)žgalo*

Digitized by Google

— *(na)žgâla* (u Bokš. *(na)žgãla)*, pridjev pas. *(po)tkân — (po)tkáno (po)tkána* i *(na)žgân — (na)žgáno — (na)žgána.*

Drugi razred. 129. Glagoli kao *tesãt(i)* imaju pridjev akt. *tẽso — tẽsalo — tesâla* (u Bokšićima *tesãla)*, pridjev pas. *tesân — tesáno — tesána.* Tako imamo: *glodãt(i) — glõđem, glõdo — glõdalo — glodâla* (u Bokš. *glodãla), glodân — glodáno — glodána; zobãt(i) — zõbļem, zõbo — zõbalo — zobâlı* (u Bokš. *zobãla)* i dr.

Glagol *drhtati* govori se: *dršćãt(i).* Tu je palatal *ć* prodro u infinitiv iz prezenta *dršćem.* Tako se govori i *dršćo — dršćalo — dršćâla* (u Bokš. *dršćãla).* Prezenta *drkćem* ne poznaje šaptinovački govor.

Glagol *mirisãt(i)* govori se u prezentu po drugom razredu III. vrste s konsonantom *š*: *mirišĩm, mirišĩš . . .*; pridjev akt. govori se *mĩriso — mĩrisalo — mirisâla* (u Bokš. *mirisãla).*

Glagol *iskãt(i) — ĩšćem* ima pridjev akt. *iskô — iskâlo — iskâla* (u Bokš. *iskô — iskãlo — iskãla)* i pridjev pas. *iskân — iskáno — iskána.*

Glagoli na *-zivati*, na pr. *dozívat(i), pozívat(i), prozívati* i dr. govore se svagda po prvom razredu ove vrste u sadašńem vremenu, te je oblik *dozĩvļem* neobičan u Šaptinovcu.

Treći razred. 130. Glagol *brãt(i)* ima u Šaptinovcu prez. *bẽrem (bêrem), bẽreš (bêreš), bẽre (bêre), bẽremo (bêremo), bẽrete (bêrete), bẽru (bêru)*, a u Bokšićima *berêm, berêš, berê . . .*, pridjev akt. *(ð)bro — (ð)bralo — (o)brâla* (u Bokš. *obrãla)*, pridjev pas. *(o)brân — (o)bráno — (o)brána.* — Šaptinovački akcenat *bẽrem (bêrem)* slaže se s Vukovijem *bẽrêm*, a bokšićki *berêm* s ruskijem бepý. Tako glagol *zvãt(i)* ima *zovêm, zvô — zvâlo — zvâla* (u Bokš. *zvô — zvãlo — zvãla)* i složen *(dð)zvo — dõzvalo — dozvâlı* (u Bokš. *dozvãla), (do)zvân — (do)zváno — (do)zvána.*

Glagol *gnãti* ne govori se u Šaptinovcu, već *tẽrat(i)*, ni *ŕvati se*, mjesto kojega se kaže *borĩt se — bôrim se* (ima i imenica *borâč*, čovjek, koji je vješt rvańu).

Četvrti razred. 131. Glagol *smejãt(i)* se ima prez. *smẽjem se, smẽješ se, smẽje se . . .* mjesto *smẽjêm se, smejêš se, smejê se . .* , koje se ne govori i koje je po istom zakonu, kao što imamo gen. sg. *zmíje* mjesto *zmijê* od nom. *zmíja.* Pridjev akt. glasi *smẽjo (smêjo) — smẽjalo (smêjalo) — smejâla* (u Bokšićima *smejãla).*

Glagoli *bļuvãt(i), kļuvãt(i), pļuvãt(i)* imaju prez. *bļũjem (bļûjem), kļũjem (kļûjem), pļũjem (pļûjem)*, pridjev akt. *bļũvo (bļûvo — bļũ-*

Digitized by Google

valo (*bl̂ûvalo*) — *bl̨uvâla* (u Bokš. *bl̨uvȁla*) i t. d., pridjev pas. na pr. (*pro*)*kl̨uvân* — (*pro*)*kl̨uváno* — (*pro*)*kl̨uvána* i t. d.

U glagola *brȉjat*(*i*) nije nikad drukčiji akcenat u infinitivu, te prema tome imamo pridjev akt. *brȉjo* (*brîjo*) — *brȉjalo* (*brîjalo*) — *brȉjala* (*brîjala*), a nipošto nije u ženskom rodu *brijâla;* tako glasi i pridjev pas. *brȉjan* (*brîjan*), — *o*, — *a*, a nikako *brijân* — *brijáno* — *brijána*. Za akc. *brȉjat*(*i*) ispor. u Vuka *òbrijati* prema *pobrȉjati*.

Šesta vrsta.

132. Glagol *kovȁt*(*i*) ima prez. *kȕjem* (*kûjem*), *kȕješ* (*kûješ*), *kȕje* (*kûje*) . . ., pridjev akt. *kȍvo* — *kȍvalo* — *kovâla* (u Bokšićima se govori *kovȏ* — *kovȁlo* — *kovȁla*, ali *ȍkovo* — *ȍkovalo* — *okovȁla*), pridjev pas. *kovân* — *kováno* — *kována*.

Glagoli na *-ivati* pripadaju u šaptinovačkom narječju prvomu razredu V. vrste; govori se naime *kazîvam*, *kazîvaš* . . . *kazîvaju* (u Bokš. *kazívaju*) od *kazívat*(*i*) i t. d.

Dodatak koňugaciji.

133. a) Glagol *bit*(*i*) ima prez. *jesâm*, *jési*, *jê* (*jȅst* se ne govori), *jésmo*, *jéste*, *jésu*. Kad dođe iza oblika s akcentom ' enklitika, mijeńa se akcenat, te imamo na pr. *jesȉ li mu* kazo? — Zanijekano 3. l. sg. glasi *nȉje* i ostaje bez promjene pred enklitikom (ispor. *smȅjem se* u §. 131.). — Pridjev akt. glasi *bȉo* — *bîlo* — *bîla*, *bîli* — *bîla* — *bîle*.

b) Glagol *tȅt*(*i*) ima prez. *óću*, *ȍćeš*, *ȍće*, *ȍćemo* (u Bokš. *oćȅmo*), *ȍćete* (u Bokš. *oćȅte*), *ȍćeju* (u Bokš. *oćéju*). Bokšićki se govor slaže s govorom drugijeh Štokavaca, koji govore *hòćemo*, *hòćete*, *hòćê*. Pridjev akt. govori se *tȅo* — *tȅlo* (*têlo*) — *tȅla* (*têla*). Enklitični je oblik za 3. l. pl. *ćeju*, te se u Šaptinovcu govori *nê ćeju*, a u Bokšićima *né ćeju*, kao i u 1. l. pl. *nê ćemo* Š. i *né ćemo* B., 2. l. pl. *nê ćete* Š. i *né ćete* B.

c) Glagol *ȉći* govori se u šaptinovačkom govoru svagda *ȉt*(*i*). Kad je složen s prijedlogom, koji se svršuje na vokal, ostaje svagda skup *-jt*(*i*) bez promjene, dakle: *dȏjt*(*i*), *nâjt*(*i*), *sâjt*(*i*), *prȏjt*(*i*) i dr., u prezentu *dȏjdem*, *nâjdem*, *sâjdem*, *prȏjdem* i dr., kad je pak složen s prijedlogom, koji se svršuje na konsonanat, imamo *obȉt*(*i*), *izȉt*(*i*), *otȉt*(*i*) *razȉt*(*i*) i dr. i u prezentu *obȉdem*, *izȉdem*, *otȉdem*, *razȉdem* i dr. Pridjev akt. govori se *ȉšo* — *ȉšlo* — *ȉšla* ili složen *dȍšo* — *dȍšlo* — *dȍšla*, a pridjev pas. *nâjden*, *-o*, *-a*.

Digitized by Google

IV. Dio.

Neke sintaktičke bilješke.

134. Govorim malo o sintaksi zato, što su u svakom gotovo narječju razlike sintaktičke od književnoga jezika mańe, i zato, što treba mnogo duļe probaviti u kojem kraju, da se pohvataju razlike sintaktičke, nego što je meni bilo moguće. Zabiļežio sam samo nekoliko neznatnijih stvari:

a) U šaptinovačkom narječju dolazi obično u akuzativu sg. muškoga roda genitivni oblik. Govori se na pr. čistit *armȁna* (mjesto *armân)*, kopȁt *bostȁna*, prebȉt *vrâta*, pravit *ȁmbara* i t. d. Pravi akuzativ dolazi ponajviše uz prijedloge, na pr. idem na *armân*.

b) Instrumental dolazi s prijedlogom *s*, kad pokazuje sredstvo. Govori se na pr. odrȅzat *s nóžem*, udȁrit *s kàmenom*, ránit kóńe *sa zobļôm* i t. d.

c) Govori se: brat *dvéju* (*tríju*, *četirîju*) *sestára* i dobȉt *od dvéju (tríju*, *četirîju) sestára*, dok je u književnom govoru običnije, da brojevi *dva* — *dvije*, *tri*, *četiri* ostanu bez promjene uz prijedloge.

d) Govori se samo: divánit *od kogâ*, a nikad: *o kome*.

e) Infinitiv se i ovdje čuje kadšto s prijedlogom *za*.

f) Prijedlog *za* upotrebļava se često na mjestu, gdje bismo u književnom jeziku rekli *po*, na pr. dȍšla je *zȁ maslom* (t. j. po mast), dȍšla je *za korȉtom* (t. j. po korito) i t. d.

g) Prijedlog *mimo* govori se samo s genitivom, a ne s akuzativom, na pr. prôjt *mimo cȓkve*.

V. Dio.

Leksičko blago.

135. Ovdje ću spomenuti riječi, kojih ili nema u Vukovu (Ivekovićevu) rječniku ili se razlikuju u čemu od njih, pa i takve, koje se govore u šaptinovačkom narječju, a u Vukovu (Ivekovićevu) im je rječniku naznačeno područje izvan Slavonije. Riječi ću označivati slovom *B.*, koje se govore samo u Bokšićima, a slovom *Š.* one, koje se govore samo u Šaptinovcu.

áda Š. (riječca ta daje afirmativan odgovor na pitańe: da, jest, dašto, dakako), — *Ȁdam* (Àdam u Vuka), — *alánda* B. (v. ada), — *amíšće* (ždrepčanik), — *àpa*, *àpica* (jȁpa, otac), — *bâdaļ* (gore račvasto drvo, što se zabije u zemļu, kad se pletu uža, pa se uže zatiče za zub), — *bàglić* (bàgļić u Vuka), — *bagùda*, bubina;

Digitized by Google

samo u frazi: zamotâla se ko *bagûda* (kad se žensko vrlo zamota), — *bakļâr* (drvo, što se od ńega bakļe ili lučke tešu, tèšńâk), — *batînica* (zvečak u klepki), — *bâz* (báza, zova), — *bazòvina* (bȁzgovina u Ivekovića), — *bêbica* (zjenica), — *bêčkiń̂a* (neka kruška), — *bedrîca* (neka bolest u goveda, kad im udare bale), — *belâńak* (bjelànce), — *belogrîvac* (kaže se za šalu sijedu čovjeku), — *bȅrcuz* (Wirtshaus), — *bȉla*, n. pl. (brdila, oglobļe), — *boléćak* (mala ranica, boļetica, bolećica), — *bónac* (akc. mjesto bònac — bónca, u voća peteļka), — *boncâra* (neka kruška, ispor. pređašńu riječ), — *borâč* (koji je vješt rvańu i rado se rve), — *bȍrak* (posudica za žito, ispor. uborak), — *borît(i) se* (rvati se, jačati se), — *bûdak* (teška sjekira za cijepańe; ono, što ta riječ znači u Vuka, kaže se *kopâča* i *rovîca*), — *Cecêna* (žensko ime mjesto Cecilija), — *Ciprijân* (muško ime mjesto *Cìprijân)*, — *crépńa* (t. j. crijepnja, crepuļa), — *crepûļa* (limen poklopac), — *crkônica* (ukor, ali nije onako oštar kao *mrcina)*, — *crvļivac* (nemirno muško), — *cupâra* (dječja haļinica), — *čabrênka* (čabreńak), — *čâmica* (neki komar), — *čâpļa* (drvo, na kom visi kuhiński sinģir), — *čâtrļ* (ono, što ostane u zemļi, kad se što posiječe, pań, kočań, kočanica), — *čéćavka* (neka kruška), — *čîsańica* (čîsaonica), — *čismênik* (čovjek, koji se drži čisto, čistunac), — *čismênica* (čìsmênka u akad. rječn.), — *četvorkât(i)* se (titrati se sa četiri kamenčića), — *člênak* (člának, gležań).

136. *dȅdak* (na polici u kola, na što se natiče stramica), — *divîčina* (kaže se s podsmijehom djevojci), — *dadíļit(i)* (dijete, gojiti, ńiviti), — *dojît(i)* (musti, ispor. *dòjača* u akad. rječn.), — *dovršâjnica* (1. posļedńi dan vršidbe, 2. čast, što se onda priredi; ispor. *dovŕšaonica* u akad. rječn.), — *doženônica* (1. posļedńi dan žetve, 2. čast, što se onda priredi; akcenat je mjesto *dòžeonica*), — *dȓglac* (neka sprava kod priređivańa lana), — *dȓgnit* (mjesto *dȓgnuti*, priređivati lan s pomoću dȓglaca, ispor. *odrgívati* oko Velike), — *dropâč* (muļalo), — *dȓtavica* (neka ukosnica), — *drugênac* (drugi roj), — *drvolâž*, *drvoláža* (sļepić), — *dvojâk*, *dvojáka* (druga kop), — *dvójki*, *dvôjak* (mjesto *dvójci*, *dvojákâ*; v. dvôjci — dvȍjâkâ u Ivek. rječn.), — *dvójnast*, *dvojnȁsto* i *dvóńast*, *dvońȁsto* (dvokrak, račvast), — *dvorȍge*, *dvorôg(a)* (vile sa dva roga), — *dvorȍžice* (roguļe). — *dvorûļa* (ime kravi), — *ȅklanica* (ńem. die Häkelnadel), — *frûk*, *frûka* (kao napet lûk, na kom se čiste kučine, drnda, drndalo), — *frûkat(i)* (čistiti kučine na frúku), — *garêl*, *garéla* (kolijer, ogrlica), — *gȉbel*, *gȉbela* (kamičak za titrańe), — *gibelȁti se*

Digitized by Google

(titrati se), — *glȍmat(i) se* (česati se jako), — *gnéčavka* (muļalo, v. dropač), — *goďìt(i)*, *godîm* (misliti, kaniti), — *gôl*, *gȍli* (motka uopće, onda 1. vrļika, 2. pomoćnica pod 2) u Vuka), — *gorčâk* (neka ļuta trava), — *grabîlnice* (kao svinute gvozdene vile za gnoj), — *gȓc*, *gȓca* (neki čir u govečeta), — *Grgȅna* (muško ime Grga), — *gȓža* (svinuto drvo, što se pribije, pa se na ń vješa koješta; ruceļ na kosištu), — *grušȁvina* (grùševine), — *gúbac*, obično pl. *gúpci* (predńi dio saoníkâ u saonica, u Orahovici kažu tomu: mȓńkovi), — *gucȁra* (ime krmači), — *gurgȕla* (vaļak za mrvļeńe većih gruda na pooranoj ńivi, mag. gurgulya), — *gùsjak* (guščak), — *gusleńȁra* (prtena sļepačka torba), — *gvožđȉce*, n. (kod tkańa čimbari, pruglo, raspon), — *igléńača* (mjesto *iglèńača*, iglenica), — *ìguman* (ìguman u Vuka), — *ìroš*, *iróša* mjesto *ìroš*, *ìròša*, kicoš; u Posavini kažu *îroš*), — *ispuđìt(i)* (istjerati), — *izgrȉtat(i)*, *izgrȉćem* (izgrtati), — *izrȍdak* (posļedńe dijete; za značeńe ispor. ìznosak), — *japȁga* (jama uopće), — *jásit(i)* koga (nositi crno za kim, žaliti), — *jastùčnica* (u jastuka, u čem perje stoji), — *ječmôvka* (neka kruška), — *jȅdva* (jèdva, u Vuka), — *jedrȁče*, f. pl. (bubuļice po licu, gnojavice), — *jȅlen* (jèlen u Vuka), — *jéšće*, n. (jelo), — *jȕgnit (se)* (mjesto jȕgnuti (se), objužiti).

137. *kabânica* Š. (kàbanica u Vuka), — *kabanȉca* B. (kabànica u Vuka), — *kańûra* (kànura u Vuka), — *kapéla* 1) crkvica, 2) stube pred kućom s krovom, 3) krov nad kapijom. (Ivek. rječn. ima kàpela za prvo značeńe), — *kasȉna* Š. (staza), — *Katȅna* (Kata), — *kázuk*, kazùka (klin, u Vuka kolac), — *kèser* (kèser u Vuka), — *keškȋļ*, *keškíļa* (drvo, što veže dva roga na kući), — *kȉkar* (trgovac, koji kupuje od žena kike), — *kiseļȋlo*, n. (na pr. mètnit u kiseļilo, nakiseliti), — *kiseļȉt(i)* (kȉseliti u Vuka), — *klȅpčarka* (krmača ili krava u stadu, koja nosi klepku), — *klȉpak*, *klȉpaka* (neka sjekira), — *kļûč* (kuka, što se ńom grane dokučuju), — *kočȁńa* (pregradak za dojnicu krmaču), — *kólnica* (kônica u Vuka), — *komîlnica* (jama za kom), — *końarȉca* (vršaća mašina, što je końi okreću), — *kopȁča* B. (trnokop), — *kopâń* (valov), — *kopȉta* f. (kopito), — *koríce*, n. (kòrice u Vuka), — *korȉtarka* (ciganka, koja prodaje korita), — *kosténac* (koštuńac orah), — *kóša* (u dječjem govoru mjesto: košuļa), — *kóšćat*, *košćȁto* (koštuńav, okošt), — *košȅvina* (košeno žito), — *kȍtur* (čašica na koļenu), — *kozjetȉna* (kozje meso, kozjevina), — *kȓk*, kȓko (kȓt, ispor. starosl. кръхъкъ), — *krkê* u frazi: nosȉt(i) *krkê* (nakrkače), — *krês* (krîs), — *krîlca*, *krîlac* (mjesto *krílca*, skuti), — *kȓmat(i)*

Digitized by Google

se (o očima, krmeljati), — *kȓmav* (krmeljiv), — *kȓme, kȓma* (krmelji), — *kȓt, kȓta* (kȓt, kȓta u Vuka), — *krtînac* (krtičnak), — *kȓtog* (gnoj ispod svińa), — *kȓtošit(i) se* (valjati se o čeladetu u krevetu), — *kubûra* (crijep po sljemenu krova), — *kûčen*, m. (ono, što ostane od voća, kad se meso pojede), — *kûčenica* (okomak, otučak), — *kûk, kûka* (kûk u Vuka), — *kukurûzina* (ono, što je u Vuka kukuruzovina), — *kupušńâra* (kupusara), — *kûvačica* (u zadruzi ženska, koja kuha), — *kuvâra* (bundeva), — *kûsol* (od vezove kore posuda za vodu; dolazi i kao prezime; ispor. kuzòlica u Vuka), — *kvôčka* (kvočka u Vuka), — *làgodit(i)* (lan, češljati), — *làloka* (làloka u Ivek. rječn.), — *laščît(i) se* (sjati se, blistati), — *lémeš, leméša* (lèmeš, lèmeša u Vuka), — *lětnik* (konska krma, koja se inače zove grahòrica), — *lȉpovača* (neka jabuka), — *lojeńica* (poledica), — *lôm* (hrpa grańa; ispor. lomača pod 2) u Vuka), — *lubûrica* (zarog, t. j. ono pregnuto na kamišu, što se u usta meće), — *Lucěna* (žensko ime Lucija), — *lukâča* (posuda duguljasta oblika za žito), — *lûkovina* (hlàdetina; u značeńu, kakvo ima ta riječ u Vuka, nijesam je čuo), — *ļubeńica* (lubenica u Vuka), — *ļûčnit* (mjesto ļučnuti, ļoknuti).

138. *malênka* (ime kravi), — *Manděna* (žensko ime Mandalina), — *márše, maršètu* (marvinče), — *marveńâk* (pastir, koji je dobar za marvu), — *mašćênka* (natopljen kruh u masti i vodi), — *mazńica* (mazno žensko), — *meduńika* (neka kruška), — *mèđaš* (međa; u Vuka čovjek, koji s kim međi), — *mekóta* (ńiva), — *měsečar* (koji radi komu pogodivši s ńim na mjesec radi plaće), — *mesílnice* (nogari, na čem stoji korito, kad se kruh mijesi), — *mesńica* (mésnica u Ivek. rječn.), — *mìsirka* (mìsîrka u Vuka), — *mivâča* ili *mivâčka* (kopańa za umivańe), — *mlečârka* (muzara), — *mlîć, mlića* (neka riba), — *mòra* (mòra u Vuka), — *mošńica* (mahuna; u Vuka ima mȍšńe i mȍšńice der Hodensack, no ruski se akcenat мошня slaže sa šaptinovačkim), — *mravînac* (mravińak: u Ivek. rječn. mràvinac je neka biļka), — *mȓmak* (neki crv u gnoju), — *mȓmoļak* (isto što u Vuka mrmak i mrmoļak), — *mûva* (mùha u Vuka, rus. мýха), — *mûvar* ili *muvâra* (staklo, što se u ńemu hvataju muhe), — *naráncat(i)* (načiniti rancu, koje vidi), — *náranka* (bundeva kao naranča za ukras), — *nárukve* (kapci u rukava, Ivek. rječn. ima nàrukva u drugom značeńu), — *nasevâče* (u Vuka sevaļka), — *nasočît(i)* (kao naputiti, narediti kako treba, udesiti, na pr. klin na rupu), — *náviļak* (onoliko sijena ili slame, što se može jedamput uzeti na vile, u Vuka znači *nà-*

Digitized by Google

viļak mali plastić), — *návlačak* (prtena rekla, što je seļaci nose po zimi; u Vuka je *nàvlačak* nazuvica), — *neprestancê* (neprestano), — *nepočínstvo* (nepòčînstvo u Ivek. rječn.), — *nȉćanice* (niti), — *nosîlnice* (nosila), — *nosnȉca* (jedna rupa u nosu), — *obȁtak*, *obȁtka* (šiļak u krovu), — *obíšve* B. (v. narukve), — *obraslȉka* (brazgotina, požiļak), — *ȍbrežit*, adj. (òcjedit), — *obuvén·k* (košuļica u žita), — *očvárak* (čvárak), — *odbôj*, *odbȍja* (brana kod vodenice), — *odjȅst(i)* — *odjêm* i *odjédem* (svršiti jelo, ustati od jela; u Vuka ima drugo značeńe), — *odulárit(i)* (izulariti, skinuti ular), — *ogreblȉca* (greblica, greblo kod peći), — *ȍficir* (oficîr u Vuka), — *okrvȉt(i) se* (o govečetu, kad mu po ļetu udari krv u glavu, te mu treba uho razrezati, da ne ugine), — *omikâč* (raz, siliģik), — *omȉkat(i)*, *omȉčem* (žito razati), — *opânčar* (ne *opančâr*, kako bi bilo prema opànčâr u Vuka), — *ȍpasje* (mjesto *òpâsje*, u gaća, kamo se uvodi svitńak), — *orêovača* (gibanica s orasima), — *osâće*, n. (od žita, osje), — *oskomȉńe* (stupor dentium, nabȉt oskomȉńe; v. u Ivek. rječn. *skòmina*), — *osmáče* (nedonošče, koje je mati nosila samo osam mjeseci), — *osȍlak*, *osôlka* (grumen soli, što se daje blagu da liže, ùlizak u Vuka), — *ȍštarje* (mjesto òštârje na pr. u noža, oštrice), — *oštrȉla* (1. brus za kosu; 2. u pl. zubi u nerasta, što ih u Srijemu zovu gladilice), — *ovčȉna* (ovčje meso), — *ozimȁra* (neka kasna kruška).

139. *pȁčjak* (kočak za patke), — *pajânta* (u zgrade daska, što veže dva stupa), — *pamučnênica* (košuļa lanom snovana, a pamukom tkana), — *paprênka* (neka kruška), — *pàprikaš* (pàprikâš u Vuka), — *parovńȁk* (parńak, vrsnik), — *parovńȁča* (vrsnica), — *pašćìca* (pastuļa za ptice od bundeve, sjeničarka), — *pašȅvina* (pašńak), — *pȅcak*, *pȅcaka* (muška kovča), — *pȅnģer* (pênģer u Vuka), — *pepeļûg* Š. (pońava lužńaka), — *pepeļîv*, *pepeļîvo* (pepeļav), — *pepeļûžnik* B. (isto što: pepeļûg), — *perâjka* (perajica), — *pȅrjat(i)* i *pêrjat(i)* (pèrjati u Vuka), — *pérnice*, f. pl. (u rude stražńi kraj, švračice), — *perúćac* (pèrutac), — *perváza* (obod u šešira), — *petńâk* (u Vuka pètńâk s naznakom, da se govori u Hrvatskoj), — *petńakùša* (kažu šale radi ženskoj debeloj i obloj), — *petorkȁt(i) se* (titrati se s pet kamenčića), — *petrôvka* (neka rana jabuka), — *pijân*, *pijáno*, *pijána* (akcenat je kao u glagolskoga pridjeva pas., na pr. obrân, obráno, obrána; u Vuka pijan), — *pijavȉca* (samo: mačka, skoba), — *pijâvka* (pijavica, der Blutegel), — *pȉlićak*, *pȉlićaka* (kočak za piliće), — *platȉca* (daska na mostu), — *plètńica* (štica u jarmu iznutra), — *pļȅvarica* (najjednostavnija

Digitized by Google

końarica, t. j. konjska vršaća mašina), — *pļuvôće*, n. (pļuvačka, pļuvanka), — *pļùvača* (pļuvalo, pļuvačnica), — *pôdań*, *pödńa* (pòvodań, od kojeg će biti i postalo), — *pódboj*, *pódboja* (gen. je mjesto podbȍja, daske, kojima je kakva zgrada sa strane zatvorena; ispor. u Vuka pòdbôjnača), — *pȍdgrada* (perde na mostu, što brane kola), — *pódļa*, f. (kad je sukńa predugačka, onda se ušije, i ono ušiveno zove se *podļa*, der Saum), — *podmosnïca* (daska u podmostu), — *pódmost*, *podmȍsta* (pod od dasaka u staji), — *podmàsat(i) se* (o kamenu vodeničnom, kad previše curi iz koša), — *podnožáļki*, m. pl. (u stana podnožnici), — *pódsek*, *podsëka* (prag, koje ne govore), — *pódviļak*, *pódviļka* (obično pl. *pódviļki*, dva koca, što se na ńima snosi sijeno ili slama), — *pódvoj*, *podvȍja* (svítak, kotrļ, kotuļač; u Orahovici kažu *podvìjâč*), — *pokövica* (što se daje kovaču kao plata, pokovina), — *polëđina* (slanina s leđa), — *poletâr* (lepir, koje ne govore), — *pôlnoćka* (polunòćnica u Ivek. rječn.), — *polútak* (žitna mjera od po mjerova), — *poļât(i)* (politi), — *porádit(i)* (na pr. poslove, svršiti; u Ivek. rječn. prilično raditi), — *pórod*, *porȍda* (pòrod; porođaj), — *pȍstel*, *pȍsteli* (pòsteļa), — *pošebetât(i) se*, *pošebetâm* i *pošebëćem* (posrnuti), — *potrbûšina* (slanina s trbuha), — *póvojac* (mjesto povȍjac, t. j. uzica, kojom se povezuje povoj), — *práļak* (pratļača) — *pôsloška* (slog uz među), — *pospavļîv*, *pospavļîvo* (pospan, dremovan), — *pospavļîvac* (pospanac), — *pôšań*, *pôšńa* (mjesto pȍšań, prošlica, redńa), — *pôšļica* (mjesto pȍšļica, prȍšlica, redńa; u Ivek. rječn. je griješkom pòšļica iz Stulića; u Orahovici se govori *pȍšnica*), — *potkićávat(i)* (narukve, praviti kite na ńima), — *potpódļat(i)* (načiniti pódļu), — *potpiļâč* (britva, koja se ukoriči kao nož), — *prasetïna* (pràsetina u Vuka), — *práža* (neko jelo kao „sos"), — *prëdlani* (prëklâni), — *prëitit(i) se* (u kolima, prevaliti se), — *préla* (preslica; nije hyp. od preslica, kako Ivek. rječn. ima, dajbudi u govoru), — *prëlo* (u košnice lèto; vrata u krušne peći), — *prepëkat(i)* (prepicati, na pr. prepëkana rakïja, prijepek), — *prîranka* (mjesto *prijèhranka*, kako se u Orahovici govori, t. j. prijèranak u Vuka), — *privezâč* (uzica, kojom se kudjeļa privezuje za prelu), — *prȇńe*, f. pl. (mjesto *prȇńe*, pelene), — *próduv*, *prodûva* Š. (razvaļeno mjesto na ogradi, mäzgala), — *prosênka* (neka kruška), — *proždŕlac* (proždrļivac), — *prteńära* (prtena torba), — *prtïna* (u Vuka pȓtina i prtìna), — *prvâk* (prva kôp), — *prvênac* (prvi roj; u Vuka pȓvenac), — *prvopräskiña* (krmača, koja se prvi put oprasi), — *prvotêļkiña* (prvoteoka), — *prvoždrëp-*

Digitized by Google

kiña (kobila, koja se prviput oždrijebi), — *púđat(i) se* B. (o kravi, voditi se), — *pustósvat* (u Vuka s naznakom: u Paštrovićima), — *pûtic* (na glavi, gdje se kosa razdjeļuje, razdjeļak), — *púsder*, *pusdèra* (u Vuka: pòzder), — *pusderļîv*, *pusderļîvo* (koji ima na sebi pozdera).

140. *rabóta*, *rabotê* (rabotnici), — *radîći dan* (rabotni dan, težatnik), — *ránca*, f. (naborano gore u rukava), — *rânika* (šerpenja, ispor. njem. Rain), — *rańenïca* (hranènîk), — *raskâļanica* (neka šļiva), — *rásprŝńača* (neka bolest na ruci), — *rȁšak* (1. motovilo; 2. stup, na kom je đerma ili šibaluk; u Vuka je *ràšak*, motovilo), — *ratêļ*, *ratêļa* (mjesto *ràteļ* , *ratèļa*: jaram i sve, što treba kod orańa), — *ražóvnica* (ražena slama; u Vuka je sa značeńem: ražan hļeb), — *regánac* (što se kupuje u dućanu nalik na čipke, ńem. die Zacken), — *rên*, *rěna* (u Vuka *hrȅn*, *hrèna*), — *rèzanci* (u Vuka rezánci), — *rîg* (mjesto *hrîg* i u Vuka *vrîg*), — *rîćka* (riđuša, riđa kobila), — *roščika* (neka bodļikasta životińica, od koje goveče može uginuti, ako je pojede), — *rovïca* Š. (trnokop), — *rûb*, *rûba* (ručnik, peškir), — *rubétak* (mali ručnik, peškirić), — *rubïna* (košuļa), — *ručičȁt(i)* (lan, metati ga u ručice), — *rûčka* (ručica, uho u lonca), — *samâr* (sļeme u kuće, pošivač), — *samovôļka* (samovoļno žensko, samovoļica), — *sânduk* (u Vuka sànduk, a u Posavini sȁnduk), — *sedmáče* (nedonošče, koje je mati nosila samo sedam mjeseci), — *sekâč* (zub u nerasta, koji se u Lici zove koļač, a u Srijemu nož), — *sekȅna* (séja, séle), — *sêmeńača* (mjesto *sjȅmeńača*, svaka biļka, koja se ostavi za sjeme, na pr. djetelina), — *sêń*, *séńa* (mjesto *sȅn*, *sèńa*; u Vuka *sȅn*), — *sîp*, *sîpa* (izbačena zemļa, kad se kopa jarak), — *slepâk* (neka konska muha), — *služâvka* (drvo, na koje se metne vruća tava), — *smětana* (skorup; riječ smetana dolazi i u drugijem slavenskim jezicima, vidi u Miklošića, Etym. Wtb.), — *smŕka* (smrȅka), — *smŕkovina* (smrèkovina u Vuka), — *snébok*, *snebóka* (prosac; *e* je mjesto *u*), — *snovȁče* (na što se pređa snuje; Ivek. rječn. ima tu riječ iz Like), — *sokȁča* (varjača, kuhača; ispor. mađ. szakács, kuhar), — *sòmak*, *sômka* B. (oduška, oduha u peći), — *sômić* (mjesto *sòmić*, poklopļen krov s pročeļa; u Vuka je drugo značeńe), — *sóne*, f. pl. (mjesto *saòne*, *sȁoni*, f.), — *stareńica* (stara rijeka), — *stȍpa* (u Vuka stòpa), — *stȍžar* (ostožje, stožina), — *strâńke* (na trlici dvije daske sa strane), *strâšak* (klin u pletńici), — *strašlïka* (dva povjesma na jednoj strani svezana zajedno; Vuk ima naznaku: u Bačkoj), — *strŝń*, f. (na pr. samâ *strŝń*, slama; u Ivek. rječn. znači *strŝn*, *strŝni* strno

Digitized by Google

žito, pšenica, raž i ječam), — *strȍmav* (čupav, kuštra — *nica* (srčanica), — *strȕńak*, *strȕńaka* (konozobica, zobnica), — *stûbań* (1. šupļe deblo, u kom žene luže košuļe, 2. kao ograda na bunaru), — *sûbik* i *subȉčina* (subičina u Vuka), — *sukâč* (oklagija), — *sùma*, f. (sumńa), — *sùmit(i)* na koga (sumńati), — *sûrašķa* (suržica), — *súvezica* (mjesto *sùvesica*, drvo nalik nà vêz), — *súsnežica* (sùsńežica u Vuka), — *svàtovica* (djevojka uz mladu), — *svińetȉna* (svìńetina u Vuka), — *svȓtak* (lana, kao povjesmo), — *šàmcarica* (široka lopata; osn. u *šâmac*, *šanac*), — *šaragļâš* (neki stolac), — *šebetàt(i)* se, šebetâm se i šebȅćem se (teturati), — *šećêrka* (ime kravi), — *šandróka* (štica u stramici), — *šȉbičńak* (škatuļa za šibice), — *Šȉbarevo*, n. (dan 28. decembra), — *šȉļat* — *šiļȁto* (šiļast), — *širȕļa* (ime kravi širokih rogova), — *škȕlar* (učenik; od *škùla*, škola), — *šlȅpav* (šepav, hrom), — *šļívac* (muška šļiva, što slabo rodi), — *šļívoš*, *šļivóša* (šļivova juha), — *šļûčica* (drvo za nadijevańe kobasica), — *špinôjla* (iglica za kosu, die Haarnadel; bit će od ńem. „Spinnadel"), — *šukâre* f. pl. (kao ļestve, što se na ńima nosi gnoj; od ńemačke „Schubkarren"), — *šupȕra* (šupļe mjesto, rupa; osn. u šupaļ), — *šúški*, *šûšak* (smet ispod vȉjalice ili vjetreńače, kad se vije žito), — *šuvȁkast* (on je šuvakast, t. j. on je šùvâk).

141. *taļȉške*, *taļȉšak* (tačke, der Schiebkarren), — *tȅkut*, m. (ptičja uš), — *tȇń*, *téńa* (kao stubań na bunaru samo od dasaka), — *tȅsten* (na pr. testene ruke, tjȅštan), — *tetȉba* (tetíva pod 3. u Vuka), — *tȉkvičarka* i *tȉkvičica* (neka kruška), — *tȉļak* (ploča na peći; drugo je petńâk), — *tóńa* (mjesto *tòńa*, neka magla s proļeća, što udi biļu), — *tovârnik* (neka jabuka), — *trȁven* (na pr. žito, u kom ima trave), — *trećênac* (treći roj; ispor. *drugênac* i *prvênac*), — *tȓganci* (trgánci u Vuka), — *trgânka* (na pr. u glavi, trgańe), — *tȓkavica* (na pr. jabuka ili šļiva, koja ode daleko od stabla, kad spadne), — *tȓlac*, *tȓlca* (kod trlice drvo, što se uhvati rukom, kad se lan tare), — *trļičàt(i)* (trti lan), — *trójki*, *trôjak* (troje djece, koja se rode najedno), — *tȓti*, *trêm* (pčelu, tušiti), — *trûta*, f. (kao maļ, čim se nabija gumno), — *tùcat(i)* (šalabazati, hoditi bez posla), — *turȉja* (krupna pļeva), — *ûń*, *úńa* (od vezove kore mala posuda za vodu), — *upràžiti se* (na pr. od trčańa, pocrveńeti), — *ùsuke*, f. pl. (usukana kosa u snaša, što im ide preko ušiju), — *ušńâk* (obodac, menđuša; u Vuka s naznakom, da se govori u Srijemu), — *utémat(i)* (ubiti), — *úvoz*, *úvoza* (mjesto *uvòza*, u zgrade onaj dio, kud uđu kola), — *uvratńâk* (uvràtine),

Digitized by Google

— *vaļuškàt(i)* se (u Vuka vàļuškati se), — *vâńkuš* (jastuk širi nego duļi), — *vatrênka* (1. mlin na vatru, 2. takva vršaća mašina), — *vênčat(i)* (u Vuka vjènčati), — *vȅtrenica* i *vȅtreńača* (sprava za vijaće žita, vijalica, die Putzmühle), — *Vȉdovo* i *Vidȍvo* (vȉdov dan), — *vinogrâd* (vìnogrâd u Vuka, za akc. ispor. rus. виногра́дъ), — *vȉslice*, f. pl. (neke ukosnice), — *vȉsličarka* (koja prodaje vislice), — *višȕļa* (ime kravi), — *vitȉce* f. pl. (što su usuke u snaša, to su vitice u djevojaka, samo su vitice pletene, a usuke sukane), — *vȑtina* (provrtano mjesto), — *vrtļȉčava* sreda (srijeda po Duhovima; na ńu ne će žene saditi krompir, jer bude pušļiv, ako se sadi), — *sábit, sabȉto* (zalupan, tup), — *zabitńâk* (zatucano muško) — *záfrig* (Ivek. rječn. ima griješkom *zȁfrȉg* prema *pȍtprȉg*, koje se govori *pòtprig*, kako se vidi u „Radu“ kń. *136*. str. 241.), — *zagńorȉt(i)* (zagńúriti), — *zágvozda* (gvozden klin za cijepaće drva zàgvozda u Ivek. rječn.), — *zamotȁča* (bijela marama, kojom se povezuju ženske), — *zâpeće* (zapećak), — *zâprega* (pregača), — *zaprȅžak* (mala pregača), — *zatȅpst(i) se* (spotaći se, potepsti se), — *zečìna* (zečje meso), — *zelembâč* (listina, lišće od kupusa), — *zemļâk* (neki niski grah), — *zgárjevica* (ļutina, das Sodbrennen), — *zimȉna* (plata onomu, koji zȉmî čiju stoku), — *zímit(i)* (hraniti preko zime, na pr. kravu), — *zȉpke*, f. pl. (korito za dijete), — *zobȕļa* (stòklasa ili òvsȉk u Vuka), — *zubân, zubȁna* (neki kukuruz), — *žlìčńak* (posuda, u kojoj se drže žlice; ima i Ivek. rječn. iz Like), — *žmíkat(i), zmȉčem* (žeti, cijediti), — *žȕfa* (stucane špice od bundeva; ispor. maģ. zsufa, žućkast), — *žufńȁra* (gibanica načińena sa žufom), — *žumáļak* i *žumáńak* (žumànce).

* * *

Konačna biļeška. Ovdje mi vaļa, da izrečem toplu hvalu šaptinovačkome pučkom učiteļu g. Bartolu Antoloviću, koji mi je prijateļski pritjecao u pomoć kod ovoga posla, i osobito g. profesoru Dru. T. Maretiću, koji se dosta trudio oko ove radńe, da izińe što boļa.

Popravak. U §. 40. biļ. treba da bude: vidi §. 77. (mj. §. 70.)

Digitized by Google

Dalmacija za Ludovika I.

(1358—1382.).

I. Dio (1358—1367.).

Čitao u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 1. srpnja 1905.

Član dopisnik dr. Dane Gruber.

(Nastavak.)

3. Kraljevsko povjerenstvo daje isprave Trogiru i Spljetu (1359.). — Raspre između Mlečana i Ludovika I. radi ispunjenja uvjeta zadarskoga mira, naročito radi odštete nekih Zadrana i Pažana (1358—1362.). — Štete nanesene od Mlečana kraljevim podanicima (1360.).

Ovo (treće) kraljevsko povjerenstvo bavilo se i drugim javnim poslovima kraljevine Dalmacije. Mi smo već spominjali, da je drugo povjerenstvo (u g. 1358.) izdalo različne odredbe, kojima su se dalmatinski gradovi smatrali povriježeni u svojim pravima i povlasticama, podijeljenima od prijašnjih kraljeva pa i sadašnjega Ludovika I., te su se radi toga i potužili kralju (na pr. Spljećani). Sad su ova dva povjerenika imala (sigurno po nalogu kraljevu) ispitati te pritužbe, i ako se nađu opravdane, ublažiti prijašnje odredbe. Oni su to i učinili te su za pojedine gradove izdali nove odredbe. Tako su u Trogiru izdali (5. kolovoza 1359.) ispravu tomu gradu, u kojoj su bile sadržane ove ustanove: 1. Od suvišaka svih gradskih prihoda, koji će preostati iza namirenja svih gradskih potreba, pripast će jedan dio (ne kaže se, koliki) kraljevskom fisku, a ostalo će općina moći metnuti kao poklad u svoju blagajnicu te će s njime po volji raspolagati. A ukida se odredba lanjskih povjerenika, da se svi suvišci, koji se na koncu svakoga trogodišta nađu u blagajnicama dalmatinskih gradova kao poklad, imadu jednako podijeliti između gradske općine i kraljevskog fiska. 2. Općinska sô, koja se po kopnu prodaje, imade se prodati kraljevskoj komori uz odštetu od 32 libre malih dinara za svakih 100 mjerova; ali kako je trogirska sô lošija od soli ostalih dalm. gradova, i kako je Trogir manje prikladan za trgovinu od drugih gradova, pa da se privuku u nj trgovci sa svojom robom, odre-

Digitized by Google

đuje se, da se trogirska sô imade za tri mala solida jevtinije prodavati od soli drugih gradova, kojoj se cijena ustanovljuje sa 80 libara malih dinara za 100 mjerova ili šest groša za mjerov. 3. Dozvoljava se, da općina ili pojedinac mogu slobodno prodavati sô, koja se po moru uvozi u grad, ali kupac te soli mora za svaku stotinu mjerova platiti u kraljevsku blagajnu tri zlatne forinte (mjesto dosadašnjih pet). 4. Nijedan trogirski podanik ne će plaćati poreza (trideseti dio) od proizvoda svoje zemlje ili stoke, koje proda bilo na teritoriju trogirskom ili u drugim krajevima, ali ako te proizvode kupi na zemljištu trogirskom tuđin ili trogirski podanik za tuđina ili s tuđim novcem, imade se platiti u ime poreza trideseti dio svote, za koju su ti proizvodi kupljeni. Tko prekrši ovu ustanovu i ošteti kraljevsku blagajnicu, zaplijenit će mu se ti proizvodi ili novac, za njih dobiven, a bit će lišen i ovih povlastica. 5. Također za robu, koju trogirski podanici iz tuđine uvezu u Trogir, imade se u ime poreza platiti trideseti dio vrijednosti. 6. U parnicama, koje bi vodile ili općina ili pojedini trogirski podanici, imadu suditi prvi i drugi redoviti sud trogirski. Ali ako koja stranka ne bi bila zadovoljna s odlukom tih sudova, može se prizvati na kralja. Napokon 7. za krmu, koju budu uvozili u grad bilo građani ili tuđinci za domaću porabu, ne će se plaćati tridesetni porez. Ove povlastice, podijeljene Trogiranima, potvrdio je kasnije (11. rujna 1362.) i kralj Ludovik.[1]

[1] Lucije o. c. str. 273—5., gdje je ova isprava priopćena. No prva točka njezina je nepotpuna, a glasi: „Primo videlicet, quod de introitibus reditibus et proventibus quibuscunque et quantumcunque deposueritis, vel thesauris vestris miseritis vice et nomine dicti comunis, pertineat et pertinere debeat ad fiscum, et ad cameram prefati serenissimi principis d. n. regis predicti, vel alicuius eius officialis cuiuscumque preheminentiae, vel dignitatis existat". Tu očevidno fali oznaka, koliko kralj. fisku pripada od gradskih prihoda, naime koliki dio. — Ustanova ove isprave, da se trogirska sô prodaje za tri solida jevtinije od druge soli, jamačno se kasnije kršila, jer je trogirsko vijeće moralo zamoliti kralja (16. svibnja 1362.) po poslanstvu, da dozvoli, da se trog. sô prodaje za 3 solida jevtinije prema odredbi kraljevskih povjerenika, a kralj je to dozvolio (Notae Ioannis Lucii, ed. Rački u Starinama XIII. 236. i Lucije „Memorie di Traù" str. 280. Na ovom drugom mjestu veli Lucije, da je kralj dozvolio prodaju trog. soli za dva solida jevtinije, ali to nije točno. U prvom izvoru veli se izrijekom, da se ima kralj zamoliti za popust od tri solida prema odredbi povjerenika, a i sam Lucije veli, da je kralj dozvolio popust prema ustanovama ove isprave (conforme all' indulto), a to je bio popust od tri solida, a ne dva).

Digitized by Google

Sličnu ispravu izdali su kr. povjerenici u Šibeniku (18. kolovoza 1359.) gradu Spljetu. U njoj se međutim navode (gotovo doslovno) samo točka 1. (prihod kr. blagajnice od gradskih suvišaka), 3. (porez na sô dovezenu po moru) i 4. (o tridesetnici) trogirske isprave, a ne i ostale. Da se ne navodi 2. točka, kojom se dozvoljava jevtinija cijena za lošiju sô trogirsku, posve je razumljivo, jer se tu radi o predmetu, koji se tiče samo Trogira, ali ne možemo pravo shvatiti, zašto se ne navode ostale točke (o apelaciji na kralja, o plaćanju ili oprostu tridesetnice na uvezenu robu i krmu iz tuđine), koje se tiču općih interesa, zajedničkih s ostalim dalmat. gradovima.[1] Jedino moramo uzeti, da su se Spljećani oprli tim nekim ustanovama (apelaciji i plaćanju tridesetnice na uvezenu robu), pa u tom i uspjeli tako, da one nisu protegnute i na Spljet, ali im zato povjerenici nisu udijelili blagodati zadnje točke, naime besporezan uvoz krme u grad.

Ovo je povjerenstvo riješilo i raspru između šibeničkoga i trogirskoga biskupa radi desetine mjestâ Nevesa, Koparna, Perenice i Sitnice, koja su prigodom predaje grada Šibenika u vlast ug.-hrv. kralja predana bila ispravom i banovom i kraljevom gradu Šibeniku. Šibenički biskup htio je sad, da ta mjesta i u duhovnom pogledu potpadnu pod Šibenik, pa da od sada daju desetinu njemu, šibeničkom biskupu, a ne više trogirskom, kako je to do sada bilo. No kr. povjerenici riješili su ovu pravdu (u Šibeniku 22. kolovoza 1359.) na korist trogirskoga biskupa izrekavši, da je kralj onom svojom ispravom ova mjesta podvrgao Šibeniku samo u svjetovnom pogledu, a nipošto i u duhovnom.[2]

Još su se ovi kraljevi povjerenici imali baviti pritužbama nekih Zadrana i mletačkih podanika, da se sa kraljeve strane ne vrše neke ustanove zadarskoga mira. U jednoj naime ustanovi toga mira veli se, da se dvjema Zadranima, Marinu Ka(r)narutiću i Zovi Pizoli, nastanjenim u Mlecima, imadu vratiti sva zaplijenjena dobra bilo u Zadru bilo na drugom kraljevskom zemljištu, i da ih oni smiju mirno uživati, samo se ne smiju više vratiti natrag u Zadar. U drugoj pak ustanovi rečeno je, da za šest mjeseci iza sklopljena mira imadu četiri u to ime odabrana lica (2 od strane kraljeve, a 2 od strane mletačke) procijeniti sve nepokretne posjede mletačkih podanika u Zadru i Ninu, a procijenjena svota da

[1] Lucije o. c. str. 275.

[2] Lucije o. c. str. 275.

Digitized by Google

se imade vlasnicima isplatiti. Te međutim ustanove nisu bile ispunjene sa kraljevske strane. Marin Karnarutić i Zove Pizolo potužili su se Mlečanima, da im nisu vraćena zaplijenjena dobra, dok se od mlet. podanika tužio osim drugih naročito Nicoleto de Avancio, da mu nisu procijenjeni ni isplaćeni posjedi, koje imade u Zadru. Na to zaključi mletačko vijeće (2. kolovoza 1358.), da se imade poslati u Dalmaciju jedan državni bilježnik kraljevskim povjerenicima, koji će od njih zahtijevati, da se ustanove mira, koliko se tiču ovih ličnosti, izvrše, pa ako ne bi uspio, onda će imati to dojaviti mletačkom poslaniku na kraljevskom dvoru Leonardu Dandolu, da se radi toga prituži kralju. Mlečani su naime odlučili (7. srpnja 1358.) poslati kralju ovoga svečanoga poslanika, jer se nijesu ispunile i neke druge ustanove zadarskoga mira (na pr. predaja grada Casamate od strane akvilejskoga patrijarha), a osim toga su neprijatelji mletački rovali protiv njih. Zato je on imao nastojati kod kralja, da se sve ustanove zadarskoga mira ispune, pa i one, što se tiču onih Zadrana i mlet. podanika, ako bilježnik ne bi uspio kod kralj. povjerenika, a podjedno i suzbiti sva rovarenja mlet. protivnika te učiniti kralja sklonim Mlečanima, služeći se pri tom i mićenjem kraljevskih doglavnika, u koju mu svrhu vijeće stavi (5. kolovoza) na raspolaganje svotu od 1.000 dukata.[1]

Mletački bilježnik (ne spominje mu se ime) nije valjada ništa svršio kod kraljevskih povjerenika, jer je mlet. pritužbu doista iznio pred kralja Ludovika poslanik Leonardo Dandolo. Kralj je želio, da se ustanove mira točno drže, pa je zato izdao pismene naloge Zadranima, da i oni ispune one ustanove, što se tiču spomenuta dva Zadranina i mlet. podanika bez obzira na to, da je već proteklo onih određenih 6 mjeseci iza uglavljena mira. Te naloge predao je kralj poslaniku Dandolu, da ih odnese svojoj vladi, koja će ih onda poslati Zadranima, da se izvrše. Dandolo ih je doista odnio u Mletke, a na to zaključi vijeće (24. travnja 1359.), da ih imade odnesti Zadranima jedan državni bilježnik (Bartolomej Ursio), koji će podjedno nastojati kod bana i Zadrana, da izvrše kraljevske naloge i ispune one uvjete mira.[2]

[1] Ljubić „Monum. Slav. merid." IV. str. 4. i 5. — Dužd dozvoli kasnije (19. kolovoza) poslaniku, da u svrhe svoga poslanstva može na račun mlet. države i posuditi novaca, koliko mu bude u to ime trebalo (Ljubić l. c.).

[2] Ljubić o. c. IV. 10. Ovdje se veli, da se kraljeva pisma Zadranima imadu njima poslati po bilježniku; dakle su stigla u Mletke, a

Digitized by Google

Ursio doista zaputi u Dalmaciju, ali valjada nije uspio u svojem nastojanju, dok je bio prisiljen, da se uputi do samoga kralja i zatraži njegovu intervenciju. Kralj se tada nalazio u ratu sa srpskim carem Stjepanom Urošem IV. (1355—1367.), pa je bilježnik otišao za njim čak u Srbiju. Stignuvši ga tamo potuži mu se, da ban (Nikola Seč) ne će da izvrši onih ustanova zadarskoga mira. Na to napisa (6. srpnja 1359.) kralj Ludovik I. banu pismo, u kojem mu javlja, da je već prije naložio Zadranima, da procijene posjede mlet. podanika u Zadru i Ninu i da povrate zaplijenjena dobra Marina Karnarutića i Zove Pizole i da time izvrše ustanove zadarskoga mira. No sada eto doznaje od mlet. bilježnika Bartolomeja, da to nije izvedeno. Zato nalaže kralj banu, da to sada on bezodvlačno učini i da procijenjenu svotu isplati vlasnicima posjeda iz blagajnice Zadrana i Ninjana ili makar iz kraljevske blagajnice. Ovo pismo predade kralj bilježniku, da ga odnese svojoj vladi, koja će ga onda otpremiti banu, da izvrši kraljev nalog. No podjedno se je kralj potužio i na Mlečane, da ni oni ne će da izvrše svih ustanova zadarskoga mira, jer ne će da pomiluju nekoga Beltrama de Tarsia iz Kopra i Guerru iz Castel Franca, koji su za posljednjeg njegova rata s Mlečanima pristajali uz njega, a po jednom članku onoga mira moralo se oprostiti svima, koji su pristajali bilo uz jednu ili uz drugu stranku. Kad se je bilježnik vratio u Mletke i sve ovo dojavio vijeću, zaključi ono (1. kolovoza 1359.), da se odmah pošlje banu u Dalmaciju jedan bilježnik (opet ovaj Bartolomej), koji će mu predati

29. prosinca 1358. zaključi vijeće, da se ima pozvati Dandolo, poslanik kod kralja Ludovika, neka se vrati kući i preuzme svoju novu službu, jer je bio izabran kapetanom Trevisa (Ljubić o. c. IV. 7.). Po tome je nedvojbeno, da je Dandolo donio sa sobom pisma, kad se vratio kući. Jedno takvo pismo kraljevo na Zadrane priopćuje Ljubić o. c. IV. 50—51., ali ga on krivo meće u g. 1362. U samom pismu, kako ga Ljubić priopćuje, ne navodi se nikakov datum, ali iz zaključka mlet. vijeća od 24. travnja 1359. da se imade u Dalmaciju poslati jedan bilježnik „pro presentandis litteris, que mittantur Jadrensibus per regem Hungarie super opservatione pacis“, vidi se namah, da su ona pisana ili ove godine 1359. ili još 1358., kad je poslanik Dandolo, koji je ta pisma sa sobom donio, bio kod kralja zadnjih mjeseci god. 1358. i prvoga mjeseca g. 1359., jer kako spomenusmo, stvoren je 29. prosinca 1358. zaključak u mlet. vijeću, da se ima Dandolo pozvati kući, te je po tom on još u siječnju g. 1359. bio kod kralja, jer mu je tek u tom mjesecu mogao stići poziv, da se vrati kući.

Digitized by Google

ovo kraljevo pismo i nastojati o tom, da se kraljev nalog izvrši. Kad to svrši, onda se imade opet uputiti kralju i razjasniti mu, da Tarsia i Guerra nisu kažnjeni od Mlečana radi toga, što su za rata pristajali uz njega, nego da su već davno prije njegova dolaska u Trevisansku marku bili radi svojih zločina i izgreda kažnjeni kao buntovnici i izdajice, a njihova dobra zaplijenjena, pa zato da nisu uvršteni u onaj mir.[1]

Dok su se međutim vodili ovi pregovori između kralja i Mlečana, zbili su se neki događaji, koji su još više zaoštrili njihove napete odnošaje. Mletački naime brodovi, ploveći jadranskim morem, napali su na neke kraljeve otoke u Dalmaciji, poharali ih i narobili tamo stoke kraljevih podanika. Osim toga su navalili na moru na lađe kraljevih podanika Franje od Milana i Zanina Zadranina te ih zarobili zajedno sa cijelim njihovim teretom. Radi prvoga događaja potužio se namah ban Nikola Seč mletačkoj vladi (po svom poslaniku), dok su joj se poradi druge zgode pismeno pritužili kraljevski povjerenici (Stjepan, biskup nitranski i Ivan Brendestech), poslavši ta pisma u Mletke po samom oštećeniku Zaninu Zadraninu preporučujući podjedno ovoga mlet. vladi radi povoljnoga riješenja njegove pritužbe. Mlečanima nisu bili mili ovi događaji, jer su oni željeli, da žive u miru s kraljem Ludovikom, i jer su se bojali, da će ti događaji osujetiti njihovo nastojanje oko ispunjenja svih ustanova zadarskoga mira od strane kraljeve. Zato odredi vijeće (17. lipnja 1359.), da se ima javno proglasiti, neka se nijedna mletačka lađa, bila oružana ili neoružana, ne usudi oštetiti kraljeve otoke ili gradove dalmatinske ni u zemljištu ni u stoci, jer će inače krivci biti kažnjeni i tjelesno i novčano; tko ovakove krivce prijavi, dobit će polovicu one svote, koju će imati krivci platiti, a ako od više krivaca jedni prijave druge, to će prijavitelji ne samo dobiti taj dio kazni, nego će biti oprošteni od svake kazni, a onu svotu, koju bi oni morali platiti kao kazan, imat će platiti prijavljeni krivci. A o drugom događaju zaključi vijeće (1. kolovoza 1359.), da se imade poslati jedan državni bilježnik (bio je to Zanbernardo de Cisano) u Trst, gdje se zbio događaj sa Zaninom Zadraninom, koji će se tu ubavijestiti o ovom slučaju, pa će na to otići ka kraljevskim povjerenicima, da im

[1] Ljubić o. c. IV. 12. — Poslije je bilježnik morao od svoje vlade dobiti drugačije naputke za Tarsiju i Guerru, jer kad je početkom g. 1360. bio kod kralja, on je za njih kralju drugačije govorio, kako ćemo vidjeti (Ljubić o. c. IV. 24.).

Digitized by Google

dade odgovor na njihove pritužbe i da Mlečane ispriča, ako pronađe, da je ono istinito, što su povjerenici pisali.[1]

Bilježnik je doista stigao u Trst i tu je dojavio podestatu Petru Dandolu, da je Zanin Zadranin došao mlet. vladi s preporučnim pismima kr. povjerenika, poslanih u Dalmaciju („ad partes Sclavonie") i dojavio joj, da mu je mlet. lađa, koja čuva obalu Istre, nepravedno otela njegovu lađu zajedno s robom, koja se na njoj nalazila. Zato da je vlada njega (bilježnika) poslala amo s pismenim nalogom na podestata, da ovaj povede o tom istragu, pa ako je istina, što Zanin veli, da mu oteto vrati. Podestat poveo je doista istragu i saslušavši mnoge svjedoke pronašao je, da lađa nije bila Zaninova, nego nekoga drugoga, a samo dio robe, koja je bila na njoj, da je bio njegov; ta pak roba da je sasvim opravdano bila zaplijenjena i Zanin kažnjen, jer da je to bila zabranjena roba (kontraband), koja se po mletačkim ustanovama nije smjela tržiti (naime ne od drugih, nego samo od Mlečana). Posljedak ove istrage dojavi (8. kolovoza 1359.) sam podestat Petar Dandolo kr. povjerenicima (u prijepisu), a i bilježnik de Cisano ode lično pred povjerenike i pred bana, da im to usmeno dojavi i opravda postupak mletački. No povjerenike i bana nisu zadovoljila ova mletačka opravdanja, jer je ban opet (5. rujna 1359.) otpravio (iz šibeničke kule sv. Mihajla) pismo mletačkoj vladi, u kojem joj veli, kako ju je on već jednom molio, da vrati

[1] Ljubić o. c. IV. 11. i 12. — Osim ove dvije bila je još jedna manje važna nesuglasica između Mlečana i kralja. Kad je prijašnjih godina zagrebački kanonik Ivan preko Mletaka išao na papinski dvor u Avignon, položio je on u Mlecima kod nekoga Mlečanina Donata Alemanija (valjda bankira) svotu od 371 dukata, da mu je doznači u Avignonu kod jednoga tamošnjega bankira. No kad je kanonik došao u Avignon i izručio doznaku bankiru, nije mu ovaj htio isplatiti doznačene svote, a kad se je na to kanonik vratio u Mletke, nije više tamo našao Alemanija, jer je ovaj međutim otišao iz Mletaka. Na to je kanonik tražio od mlet. vlade, da mu ona isplati tu svotu od dobara Alemanijevih, koje je mlet. vlada radi dugova zaplijenila bila, ali mu ona to ne htjede učiniti, jer se kakonik nije htio držati statuta mletačkih (valjada u sudbenom postupku). Kanonik se radi toga postupka pritužio kralju Ludoviku, a ovaj je na to zahtijevao (28. travnja 1359. iz Višegrada) od Mlečana, da od zaplijenjenih dobara Alemanijevih namire kanoniku dug i troškove, koje je dosada radi toga imao, jer da se on kao kraljev poslanik nije dužan držati mletačkih statuta, kao što se ni mlet. podanici nisu dužni držati kraljevskih statuta (Ljubić o. c. IV. 10—11.). Kako se kasnije ništa više ne govori o ovoj raspri, vjerojatno je, da su Mlečani namirili kanonika.

Digitized by Google

oteto Franji od Milana i Zaninu Zadraninu, a i nedavno je to usmeno zatražio od njezina bilježnika (a to je bio de Cisano), pa evo i sada opet moli nju (vladu), da to učini, jer će on inače biti prinuždeu, da se drugačije pobrine za kraljeve podanike.[1]

Na ovo banovo pismo zaključi mlet. vijeće (10. listopada 1359.), da se povjerava onomu drugomu bilježniku (Bartolomeju Ursiu), koji je također poslan u Dalmaciju radi nekih drugih posala (radi Marina Karnarutića i Zove Pizole, radi odštete mlet. podanika i radi Beltrama de Tarsia i Guerre), da imade na osnovi izvještaja, što ih je već dobio bilježnik de Cisano u Trstu i drugdje, opravdati pred banom i drugima (naime povjerenicima) postupak Mlečana. Ako li ban ni tad ne bi bio zadovoljan, imade mu bilježnik izjaviti, da će se Mlečani obratiti zbog toga na samoga kralja, opravdati pred njim postupak mletački i zamoliti ga, da naloži banu i drugim (njegovim dostojanstvenicima), da više ne napastuju Mlečane zbog ovoga ili sličnoga slučaja.[2]

Bilježnik Ursio sastao se u prosincu (prije 24.) sa banom Nikolom Sečom u Zadru, gdje je četiri dana vijećao s njim i sa 15 zadarskih sudaca i vijećnika. Tu se najprije raspravljalo o zaplijenjenim posjedima Karnarutića i Pizole, ali budući da su Zadrani mnogo prigovarali razlaganju bilježnikovu, izjavio je bilježnik banu, da on nije amo došao, da raspravlja sa Zadranima, nego da je kralj pisao i naložio jedinom banu, da uredi s Mlečanima ove prijepore o zaplijenjenim posjedima. Na to mu ban odgovori, da je morao pozvati na dogovor i Zadrane, jer se ovi prijepori tiču baš Zadrana, a osim toga je on i knez zadarski. Na koncu mu izjavi, da će mu kasnije odgovoriti na njegove zahtjeve o povratku tih posjeda, jer se mora još posavjetovati s Hrvatima („cum Slavis“) poradi toga, što posjedi Karnarutićevi leže izvan zemljišta zadarskoga. Zato je i pozvao bilježnika, da i on dođe na taj dogovor u Knin ponesavši sa sobom isprave o Karnarutićevim posjedima. No bilježnik mu odgovori, da po odredbi Karnarutićevoj ne smije tih isprava ponijeti sa sobom, ali će zato uzeti njihov prijepis, a ban je bio s tim zadovoljan. Na to se raspravljalo o zaplijenjenoj lađi i robi Zanina Zadranina, koga su neki Jakov Šubić i Ivan Grisogono nekoliko puta doveli bili pred ovo povjerenstvo. Bilježnik je branio postupak mletačke vlade, ali je podjedno izjavio, da će ona za ljubav banu pomilovati Zanina (i vratiti mu oteto), ako

[1] Ljubić o. c. IV. 12—13. i 27.
[2] Ljubić o. c. IV. 13—14.

Digitized by Google

ban za njega zamoli u mlet. vlade vlade milost. No prisutni Zadrani stali su na to vikati, da oni na osnovi zadarskoga mira mogu slobodno trgovati po moru, te Mlečani nemaju prava u tom ih smetati, zato neka ban ne moli nikakve milosti, nego neka njima (Zadranima) naloži, da zadrže toliko mletačkih lađa i njihove robe, koliko je nužno za podmirenje zadarskih podanika. Ban se pridružio mnijenju Zadrana i izjavio bilježniku, da je već pisao o tom mlet. vladi, ali je dobio samo riječi i ništa drugo, te da neće moliti milosti ondje, gdje imade pravo. Bilježnik mu tad izjavi, da će se poradi ovoga prijepora obratiti na kralja, koji će kao čovjek pravedan sigurno smatrati postupak Mlečana opravdanim, a na to mu ban reče, da će i njemu biti pravo, ako kralj bude zadovoljan s postupkom mletačkim, ali ga podjedno zamoli, da dojavi svojoj vladi ove riječi (njegove) kao i njegovo (banovo) mnijenje, da će biti bolje, ako Mlečani vrate oteto. Kad su ove rasprave bile dovršene, stali su još Zadrani i Pažani tražiti od bilježnika, da bi im mlet. vlada ispunila još neke druge zahtjeve i tražbine, ali na sve to odgovori im bilježnik onako, kako je već kazao bio banu, da on nije došao amo, da se pravda sa Zadranima i da nema punomoći ni za što drugo, nego da traži ispunjenje ustanova zadarskoga mira. O svemu ovome ubavijestio e bilježnik svoju vladu u pismu od 24. prosinca 1359.[1]

Kako bilježnik nije htio sa Zadranima i Pažanima raspravljati o drugim njihovim tražbinama, zamolili su valjada oni bana, da dojavi mletačkoj vladi te njihove zahtjeve. I ban je doista 23. prosinca 1359. otpremio u Mletke na dužda Ivana Dolfina tri pisma sa paškim i zadarskim tražbinama. U prvom pismu pripovijeda ban, da je u Pagu još za mletačkoga vladanja nastala pučanska buna, u kojoj su porušene kuće nekoga Belote Đorđića, njegova roda i još nekih drugih Pažana.[2] Na to je mlet. vlada dala procijeniti štetu po ninskom knezu Pavlu Loredanu i procijenjenu svotu (od 600 dukata) utjerati od žitelja paških. Od te svote dobili su 300 dukata neki oštećenici, koji su baš tada bili prisutni,

[1] Ovo pismo nije nam sačuvano, ali u njegovu izvješću od 16. siječnja 1360. ponavlja se sve ovo, što je već u prvom pismu rečeno bilo (Ljubić o. c. IV. 17—18.). Ovdje se pogrješno zove Zanin „de Mediolano", jer se u drugim ispravama zove „de Jadra".

[2] Ne kaže se, kada i s kojega se to razloga zbilo, ali po svemu se može suditi, da je to bilo za posljednjeg rata između Mlečana i Ludovika I. Narod se valjda htio otresti mlet. vlasti, pa je digao bunu i navalio na glavne stupove i pristaše mletačkoga gospodstva.

Digitized by Google

dok su Belota i njegovi rođaci, kojima je pripadalo preostalih 300 dukata, bili tada odsutni iz Paga, pa je zato ta svota položena u općinsku blagajnicu, da se u svoje doba preda Beloti i njegovu rodu. Kad je kasnije postao paški knez Mafej Bembo i taj novac našao u općinskoj blagajnici, otpremi ga on u Mletke. U to su došli u Pag Belota i njegovi rođaci te su zatražili svoje novce, a na to se paška općina a i sam Belota obratiše na mlet. vladu, da im pošlje te novce. Ova je odlučila otpremiti im te novce, ali sve do dana današnjega nije to učinila (i to valjada zato, jer je međutim Pag iz mletačke vlasti prešao u kraljevu). Međutim su Belota i njegovi rođaci sudbeno tražili svoje novce, a na to je sud odredio. da se od paškog žiteljstva imade utjerati onih 300 dukata. No žiteljstvo je smatralo to nepravdom, da ono još jednom plaća već uplaćenu svotu, pa se je zato po svojim poslanicima obratilo na bana, da on od Mlečana ishodi povratak onih 300 dukata. Ban i Pažani potakli su ovo pitanje najprije u onom dogovoru sa mlet. bilježnikom, ali kad ovaj nije o tom htio raspravljati, obrati se ban ovim pismom na mlet. vladu zahtijevajući od nje, da ispuni pravedni zahtjev Pažana, jer će inače ova pravedna njihova pritužba na mletački postupak doći i do ušiju kraljevih.[1]

U drugom pismu razlaže ban, da je on u ime kraljevo naložio Zadranima, da izvedu neke nužne poslove (valjada da podignu i oboružaju razne utvrde), ali su mu oni odgovorili, da to ne mogu učiniti, jer za to potrebne stvari, kao željezo, oružje i dr., mogli bi dobiti samo u Mlecima, ali ih oni tamo ne mogu kupiti, jer mlet. vlada ne dozvoljava, da se one i mnoge druge stvari prodaju tuđim podanicima. A budući da Mlečani mogu po volji kupovati živež i sve druge potrebne stvari u lukama i zemljama kraljevim, moli ban Mlečane, da i oni dozvole kraljevim podanicima, da mogu u njihovim zemljama i lukama za svoj novac kupovati svakojake nužne stvari. — U trećem napokon pismu navodi ban, da je (još za rata između Mlečana i kralja) neki Mlečanin Franjo Rubio potajno ukrao iz zadarske luke Zadraninu Crnoli Dobrožiću (Dobroxii) jednu lađicu sa sirom i drugom robom, koja se u njoj nalazila. Kad se iza toga desio ban u Mlecima, da pregovara o miru, zatražio je on od mlet. vlade, da ona odšteti Crnolu radi te štete. Vlada je to obećala, ali do danas nije to

[1] Ljubić o. c. IV. 14—15.

Digitized by Google

učinila. Crnola se sad obratio na bana radi toga, a ovaj zamoli pismeno mlet. vladu, da ispuni već jednom svoje obećanje.[1]

Pošto je ban otpremio ta pisma u Mletke, uputi se (koncem prosinca 1359.) u Knin, da se tamo posavjetuje s Hrvatima poradi zaplijenjenih posjeda Karnarutićevih. Za njim stiže i bilježnik Ursio, koji je s njim pet dana vijećao, a napokon mu ban 3. siječnja 1360. predade pismen odgovor na mletačke zahtjeve (ali nam se ne kaže, kako je glasio). Usmeno mu pak reče, da su mu Hrvati na dogovoru rekli, da je knez Grgur Kurjaković imao u svojim rukama neke posjede Marina Karnarutića, pa kad je Grgur bio zasužnjen i lišen bio svojih posjeda, da su tada i ti posjedi Karnarutićevi došli u posjed kraljev. Uzeti dakle treba, da je Grgur s nekim opravdanim razlogom posjedovao te posjede. Za druge posjede, poimence za zaselak Rasanc, reče ban, da onaj ili oni, koji su ga prodali (Karnarutiću), nisu to smjeli učiniti po hrvatskom običajnom pravu, jer nisu imali baštinika; ako naime nema baštinika, ne smije nitko prodati, jer kad umre posjednik bez baštinika, dolaze njegovi posjedi u kraljeve ruke, pa budući da oni, koji su prodali svoje posjede (Karnarutiću), nisu imali baštinika, predane su te zemlje u ruke kraljeve; zato njemu (banu) ne dopušta čast, da te zemlje vrati Karnarutiću, prije nego li to dojavi kralju, pa što on odredi, to će on učiniti. Na to mu odgovori bilježnik, da se po ustanovama zadarskoga mira moraju sva dobra Karnarutića i Pizole bez izuzetka vratiti, kao što su to i Mlečani učinili u poslu Beltrama de Tarsio i drugih, a osim toga mora se uzeti, da je Grgur Kurjaković došao do jednoga dijela Karnarutićevih posjeda neopravdano uzurpacijom, dok se za drugi dio (naročito Rasanca) vidi iz isprava, da ih je vlasnik prodao (Karnarutiću) s privolom svojih rođaka. Svakako se dakle ovi posjedi moraju vratiti Karnarutiću, a to je i kraljeva stalna nakana, kako se on o tom sam lično uvjerio (kad je bio kod njega u Srbiji), pa zato mu se ovaj postupak banov čini samo neopravdanim zavlačenjem. No ban je ostao kod toga, da mu čast ne dozvoljava, da išto učini bez znanja kraljeva, pa zato mu (bilježniku) predade pisma na kralja, koja će mu lično predati, kad dođe k njemu.[2]

Još je bilježnik raspravljao s banom o procjeni posjeda mletačkih podanika, što se nalaze u Zadru i Ninu, pa je u to ime

[1] Ljubić o. c. IV. 15—16.

[2] Lucije o. c. IV. 18—19.

Digitized by Google

odredio ban prvu korizmenu nedjelju kao rok, kada će se to imati učiniti. Mlečani neka dotle pošlju svoga glasnika u Vranu (ili drugamo), koji će svoj dolazak dojaviti njemu (banu), a on će namah dati zgodne naloge, da se procjena izvrši. Bilježnik javi svojoj vladi i to, da su Zadrani tako ljuti na Karnarutića, što je tražio, da mu se dobra vrate, da su mu sina Kreška (Cressija) lišili zadarskoga građanstva, jer da je njegov otac Marin dobio od Mlečana građansko pravo za sebe i svoje potomke, pa da se po tome imade on smatrati mletačkim podanikom; a kao takav da ne može obitavati u Zadru, pa zato su Zadrani zahtijevali od bana, kad su s njim raspravljali o mletačkim zahtjevima, da im dozvoli, da ga istjeraju iz grada, a on im to i dozvoli, jer su mu mili, kako sudi bilježnik, obilni dohoci od Karnarutićevih posjeda. Bilježnik dodaje i neke svoje nazore o tadašnjem stanju Dalmacije, koje da je tako loše, da to ne bi mogao nitko vjerovati, tko to sam ne vidi i ne čuje, jer da gotovo svi plaču za mletačkom vladom, a tuže se na sadanju (hrvatsku), i to s toga, što su za mlet. vladanja bile i općine i pojedinci bogati, a sad je obrnuto, te se s toga ne usuđuju pokazati štogod lijepo, ako imadu. Osim toga gradi se na spljetskom zemljištu tvrđava, a i sam je vidio bana, da se je uspeo na toranj gradskih (zadarskih) vrata s kopnene strane i otud na sve se strane razgledavao, a to je činio, kako se veli, s toga, jer želi tu podići novu utvrdu. U Kninu rekao je još ban bilježniku, da misli poslati u Mletke svoga komornika svećenika Martina, da tamo kupi igrački i darova za neke svatove, koje će imati, i oružja padovanskoga i mletačkoga, i pri tom ga zamolio, da to dojavi svojoj vladi i zamoli je, da lijepo primi ovoga njegova komornika i ide mu na ruku. Bilježnik to i učini pa se pohvali svojoj vladi, kako su i njega i ban i njegovi doglavnici, a osobito ovaj komornik, lijepo primili i dvorili tako, da je jako malo potrošio.[1]

[1] Ljubić o. c. IV. 19—20. — Teško će odgovarati istini, što veli bilježnik, da gotovo svi Zadrani plaču za mletačkim gospodstvom. Bilo je doista u Zadru pristaša mletačkih, ali je većina žiteljstva teško podnosila strogo vladanje mletačko i svakom zgodnom prigodom gledala ga se otresti, kako dokazuju mnoge bune zadarske. A i napadaji Zadrana na bilježnika i Mlečane za ovih pregovora između bana i bilježnika, koje ovaj sam spominje u ovom svojem izvješću na mlet. vladu, dokazuju najbolje, kakove je simpatije mlet. vladanje ostavilo u Zadru. Napokon nam gospodstvo i omiljelost mletačku u Zadru karakteriziraju riječi Ivana, opata manastira sv. Krševana, izrečene 27. lipnja 1359.

Digitized by Google

Svršivši s time svoj posao kod bana uputi se bilježnik na dvor kraljev, da tamo isposluje ispunjenje onih točaka zadarskoga mira, kojih nije mogao postići kod bana. Putem stiže 10. siječnja 1360. u Senj, gdje ga silno nevrijeme zadrža nekoliko dana, da nije mogao nastaviti puta. Otud posla on 16. siječnja 1360. svojoj vladi potanko izvješće o uspjehu svoga poslanstva banu, kako smo to gore po tom izvješću razložili. No još istoga dana posla on vladi i drugo izvješće, u kojem nadopunjuje svoje prijašnje razlaganje još nekim podacima. Kad se naime opraštao s banom, rekao mu je ovaj, neka se ne čudi, što nije povratio onih posjeda, jer da su mu dali takove savjete, da mu čast nije dozvoljavala, da ih vrati bez znanja kraljeva, premda je uvjeren, da bi se morali vratiti, već ako bi ih kralj htio zadržati uz neku novčanu odštetu. Na to mu odgovori bilježnik, da je uvjeren, da bi mlet. vlada iz naklonosti prema kralju i banu nagovorila Karnarutića, neka makar i protiv svoje volje proda te posjede kralju, ali neka kralj ne očekuje, da će ih ovaj prodati uz onu cijenu, uz koju ih je on kupio, jer ih je on kupio u jako lošem stanju, dok su sada s velikim troškom u svakom pogledu popravljeni i unaprijeđeni. Još je ban zamolio bilježnika, neka u ime njegovo pozove svoju vladu, da mu namah dojavi svaku nepravdu, koju bi kraljevi podanici nanijeli Mlečanima, jer ju je on voljan namah ispraviti prema ustanovama mira. Na ove je riječi posumnjao bilježnik, dali se možda nije što učinilo ili namjerava učiniti na štetu Mlečana, ali ga je ban uvjeravao o protivnom, pače mu je izjavio, da je voljan raditi o tom, da se odstrane nepravde i onda, ako bi ih počinili ljudi i izvan njegovih upravnih oblasti (t. j. izvan Hrvatske i Dalmacije). Razloživši sve ovo šalje bilježnik svojoj vladi prepise isprava, koje se tiču Karnarutićevih posjeda, da ona i Karnarutić vide, na čem je on osnivao svoju obranu, te podjedno traži od nje novih uputa, ako ona nije zadovoljna ovim odgovorima, koje je dao banu, da može još bolje zastupati interese mletačke pred kraljem, jer za te posjede čuje da vrijede danas 5—6000 dukata. Javi još i to, da je od bana doznao, da se kralj s vojskom nalazi u Erdelju, a čuje i o velikoj kugi, koja vlada u Ugarskoj i koja da je već mnoge

---

da je prije četiri godine ostavio Zadar „propter tirraniam Venetorum“ i da su mu Mlečani prigodom prelaza Zadra u vlast kraljevu spalili jedan posjed, pa zato (i radi poharanja ostalih posjeda tečajem rata) da ne može platiti zaostale dvogodišnje papinske kolekte (Ljubić „Dva popisa manastira sv. Krševana“ u „Starinama“ XIX. str. 113—4).

Digitized by Google

odlične velikaše pomorila, među njima i Leukusa, brata palatinova. Konačno ubavješćuje on vladu, da joj šalje ovo izvješće i kopnom po glasniku, premda ga je poslao i po moru, jer bi radi lošeg vremena moglo po moru kasno prispjeti, pa bi vlada promašila rok za odaslanje svoga zastupnika k procjeni onih posjeda u Zadru i Ninu.[1]

Kako spomenusmo, priopćio je ban u Kninu bilježniku, da će poslati u Mletke svoga komornika, svećenika Martina, da tamo za nj nakupuje igrački i oružja. I doista je on to učinio moleći mlet. vladu (pismom iz Knina od 1. siječnja 1360.), da mu dozvoli kupiti te stvari, a svoju molbu obrazlaže s time, što i kralj dozvoljava Mlečanima, da iz njegovih luka izvoze robu kakvugod hoće. No Martin je imao još nešto drugo zahtijevati od Mlečana. Nije uzalud slutio bilježnik Ursio, da tome mora biti neki posebni razlog, što je ban po njemu (bilježniku) zahtijevao od Mlečana, da mu prijave svaku nepravdu, koju bi njima učinili kraljevi podanici, jer će je on namah odstraniti. Dogodilo se naime, da su mlet. podanici opet nanijeli šteta kraljevim podanicima, pa se ban nadao, da će Mlečani s tim pripravnije te štete nadoknaditi, kad čuju, da je ban voljan nadoknaditi sve štete nanesene mlet. podanicima. Kancelar (kako ga zove ban u svome pismu) Martin imao je dakle nabrojiti Mlečanima i sve te štete i nepravde, koje su učinjene kraljevim podanicima i zahtijevati, da se tome stane na kraj i dade odšteta.[2]

Kad se o ovim zahtjevima vijećalo u mlet. vijeću, zaključi ono (28. siječnja 1360.), da se banu iz naklonosti dozvoli, da nakupuje oružja i drugih stvari u Mlecima, ali uz taj uvjet, da plati običajne carine i daće, a o drugim njegovim zahtjevima (odšteti i dr.) da će mu se odgovoriti po posebnom bilježniku, koji će ujedno prisustvovati onoj procjeni posjeda u Zadru i Ninu. Međutim je vijeće uvidjelo, da se radi nekih zapreka i kratkoće vremena ne će moći za vremena (do prve korizmene nedjelje) poslati bilježnik u Dalmaciju, zato dojavi ono (6. veljače 1360.) banu, da se s tih razloga ne može poslati bilježnik do određenoga roka, nego će ga ono poslati tečajem mjeseca ožujka u spomenutu svrhu.[3]

Međutim je bilježnik Ursio ostavio Senj 17. siječnja 1360. i stigao u Budim 2. veljače, gdje je drugoga dana zatim obolio od

[1] Ljubić o. c. IV. 20—22.
[2] Ljubić o. c. IV. 17.
[3] Ljubić o. c. IV. 22—23.

Digitized by Google

one iste kuge, koja je harala po Ugarskoj, i od koje je po kazivanju bilježnikovu u samome Budimu i Višegradu pomrlo preko 16.000 ljudi. On je srećom prebolio tu bolest i stao se oporavljati. Kralj se još nalazio na vojni u erdeljskim stranama, otkud se vratio u Višegrad 14. veljače. Bilježnik ode namah drugoga dana iz Budima u Višegrad, gdje 16. veljače zamoli kralja preko palatina za audijenciju. Kralj mu poruči po palatinu, da ga ne može sad o pokladama primiti, jer će biti na dvoru svatovi (ženio se neki njegov rođak po majci, imenom Cheserzch), nego istom prvoga dana korizme. Toga dana bude on doista primljen od kralja u prisuću palatina i ostrogonskoga nadbiskupa. Predavši bilježnik kralju najprije vjerodajnicu i pozdravivši ga smjerno u ime mletačke vlade poče s njim raspravljati o državnim poslovima. Za Kopranina Terama de Tarsio i njegove drugove izjavi bilježnik, da je mlet. vlada, želeći iskreno ispuniti sve uvjete mira, pripravna opozvati sve parnice podignute protiv njih radi pristajanja uz kralja za rata i vratiti im sva zaplijenjena dobra, te da je u tom smislu i poslala naloge podestatu koparskom, a to je kralju bilo milo čuti. Za Guerru iz Castelfranca i njegova sina reče bilježnik, da je mlet. vlada voljna s njima isto tako postupati, ako se oni mogu kao kraljevi pristaše smatrati uvršteni u mir, ali po mletačkom nazoru ne mogu se oni smatrati uvršteni, jer su njihovi sukrivci, koji su bili kažnjeni, u istrazi izjavili, da su oni kovali urotu samo od svoje pobude, a ne na pobudu kraljevu, i u tu svrhu, da Castelfranco iz mletačkih ruku dobiju u svoju vlast, a ne u vlast kraljevu, pa zato da ne mogu biti pomilovani. Na to stade palatin nešto madžarski govoriti s kraljem, koji tad reče bilježniku, da mu je palatin izjavio, da ih je on sam poticao na bunu i s njima o tom raspravljao, zato da se imaju smatrati uvršteni u mir. O tom se sad razvila duga prepirka, za koje je konačno rekao kralj, neka im mlet. vlada barem vrati dobra, kad već ne će da dozvoli, da smiju unići u mlet. gradove, jer on zna dobro, da je poštenim ljudima teško biti s izdajicama, jer se ovi nikomu ne mile, pa ni njemu. Bilježnik je međutim i nadalje branio stanovište i prava mletačka, na što kralj izjavi, da riješenje ovoga prijepora prepušta sasvim dobroj vjeri i savjesti mlet. vlade.

Iza toga spomene bilježnik, da je predao banu kraljevo pismo o procjeni posjeda mletačkih podanika u Zadru i Ninu i o povratku zaplijenjenih posjeda Karnarutića i Pizole i da je za prvi posao ban odredio kao rok prvu korizmenu nedjelju, dok u dru-

Digitized by Google

gome poslu nije ispunio kraljeva naloga opravdavajući taj postupak s time, što su jedni Karnarutićevi posjedi opravdanim načinom došli najprije u ruke Grgura Kurjakovića, a od ovoga u ruke kraljeve, dok su drugi posjedi došli u ruke kraljeve zato, jer nije bilo baštinika, pa ih njihovi vlasnici nisu smjeli prodati Karnarutiću. Bilježnik pri tom preda kralju i banovo pismo, u kojem on ovaj svoj postupak opravdava, ali je on (bilježnik) pobijao ove razloge banove i branio pravo Karnarutićevo na ove njegove posjede. Na to mu kralj reče, da imade vjerodostojnih isprava, koje dokazuju, da je Grgur kupio od Karnarutića one posjede, a nije ih uzurpirao. Kad pak bilježnik zamoli kralja, da te isprave pokaže, da se mogu s njegovima sravniti, odgovori mu kralj, pošto se o tom posavjetovao s palatinom i ostrogonskim nadbiskupom, da to ne može namah biti, pa zato neka prijeđe na druge poslove, koje ima s njime raspraviti.

Bilježnik stane tada pripovijedati kralju o zapljeni lađa i njihovih tovara, koje su pripadale Zaninu Zadraninu i Franji od Milana, opravdavajući postupak mletački. Kralj mu reče, da nije još točno ubaviješten o tom događaju, jer je istom jučer dobio pismo od bana, u kojem se o tom govori, pa zato da je pisao banu, da dođe k njemu na dvor. U to je ime imao i bilježnik još ostati na dvoru i čekati dolazak banov, koji se imao zbiti negdje o uskrsu, pa zato je bilježnik zamolio svoju vladu, da mu pošlje nove upute za one isprave o kupnji Karnarutićevih imanja, o kojima kralj veli, da ih imade, da onda prema tomu uzmogne braniti pravo i čast mletačku. Još je imao bilježnik govoriti s kraljem o predaji grada Casemate u mlet. vlast, kako se to po ustanovama zadarskoga mira imalo zbiti, ali on to ipak nije učinio, jer je u njegovu naputku stajalo, da imade to pitanje potaći istom onda, kad budu svi ostali poslovi riješeni, a pošto se to još nije zbilo, ostavio je raspravu toga pitanja za kasnije. Bilježnik se sad povrati u Budim, otkud posla (27. veljače 1360.) svojoj vladi opširno izvješće, iz kojega su ovdje uzeti svi ovi podaci.[1]

Dok se to zbivalo u Višegradu i Budimu, čekao je ban nestrpljivo odgovor mlet. vlade na one njegove pritužbe i zahtjeve od 23. prosinca 1359. (1. poradi svote od 300 dukata uzete Pažanima, 2. poradi zabrane prodavanja oružja Zadranima i 3. poradi štete nanesene Crnoli Dobrožiću). Mletačko je vijeće doista zaključilo

[1] Izvješće priopćuje Ljubić o. c. IV. 23—6.

Digitized by Google

(28. siječnja i 6. veljače 1360.), da će mu o tome odgovoriti po posebnom bilježniku, koji će ujedno prisustvovati procjeni posjeda mlet. podanika u Zadru i Ninu, a koga će poslati u Dalmaciju mjeseca ožujka. No banu je valjada bilo predugo čekati na dolazak bilježnikov i možda je to držao zavlačenjem odgovora, pa zato otpremi on opet (negdje početkom ožujka 1360.) svoje poslanike u Mletke, da zatraže od mlet. vlade, neka odgovori na one njegove pritužbe i zahtjeve (od 23. prosinca 1359.), a još i na neke druge, koje su poslanici imali iznijeti pred mlet. vladu. Tako su se oni pritužili na to, što su Mlečani, dok su vladali Zadrom, usred mira oduzeli Zadranima oružje, pa su zahtijevali, da se sad ovima povrati to oružje ili odšteta za nj dade. Dalje su se oni potužili na to, što je Marko Loredan, mlet. službenik za mlet. vladanja u Dalmaciji, od mnogih Zadrana i Pažana kupio u općinske svrhe soli uz cijenu od 25 dukata za 100 mjerova, a nije im za to ništa platio, pa su s toga sad tražili, da se ta sô plati. Napokon su oni još zahtijevali, da se dade odšteta i Zaninu Zadraninu i Franji od Milana za njihove zaplijenjene lađe zajedno s robom, kako je to ban već nekoliko puta od Mlečana tražio.[1]

O ovim zahtjevima raspravljalo je mlet. vijeće 12. ožujka 1360., pa je zaključilo, da se banu odgovori ovako: 1. Što se tiče paškoga novca (od 300 dukata) i oružja oduzeta Zadranima, čude se Mlečani, da ban stavlja takove zahtjeve, jer su zadarskim mirom svi ti prijepori uređeni i dovršeni. Pa kad bi Pažani i Zadrani i žitelji drugih gradova dalmatinskih morali njima (Mlečanima) vratiti sve ono, što su im dužni i što su Mlečani za njihov spas izdali, dok su ih držali u svojoj vlasti, bili bi ti žitelji njima dužni veće svote novaca, nego su oni njima. Zato drže, da bi ban dobro učinio, da više ne sluša takve pretjerane i nepoštene zahtjeve, jer po sadržaju mira nemaju Mlečani nikomu davati račune za svoje čine u Dalmaciji, dok je bila u njihovim rukama. 2. Što se tiče oružja, željeza i drugih potrebnih stvari, koje Mlečani brane Za-

[1] Svi ovi zahtjevi banovih poslanika napisani su u jednoj ispravi od 12. ožujka 1360. Po načinu, kako je ona sastavljena i napisana, moramo suditi, da ona ne potječe od banovih poslanika, nego je valjada u mletačkoj kancelariji sastavljena bila za informaciju mlet. vijeća. Jedino se u njoj ne spominje zahtjev banov, da Mlečani odštete Crnolu Dobrožića, ali su banovi poslanici morali i o tom povesti riječ pred mlet. vladom, jer je mlet. vijeće i o tom raspravljalo i zaključak stvorilo onom prigodom, kad je i o drugim banovim zahtjevima vijećalo (12. ožujka). Tu ispravu navodi Ljubić o. c. IV. 27—28.

Digitized by Google

dranima izvoziti, vele Mlečani, da to čine zato, jer su i sami oskudni tim predmetima, a kad ih budu imali dosta, onda će im dozvoliti izvoz njihov; tako postupaju oni i prema drugim narodima, a ne samo prema Zadranima. U ostalom oni su uvijek pripravni, da budu na ruku kralju u njegovim poslovima, makar to bilo i na njihovu štetu, ali će i sam ban znati, da se često pod takvim izlikama zbivaju i prevare. 3. Što se tiče Zanina Zadranina, koji je vozio zabranjenu robu (kontrabant) iz Trsta u Zadar, već su češće oni odgovorili banu (posljednji put po bilježniku Ursiu), da je on pogriješio protiv starodavnih mletačkih ustanova, koje oni zbog spasa svoje države ne će nipošto dozvoliti kršiti, pa zato je opravdano kažnjen, premda dosta blago iz obzira spram bana; no uza sve to su oni pripravni, da mu oproste preostatak kazni, ako ih zamoli za oprost. 4. Što se tiče odštete Crnoli (Dobrožiću) Zadraninu, komu je oduzeta lađa, natovarena sirom i drugom robom, izjavljuju Mlečani, da je i taj događaj uređen zadarskim mirom. No ako Crnola misli, da ima kakvih tražbina od mlet. građana, neka on sam ili njegov punomoćnik dođe u Mletke i navede svoje dokaze, pa će mu se već učiniti pravda. Napokon 5. čude se Mlečani odgovorima, koje je ban dao bilježniku Ursiu o povratku zaplijenjenih dobara mlet. vjernika (misli se na Karnarutića i Pizolu), jer se oni tim načinom kraj svega svoga jasnoga prava zavaravaju riječima, i to na poticaj Zadrana i drugih njihovih protivnika, premda to po odredbama zadarskoga mira ne bi smjelo biti; zato mole oni bana, da ispuni pravedne zahtjeve njihovih vjernika, koji od njih (Mlečana) neprestano traže, da im se učini pravda. — Budući da je ban odredio novi rok (ne veli se koji) za procjenu posjeda mlet. podanika u Zadru i Ninu, zaključi još vijeće, da se imade još do toga roka otpremiti iznova jedan bilježnik u Dalmaciju, da prisustvuje toj prodaji i da tamo svrši i druge poslove, koji se tiču mlet. vjernika.[1]

Većina ovih prijepora bila je valjada ovim mlet. odgovorom riješena, jer se o njima više ništa ne spominje, ali o nekima su se vodile i dalje rasprave, naročito o povratku posjeda Karnarutića i Pizole i o odšteti mlet. podanika, a isto tako i o povratku grada Casemate u vlast mletačku. Tako je mletačko vijeće naložilo (17.

[1] Ljubić o. c. IV. 26—27. Kako vidimo, mlet. vlada ne odgovara ništa na onu pritužbu banovu poradi one soli, koju je Marko Loredan kupio od nekih Zadrana i Pažana, ali je nije platio, premda je ta pritužba spomenuta i u onoj navedenoj ispravi od 12. ožujka.

Digitized by Google

travnja 1360.) bilježniku Ursiu, da traži od kralja prema ustanovama mira povratak grada Casemate, za koji se veli, da će ga car (Karlo IV.) naskoro predati kralju Ludoviku, a ovaj opet da ga misli prepustiti padovanskomu vladaru (Franji Carrari). Još se upućuje bilježnik, da u ovom poslu radi zajedno sa mlet. poslanikom Lovrom Celsijem, ako i ovaj bude s njim zajedno na onom mjestu, gdje se bude nalazio kralj.[1]

Međutim bilježnik Ursio nije valjada ništa svršio kod kralja, dok su Mlečani naskoro u istu svrhu poslali kralju drugoga bilježnika, naime Damjana Andrijina. Na to otpisa kralj (iz Višegrada 30. lipnja 1360.) Mlečanima, da on za vrijeme međusobnoga rata nije primio Casemate iz ruku njihovih (mletačkih), nego da mu ga je car rimski predao na porabu zajedno sa gradovima Feltrom i Bellunom, pa ga zato mora vratiti samo njemu, kad on to bude od njega tražio. Neka stoga Mlečani ne traže taj grad od njega, nego od cara. A za Marina Karnarutića obećava kralj, da će mu sam glavom izreći pravdu, kad oko Miholja dne (t. j. 29. rujna) dođe u Dalmaciju. Zato ga pozivlje kralj, da tada dođe do njega

[1] Ljubić o. c. IV. 28. Lovro Celsi bio je zajedno s Ivanom Gradonigom i Markom Cornarom poslan caru Karlu IV. (g. 1359.), da ga oni zamole, da Mlečanima potvrdi posjed marke Trevisanske kao leno rimskoga carstva. No car je zato zatražio takove uslove, da ih poslanici nijesu mogli prihvatiti. Na to pozva mlet. vlada Gradoniga i Cornara kući, dok je Celsi ostao kod cara, da ga možda skloni na povoljnije uslove. Prva dvojica vraćala su se kući preko zemljišta austrijskoga vojvode Albrehta III., ali ih tu kastelan od Sencha uhvati i baci u tamnicu, da se tim osveti Mlečanima, što su ovi za rata s Ludovikom I. razorili jednu austrijsku kulu. Mlečani su namah zahtijevali od cara i austrijskoga vojvode, da se poslanici puste na slobodu (što se kasnije i zbilo), dok su Celsiju naložili, da se vrati kući, što je on i učinio putujući preko Ugarske i Hrvatske (Senja) (S. Romanin „Storia docum. di Venezia“ Venezia 1855. T. III. 208—210. No Romanin griješi, kad veli, da je ovo mlet. poslanstvo izabrano istom 5. studenoga 1360., a mora biti 1359., jer spomenuti zaključak mlet. vijeća od 17. travnja 1360. [Ljubić l. c.] dokazuje nam, da je Celsi već tada bio poslanikom, dakle nije istom u studenom god. 1360. za poslanika izabran). Tom je valjada zgodom imao Celsi potražiti kralja Ludovika i zamoliti ga u ime Mlečana, da se zauzme za oslobođenje ovih poslanika, pa zato mlet. vijeće i naloži Ursiu, da radi zajedno s Celsijem o ispunjenju svoje zadaće, ako se ovaj bude tada nalazio na kraljevom dvoru. Da je bilježnik doista molio Ludovika I. za posredovanje kod austrijskoga vojvode, razabira se iz kraljeva pisma od 30. lipnja 1360. (Ljubić IV. 29.).

Digitized by Google

ili on sam ili njegov punomoćnik, da se uzmognu njegove tražbine urediti.[1]

Ne kaže nam se, dali je Karnarutić (ili njegov punomoćnik) bio u Dalmaciji kod kralja, ali ako je i bio, nije ipak njegova stvar tada bila riješena, jer je mletačko vijeće zaključilo (5. studenoga 1360.), da se radi svih tih prijepora između kralja i Mlečana opet pošlje kralju svečano poslanstvo (od 3 lica, od kojih će jedno biti državni kancelar, a druga dvojica nam se ne spominju poimence). Negdje koncem godine 1360. otišlo je to poslanstvo kralju Ludoviku, koji ga je primio u prisutnosti hrv.-dalm. bana Nikole Seča. Ono zamoli kralja, neka bi se već jednom povratila zaplijenjena dobra Karnarutiću i Pizoli i dala odšteta mlet. podanicima, naročito Nikoli Avanziu (i nekadašnjem korčulanskom nasljednom knezu Ivanu Zorziu, kako već spomenusmo). Kralj odgovori, da je njegova želja, da se svakomu pravda kroji, pa zato zapovjedi prisutnom banu, da sasluša pritužbe mletačke i po pravdi ih riješi, što je ban i obećao učiniti. Podjedno pozva kralj poslanstvo, neka poruči svojoj vladi, da ona u određeno vrijeme pošlje banu u Dalmaciju svoga bilježnika, koji će mu obrazložiti mlet. tražbine, da se uzmognu pravedno riješiti. Kad se poslanstvo vratilo kući i dojavilo kraljevu poruku svojoj vladi, otpremi ova (negdje početkom travnja 1361.) doista bilježnika Petra Santa banu u Dalmaciju, da isposluje povratak posjeda Karnarutića i Pizole i da izradi kod bana, da se odredi rok za procjenu i prodaju dobara mlet. podanika u Zadru i Ninu, a dobivena za njih svota da se preda vlasnicima tih dobara.[2]

Što je ovaj bilježnik svršio u Dalmaciji, ne kaže nam se izrijekom, ali da ovaj prijepor između Mlečana i kralja još nije bio riješen, sudimo po tome, što je još i druge godine iza toga (1362.)

[1] Ljubić o. c. IV. 29. Još veli kralj u ovom pismu, da je pisao austrijskom vojvodi, da pusti na slobodu one utamničene mlet. poslanike. Što se tiče Casamate, nisu bili Mlečani zadovoljni s odgovorom kraljevim, pa su druge godine zatim (1361.) opet zamolili kralja, da im vrati Casamatu, na što im je kralj odgovorio (21. travnja 1361. iz Poljoša), da se taj grad sada nalazi u rukama cara rimskoga, pa zato neka od sada njega traže, da im ga ustupi (Ljubić o. c. IV. 36.). S time je taj prijepor bio dokončan.

[2] Ljubić o. c. IV. 32 i 34. Kako je mlet. vijeće 5. prosinca 1360. dozvolilo nekomu podvorniku kod oružane (Nigru), da može ići „cum ambaxatoribus euntibus ad regem Hungarie“ (Ljubić IV. 33.), jasno je, da je poslanstvo odputovalo poslije toga dana, dakle negdje polovinom prosinca g. 1360., a stiglo je kralju negdje u siječnju 1361.; koncem

Digitized by Google

bilo o tom pregovora između njih, te je mlet. vijeće opet zaključilo (31. ožujka 1362.), da se pošlje banu u Dalmaciju bilježnik, koji će (osim ostaloga) nastojati kod bana i o tom, da se već jednom riješe pritužbe Karnarutića i drugih mletačkih vjernika.[1] Dali je on to postigao, ne veli nam se, ali je vjerojatno, da jest, jer se iza toga ništa više ne spominje o ovim prijeporima.[2]

4. Ludovik I. vojuje na Srbe (g. 1358. i 1359.). — Vojslav Vojnović opet napastuje Dubrovčane (g. 1359.). — Razmirice između Dubrovčana, Budljana i srpskog cara (g. 1359. i 1360.). — Kraljevsko povjerenstvo, na čelu mu kraljica-mati, dolazi u Dalmaciju (koncem god. 1360.), da uredi državne odnošaje. — Nove razmirice su Vojslavom (koncem g. 1360.). — Pregovori radi popunjenja ispražnjene nadbiskupske stolice u Dubrovniku (g. 1360.). — Sud kraljevskog povjerenstva u prijeporima roda Lapčana i Ivana Nelipića Cetinskoga. — Raspra između trogirskoga biskupa Bartolomeja i njegova kaptola (1359. i 1360.). — Raspre između Trogirana i Vlaha. — Provala kefalije Milmana na dubrovačko zemljište (u siječnju 1361). — Raspra Dubrovčana s Marinom Gučetićem (g. 1361).

Razmirice između Dubrovčana i Vojslava Humskoga, koje su početkom godine 1359. na neko vrijeme prestale bile, započele su se naskoro opet. Uzrok je tomu bio taj, što je kralj Ludovik opet počeo ratovati sa Srbima, a ovi su poradi toga navaljivali i na Ludovikove podanike, osobito na Dubrovčane. Prvo ratovanje Ludovikovo počelo se već godine 1358. Na to ga je nagovarao ponajviše papa, koji je htio, da „raskolnike“ Srbe makar silom

pak ožujka g. 1361. vratilo se to poslanstvo kući, jer u naputku duždevu bilježniku Petru Santu, koji je izdan 4. travnja 1361., veli se za te mlet. poslanike, „qui nuper fuerunt ad dominum regem Hungarie“ (Ljubić IV. 34.). Budući da je naputak izdan 4. travnja, to je bilježnik negdje iza toga otputovao u Dalmaciju, dakle negdje početkom travnja, kako smo gore rekli.

[1] Ljubić o. c. IV. 45.

[2] Još je bio negdje u to doba jedan spor između kralja i Mlečana. Kad je kraljeva vojska s privolom Mlečana prolazila Trevisanskom markom, da ide u pomoć papi protiv njegovih neposlušnih vazala, počinila je ona tamo šteta. Mlet. vijeće posla namah (na osnovi zaključka od 17. rujna 1360.) kralju jednoga svoga bilježnika, da traži odštetu. Kralj to obeća učiniti te u to ime zamoli Mlečane (pismom od 17. studenoga 1360. iz Zagreba), da mu pošlju popis svih osoba, koje su oštećene, i stvari, koje su otete, dotično njihovu vrijednost. (Ljubić o. c. IV. 31—33.). Mlečani su to sigurno učinili, a na to je valjada kralj namirio štete.

Digitized by Google

privede u krilo katoličke vjere. Ludovik I. je bio sklon papinim željama, te je već god. 1356. skupio bio u Zagrebu veliku vojsku, da s njom navali na Srbe, kad li najednom promijeni svoju odluku i udari na Mlečane, kako je to već razloženo u mojoj prijašnjoj akademičkoj raspravi.[1] Kad je taj rat sretno svršio (zadarskim mirom 18. veljače 1358.), mogao se opet baviti svojim prijašnjim osnovama o ratu na Srbe, te je i doista još iste god. 1358. pokrenuo vojnu na njih. Nije on samo na kopnu udario na njih, nego i na moru. U tu svrhu imali su mu dalmatinski primorski gradovi dati lađa i četa, koje je u njegovo ime imao od njih pribaviti hrv.-dalm. ban Ivan Ćuz. On je i doista nastojao oko tih gradova, da ispune kraljevu želju. Tako je poslao u Spljet kao svoga punomoćnika Ivana, kneza kliškoga, koji je od Spljećana zatražio (18. travnja 1358.), da spreme svoju vojsku protiv svakoga, koga im ban označi. Skoro zatim eto opet u Spljet kneza omiškoga kao punomoćnika banova, gdje traži oboružanu lađu u vojne svrhe, a vijeće se odazove (1. svibnja) tome njegovu zahtjevu. Za dvije nedjelje osvanu opet u Spljetu vitez Stjepan Zadranin, koji zatraži od Spljećana u ime kraljevo jednu oboružanu galiju, a vijeće i to dozvoli (15. lipnja 1358.).[2] Ali kako se bilo bojati, da će možda Mlečani stavljati zapreke na moru ovim lađama, obrati se ban Ivan Ćuz (iz Knina 6. listopada 1358.) na Mlečane s molbom, da ne bi njihove galije uznemirivale ove kraljeve lađe, jer da su one poslane samo protiv cara ili kralja srpskoga, s kojim se je kralj ugarski zaratio, a ne će dirati ni u koga drugoga.[3] Dali su Mlečani ispunili ovu molbu banovu, i s kakvim se uspjehom svršila ova kraljeva vojna na Srbe, ne doznajemo iz izvora, ali moramo suditi, da nije kralju donijela uspjeha, dok je on druge godine zatim (1359.) ponovio vojnu.

Početkom svibnja te godine krenuo je sam kralj Ludovik zajedno sa palatinom Nikolom Kontom na čelu vojske na Srbe, te

[1] „Borba Ludovika I. s Mlečanima za Dalmaciju“ (1348.—1358.) u Radu knj. 152. str. 83. i d.

[2] Alačević „Il reggimento di Ser Gentile“ u Bullettino di arch. e stor. dalm. XIV. 187. i XV. 26. i 57. Ovdje se doista ne kaže, protiv koga se neprijatelja traže ove lađe, ali budući da se iz (niže spomenutog) pisma bana Ćuza Mlečanina razabira, da je ban naumio i brodova poslati protiv Srba („aliqua ligna nostra intendamus mittere contra emulos domini nostri regis per mare“), jasno je, da je on ove lađe, koje je molio od dalm. gradova, mislio upotrebiti protiv Srba.

[3] Ljubić „Monum. Slav. mer.“ IV. 6.

Digitized by Google

stiže 31. istoga mjeseca do Slankamena.[1] Ovaj put se nadao boljemu uspjehu zato, jer ga je sad pomagao jedan srpski velmoža, kojega se oblast sterala u Podunavlju (možda je to bio knez Lazar Hrebeljanović). Taj se naime velmoža imao boriti s nekim svojim protivnikom, pa kad ga slabi kralj Uroš IV. na njegovu molbu nije mogao ili htio obraniti od njega, obrati se on za pomoć na jednoga ugarskog velikaša (valjada mačvanskoga bana Nikolu Gorjanskoga). On mu u to ime obeća, da će prigrliti katoličku vjeru, a možda i to, da će priznati vrhovnu vlast ugarsko-hrvatskoga kralja. Gorjanski mu doista pomogne, te on svlada svoga protivnika, pa zato je sad podupirao kralja u borbi protiv cara Uroša IV. Kralj posla najprije preko Dunava jedan dio vojske, koji se uputi preko ravnice prema srpskim gorama. Na ovoj ravnici bilo je sakupljeno mnogo srpske vojske, koja je imala suzbiti neprijateljsku navalu. Tu se razvi dugotrajna bitka, u kojoj na koncu prevladaše Ugri i nagnaše u bijeg srpsku vojsku, koja umakne u gorovite krajeve u današnje rudničko i užičko okružje. Na to prijeđe i kralj s ostalom vojskom Dunav i sjedini se s prvom vojskom. Složnim silama provali sad kralj u te planine i zauzevši sve njihove prijelaze zagospodova i njima (planinama). Iza toga htio je kralj da vodi vojsku dalje i preko ovih planina te da tamo nastavi ratovanje, ali mu to velikaši nijesu dozvolili, da ne bi time sebe izvrgao pogibli (naime zasjedama u gorovitom kraju), nego su samo neki velikaši sa znatnom vojskom išli u potjeru za srpskim carem. Ovaj se međutim uklanjao svakom sukobu s kraljevim četama povukavši se po običaju narodnom sa svojom vojskom u šumske tvrđave, kamo ga nitko ne mogaše slijediti bez velikog gubitka. Zato se sad kraljeve čete rastrkaše po ravnici harajući je kroz 8 dana, ali su se slabo naplijenili plijena, jer su Srbi sve svoje dobro snijeli u šume. Jedna se četa doista uputi i u šumske krajeve, ali zlo prođe. Kad je kralj Ludovik I. vidio, da mu je svaki dalji trud uzaludan, vrati se on sa cijelom

[1] Da je kraljeva vojska krenula na Srbe početkom svibnja 1359. i da je u njoj sudjelovao palatin Nikola Konth, dokazuje nam isprava od 7. svibnja 1359., u kojoj se veli „quod idem Mych cum domino Nicolao Konth palatino in presentem regium exercitum contra regem Serviae motum esset profecturus“ (Fejer o. c. IX. 3. str. 129.). Da je pak 31. svibnja bio u Slankamenu, dokazuje njegova isprava, koju je tamo izdao (Hazai okmánytár II. 107.)

Digitized by Google

svojom vojskom kući. Još 6. srpnja 1359. bio je u Srbiji, a već 22. srpnja nalazio se u Višegradu.[1]

Radi ove kraljeve navale na Srbe svalila se sva srdžba Srba na Dubrovčane. Car Uroš IV. naloži Vojslavu Vojnoviću, da udari na Dubrovčane, podanike ug.-hrv. kralja. Povod ratu skoro se našao. Neki Ruja Supčić i njegova braća (valjada podanici dubrovački) naniješe šteta podanicima Vojslava, a osim toga su dubrovački podanici stali obrađivati neke zemlje Vojslava u Konavlu i pasti tamo svoju stoku. Vojslav dade namah po svom konavskom upravitelju (sevastu) zaplijeniti sve žito i svu onu stoku (goveda, konje, kokoši i t. d.) Dubrovčana po Konavlu, a podjedno zatraži od njih zadovoljštinu za štete nanesene njegovim podanicima od Ruje i njegove braće. Dubrovčani su i sami uviđali, da će im ovaj čin Ruje i njegove braće pribaviti neprilika od strane Vojslava, pa zato su namah sami, još prije njegova zahtjeva, zaključili (7. lipnja 1359.), da se Ruja, njegova obitelj i njegova braća imadu uhvatiti, a njihova dobra zaplijeniti. Kad je zatim stigao zahtjev od Vojslava, zaključi dubrovačko vijeće (1. srpnja), neka se Vojslavu odgovori, da je obitelj Rujina uhvaćena i da će joj se po zakonima zemlje suditi.[2]

---

[1] Ovu vojnu opisuje Math. Villani „Historia ab ann. 1348. ad ann. 1364." lib. IX. cap. XXXII. kod Lod. Ant. Muratorija „Rerum italicarum scriptores" T. XIV. Mediolani 1729. str. 554 i 562. — Da je još 6. srpnja 1359. bio Ludovik I. u Srbiji, dokazuje nam njegovo (već spomenuto) pismo od toga dana „de exercitu suo existente in Servia", što ga je donio mletačkoj vladi njezin bilježnik Bartol Ursio (Ljubić o. c. IV. 12.), a druga jedna isprava dokazuje, da je 22. srpnja bio u Višegradu (Károlyi okmánytár I. 240). — Klaić „Povj. Hrv." II. 139. misli, da je taj srpski velmoža bio knez Lazar Hrebeljanović, a ugarski velikaš mačvanski ban Nikola Gorjanski. K. Jireček („Odnošaji Dubrovčana sa Srbijom" u Bullettino XI. [1888.]. Dodatak str. 12.) drži, da su oni gorski krajevi, kamo se povukla srpska vojska, bili u današnjem okružju rudničkom i užičkom, a to nam potvrđuje i ta okolnost, što je i sam kralj dopro do Rudnika, gdje mu je 25. lipnja bio glavni stan, kako dokazuje jedna isprava (Karl Rath „Magyar királyok utazásai", Đur 1866. pod g. 1359.).

[2] Monumenta Ragusina. Lib. ref. II. 275. i 277. i III. 1. — Junius Restius „Chronica Ragusina" u „Monum. Slav. mer." Vol. XXV. str. 139. spominje također ove događaje, samo zove krivca „Buja Subiscich", koji da je ukrao Vojslavu konja; no službeni zapisnik dubrovačkoga vijeća zove ga „Ruja Subçich", koji da je učinio šteta ljudima Vojslava („hominibus suis" Monum. Rag. III. 1.).

Digitized by Google

Vojslav nije bio zadovoljan tim odgovorom, nego je zahtijevao, da se obitelj Ruja njemu preda, da je kazni, i da mu se dade odšteta za obrađivanje njegova zemljišta u Konavlu, a da taj svoj zahtjev što prije postigne, stade se podjedno spremati, da će udariti na dubrovačko zemljište. Dubrovčani se prepadoše i stadoše se namah brinuti za obranu zemljišta. U to ime zaključi veliko vijeće (20. srpnja 1359.), da rektor, malo vijeće i posebni odbor od 10 lica imadu vlast, da poduzmu sve nužno za obranu i sigurnost općine. Ovi se doista prihvatiše namah posla, te se ponajprije počeše brinuti za obranu Stonc i Stonskoga Rata, jer je on imao biti prvi na udarcu Vojslavu. Oni naložiše (22. i 23. srpnja) knezu (Juniju Slavčiću) svojih otoka Župane, Lopuda i Koločepa, da imade raditi suglasno sa stonskim knezom (Vidom Đorđićem) o obrani tih krajeva, a osobito da na poziv stonskoga kneza imade njemu priskočiti u pomoć sa 60 ljudi iz Župane i po 20 iz Lopuda i Koločepa. Istodobno otpremiše oni Vojslavu svoga poslanika Ivana Pavlova Gundulića, da izpriča postupak Dubrovčana i da njega skloni na mir i prijateljstvo sa Dubrovčanima. Poslanik je imao reći Vojslavu, da su Dubrovčani u njegovu interesu dozvolili svojim podanicima, da obrađuju njegovu zemlju u Konavlu i tamo tjeraju svoje blago, jer da to oni nijesu učinili, ne bi se bilo ništa sijalo u Konavlu ni zemlja obrađivala. Zato da je nepravedno, što je njegov sevast, sigurno protiv njegove volje, oteo dubrovačkim podanicima stoku i žito, koje neka bi on povratio njihovim vlasnicima. A za obitelj Ruje, ako bi ga Vojslav pitao, imao je on odgovoriti prema onom, što je zaključeno u vijeću, t. j. da ih ne može njemu izručiti, jer bi to bilo protiv slobode dubrovačke. Ako Vojslav tim odgovorom ne bi bio zadovoljan, onda neka ga poslanik pozove, da dođe u Primorje, gdje će ga uz velike počasti dočekati dubrovački plemići, da se s njim nagode i izmire. Odgovori li on na to, da ne će doći, jer ga Dubrovčani nijesu osobito časno dočekali zadnjega puta, kad je došao bio u primorje, neka mu reče, da je onda zemlja bila odviše iscrpena mnogim troškovima, ali sada će ga svečano dočekati. Ako se ni tako ne bi dao skloniti, da dođe u primorje, nego bi svakako tražio odštetu za to, što su dubrovački podanici obrađivali njegovo Konavle, onda neka mu ponudi odštetu od najviše 800 perpera. Ne pristane li ni na to, tad neka ga poslanik sjeti, da Dubrovčani i humski knezovi imadu međusobne ugovore, po kojima su dužni riješiti svoje raspre na „stancima“, koji se imadu držati u razdoblju

Digitized by Google

od Miholja dne pa do Đurđeva na određenim mjestima, pa zato neka ga pozove, da pošlje svoje punomoćnike, te što ovi dosude, to se ima izvršiti. Ako Vojslav ni ovoga predloga ne prihvati, onda neka to poslanik javi u Dubrovnik zajedno sa svojim savjetom i neka čeka na dalje odredbe.[1]

Ivan Gundulić stiže Vojslava u Gackom, gdje ga nađe silno razljućena na Dubrovčane. Vojslav ga primi veoma nemilosrdno i ne prihvati nijednoga njegova prijedloga, nego zahtijevaše, da mu se izruči obitelj Ruja i plati mnogo veća odšteta za obrađivanje njegova zemljišta, inače da će namah doći s vojskom sve do Lesne (Željezne) Ploče blizu Dubrovnika (kod Brgata visočina, koja se diže nad Šumetom, Žrnovnicom i samim Dubrovnikom), tu se utaboriti, i od ovud harati okoliš dubrovački, tako da ne će ni samih crkava poštedjeti. Još se grozio, da će oteti Dubrovčanima Stonski Rat, koji da pripada njemu kao humskomu knezu, kojega je sjedište baš na tom Ratu, a sve će to učiniti po nalogu srpskoga cara, na kojega je zemljište udario ugarski kralj. Pače da pokaže, da su njegove grožnje ozbiljne, dade on zaplijeniti neku trgovačku (dubrovačku) karavanu, koja je išla iz Prijepolja u Dubrovnik. Poslanik dojavi namah ove zahtjeve, prijetnje i čine Vojslava svojoj vladi zahtijevajući, da mu ona dade namah odgovor do određenoga roka. Pismo stiže u četvrtak (8. kolovoza 1359.) na večer u Dubrovnik, a rektor, malo vijeće i onaj odbor od 10 lica odgovoriše mu namah, da mu ne mogu poslati riješenja na njegovo pismo do zatraženoga roka, jer se njegovo pismo mora prije pročitati i pretresti u velikom vijeću, pa zato neka umoli kneza Vojslava, da se strpi koji dan, dok mu uzmognu Dubrovčani odgovoriti na njegove zahtjeve. No Vojslav je htio prisiliti Dubrovčane na popuštanje, pa je još prije, nego li ga je Gundulić mogao zamoliti, da pričeka na odgovor, poslao (6. kolovoza) u dubrovački kotar (Rijeku, Šumet i Rosat) svoju vojsku, koja tamo stade harati te otimati ljude i stoku, osobito na posjedima dubrovačkih plemića Jure Kaboge i Klime Držića, pače ovoga drugoga i zarobi. Na to se sastade (9. kolovoza) veliko vijeće dubrovačko, da vijeća o ovim zahtjevima i činima Vojslava. Dugo se raspravljalo i napokon zaključilo, da se obitelj Ruja nema izručiti Vojslavu, jer da bi to bilo protiv Boga i slobode općine; Vojslava da imade poslanik Gundulić ponovno zamoliti, da dođe u primorje, da se tu Dubrov-

[1] Monumenta Rag. L. r. II. 276—8. i III. 3.

Digitized by Google

čani s njim sporazumiju o miru, a ako na to ne bi htio pristati, neka mu ponudi veću odštetu, nego li su dosad nudili, naime do 4.000 perpera. Ne pristane li ni na to, onda neka se s njim oprosti i vrati kući. Još je zaključeno i to, da se zamoli kralj Ludovik, palatin Nikola Konth, hrv.-dalm. ban Nikola Seč i bosanski ban Stjepan Tvrtko I. za pomoć od nasilja Vojslava. Još istoga dana (9. kolovoza) otpremljena su u tom smislu pisma na ove ličnosti, dok je pismo poslaniku Gunduliću napisano 13. kolovoza i valjada istoga dana otpremljeno.[1]

Kad je Gundulić dobio ovo pismo, počeo je opet ugovarati s Vojslavom, jer su ga u tome podupirali neki od onih odličnika, koje su Dubrovčani zamolili za pomoć.[2] Vojslav dade se umekšati

---

[1] Ovi zaključci i pisma navode se u Monumenta Ragusina Lib. ref. II. 278—281.; zaključci su navedeni i u T. III. 4—5. i 122, dok su pisma priopćena i u J. Gelcicha u „Diplomatarium Ragusanum“ (izdanje madžarske akademije) str. 9—12. br. 4—7. (osim pisma poslaniku Gunduliću). U tim pismima zovu Dubrovčani srpskoga vladara kraljem, jer Ludovik nije priznavao srpskomu vladaru naslova cara, ali u svojim zapisnicima i u dopisima na srpskoga vladara upotrebljavaju naslov cara. — Ispor. Jun. Restius o. c. u Monum. Slav. mer. XXV. 139—140. — Pisma kralju i palatinu poslana su dubrovačkom poslaniku na kraljevskom dvoru Marinu Gučetiću, da ih uruči dotičnicima, a i njemu se o svim ovim događajima potanko piše. Ova pisma (osim onoga poslaniku Gunduliću) datirana su u „Monum. Rag.“ samo općenito: mense Augusto, dok ih Gelcich datira: 13. kolovoza, no ona su poslana još istoga dana, kad je vijeće zaključilo, da se pišu, t. j. 9. kolovoza. To se razabira već otud, što je vijeće toga dana zaključilo, da se pisma imadu poslati bezodvlačno (sine dilatione III. 5.), a još se bolje vidi od ovud: u pismu Marinu Gučetiću veli se, da je vijeće dobilo jučer pismo od poslanika Gundulića, koji mu javlja, da je Vojslav dao zarobiti onu trgovačku dubr. karavanu. U pismu pak Gundulićeu (od 13. kolovoza) veli se, da je dubrovačka vlada dobila njegovo pismo u četvrtak na večer, a zatim da je u petak 9. kolovoza dubr. vijeće stvorilo one gore spomenute zaključke; četvrtak je dakle bio 8. kolovoza. Ako je dakle Gundulićevo pismo došlo u Dubrovnik 8. kolovoza, a u pismu se na Marina Gučetića to zove jučer, onda je jasno, da je pismo pisano 9. kolovoza. A budući da se u njemu veli, neka Gučetić preda poslana mu pisma kralju i palatinu, to su i ona morala biti izdana 9. kolovoza, jer je istom toga dana zaključeno, da se napišu. Bez dvojbe su onda i pisma obadvjema banovima izdana toga dana, jer kad je vijeće zaključilo (9. kolovoza), da se sva ta pisma imadu bezodvlačno poslati, onda su i ta pisma banovima morala biti pisana istoga dana, kad su bila napisana i ona kralju i palatinu.

[2] Junius Restius o. c. u Monum. Slav. mer. XXV. 140. veli, da su Stjepan Tvrtko, bosanski ban i Senko, humski župan, posredovali kod

Digitized by Google

u toliko, da je pristao na mir uz odštetu od 4000 perpera (2000 dukata), a bez izručenja obitelji Rujine. Kako je njegova vojska bila u dubrovačkom kotaru i prijetila samom gradu, a od kralja i banova nije se moglo tako skoro očekivati pomoći, ne pre ostade Dubrovčanima drugo, nego da prihvate taj uvjet i isplate one 4000 perpera, a Vojslav im na to pusti na slobodu zarobljene plemiće i trgovce zajedno sa njihovom robom. O tom izmirenju ubavijestiše Dubrovčani namah (26. kolovoza 1359.) sve one spomenute ličnosti, naime kralja, palatina, oba bana i poslanika Gučetića.[1]

Protiv obitelji Rujine vodila se međutim istraga o njezinoj krivnji, pa je dubrov. senat zaključio (15. studenoga 1359.), da određeni suci s porotnicima imadu izreći osudu. Ovi su valjada osudili tu obitelj na izgon iz Dubrovnika, jer je senat zaključio (28. studenoga), da cijela obitelj Ruja imade sutra ostaviti Dubrovnik, što je sigurno i učinila.[2]

U isto doba, kad je Vojslav na kopnu uznemirivao Dubrovčane, dodijavali su im na moru Budljani, također podanici srpskoga cara. Ovi su oteli nekoj većoj stranoj lađi jedan manji brod, pa su s njega oboružani udarili poput gusara na dubrovačke lađe robeći ih i ubijajući ljude na njima. Dubrovačko vijeće zaključi (14. svibnja 1359.), da se ima zatražiti od budljanskoga kastelana, neka bi on kaznio krivce i dao odštetu za nanesene štete, i podjedno da se ima oboružati mala lađa, koja će ići hvatati budljanske gusare. Zapovjednik lađe (Junije Slavčić) neka uhvaćene Budljane stavi na muke, pa ako su što skrivili protiv Dubrovčana, neka ih odvede u dubrovačke tamnice. Osim toga se izaberu tri plemića (Marin Menčetić, Jakov Đorđić i Nikola Zavarnigo), koji će rukovoditi cijelo ovo poduzeće protiv Budljana. Dubrovčani postigoše naskoro svoj cilj, jer su uhvatili onaj budljanski brod zajedno sa 4 čovjeka. Jedan je od njih bio Baranin Bratić, pa zato je dubr. vijeće zaključilo (1. srpnja), da se on pusti na slobodu, dok su

---

Vojslava o izmirenju sa Dubrovčanima, ali da im je on odgovorio, da ne će mira, jer je ova neprijateljstva započeo na izrični nalog cara Uroša. Moguće je, da se Vojslav isprva nećkao, ali konačno je ipak pristao na mir.

[1] Monumenta Rag. L. r. II. 283—286. i Gelcich „Diplom. rag.“ str. 13—14. br. 8—10. — Vojslav je još obećao Dubrovčanima, da će im naplatiti štetu (od više hiljada dukata), koju im je nanio haranjem njihova zemljišta, ali nije nikada ispunio svoga obećanja (Monm. Rag. III. 122.).

[2] Monum. Rag. L. r. III. 16.

Digitized by Google

ostali, koji su bili Budljani, pronađeni krivcima raznih zločina protiv Dubrovčana, pa ih zato vijeće osudi (12. srpnja) na kazan osljepljenja, što bi izvršeno dva dana zatim (14. srpnja).[1]

Ova kazan nije zastrašila Budljane, nego ih samo podjarila na osvetu. Kad je neko vrijeme iza toga doplovila (19. kolovoza) jedna dubrovačka lađa u luku budljansku i poslala u mjesto jedan veći brod sa 12 ljudi, da nakupi hrane, zarobiše Budljani i brod i ljude na njemu. Ove pustiše kasnije za novce na slobodu, ali broda ne htjedoše ni za kakvi novac vratiti, jer su naumili njime opet gusariti po moru. Dubrovčani ubavijestiše o tom namah zapovjednika trgovačkih galija naloživši mu podjedno, da to dojavi i zapovjedniku mletačkoga brodovlja, koje straži u jadranskom moru, ne bi li se tad ovaj pobrinuo za sigurnost trgovine na ovom moru. I mletačkoj vladi obznanilo je dubrovačko vijeće (31. kolovoza 1359.) sve ovo nukajući je, da se pobrine za sigurnost svojih i dubrovačkih lađa. Vijeće misli, da bi se ovomu gusarstvu najprije doskočilo, kad bi se razorila kula budljanska; Dubrovčani bi to i sami mogli učiniti, ali se ne usuđuju udariti na podanike srpskoga kralja, jer bi se ovaj mogao osvetiti njihovim trgovcima, koji sa svojom trgovinom putuju po njegovoj državi. Vijeće dakle indirektno pozivlje Mlečane, neka to oni učine.[2]

Kako se čini, nisu se Mlečani odazvali tome pozivu, pa su se zato morali Dubrovčani i nadalje sami brinuti za sigurnost svojih lađa. Njihovo veliko vijeće dade (3. listopada 1359.) svu vlast rektoru i malom vijeću, da poduzmu sve, što je nužno, da se kazne Budljani i svi drugi, koji nanose štete Dubrovčanima, a u to ime da mogu po volji trošiti općinski novac. Poslije (2. travnja 1360.) veliko vijeće promijeni tu svoju odluku i dozvoli rektoru i malom vijeću, da ono može tu istu zadaću povjeriti posebnom odboru od 3 lica, valjada zato, jer će odbor moći brže raditi nego li rektor i malo vijeće, koji su i drugim poslovima zabavljeni bili. I biše izabrani (10. travnja) u taj odbor: Ivan Crijević, Marin Menčetić i Nikola Zavarnigo, koji su valjada poduzeli uspješna sredstva da svladaju Budljane, jer su ovi bili doskora voljni, da se izmire s Dubrovčanima. Na to ovlasti (6. svibnja 1360.) veliko dubrovačko vijeće rektora i umolno vijeće (senat), da mogu po svojoj rasudbi sklopiti mir s Budljanima, a oni na to ustanoviše

[1] Monumenta Rag. L. ref. II. 273—6. i 285, III. 1—2.

[2] Monumenta Reg. L. ref. II. 285—6.

Digitized by Google

(21. svibnja 1360.) ove uvjete, uz koje su bili pripravni sklopiti mir s Budljanima: Budljani ne smiju više držati oboružanoga broda, te će se zakleti, da ne će nanositi štete Dubrovčanima, a ako bi tko od njih to učinio, oni će ga njima (Dubrovčanima) izručiti. Napokon će pribaviti od svoga (srpskoga) patrijarha ispravu, kojom on ovaj mir prihvaća i obavezuje se, da će na to paziti, da ga Budljani obdržavaju.[1] Ovi su valjada prihvatili ove uvjete i sklopili s Dubrovčanima mir, jer se poslije ne čuje ništa o kakvim razmiricama između njih, dapače oni su morali od sada živjeti u prijateljskim odnošajima, dok je kasnije dubrovački senat dozvolio (27. veljače 1361.) Budljanima, da smiju držati jednu (oboružanu) lađu za svoju obranu.[2]

Uporedo s ovom borbom s Budljanima imali su Dubrovčani još drugu razmiricu sa Srbima. Dubrovčanin Marin Gučetić bio je nekada kao komornik u službi srpskoga cara Dušana na dvoru njegovu te je kao takav imao u pohrani neko carevo blago i neke dragocjenosti (zlatne zdjele), no kad je on ostavio tu službu, vratio je on te stvari caru, a on mu je dao o tom i pismene potvrde. U jednoj (izdanoj u Seresu u veljači 1354.) tvrdi car, da je Marin Gučetić predao njemu povjerene zaloge u Dubrovniku pred svjedocima Nikolom Pastrovićem i jednim kaluđerom, carevim poslanikom, a u drugoj (izdanoj 5. prosinca 1355. ispod Bera [„Berrhoae"] u Maćedoniji) izjavljuje on, da mu Gučetić, koji je u carevoj kući stanovao i bio u službi komorskoj, nije ništa dužan, te da nitko živ, pa ni gospoja carica ni gospodin kralj (Uroš) ni ikoji drugi dostojanstvenik, bio Grk ili Latinin ili Saksonac (Nijemac) ili tko mu drago, nema prava, da od njega išta traži. No carici Jeleni, ženi Dušanovoj, nije to valjada poznato bilo, ili je držala, da Gučetić nije sve vratio, pa zato je po smrti svoga muža stala od Gučetića tražiti, da joj vrati sve blago i dragocjenosti njezina supruga, koje da se kod njega nalaze. Gučetić joj je valjada odgovorio, da on nema kod sebe nikakva blaga Dušanova, ali mu Jelena nije vjerovala, jerbo se radi toga obratila na dubrovačku vladu. Ona naime posla početkom godine 1360. svoja dva poslanika u Dubrovnik, da zatraže od vlade, neka ona prisili Gučetića, da sve vrati, inače da će carica upotrebiti silu. Istodobno

[1] Monumenta Rag. Lib. ref. II. 287. i 291—2., III. 15., 29., 33. i 35.

[2] Monum. Rag. L. r. III. 64.

Digitized by Google

stade se i Vojslav, valjada po naputku caričinu, groziti Dubrovčanima, da će opet navaliti na njih i oteti im svu zemlju do Dubrovnika. Kad se o ovom zahtjevu caričinu vijećalo (28. siječnja 1360.) u senatu, bi zaključeno, da se pozove Gučetićeva žena (Gučetić je bio na kraljevskom dvoru, kako znamo), neka se izjavi, ima li što odgovoriti na ovaj caričin zahtjev. Ona im namah odgovori po svoj prilici to, da je njezin muž sve vratio caru i da o tom imade carevih potvrda. Na to zaključi senat (još istoga dana), da se caričini poslanici imadu pozvati preda nj, gdje će im se pročitati ove careve potvrde. Poslanici su doista došli u senat, gdje su im pročitane obje one spomenute isprave, koje dokazuju, da Gučetić nema ništa vratiti carici. No poslanike nijesu ni ove isprave uvjerile, da je Gučetič sve blago povratio, te su se oni i opet prijetili Dubrovčanima, jer su ovi zaključili (11. veljače u senatu, a 12. veljače 1360. u velikom vijeću), da će se potužiti kralju Ludoviku radi ovoga postupka Srba i zatražiti u njega pomoći.[1]

Ludovik i onako je po ovom Marinu Gučetiću, tada poslaniku na kraljevskom dvoru, naručio tri galije, koje bi se imale na njegov trošak sagraditi u Dubrovniku, pa je zato pismeno zamolio Dubrovčane, da mu ustupe svoj arsenal i majstore za izradbu tih lađa. Trebalo je dakle odgovoriti na ovo pismo, pa su tu prigodu upotrebili, da mu izjadaju svoje jade i zamole ga za pomoć. Oni mu dakle u svom odgovoru (od 12. veljače 1360.) javе, da je to za njih velika milost, kad kralj od njih traži, da mu nešto po volji učine, pa zato mu veoma rado ustupaju svoj arsenal i svoje majstore za gradnju onih triju galija. Podjedno mu jave, da im se opet Vojslav grozi, da će im oteti svu državinu izvan gradskih zidina, a isto tako da im se prijeti i kraljica majka srpska radi nekih dragocjenosti, koje neopravdano traži od Marina Gučetića, pa ga stoga smjerno mole za zaštitu i pomoć.[2]

[1] Monumenta Rag. L. r. II. 288—9. i III. 22—4. — Jireček (o. c. u Bullettino XI. Dodatak str. 14.) navodi ove dvije isprave, koje je valjada našao u dubrovačkom arhivu, jer i samo dubrov. vijeće veli u jednom kasnijem pismu (od 20. travnja 1360.) kralju Ludoviku, da su kraljičinim poslanicima pročitali onu drugu ispravu „que erat in actis nostre cancellarie registrata“ (Monum. Rag. III. 74.). Iz ovoga pisma doznajemo, da su Dubrovčani i samom caru pisali o tom, da Gučetić imade potvrdu od cara Dušana o namirenju svih tražbina, a na to da im on dugo nije ništa odgovorio.

[2] Pismo je navedeno u Monum. Rag. L. r. II. 289. i Gelcich-Thalloczy o. c. str. 16—17. br. 12. Oba izdanja nisu sasvim suglasna, jer prvo spominje dragocjenosti od sedam godina („parasides septem anni“),

Digitized by Google

Dali je kralj Ludovik što učinio za Dubrovnik, ne kaže nam se, ali ipak to znamo, da do očitog rata nije došlo između Dubrovčana i Srba, pače kad je u Dubrovnik došao jedan kaluđer, poslanik srpskog cara, po „stonski danak“ (od 500 perpera), oni su mu ga bez svakog prigovora isplatili (21. travnja 1360.). Napokon se pružila Dubrovčanima lijepa prilika, da se približe caru Urošu IV. i sklone ga na mir, a to je bilo prigodom njegove ženidbe. On se imao oženiti Ankom, kćerkom vlaškoga kneza Aleksandra, pa zato zaključiše Dubrovčani (30. srpnja 1360.), da mu se imade poslati svečano poslanstvo, koje će mu čestitati ženidbu, a podjedno izravnati s njime sve razmirice i sklopiti mir te se još pobrinuti za potvrdu dubrovačkih trgovačkih povlastica. Za poslanike biše izabrani Mihajlo Držić i Jakov Menčetić, koji će donijeti srpskomu caru obilnih darova, a pratilo ih je na putu 10 slugu na konju, 9 pješaka, 1 svećenik i 1 blagajnik.[1] Poslanstvo stiže cara u Sjenicama u državini Vojslava, gdje se s njim izmirilo i uredilo trgovačke odnošaje, te im je on izdao (29. rujna 1360.) ispravu, kojom Dubrovčanima potvrđuje pravo slobodnog trgovanja po svem svojem carstvu i vladanju Balšića i Vojslava i podjedno im zajamčuje, da ne će plaćati pri tom trgovanju nikakvih drugih carina osim onih, koje su opstojale za njegova oca i ostalih njegovih predaka.[2]

dok drugo navodi 78 zlatnih dragocjenosti („parasides septuaginta octo auri“). Datum nije u pismu točno naveden, jer se samo veli „1360. de mense februario“, ali jer je ono prihvaćeno 12. veljače u velikom vijeću, kako spomenusmo, to mu svakako patri taj datum. Istoga je dana zaključeno, da to pismo odnese kralju glasnik Pripče Ukolčić (ili Ultočić), koji je to i učinio te se u travnju povratio s puta kući, dok mu vel. vijeće 18. travnja doznačuje nagradu od 40 perpera (Monum. Rag. L. r. II. 288. i III. 24. i 30.). — Kraljeve su se galije doista gradile u Dubrovniku, kako se razabira iz jednoga zaključka dubrov. vijeća od 9. srpnja 1361. (Monum. Rag. L. r. III. 83—4.).

[1] Monum. Rag. L. r. II. 293. i III. 40—42.

[2] Fr. Miklosich „Monumenta Serbica“ Viennae 1858. str. 168. br 148. U ovoj je ispravi važno to, da se vladanja Balšića i Vojslava spominju kano posebne oblasti („i da gredu ili na Zetu na Balšiće a ili na državu kneza Vojslava i u zemlju carstva mi“), što je najbolji dokaz, kako se tada već počela srpska država raspadati, kad pojedini velikaši gotovo samostalno vladaju svojim pokrajinama. Iza ovoga izmirenja bio je neko vrijeme mir između Dubrovčana i Srba, što se vidi i otud, da su Dubrovčani 25. listopada 1360. zaključili, da se plati „danak sv. Dimitrija“ Vojslavu ili onomu, koga ovaj odredi (Monum. Rag. L. r. III. 50.).

Digitized by Google

Ovi nesigurni vanjski, a i razni nutarnji odnošaji hrvatskih zemalja prinukali su samoga kralja Ludovika, da se glavom uputi u te krajeve. On je već u svom pismu od 30. lipnja 1360. navijestio Mlečanima, kako spomenusmo, da će oko Miholja dne te godine doći u dalmatinske krajeve, te se doista (negdje poslije Miholja dne) dao na taj put zajedno sa svojom majkom, kraljicom Jelisavom i nekim državnim dostojanstvenicima, od kojih se naročito spominju ostrogonski nadbiskup (Nikola), palatin (Nikola Konth) i nitranski biskup Stjepan.[1] Početkom studenoga znalo se po dalmatinskim gradovima, da će kralj sa svojom majkom doći u Dalmaciju. Tako zaključi trogirsko vijeće (3. studenoga 1360.), da se imadu poslati u Zadar gradski knez (Franjo Đorđić Zadranin) i tri plemića (Andrija Grgurov, Donat Kazotić i Petar Josipov), da tamo pozdrave kraljicu majku i državne velikaše, a kad se dočulo, da kraljica misli i sam Trogir posjetiti, zaključi vijeće (13. studenoga), da se imadu u tu svrhu učiniti nužne pripreme.[2] I dubrovačko vijeće zaključi (3. studenoga), da se imade poslati jedan dubrovački građanin s oružanom lađom u Zadar, da tamo popita o dolasku kraljevu. Poslan je Milče Površko (Poveresco) s nalogom (od 4. studenoga), da se namah s lađom vrati u Dubrovnik, ako je kralj već stigao u Zadar; bude li pak zlo vrijeme, onda neka dojavi dolazak kraljev po glasniku, koga neka pošalje po kopnu u Dubrovnik, a on neka se požuri kući, čim bude mogao. Ako li još ne nađe kralja u Zadru, nego se samo bude govorilo, da će naskoro doći, onda neka ostane u Zadru 2—4 dana, dok dobije točnih vijesti, gdje se kralj nalazi i kad će doći u Zadar, kako će se dugo tu zadržavati i hoće li posjetiti druge koje krajeve.[3]

Kralj Ludovik nije ipak došao u Dalmaciju, kako je bio naumio, jer je tamo poslao samo svoju majku, a sam je dospio samo do Zagreba. Što ga je odvratilo od toga njegova nauma, nije poznato. Moguće je, da ga je prisilila smrt njegova sinovca Ivana, slavonskoga hercega, koja se negdje u to doba zbila, da ostane u Slavoniji i uredi tamošnje odnošaje. Ovdje u Zagrebu stigao ga je

[1] Prvu dvojicu spominju Monum. Rag. L. r. II. 296., a od trećega imademo ispravu izdanu u Zadru 1. prosinca 1360. (Farlati o. c. IV. 389.).

[2] Lucije „Memorie di Trau" str. 275. i Notae Ioannis Lucii ed. Rački u Starinama XIII. 234.

[3] Monum. Rag. L. r. II. 295.

Digitized by Google

mletački bilježnik Bartol Ursio, koji mu je izručio saučešće mletačke vlade nad smrću njegova sinovca i potužio mu se radi šteta, koje su nanijele mlet. podanicima njegove čete, kad su išle preko mlet. zemljišta (Trevisanske marke) u pomoć papi protiv njegovih protivnika. Ludovik zahvalio se (17. studenoga 1360.) Mlečanima na saučešću i obećao im, da će im naknaditi učinjene štete, samo neka mu jave, kolike su i komu su učinjene.[1]

Dok je dakle kralj ostao u Zagrebu, uputila se kraljica-mati u Zadar zajedno s nekim od onih državnih dostojanstvenika, a svrha je bila tomu putovanju, da se preudese državni odnošaji u Hrvatskoj i Dalmaciji, da se ustanove kraljevska prava i da se pravda kroji.[2] Kako i u kojem smjeru imali su se ti državni odnošaji preudesiti, ne kaže se izrijekom, ali se po radu dosadašnjih kraljevskih povjerenstva u Dalmaciji i po nekim vijestima dade suditi, da je i ovom povjerenstvu bila svrha ta, da se i vlast kraljeva i dohoci kraljevi u ovoj novo stečenoj kraljevini povećaju.[3]

---

[1] Ljubić o. c. IV. 32. — O pomoći, koju je Ludovik poslao papi, potanje razlaže Thurocz „Chronica Hungarorum Pars III. cap. XXXI. ap. Schwandtner „Scriptores rerum Hung.“ Tyrnaviae Pars I. str. 308. Papa Inocent VI. zahvali se (6. svibnja 1360.) Ludoviku na pomoći, koju mu je pružio protiv milanskoga vojvode Barnabe Viscontija, ali ga moli i za dalju pomoć, koju mu je on i pružio (G. Fejer o. c. IX. 3. str. 166.).

[2] U jednoj ispravi (od 28. studenoga 1360.) veli sam kralj Ludovik ovako: „Quod cum nos serenissimam principissam, dom. Elysabeth, reginam Ungarie, genetricem nostram karissimam, pro reformacione tsatus regnorum Dalmatiae et Croatiae in Jadram destinassemus“ (Fejer o. c. IX. 3. str. 157.). — U drugom opet izvoru veli se: „1360. Elisabet mater Ludovici ab eodem pro reformatione regnorum Croatie et Dalmatie cum quibusdam baronibus missa Jadre venit ibi ius ministrat“ (Ljubić „Dva popisa itd.“ u Starinama XIX. 114.). Napokon veli kralj u jednoj ispravi od g. 1360., da je poslao majku „pro reformacione status regnorum Dalmacie et Croatie, nec non jurium nostrorum regalium extirpacione, ac cuilibet querulanti pro exhibenda justicia, ad partes Dalmacie, specialiter in civitatem Jadrensem“ (Kukuljević „Jura regni Croat., Dalm. et Slav. Pars I. Zagrabiae 1862. str. 43. br. 38. stavlja ovu ispravu pogrješno u g. 1365. mjesto u g. 1360., kako ćemo kasnije razložiti.).

[3] U jednom zaključku trogirskoga vijeća (od 19. studenoga 1360.) veli se izrijekom, da će trog. poslanici imati vijećati sa kraljicom majkom „super 30-mam et camera salis“ (Notae Ioannis Lucii u Starinama XIII. 234.), a sigurno se nije imalo vijećati o *smanjenju* kraljevskih dohodaka od tridesetnice i soli, nego o *povećanju*.

Digitized by Google

U to ime bili su pozvani dalmatinski gradovi, da pošlju svoje poslanike u Zadar, gdje će sa kraljevskim povjerenstvom vijećati o tim promjenama državnih odnošaja u Dalmaciji. Trogirsko vijeće zaključi namah (19. studenoga 1360.), da se na poziv kraljice imadu poslati k njoj četiri poslanika, koji će s njom ugovarati. Biše izabrani Josip Stjepanov, Nikola Marinov, Donat Kazotić i Ludovik Ivanov. Oni će donijeti kraljici na dar srebrnih čaša (teških 93 unče), a u Zadru imat će kupiti (za 200 dukata) drugih darova za one državne dostojanstvenike, koji prate kraljicu. Ako bi poslanici opazili, da kraljevsko povjerenstvo od njih traži, da pristanu na takve promjene državnih odnošaja u Dalmaciji, koje vrijeđaju prava i slobodu dalmatinskih gradova, onda neka ne privole na to, nego neka se dvojica od njih vrate kući, da izvijeste vijeće o tim nepravednim zahtjevima, pa će ono o tome stvoriti potrebne zaključke.[1]

I dubrovačko veliko vijeće zaključi (u više sjednica od 20.—28. studenoga 1360.), da se imadu poslati četiri poslanika pred kralja Ludovika (za koga valjada još nisu stalno znali, da ne će doći u Dalmaciju) i njegovu majku, da s njima raspravljaju o državnim poslovima. Naputak za te rasprave izradit će im rektor sa senatom, koji će se pobrinuti i za opremu poslanstva i za velike galije, na kojima će poslanstvo otploviti. Poslanstvo će pratiti pet slugu, jedan svećenik i jedan blagajnik, a donijet će kralju i kraljici raznih skupocjenih darova (od zlata, srebra, krzna, mirodija i t. d.), palatinu 200 dukata, a ostrogonskom nadbiskupu 100 dukata. Rektor s malim vijećem izdat će poslanicima vjerodajnicu i preporučno pismo i uručiti im prijepis ugovora sklopljena između kralja i Dubrovčana, kad su ovi priznali njegovu vrhovnu vlast, da uzmognu braniti prava gradska, ako bude nužno. Još se upućuju poslanici, da pozovu kralja i obje kraljice (majku i suprugu, za koju su valjada također mislili, da bi mogla doći u Dalmaciju), da posjete i Dubrovnik, ako dođu u primorske krajeve. Za poslanike biše izabrani Marin Menčetić, Nikola Kaboga, Lovro Vlkašić i Ivan Bunić, od kojih su prva dvojica imala otići do samoga kralja ća do Zagreba (a i dalje od njega), ako kralj ne bi došao u Dalmaciju. Poslanstvo se u Gružu ukrcalo na galiju (u ponedjeljak 30. studenoga) i otplovilo put Zadra.[2]

[1] Lucije „Mem. di Trau" str. 275. i Notae J. Lucii u Starinama XIII. 234.

[2] Monumenta Ragusina L. r. II. 295—6. i III. 51—55. — 28. studenoga zaključi senat, da se poslanstvo imade dati na put budućega

Digitized by Google

Tek što su poslanici otišli na put, stiže od Vojslava pismo, u kojem se opet grozi Dubrovčanima. Isto tako dođoše i pisma od palatina i hrv.-dalm. bana, u kojima valjada javljaju Dubrovčanima, o čemu će njihovi poslanici imati raspravljati sa kraljicom majkom i ostalim kraljevskim povjerenicima. Na to zaključi dubrovački senat (1., 2. i 3. prosinca 1360.), da se imade pisati pismo Vojslavu, kojim će se odgovoriti na njegove prijetnje, a ujedno i srpskomu caru i carici, da im se potuže na ovaj postupak Vojslava. Još se imadu i poslanici, koji su otišli kraljici, ubavijestiti o sadržaju njegova pisma, valjada zato, da traže zaštite u kraljice od njegovih grožnja, a isto tako da im se imade priopćiti sadržaj pisama palatinovih i banovih, da uzmognu braniti prava Dubrovčana pred kraljevskim povjerenstvom. Palatinu pak i banu imade se zahvaliti na ubavijestima, koje su dali vijeću.[1]

Dubrovački su poslanici sigurno izvršili taj nalog i tražili u kraljice zaštite od Vojslava, a podjedno su raspravljali s njom o reformama, koje su se imale uvesti u dalmatinskim gradovima. Te reforme ticale su se poglavito povećanja kraljevskih dohodaka, kako već spomenusmo, jer se raspravljalo o tridesetnici i cijeni soli, koje se oboje imalo povisiti. To se valjada i zbilo, jer dalm. gradovi nijesu bili zadovoljni sa zaključcima, što su stvoreni na tim dogovorima u Zadru. Za Trogir barem znamo, da je njegovo vijeće zaključilo (7. prosinca 1360.), da se ima sam gradski knez (Franjo Đorđić) uputiti kralju u Ugarsku, da ishodi u njega promjenu (na bolje) one odluke, koju je izreklo kraljevsko povjerenstvo o trogirskim poslovima.[2] Je li mu to uspjelo, ne znamo. Isto tako ne veli se, dali su i Dubrovčani bili nezadovoljni s odlukom kr. povjerenika. Samo to znamo, da su se oni morali braniti pred samim kraljem od osvada korčulanskoga biskupa. Bilo je to ovako. Kad je umro dubrovački nadbiskup Ilija Saraka, rodom Dubrovčanin, nijesu Dubrovčani htjeli više imati za nadbiskupa domaćega čovjeka. Za razlog tomu navodi se, što su dosadašnji nadbiskupi bili većinom Dubrovčani, pa su se kao takovi mnogo miješali i u državne poslove dubrovačke. Naročito se spominje Ilija Saraka, koji da je svojim umom, bogatstvom i

---

ponedjeljka, t. j. 30. studenoga, a to se sigurno i dogodilo, jer već 2. prosinca nema više poslanika u Dubrovniku, kako se vidi iz zaključka senata od toga dana (Mon. Rag. III. 56.).

[1] Monumenta Rag. L. r. III. 56—58.

[2] Notae J. Lucii u Starinama XIII. 234.

Digitized by Google

rodbinskim svezama toliko utjecao na političke odnošaje svojega rodnoga grada, da se gotovo smatrao njegovim gospodarom. To se i samom Saraki činilo pogibeljno za slobodu dubrovačku u budućnosti, pa zato da je on na samrti svjetovao Dubrovčane, neka od sada nastoje, da dobiju za nadbiskupa tuđina, a ne više domaćega čovjeka.[1] Dubrovčani prihvatiše taj savjet, te senat i vijeće zaključiše (3. svibnja 1360.), da se u tom smislu imade pisati u Avignon papi Inocentu VI. i nekim kardinalima, a pisma ta imade predati sam dubrovački kancelar Tuodor, koji će i usmeno u tom smislu djelovati kod pape i kardinala. Međutim bio je jedan od dalmatinskih biskupa, koji se otimao za tom čašću dubrovačkoga nadbiskupa, a to bijaše fra Dominik Tobia, korčulanski biskup. On je lično došao u Dubrovnik, da tamo radi za sebe, a pisao je u tu svrhu i pisma (valjada uglednim ličnostima), u kojima obećavaše i novčane nagrade, ako postigne tu čast. Dubrovčanima to nije bilo milo, pa kad su uhvatili u njegova sluge dva takova pisma, zaključiše oni (4., 6. i 8. svibnja 1360.), da biskup imade (za 8 dana) ostaviti Dubrovnik i njegov kotar, a isto tako i neki Tuodor iz Drivasta (za mjesec dana), koji je također pisao pisma u prilog biskupu i kudio Dubrovčane. Još su zaključili, da kancelar Tuodor imade ova dva simonistička pisma korčulanskoga biskupa pokazati papi i kardinalima, ako bi se on kod njih natjecao za čast nadbiskupsku, i da se u opće mora oduprijeti tomu, da dubrovačkim nadbiskupom postane kakav Dubrovčanin ili Dalmatinac u opće, ili Albanac ili Mlečanin, jer da nijedan nije sposoban za tu čast. I dok ne bude kakav tuđin izabran za nadbiskupa, da se ne smije kancelar vratiti kući.[2]

Korčulanski biskup smatrao se uvrijeđen ovim postupkom Dubrovčana, pa se zato potuži na njih kod kralja Ludovika. Ovaj

[1] Ovako veli N. Ragnina „Annali di Ragusa" u Monum. Slav. mer. XIV. 233. Je li baš sve ovo istina, što veli Ranjina, ne možemo prosuditi, jer drugi izvori o tom šute; ali svakako je vjerojatno, da je preveliki utjecaj nadbiskupa iz domaćega roda na državne poslove morao skloniti Dubrovčane na to, da nastoje dobiti za nadbiskupa tuđina.

[2] Monumenta Rag. L. r. II. 290—291. i III. 32—4. — Osim kancelara bio je u to ime poslan u Avignon i Petar Nigri. Kancelar se vratio početkom veljače 1361. (ibidem). — Dubrovčani su doista postigli svoju svrhu, jer je papa dubrov. nadbiskupom imenovao (god. 1362.) Genovljanina Hugona Cigalu (N. Ragnina o. c. u Monum. Slav. mer. XIV. 234.).

Digitized by Google

zatraži od Dubrovčana, da opravdaju svoj postupak s biskupom Tobijom, a oni namah zaključe u senatu (16. prosinca 1360.), da se imade pisati onim poslanicima, koji se nalaze kod kralja, da opravdaju postupak Dubrovčana s biskupom Tobijom time, što se on nedozvoljenim simonističkim načinom htio dočepati dubrovačke nadbiskupske stolice, pa im se u to ime šalju pisma biskupova, da ih pokažu kralju. Još se nalaže poslanicima, da se pod prijetnjom globe od 1000 dukata ne smiju prije vratiti kući, nego li obave svoj posao kod kralja (dakle uz ostalo dok ne opravdaju Dubrovčane od osvada biskupovih). Poslanici su to valjada učinili i povoljno riješili svoju zadaću, jer su se već 10. siječnja 1361. vratili kući u Dubrovnik.[1]

Kraljica-mati i ostali kraljevi povjerenici rješavali su prema svojem zadatku i druge poslove u Dalmaciji, a nisu samo vijećali s poslanicima dalmat. gradova o raznim reformama. Tako su oni sudili u nekoj raspri između plemića iz roda Lapčana i njihovih protivnika za zemlju Karin. Tu zemlju darovao je još hrv. kralj Zvonimir plemiću V(i)niki iz roda Lapčana, kad je za nj udao svoju neku kćer Klaudiju, a po njegovoj smrti ostala je ona kao baštinska zemlja u tom rodu plemića Lapčana. No neki protivnici toga roda ustali su protiv njega i stali su dokazivati i kralju i kraljici-majci, da taj rod nepravedno uživa tu zemlju, jer da je Vnika umro bez potomaka, pa zato da je ta zemlja imala pripasti kralju kao ispražnjeno leno. Poradi toga dođoše sad zastupnici toga roda (Nasman Petrov, Jurislav Slavinov, Radoslav Martinov, Ivan Matijin, Radoslav Ivanov i Mladen Grgurov) pred kraljicu i povjerenike, da suzbiju te neosnovane tvrdnje svojih protivnika, te im razlože, da su oni i njihov rod zakoniti baštinici te prijeporne zemlje i da je njihov rod posjeduje neprekinuto sve od doba Zvonimirova, kako to mogu potvrditi svi porotnici i cijelo plemstvo zemaljsko. Kraljica povjeri onim posebnim porotnicima, koje je kralj Ludovik na početku svoje vlade u Dalmaciji imenovao bio i od kojih su 24 imala istraživati kraljeva prava, a 12 njih su imala

[1] Monum. Rag. L. r. II. 295. i 297., III. 57. Pisma poslanicima imala su se poslati dvjema putovima, preko Bosne i Senja, samo da što sigurnije stignu kamo su upravljena. Ti poslanici bili su Marin Menčetić i Nikola Kaboga, jer su njih dvojica, kako znamo, bili određeni, da idu sve do Zagreba (i dalje) do kralja, ako on ne bi došao u primorje, dok su Lovro Vlkašić i Ivan Bona imali ostati u primorju, dakle kod kraljice matere i ostalih kraljevskih povjerenika.

Digitized by Google

suditi i vršiti javnu pravdu, neka oni istraže tvrdnje obiju stranaka i prema tomu prosude, tko imade pravo. Porotnici učiniše to i pronađoše, da su Lapčani pravi baštinici Vnikini, i da njima zemlja Karinska pripada po baštinskom pravu. Kraljica je to dojavila kralju, a on je s privolom njezinom potvrdio (28. studenoga 1360.) Lapčanima zemlju Karin izuzevši jedino posjed Kokčinu, za koju se je tada vodila parba između Lapčana i opata sv. Krševana u Zadru.[1] Ta se parba skoro zatim svršila povoljno po opata, jer mu je kralj Ludovik dosudio tu zemlju, a odbio Nasmana, župana od Karina iz roda Lapčana, koji je u ime toga roda tražio tu zemlju za sebe. Kralj izdade (2. prosinca 1360.) banu Nikoli Seču nalog, da povrati opatu Ivanu zaselak Kokjanu (Kokčinu).[2]

Još je kraljica s povjerenicima sudila i u jednoj raspri nekih plemića iz Cetine s knezom Ivanom Cetinskim, sinom Nelipićevim, županom vrbaskim i sanskim. Dođoše naime pred nju u Zadar braća Ivan i Lacko, sinovi Tovordije, i Tvrtko, sin Đure Grubića,

[1] Ova je isprava priopćena u „Note chronologiche e documenti raccolti da Giovanni Lucio Traguriense“ u „Bullettino“ V. 39—42. i u Fejera o. c. IX. 3. str. 157—9., ali je na prvom mjestu potpunija i točnija. Ne kaže se, gdje ju je kralj izdao, ali jamačno u Zagrebu, gdje je još 6. siječnja 1361. boravio, kako dokazuje njegova darovnica kancelaru i ostrogonskom nadbiskupu Nikoli, kojom mu dariva dva ispražnjena dobra (Atagyarmathu i Tarnuk Lörinczhasu u hontskoj županiji) za njegovu vjernost, trud i napor u kraljevoj službi (Fejer o. c. IX. 3. str. 228.). Kancelar Nikola bio je valjada tom prigodom i sam uz kralja, jer ga i 1. siječnja 1361. nalazimo u Zagrebu, kada je on dosudio zagrebačkom prepoštu Jakovu posjed Blagušu, koju mu je uzeo bio kaptol (B. Kercselich „Historia ecclesiae Zagrabiensis“ str. 135.). Budući da se pak i u onoj kraljevskoj potvrdnici rodu Lapčana (od 28. studenoga 1360.) veli, da ju je izdao kancelar Nikola, a kraljica mati da je poslana u Zadar, otud izlazi, da je kancelar ostao uz kralja u Zagrebu, a nije pratio kraljicu u Dalmaciju. Dubrovčani su doista zaključili (23. studenoga 1360.), kako već spomenusmo, da se imade dati ostrogonskom nadbiskupu dar od 100 dukata, jer su valjada čuli, da i on namjerava doći u Dalmaciju, ali otud ne izlazi, da je on i morao doći u Dalmaciju; a ako je doista bio u Dalmaciji, onda je bio tamo poslije 28. studenoga 1360., a prije 1. siječnja 1361.

[2] Ludovik je već 8. veljače 1358. za svoga boravka u Zadru podijelio bio manastiru sv. Krševana zaselak Kokčinu (i Suhovaru), a jedan je Lapčanić, imenom Ladislav, dobrovoljno prepustio (8. rujna 1358.) manastiru jedan dio svoga posjeda u Kokjani, ali poslije jamačno je rod Lapčana Kokčinu silom oteo manastiru, dok je kralj

Digitized by Google

i tužiše kneza Ivana, da im je oteo njihovu baštinu u cetinskoj župi, gdje su oni bili od vajkada nastanjeni kao plemići i potjecali iz onih 12 glavnih rodova hrvatskih, tako da su sad dospjeli u veliku nevolju te moraju boraviti pod tuđim krovom. Prisutni knez Ivan pobijao je navode tužiteljâ time, što je tvrdio, da tužitelji nisu nikada imali kakove plemenite baštine u župi cetinskoj i po tome da im je on nije mogao ni oteti. Župa cetinska da pripada samo njemu (Ivanu), kako dokazuje darovnica samoga kralja Ludovika I., koji mu ju je poklonio, a također i darovnica kralja Andrije II. od g. 1210., koji ju je također poklonio (njegovu pretku) Domaldu, sinu Saračenovu, knezu šibeničkomu, te ga u njezin posjed dao uvesti po svojim pristavima Ulriku Nijemcu i Slovinji. Tužitelji odgovoriše na to, da su oni imali drugih isprava istoga kralja Andrije II., kojima je on opozvao i uništio ovu svoju darovnicu knezu Domaldu, ali ih je njima oteo knez Ivan, kad ih je jednom bio zarobio, kako će to moći zakletvom potvrditi šest porotnika, koje će oni imenovati. Knez Ivan odvrati na to, da je on doista jednom bacio u tamnicu tužitelje radi toga, jer mu nisu platili danka i jer su mu uskratili neke službe, ali im isprava nije nikakvih oteo, jer ih nisu ni imali.

Na to odrediše kraljica i povjerenici, da ovu parbu istraže i prosude oni porotnici (njih 22 veli se ovdje), koje je kralj imenovao za istraživanje kraljevskih prava, a obje zavađene stranke pristaše na to, da će se pokoriti njihovu pravorijeku. Posavjetovavši se međusobno izrekoše porotnici jednoglasnu takvu odluku, da tužitelji i njihovi pređi ne potječu od onih 12 glavnih hrvatskih rodova, premda su inače plemići hrvatski, da nijesu imali nikakvih isprava o kakvoj baštini u župi cetinskoj, da ih knez Ivan nije radi tih isprava zarobio i po tome da im ih nije mogao ni oteti. Međutim prije nego li je kraljica mogla potvrditi ovu odluku, morala je ona naglo otići iz Zadra, pa zato bude

---

morao naložiti banu (30. prosinca 1360.), da manastiru vrati taj posjed. No s time još nije bila parba svršena, jer ju je rod Lapčana i dalje vodio pred kraljem, ali uzalud, jer je kralj još dvaput zasobice (26. prosinca 1364. i g. 1365. bez oznake dana) dosudio tu zemlju opatu (S. Ljubić „Dva popisa manastira sv. Krševana u Zadru“ u Starinama XIX. str. 112., 114—5. i 132.). U raznim ovim ispravama piše se ime posjeda, o kojem se radi, različito (Kokcina, Kochichina, Kokyana, Kochiana i Cochiana), ali nedvojbeno je to jedan isti posjed, koji se valjada zvao *Kokčina*.

Digitized by Google

odluka iznesena jošte iste godine 1360. pred samoga kralja i njegovu majku u Zagrebu. Prije nego li je kralj potvrdio ovu odluku, pozvao je on u sporazumku s majkom samoga kneza Ivana i dva porotnika: Grgura, sina Budisavljeva, kneza krbavskoga i Pazmana, sina Petra od Karina, plemiće i porotnike kraljeve, da zakletvom potvrde navode Ivanove, pa kad su se oni zakleli, da tužitelji nijesu bili zarobljeni radi onih isprava, da im te isprave nije Ivan oteo i da oni nijesu nikada imali kakve plemenite baštine u Cetini, i kad se kralj po izjavi one 22 porotnika, a isto tako i mnogih drugih svojih vjernika uvjerio, da župa cetinska na osnovi kraljevskih darovnica pripada knezu Ivanu, potvrdi on (28. prosinca 1360.) s privolom majke i državnih velikaša iznova knezu Ivanu i njegovim baštinicima posjed župe cetinske, a odbi tražbinu tužitelja (na dio te župe).[1]

Kraljevski povjerenici (osobito nitranski biskup Stjepan) bavili su se i velikom rasprom, koju je imao trogirski biskup Bartolomej, čovjek nasilan i samovoljan, sa svojim kaptolom i s papinskim legatom. Bio je tada običaj, da su avignonske pape od svih katoličkih dieceza pobirale stanovite prihode („annate“ ili papinsku desetinu) za uzdržavanje svoga raskošnoga dvora. Tadašnji papa Inocent VI. (1352.—1362.) imenovao je kardinala Egidija Albornoza, sabinskoga biskupa svojim legatom za Italiju (i Dalmaciju), da tamo pobira te „annate“. On je to i činio, pa je među ostalim naložio i trogirskom biskupu, svećenstvu, redovnicima i crkvama, da plate određeni prinos „annata“. Svećenici, redovnici i crkve sakupili su svoj dio i predali ga biskupu Bartolomeju, da ga on zajedno sa svojim dijelom otpremi legatu. No biskup ne samo da nije poslao svoj dio legatu, nego je za sebe zadržao i one njemu na otpremu predane novce. Kad legat nije dobio tih „annata“ iz trogirske biskupije, naloži on nadbiskupu spljetskomu Hugolinu, da biskupa i čitav kaptol trogirski izopći iz crkve, a crkve tro-

[1] Iv. Kukuljević „Jura regni Croat. Slav. et Dalm.“ I. str. 43—5. On međutim stavlja ispravu pogrješno u g. 1365., jer datum navodi ovako: „Anno domini M°CCC°LX° quinto, kalendis Januarii“. No zarez mora doći iza g. 1360., a „quinto“ spada ka „kalendis Januarii“, dakle je datum: 28. prosinca 1360. Godinu 1360. potvrđuje još: 1) godina vladanja kraljeva navedena u ispravi, naime 19. („anno decimo nono“), 2) to, što se veli „Ragusiensi sede vacante“, jer je dubrovačka nadbiskupska stolica bila ispražnjena g. 1360., a ne g. 1365., kako već spomenusmo, i napokon 3) to, što je kralj bio u Zagrebu, gdje je isprava izdana, g. 1360., a ne g. 1365.

Digitized by Google

girske udari crkvenim interdiktom. Nadbiskup posla na to u Trogir svoga zamjenika, klerika Roletta, da taj legatov nalog izvrši. Kad je ovaj došao u Trogir, razloži mu kaptol (2. siječnja 1357.), da je on svoju svotu predao biskupu, pa pošto je o tom i pismenu potvrdu predočio, odustade Rolett od izopćenja kaptola. Ali se sad posvadiše radi odštete, koju su imali biskup i kaptol dati Rolettu za njegove troškove. Prema odredbi samoga nadbiskupa imao je Rolett dobiti dukat na dan kao odštetu za svoje troškove, pa kada je u Trogiru boravio dva dana po ovom poslu, htio mu je biskup dati 2 dukata odštete. Ali Rolett nije bio s time zadovoljan, nego je tražio još 6 dukata od kaptola. Kad mu to ovaj nije htio dati, udari on od ljutosti trogirsku crkvu interdiktom. Kaptol je taj postupak Rolettov smatrao nepravednim, pa zato je upravio (3. siječnja 1357.) utok na samoga papu moleći ga, da dokine taj nepravedni interdikt.[1]

Je li papa ispunio ovu molbu trogirskoga kaptola, to ne kažu izvori; možda je papa uvidio, da je doista nepravedno, da se za ovakvu neznatnu stvar crkva udari interdiktom, pa ga je valjada digao. Ali je poslije toga sam legat iznova udario stolnu crkvu interdiktom, jer da mu ona nije platila svoj dio papinskih anata kao ni svećenstvo trogirsko. Tomu je pak bio kriv biskup Bartolomej, jer on nije otpremio legatu onih svota, koje je crkva i svećenstvo platilo bilo. Taj interdikt bio je od velike štete za kanonike i svećenike stolne crkve, koji od zapisa i milodara crkvi namijenjenih nisu imali nikakve hasne, a ni plaćenih misa nije bilo, jer se nikakve crkvene funkcije nisu smjele vršiti. To je dakako pobudilo silno ogorčenje kanonika i svećenika protiv njihova biskupa, a bilo je tomu i drugih razloga. Tako je biskup sva prava i regalije (dohotke), koje su pripadale kaptolu iz dobara biskupije trogirske, protiv prava pridržao sebi, te već 8 godina nije htio kaptolu dati ono, što mu je pripadalo. Dalje je mnoge kanonike i svećenike oglobio, utamničio i dlake im iz brade ili kosa svojom rukom čupao; iz stolne je crkve prisvojio mnoge knjige i druge vrijedne stvari. Napokon je sebi pridržao dohotke i beneficije onoga skinutoga arhiđakona Jakova Vitturija, koji je podigao spomenutu već bunu u Trogiru. Po odredbama lateranskoga koncila morao je biskup najkasnije za 6 mjeseci ispražnjene

[1] Ovaj utok, u kojem se opisuje cio događaj, priopćuje D. Farlati o. c. IV. 384.

Digitized by Google

beneficije drugima podijeliti, no budući da on to nije učinio, pristojalo je pravo kaptolu, da on raspolaže s tim beneficijama, što je kaptol doista i učinio podijelivši ih nekim svećenicima. To razljuti biskupa i on izdade kaptolu (25. kolovoza 1359.) strogi nalog, da pod prijetnjom gubitka svojih službi i beneficija ne smiju raspolagati s onim ispražnjenim beneficijama, jer da to pravo pripada njemu, pa je on doista drugoga dana (26. kolovoza) neke te beneficije podijelio svojim ljudima, a neke pridržao i nadalje za sebe. Ogorčeni tim postupkom biskupovim dođoše (31. kolovoza 1359.) svi kanonici biskupu, protestiraše protiv njegova naloga i prizvaše se na samoga papu tražeći u njega zaštite protiv samovolje biskupove. Skoro zatim dođoše oni opet (9. listopada 1359.) u biskupski dvor, da protestiraju protiv toga, što biskup još uvijek nije poslao legatu papinske anate, premda su svećenici i crkva svoj dio njemu predali, tako da je radi toga legat udario crkvu trogirsku interdiktom, što je od velike štete bilo za kaptol i svećenstvo. No ovaj put ne htjede biskup primiti kanonika, nego ih primi njegov tobožnji vikar kanonik Ivan Petrov Castrafoci. Arhiđakon Jakov pročita pred njim u ime cijeloga kaptola protest protiv nerazložnog postupka biskupova s papinskim anatima, koji je kaptolu zbog interdikta nanio štetu od 1000 dukata, zahtijevajući, da im biskup tu svotu nadoknadi, od koje će polovicu dati apostolskoj komori, a polovicu stolnoj crkvi, i grozeći mu se na koncu, da će se kaptol prizvati još i na papu i njegova legata. Kanonik Ivan odgovori im na to samo to, da mu biskup nije povjerio, da im što na njihove pritužbe odgovori, i na to ih otpusti.[1]

Kaptol je sad sigurno izveo svoju grožnju i prizvao se protiv biskupova postupka i kod pape i kod legata, kao što je to učinio poradi onih kaptolskih dohodaka i ispražnjenih beneficija. Papa i legat uvidjeli su, da je postupak biskupov nezakonit, pa zato izda legat kaptolu nalog, da biskupa svečano izopći iz crkve. Oni to i učiniše (20. listopada 1359.), premda im je biskup pri tom pravio zapreke, jer je po kanoniku Ivanu zabranio kleriku i sakristanu Andriji Cili, da zvoni zvona stolne crkve prigodom proglašenja te ekskomunikacije. Biskupa je silno zapeklo to, da je njegov kaptol njega izopćio, pa mu se sad htio svakako osvetiti. Zato optuži on kanonike kod papinskog legata radi neposluha i vrijeđanja biskup-

[1] Ove proteste i prizive, u kojima se navode svi ovi događaji, priopćuje Farlati o. c. IV. 386—8.

Digitized by Google

skih prava (što su raspolagali s ispražnjenim beneficijama i t. d.), a na to pozva legat kaptol, da se opravda radi tih biskupovih pritužba. Kaptol imenova svojim punomoćnikom kanonika Grubšu Dobrogošćića i posla ga legatu u Jakin, da tamo opravda kanonike od objeda biskupovih. Legat ovlasti svoga glavnoga pravnoga savjetnika („auditor generalis"), Petra Lunu, arhiđakona kalatambijskoga i doktora prava, da presluša stranke i izreče osudu. Ali na određeni dan (4. rujna 1360.) pristupiše raspravi samo kanonik Grubša i magister Opemin de Seffrio, koga je Grubša uzeo za svoga zamjenika (i valjada pravnoga savjetnika), ali od strane biskupove ne dođe nitko. Zato su zahtijevali zastupnici trogirskog kaptola, da se biskup poradi ogluhe (in contumaciam) osudi, njegova tužba odbije i njemu naloži, da parbene troškove namiri. Legatov zamjenik nije međutim namah izrekao svoju presudu, nego odgodi riješenje parnice. Kanonik Grubša otputova na to kući. No čim je on otišao, stiže u Jakin punomoćnik biskupa trogirskoga, fratar Girardin Rabnis, i dođe (11. rujna 1360.) pred legatova zamjenika, pred kojim pročita jedan spis, u kojem se navode sve tobožnje krivice trogirskih kanonika. Budući da nije bio prisutan zastupnik protivne stranke, naime kanonik Grubša, nego samo njegov zamjenik Opemin, zahtijevao je sad biskupov punomoćnik, da se trogirski kaptol poradi ogluhe osudi i kazni. No Opemin je poricao Girardinu, da je on punomoćnik biskupov, jer da nije pokazao svoje punomoći, no ako on doista imade tu punomoć, onda neka se odredi rok, pa će kanonici poslati svoga punomoćnika, koji će oprovrći osvade biskupove. Girardin pokaže na to svoju punomoć, pa pošto se legatov zamjenik uvjerio, da je ta punomoć valjana, pozvao je obje stranke preda se, kad bude budući put držao svoj redoviti sud.[1]

Kako se dalje ova parba razvijala, to ne kažu izvori, ali je vjerojatno, da su se sad umiješali u ovu razmiricu kraljevski povjerenici, koji su bili u Zadru, pa da su oni gledali, da izmire biskupa i kaptol s jedne strane, a biskupa i legata s druge strane, pa da time biskupa riješe od izopćenja. To se moglo samo tako postići, ako biskup plati legatu one papinske anate, koje je bio dužan ne samo od svoje strane, već i od strane kaptola i svećenstva trogirskoga. Ali kako je biskup potrošio one novce, koje su mu u to ime bili dali kaptol i svećenstvo, nije imao otkud da plati

[1] Isprave o ovim događajima priopćuje Farlati o. c. IV. 388—9.

Digitized by Google

tražbinu legatu. Tad mu priskoči u pomoć nitranski biskup Stjepan, član kraljevskoga povjerenstva. On mu posudi u to ime svotu od 118 dukata i predade je šibeničkomu biskupu Matiji, punomoćniku legatovu, a za sigurnost otplate te svote budu kraljevskom odredbom i s privolom biskupovom prihodi trogirske biskupije zaplijenjeni na korist nistranskoga biskupa. Na to izda ovaj (u Zadru dne 1. prosinca 1360.) odredbu, da se od tih zaplijenjenih dohodaka imade isplatiti najprije ona svota, koju trogirski biskup njemu duguje, a istom onda da se ti dohoci prepuste biskupu, no tako, da se najprije namire oni dijelovi, koji pripadaju siromasima i crkvi, a onda istom da se isplate drugi dugovi biskupovi. Desetinu pak i prihod od vina neka biskup već sada pobira bez obzira na isplatu duga.[1] Pošto je tim načinom legatova tražbina bila namirena, nema dvojbe, da je i izopćenje biskupovo bilo dokinuto, a podjedno i povraćen mir između njega i kaptola, jer se više ništa ne čuje o kakvoj razmirici između njih.

Tek što se utišala ova raspra, imali su opet Trogirani neprilika sa tako zvanim *Vlasima* (ili Morlacima). Bijaše ovo pastirska čeljad, koja je svoju stoku pasla na međašnim brdinama između Hrvatske i Bosne. No kad su knezovi Pavao i Mladen Bribirci postali gospodari Bosne, dozvoliše oni tim Vlasima, da pod jesen sađu u doline, koje graniče sa zemljištem dalmatinskih primorskih zemalja, pa da tamo prezimuju. Dok su ovi gradovi bili u vlasti mletačkoj, nisu se Vlasi usudili da zađu na zemljište njihovo, ali kad su oni došli pod vlast kraljevu i banovu, stadoše oni s privolom banovom prodirati i na zemljište tih gradova. Poradi toga

[1] Ovu ispravu priopćuje Farlati o. c. IV. 389. — Isti biskup Bartolomej riješio je i neku razmiricu sa trogirskom općinom. Bio je običaj, da se dio dohodaka stolne crkve upotrebljavao za gradnje, popravke i t. d. u crkvi. Tim novcem i gradnjama upravljao je najprije jedan svjetovnjak izabran od gr. vijeća, koji je svoju zadaću dobro vršio. Poslije je tim poslovima upravljao po jedan kanonik, ali tako loše, da je došlo do razmirica i svađa između duhovnih i svjetovnih oblasti. Napokon se biskup Bartolomej nagodi s gradskim knezom i vijećem tako, da će od sada vijeće predlagati četvoricu svjetovnjaka, od kojih će biskup i kanonici izabrati jednoga za upravitelja ovih posala na jednu godinu, ali on ne će smjeti učiniti nikakovih prodaja otuđivanja ili izdataka bez privole biskupa i kneza, a na koncu godine morat će ovoj dvojici položiti račun o svojem djelovanju. Još će se birati na godinu dana dva rizničara stolne crkve, od kojih će jednoga birati biskup i kaptol, a drugoga knez i vijeće, ali oni ne smiju biti ni braća ni bližnji rođaci (Farlati o. c. IV. 387.).

Digitized by Google

tražili su Šibeničani, koji su imali velik kotar, prigodom predaje u vlast kraljevu, da se u uvjetima predaje izrijekom istakne, da Vlasi ne smiju doći u njihov kotar bez njihove dozvole, kako smo to već spomenuli.[1]

Trogirani nijesu to uglavili prigodom predaje u vlast kraljevu, pa zato su se Vlasi i usudili, da zađu u njihov kotar i tamo im prave štete na pašnjacima, vinogradima i poljima. To im je napokon dodijalo, i oni su gledali osloboditi se te nevolje. U to ime poslaše oni (6. siječnja 1361.) svoga poslanika u Zadar, da zajedno s gradskim knezom Franjom Đorđićem, koji se tada nalazio u Zadru kod kraljevskih povjerenika, otiđe do bana Seča (i valjada ostalih povjerenika) te se potuži na Vlahe i njihova kneza i valjada zatraži, da se uklone sa trogirskoga zemljišta. Ban je na to po svoj prilici poslao u Trogir jednoga svoga čovjeka, koji će ići istražiti te tužbe trogirske, jer trogirsko vijeće zaključi (20. siječnja 1361.), da se imade poslati u Bosiljinu jedan poslanik zajedno s tim istražiteljem i jednim bilježnikom, koji će zabraniti Vlasima boravak u tom kraju. No ovaj korak nije hasnio, po svoj prilici zato, što je ban (po svom punomoćniku) branio Vlahe. To sudimo po tome, što je trogirsko vijeće opet zaključilo (27. siječnja 1361.), da se imade banu poslati poslanik, koji će mu predočiti neku kraljevu ispravu, po kojoj je ban dužan odstraniti Vlahe sa trog. zemljišta. Kakva je to isprava i kad su je Trogirani dobili, ne kaže se. Podjedno tuži vijeće biskupu primicerija stolne crkve, da je on dozvao Vlahe na svoj posjed i tamo ih drži. Ban se međutim opet zauzeo za Vlahe kod Trogirana, da ih puste do proljeća na svom zemljištu, a oni se dadoše njemu za ljubav skloniti, te su im dozvolili (31. ožujka 1361.), da smiju ostati sve do svoga odlaska (8. svibnja), ali od sada ne će im više smjeti ban dozvoliti boravak na trog. zemljištu, jer će oni inače poslati kralju poslanstvo, da tome doskoči.[2]

Međutim kad je došla zima, dođoše Vlasi opet na zemljište trogirsko. Trogirani se tad doista potužiše kralju radi toga, a otpremiše (4. prosinca 1361.) i banu svoga poslanika u istu svrhu i da traže, da se odstrane Vlasi sa njihova zemljišta. I kralj i ban uslišiše njihovu molbu i poslaše im svoja pisma, u kojima se nalaže kliskomu knezu, da imade otjerati Vlahe s kotara trogirskoga.

---

[1] Ovako razlaže Lucije „Memorie di Traù“ str. 279.

[2] Notae Ioannis Lucii ed. Rački u Starinama XIII. 235.

Digitized by Google

Trogirani otpremiše (15. prosinca 1361.) ta pisma knezu po svom poslaniku (zajedno s darovima), ali čini se, da ona nisu imala uspjeha, jer se naskoro dočulo u Trogiru, da će doći sam ban (s banicom), da riješi ovaj spor radi Vlaha. Trogirsko vijeće izabra tada (22. veljače 1362.) poseban odbor (od 8 lica), koji će (uz ostalo) raspravljati s banom o Vlasima, a poslije zaključi (14. veljače i 4. ožujka 1362.), da se ban na općinski trošak počasti, da mu se dade, štogod bude trebao i da mu se pokloni na dar 40, dukata, napokon da mu se pokažu gradske međe (da se tim uvjeri da se Vlasi nalaze na trogirskom zemljištu). Kad je na to ban došao u Trogir, obišao je on doista zemljište gradsko i njegove međe te se uvjerio, da su Vlasi na trogirskom zemljištu. No budući da je prijetila suša, a janjići su vlaški bili još maleni, dospjeli bi Vlasi u veliku bijedu, kad bi sad već morali ostaviti trogirsko zemljište, pa zato pristadoše Trogirani na banovu molbu na to, da Vlasi smiju ostati na trogirskom zemljištu (izuzevši kraj između stupa i mlinova) do budućega Đurđeva dne, ali im zato ban jamči (odlukom od 25. ožujka 1362.), da od sada unaprijed Vlasi ne će smjeti dolaziti na njihovo zemljište; ovu odluku potvrdio je poslije (14. rujna 1362.), i sam kralj.[1] No uza sva ova obećanja imali su Trogirani i kasnije neprilika s Vlasima, jer su se i opet pojavili na njihovu zemljištu i štete im pravili.[2]

I sa kliskim knezom imali su Trogirani neprilika. Taj je knez pobirao neku carinu od robe, koja je prolazila kraj Klisa, bilo da se vozila u susjedne dalm. gradove ili se izvažala iz njih. No dogodilo se često, da su trgovci umakli kraj Klisa, a da nisu platili carinu. Ali knez je takove znao progoniti i na zemljište trogirsko

[1] Notae Ioannis Lucii u Starinama XIII. 235—6. — Odluku banovu priopćuje Lucije „Mem. di Traù" str. 279—280., gdje se navodi, da je i kralj potvrdio ovu odluku.

[2] Tako već druge godine (1363., 9. veljače) šalje trog. vijeće svoga čovjeka (plazzarius, pobirača daće), koji će istjerati Vlahe preko općinskih međa; g. 1370. zarobili su Vlasi Trogiranima 166 komada stoke, pa su ovi morali poslati (23. prosinca) jednoga plemića k njima, da tu stoku od njih otkupi. Godinu dana zatim (23. prosinca 1371.) morali su oni opet slati poslanstvo k podbanu radi Vlaha (da se valjada protjeraju sa trog. zemljišta) i napokon su 30. studenoga 1375. (u tekstu je pogrješno štampano 1875.) povjerili oni svome knezu (Franji Đorđiću), sucima i odboru od 8 plemića, da vijećaju sa hercegom (Karlom Dračkim) o tom, kako da se Vlasi odstrane sa trogirskoga zemljišta (Notae Ioannis Lucii u Starinama XIII. 237., 239., 240. i 242.).

Digitized by Google

i tamo od njih pobrati carinu. To su Trogirani smatrali povredom svoga zemljišta, pa zato su pozvali (16. svibnja 1362.) kliskoga kneza, da na njihovu zemljištu ne pobira te carine. Taj poziv nije valjada ništa hasnio, jer su se Trogirani obratili i na kralja Ludovika (po poslaniku Augustinu Kazotiću), a ovaj je naložio banu Seču, da te carine ne pobira na trogirskom teritoriju, nego neka one, koji pobjegnu ne plativši carine, prijavi trogirskim oblastima, a ove će onda učiniti, što pravda zahtijeva. O toj svojoj odredbi ubavijesti kralj Ludovik i Trogirane svojim pismom od 14. rujna 1362. iz Višegrada.[1]

Spomenuli smo već, da su Dubrovčani tražili u kraljice-matere zaštite od prijetnja Vojslavljevih i da su se pismeno potužili srpskomu caru i njegovoj majci-carici na taj postupak Vojslava. Ta pisma imali su odnijeti u Srbiju Mića Prokul i Vid Tudisij (prema zaključku vijeća od 22. prosinca 1360.),[2] što su oni sigurno i učinili. Ali sve to nije hasnilo, jer je Vojslav doskora svoje prijetnje stao i izvoditi. On posla svoga kefaliju (vojvodu) Milmana s vojskom na Dubrovnik, koji doista provali na zemljište dubrovačko (u Brenu, Šumetu i Molinu u Župi), te ga stade harati i zahtijevati, da mu se tamošnje kule imadu predati. Kad su vidjeli Dubrovčani, da im prijeti pogibao, izabra njihovo veliko vijeće (7. siječnja 1361.) poseban odbor od 10 lica, koji će se zajedno sa knezom i malim vijećem imati brinuti za spas i obranu grada s istom onom vlasti kao i veliko vijeće. Taj odbor i malo vijeće zaključiše (još istoga dana), da se imade namah poslati Milmanu glasnik s pismom, u kojem će ga pitati, što želi od Dubrovčana i čemu ide na njih s vojskom. Podjedno pozvaše gospođu Filipinu Menčetićku i zastupnike Marina Menčetića, koji se nalazio kod kralja kao poslanik (a to su bili Nikola Čerpa i Gruba Menčetić), da pripaze na svoje kule u tom kraju i oskrbe ih hranom, oružjem i braniteljima, da ne bi došle u ruke neprijatelju. Ali neprijatelj je sve više napredovao, jer se u obrani kukavno ponio Marin Čiak, potknez Brena, Šumeta i Molina, tako da se bilo bojati, da će i te, a i druge kule po dubrovačkom zemljištu dospjeti u ruke njegove. Zato dade dubrovačko vijeće razoriti kule Filipine Menčetićke, Marina Menčetića, Jele od Sorenta, Perva

[1] Notae Ioannis Lucii u Starinama XIII. 236. i Lucije „Mem. di Traù“ str. 278.

[2] Monumenta Ragus. L. r. III. 58. I županu Sanku pritužili su se oni (6. siječnja 1361. Monum. Rag. III. 59.).

Digitized by Google

Gučetića i Perva Sorkočevića (Sorga ili Sorca) isplativši im za to odštetu, samo da ne bi bile uporište neprijatelju, ako bi došle u njegove ruke. Podjedno zabrani vijeće (10. veljače 1361.) prodaju žita podanicima srpskima, samo da ih gladom prisili na odlazak, što se doskora i zbilo, jer se neko vrijeme ništa više ne spominje o provali na dubrovačko zemljište.[1]

Dubrovčani su protiv ovoga nasilja Vojslavljeva tražili pomoći i u kralja Ludovika šaljući mu glasnike s pismima. No kako je kralj bio odsutan, dojavi kraljica mati Dubrovčanima, da će im ona priskrbiti odgovor od kralja. Taj odgovor imao je donijeti jedan od onih glasnika, koga je zadržao Vital Gučetić, Dubrovčanin, koji se tada nalazio u prijestolnici kraljevoj. Kad su pisma kraljeva stigla, posla Vital glasnika kući zajedno sa Lukšom, slugom Vitalova brata Marina Gučetića, koji je pisma nosio. Dubrovačko vijeće zatraži sad od Lukše i Gučetića, da mu pokažu kraljeva pisma. Gučetić donese tad u malo vijeće jedno kraljevo pismo i pročita ga, a u njemu kralj izjavljuje, da prepušta Dubrovčanima i njihovu vijeću, da sami sebi biraju gradskoga kneza, da po volji mogu odazvati dubrovačke trgovce iz Srbije i da mogu zabraniti Mlečanima ulaz u grad Dubrovnik. Dubrovčani su bili veseli, da im je kralj podijelio ta prava, ali im nije bilo pravo, da je on to učinio na poticaj jednoga građanina, jer su se bojali, da se ne bi taj građanin, naime Marin Gučetić, osokoljen kraljevskom milosti, možda nametnuo gradu za tirana. Poradi toga zaključiše oni (30. ožujka 1361.), da Marin imade za 8 dana doći pred veliko vijeće, da opravda svoj postupak, jer će se inače postupati protiv njega. Marin međutim ne htjede se odazvati tomu pozivu, nego se obrati na kralja i hrv.-dalm. bana, da ga zaštite od toga postupka dubrovačkoga vijeća. Na to se vijeće nije usudilo postupati protiv Marina bez dozvole kraljeve, pa zato zaključi

[1] Monumenta Rag. L. r. III. 58—62. i 122. Potknez Marin Čiak bio je za svoju kukavštinu („quia se male gessit“) kažnjen (25. siječnja 1361.) time, da tečajem 10 godina ne može biti izabran knezom ni zapovjednikom izvan Dubrovnika, a istom zgodom osuđen je bio i neki Maroje Dobrić iz Šumeta na gubitak desne noge, valjada također zbog kakve krivnje prigodom ove provale Milmanove (ibid. p. 61.). — Za porušene kule dobili su odštetu: Marin i Filipina Menčetić po 750 dukata, Jela od Sorenta 310 dukata, Perva Sorgo 520 duk. i Perva Gučetić 70 duk. (ibid. p. 67.). — O neprijateljstvu Vojslava izvijestilo je dubrov. vijeće i Sanka, a po svoj prilici i bosanskoga bana, jer mu je poslalo poslanika Đuru Vladimirova (ibid. p. 59. i 63.).

Digitized by Google

(12.—17. travnja 1361.), da se imade poslati kralju općinski kancelar Tuodor s pismom, u kojem će mu se razložiti postupak Gučetićev i zamoliti njegova dozvola, da se smije postupati protiv Gučetića.[1]

Još prije nego li je kancelar otišao na put, stigoše (19. travnja 1361.) u Dubrovnik tri pisma srpskoga cara, u kojima on opet traži od Marina Gučetića one zaklade i novce, koje da mu je car Dušan bio dao. Dubrovačko vijeće zaključi tad (20. travnja 1361.), da se s jedne strane što ljubeznije odgovori caru (da mu se valjada razloži neopravdanost njegova zahtjeva), a s druge strane da se po kancelaru pošlju ova careva pisma kralju Ludoviku i u njega zatraži zaštita od nepravednih zahtjeva carevih. U pismu (od istoga dana), koje je kancelar imao predati kralju, veli se, da je dubrovačko vijeće već lani pokazalo njegovu poslaniku ispravu cara Dušana, kojom on potvrđuje, da mu Gučetić ništa ne duguje, pa da uza sve to eto opet od Gučetića traži neke zaklade i novce; zato da ga mole, neka zaštiti Dubrovčane od nepravednih zahtjeva carevih.[2]

Kancelar se otputi 21. travnja 1361. na dvor kraljev ponesavši sa sobom i preporučna pisma na ostrogonskoga nadbiskupa, palatina (Kontha), hrv.-dalm. bana Nikolu Seča, slavonskoga bana Leustahija i kraljeva savjetnika Jakova Saračena.[3] U naputku, koji mu je dan (istoga dana), veli mu se, da imade predati kralju priloženo pismo i o svemu ga točno i istinito ubavijestiti, štogod ga bude pitao. Isto tako imade predati preporučna pisma onim gore navedenim dostojanstvenicima, ubavijestiti ih o sadržaju kraljeva pisma i moliti ih za zagovor kod kralja. Drugim ličnostima ne smije ništa kazati o sadržaju toga pisma, pače ni samim kra-

[1] Monum. Rag. L. r. III. 68—72. — Gelcich-Thallóczy o. c. 17—19. br. 13. Pismo kralju napisano je 17. travnja, ali mu oni daju krivu godinu, naime 1360. mjesto 1361., kako se može vidjeti iz zaključaka dubrov. vijeća u Monum. Rag. l. c.

[2] Monum. Rag. L. r. III. 74. — Gelcich-Thallóczy o. c. 23—24. br. 18.

[3] Magister Saračen bio je najprije predstojnik tridesetničkih komora u Srijemu i Pečuhu („comes camerarum nostrarum syrmiensis et quinquecclesiensis"), ali radi njegovih zasluga povjerio je Ludovik njegovoj upravi sve tridesetnice svoje države, kako to sam veli u jednoj ispravi od g. 1362. (Fejer o. c. IX. Vol. 3. str. 313—315.). U drugoj pak ispravi (od 30. lipnja 1362.) zove ga kralj predstojnikom solarskih komora („comes camerarum salium nostrarum", Fejer o. c. IX. Vol. VII. str. 208.).

Digitized by Google

ljicama. Dok ne dobije odgovora od kralja, ne smije se vratiti kući, no ako bi kralj oklijevao s odgovorom, onda neka pošlje glasnika Jakova s vijestima u Dubrovnik i čeka dalje naloge vijeća.[1]

Skoro iza odlaska kancelarova stigoše (10. svibnja 1361.) u Dubrovnik dva poslanika hrv.-dalm. bana Seča (Zadrani Đuro Đorđić i Filip Franjin, kastelan omiški), da se u ime bana zauzmu za Gučetića. Dubrovčani otpisaše na to (12. svibnja) banu, da su se oni poradi Gučetića obratili na kralja, pa što on odredi, to da će i učiniti.[2] Kancelar međutim stiže kralja u Koprivnici, gdje se tada nalazio idući na vojnu na Srbe[3], i izvrši tamo sve ono, što mu je bilo naloženo. Nato pisa kralj (8. svibnja 1361.) Dubrovčanima pismo, u kojem im veli, da Marin Gučetić nije njemu ništa takvo pisao, što bi bilo na uštrb časti grada Dubrovnika, jer da je on poput drugih vjernih lica u ostalim dalmatinskim gradovima njemu javio samo takve stvari, koje su na čast i korist kralja i Dubrovnika, pa im zato nalaže, da obustave svaki postupak, koji su protiv njega poduzeli ili namjeravaju poduzeti. Što se pak tiče zahtjeva srpskoga kralja, nalaže kralj Dubrovčanima, da ga radi tobože srpskomu kralju dužnih zaklada i novaca ne uznemiruju, jer je Gučetić i po pismenim i po usmenim vjerodostojnim svjedočanstvima sasvim namirio oca srpskoga kralja, naime Stjepana Dušana.[4] Na osnovi ovoga naloga obustavi (25. svibnja 1361.), dubrov. vijeće svaki postupak protiv Gučetića.[5]

---

[1] Monum. Rag. L. r. III. 74—75. — Gelcich-Thallóczy o. c. str. 20. br. 15. Na oba je ova mjesta datum krivo označen, jer u prvom zborniku je datum: 21. svibnja 1361., a u drugom 21. svibnja 1360., a mora biti: 21. travnja 1361. To se zaključuje otud, što se u naputku spominje na čelu knez Savin Bonda, a taj je bio knezom u travnju 1361., a ne u svibnju (Monum. Rag. III. 68.); vidi se to i iz pisma, što ga je dubrov. vijeće pisalo (12. svibnja 1361.) hrv.-dalm. banu, jer se tu veli, da je kancelar otputovao 21. travnja 1361. (Gelcich-Thallóczy o. c. str. 24. br. 12.), te mu se po tom nije mogao dati naputak istom 21. svibnja 1361. (ili već 21. svibnja 1360.), nego na dan odlaska, naime 21. travnja 1361.

[2] Gelcich-Thalloczy o. c. str. 24—25. br. 19.

[3] U jednoj ispravi vrhovnoga suca Stjepana Bubeka izdanoj početkom svibnja 1361. veli se „presentis regalis exercitus, versus Rasciam moti“ (Fejer o. c. IX. 3. str. 283—4.).

[4] Monum. Rag. L. r. III. str. 81. i Gelcich-Thallóczy o. c. str. 19—20. br. 14., samo ovaj drugi meće pismo krivo u god. 1360. mjesto 1361.

[5] Monum. Rag. L. r. III. 81.

Digitized by Google

5. Nova provala Srba na dubrovački kotar (g. 1361). — Dubrovčani se spremaju na obranu i mole kralja Ludovika I. za pomoć (g. 1361.). — Rat Dubrovčana s Kotorom (1361.) — Sukob Dubrovčana s Mlečanima radi napadaja na jednu mletačku lađu (g. 1361.). — Dubrovčani traže zaštitu u hrv.-dalm. bana, ali napokon moraju ispuniti zahtjeve Mlečana (g. 1361.). — Dubrovčani čine savez s Balšićima u Zeti i mole iznova pomoći u bana (g. 1361.). — Poslanstvo srpskoga cara u Dubrovniku (g. 1361.). — Oružanje Dubrovčana, okršaji na bojištu (g. 1361.). — Uzaludno posredovanje Sanka, humskoga župana (g. 1361.). — Prijepori Dubrovčana s Mlečanima radi slobodne plovidbe po jadranskom moru (g. 1361.). — Vojslav se sprema na Ston (g. 1361.). — Dubrovčani mole opet za pomoć i posredovanje kralja Ladovika I., onda bosanskoga bana Tvrtka I. i hrv.-dalm. bana Seča (g. 1361. i 1362.) — Vojslav ne će da se miri. — Mlečani šalju Pavla Quirina, da posreduje oko mira između Dubrovčana i Srba, ali je njegovo nastojanje uzaludno, kao i ono župana Sanka i bana Seča (g. 1361—1362.) — Car Uroš IV. dolazi u Konavle i započinje pregovore o miru s Dubrovčanima (g. 1362.). — Razmirice Dubrovčana s Mlečanima radi napadaja na Pavla Quirina (g. 1362.). — Pregovori radi oslobođenja zasužnjenoga Gradoja, brata Sankova (g. 1362.). — Nastavljaju se pregovori o miru između Uroša IV. i Dubrovčana, koji napokon uspiju (g. 1362.). — Uroš IV. potvrđuje uvjete mira u Onogoštu (22. kolovoza 1362.).

Srpski car nije se međutim nikako dao uvjeriti, da je Marin Gučetić izvršio svoje obaveze prema pokojnom caru Dušanu, pa zato su naskoro nastala opet neprijateljstva između Dubrovčana i Srba, s tim više, što je negdje u to doba (u svibnju), kako spomenusmo, i kralj Ludovik krenuo bio s vojskom na Srbiju.[1] Srpske čete (naročito Vojslavljeve) valjada su već tada prijetile Dubrovčanima, dok je dubrovačko vijeće zaključilo (4. i 5. svibnja 1361.), da se imade u Stonu pojačiti posada i poslati tamo hrane i oružja, a skoro je zatim (12. svibnja) zabranilo dubrovačkim podanicima, da iz Mletaka izvoze na svojim lađama oružja za inostrance (misli se u prvom redu na Srbe). Međutim se je neprijatelj morao približiti dubrovačkom zemljištu, dok je vijeće zaključilo (22—26. svibnja 1361.), da žitelji iz Župe imadu svoje stvari dovesti u Dubrovnik, a svoju stoku dotjerati u Brgud, i da se podjedno imade poslati u Ston još oružja, strojeva i vojske, naime 30 plemića i 100 otočana (50 iz Mljeta[2] i 50 iz Lastova); zapo-

[1] Fejer o. c. IX. 3. str. 283—284.

[2] Otok Mljet se u to doba ubrajao u srpski posjed i imao je svoga domaćega kneza, ali je to srpsko gospodstvo bilo valjada samo nominalno, dok su Dubrovčani u njemu faktično vršili vlast novačeći njegove žitelje u svoju vojsku. No poslije je ta odvisnost sasvim dokinuta, kad je dubrovačko vijeće (8. srpnja 1361.) zaključilo, da će Mljet sasvim pridružiti svojoj vlasti i šiljati za kneza svoga plemića (Monum Rag. L. r. III. 92.)

Digitized by Google

vjednikom te vojske bi izabran Ivan Tudisij, a njegovim savjetnicima Nifik Galoč i Mihajlo Držić. Još je zaključeno, da se imade podići novi toranj u Dubrovniku i sagraditi nova galija, a dubrovačkim trgovcima po srpskom carstvu imalo se javiti o ovim neprijateljstvima, koja se spremaju na Dubrovčane od strane Srba, da ih ona ne zateku nepripravne, nego da se za doba spase zajedno sa svojom robom.[1]

Međutim su stigla u Dubrovnik nova pisma cara Uroša IV. poradi onih zaklada i novaca, što bi ih imao vratiti Marin Gučetić (valjada ih je car opet tražio), a na to zaključi vijeće (25. i 28. svibnja 1361.), da se ima na njih odgovoriti caru (po svoj prilici to, da je Gučetić caru sve vratio), a isto tako pisati i Vojslavu (valjada to, da odustane od navale na Dubrovnik, koju sprema). No sve to nije odvratilo Srba od navale na Dubrovnik, pa zato se vijeće stalo sve više brinuti za obranu svoga grada i zemljišta. Ono zaključi (20. i 28. lipnja), da se imadu pojačiti čete za obranu grada i njihovih zidina, a u Ston da se imade za obranu poslati još veća vojska (na 15 dana), koja će se sakupiti i po kotaru dubrovačkom i po otocima (Mljetu, Lastovu, Šipanju, Lopudu i Koločepu), a uz to još i brodovlje. Zapovjednikom (na 15 dana) te kopnene i pomorske sile imenuje se Nifik Galoč, a njegovim savjetnicima Vid Rastić i Mihajlo Držić.[2]

I bile su nužne ove pripreme Dubrovčana, jer na sam Petrov dan (29. lipnja 1361.) provali Vojslavljeva vojska u dubrovački kotar i stade ga harati sve do samoga Dubrovnika, kuće rušiti, a ljude ubijati ili u ropstvo voditi.[3] To prisili Dubrovčane, da po-

[1] Monum Rag. L. r. III. 80—82. Tu se doista između zaključaka od 23. i 25. svibnja navode zaključci „die XIII. madii", ali je očevidno, da je to štamparska pogrješka mjesto „XXIII. madii".

[2] Monum. Rag. L. r. III. 81—82. i 85—86.

[3] U jednoj pritužbi Dubrovčana (od 7. listopada 1361.) na postupak Vojslavljev veli se izrijekom: „lo qual (i. e. Vojslav) lo dí di san Piero pasado mando so hoste sovra lo nostro contado guastando le nostre possession, e le nostre cose bruxando e li homeni ocidando e plusori menadi in soe prosoni". (Ljubić o. c. IV. 41.), a tako se isto veli i u pismu na Sanka od 29. rujna, dok se u pismu od 6. srpnja kaže: „quod exercitus Voyslavi venit usque ad portas nostras derobando, comburendo et destruendo totum comitatum nostrum (Monum. Rag. III. 90. i 122.). Iz ovih se riječi vidi, da nije istina, što veli Resti (o. c. u Mon. Slav. mer. XXV. 140.), da je sam Vojslav *vodio* vojsku na Dubrovčane, jer se veli, da je on *poslao* vojsku na Dubrovnik. Jireček (o. c. u Bullettinu XI. 15.) veli, da je ove čete vodio

Digitized by Google

prime još druge mjere za obranu svoga grada. Oni izabraše (1.) srpnja 1361.) dva zapovjednika vojske u gradu Dubrovniku, naime Ivana Pavlova Gundulića i Marina Menčetića, koji će se mjesec dana zajedno s knezom imati brinuti za obranu grada i koji će moći svakoga u gradu, tko se ne bi pokoravao njihovim odredbama, kazniti po svojoj volji s onakvim pravom kao i samo veliko vijeće. Osim toga raspisaše (2. srpnja) nagradu od 10.000 perpera za onoga, koji bi ubio Vojslava, a dat će mu još kuću u Dubrovniku i učinit će ga dubrov. građaninom, a ako je zbog kojega zločina prognan iz Dubrovnika, oprostit će mu se ta kazan, a onaj, koji ubije kojega Vojslavljeva sina, dobit će nagradu od 1.000 perpera, a tko njegovu glavu donese u Dubrovnik, dobit će 2000 perpera. Stigne li onoga, koji ubije Vojslava ili njegova sina, u tom poslu smrt, dobit će ove nagrade njegovi baštinici ili oni, koje on naznači Još se odredi (2—4. srpnja), da se ima potužiti srpskome caru radi ove navale Vojslavljeve i pisati svim dubrovačkim trgovcima po srpskom carstvu, da se što prije vrate kući, ako ne žele, da im se dogodi kakvo zlo od strane Srba (što im se kasnije doista dogodilo, jer ih je car dao baciti u tamnicu); srpski pak trgovci (naročito iz Prizrena) imadu se zasužnjiti zajedno sa svojom robom. Kralju Ludoviku poslat će se Pripče Ukolčić, koji će mu dojaviti ova nasilja Vojslavljeva i zamoliti ga za pomoć. Napokon se imadu pozvati neki prijatelji Dubrovčana (Humljanin Stjepko Čikurić i neki Radoslav Rogerij), da ovima priskoče u pomoć sa svojim četama.[1]

Milman, ali u naputku, koje dade (29. rujna 1361.) dubrov. vijeće jednom svom poslaniku, spominje se Milman kao vođa za prijašnje provale Vojslavljeve vojske na dubrov. zemljište, ali ne za ove provale na Petrov dan g. 1361. (Monum. Rag. III. 121—3.). Još veli Resti (l. c.), da je došlo do okršaja između Vojslavljeve vojske i Dubrovčana, u kojima su bili Dubrovčani sretniji, tako da se je morala Vojslavljeva vojska vratiti kući (još prije 1. srpnja). Do okršaja je moglo doći, ali ne stoji, da je Vojslavljeva vojska uzmakla, jer ćemo iz daljega tečaja ove vojne vidjeti, da je ona i poslije 1. srpnja ostala u dubrovačkom kotaru i podsjedala Dubrovnik.

[1] Monum. Rag. L. r. III. 86—89. i 97. — Ovaj Stjepko Čikurić bio je neki četovođa, koji je isprva pravio neprilika Dubrovčanima porobivši neke dubrov. trgovce, kad su išli u Ugarsku (negdje g. 1359.), ali su se kasnije izmirili s njime i oprostili mu (16. veljače 1361.) sve uvrede učinivši ga svojim građaninom i dozvolivši mu (26. svibnja 1361.), da se može nastaniti u Dubrovniku zajedno sa svojom obitelju (Monum. Rag. III. 21., 36., 38.. 62—3. i 82.). Sad su ga eto uzeli u najam, da za njih ratuje na Srbe.

Digitized by Google

Kasnijim zaključcima (od 8—15. srpnja 1361.) odredi se, da se imade Ston još bolje utvrditi, iz Mletaka da se imade dovesti oružja, a iz Apulije žita i hrane (suhoga mesa i beškota), da se imade provaliti u Konavle, Dračevicu i Trebinje i da se Mljet imade otrgnuti od vrhovne vlasti srpske te posve pridružiti Dubrovniku, otkud će mu se šiljati knez. Napokon se posla (15. srpnja) nova četa (od 100 momaka) u Ston pod zapovijedi Jakova Đorđića i njegovih savjetnika Ivana Tudisija i Andrije Beneše, ali se podjedno odredi, da se i prijašnja vojska pod zapovijedi Nifika Galoča, koja je već odslužila svojih 15 dana, imade još 8 dana zadržati u Stonu, te obje zajedno i u suglasju da imadu nastojati u obrani njima povjerenoga grada.[1]

Istodobno s ovim ratom na kopnu zapleli su se Dubrovčani i u rat na moru s gradom Kotorom. Ovaj je grad već s trgovačkih razloga bio takmac i neprijatelj Dubrovnika, pa mu je dobro došla ova Vojslavljeva navala na nj, da se i on kao srpski podanik pridruži Vojslavu, te da i s mora pritisne Dubrovčane.[2] Ovi na to zaključe (1—4. srpnja 1361.), da se imade odmah oboružati velika galija i dvije barke (svaka od 12. vesala), koje će otploviti na ulaz Boke kotorske i blokirati je hvatajući svaku lađu i svakoga čovjeka, koji bi ulazio u nju ili izlazio iz nje, a isto tako i svaku robu, koja bi se vozila u Kotor ili u zemlju cara srpskoga, a moći će se zalijetati sve do Budve i Bara. Na galiju se imade metnuti 160 momaka (sa Lastova 40, sa Mljeta 30, sa Šipana 50, a sa Lopuda i Koločepa po 20), a razmjerno prema tome i na barke. Zapovjednikom ovoga brodovlja izabraše Nikšu Slavčića (de Slavçe), a njegovim savjetnicima Ivana Bunića i Grubu Ranjinu, i to sve na mjesec dana, na koje se vrijeme i brodovlje postavi u službu.[3]

---

[1] Monum. Rag. L. r. III. 86. i 92—95.

[2] Resti (o. c. u Monum. Slav. mer. XXV. 141.) veli, da je uzrok neprijateljstvu između Dubrovnika i Kotora bio, što su Kotorani kovali krive dubrov. novce, što su gledali podići svoje solare, da time oštete dubrov. trgovinu soli i što su već od dvije godine uza sve proteste pravili neprilika dubrov. trgovcima i otimali im njihovu robu.

[3] Monum. R. L. r. III. 86—89. — Po naputku, koji se dade zapovjedniku brodovlja (8. i 11. srpnja 1361.) nije on smio dirati u žitelje Budve, Ulčinja, Bara i Skadra, u podanike Balšića i mitropolita (sv. Mihajla t. j. zetskoga), jer su Dubrovčani s njima živjeli u prijateljstvu; kako je pak nešto robe toga mitropolita zaplijenjeno bilo, obećaju Dubrovčani, da će mu to vratiti, ali ga podjedno pozovu,

Digitized by Google

Dubrovačko je brodovlje imalo doskora posla. Jedna mletačka lađa natovarena robom Kotorana i Vojslava plovila je kraj Dubrovnika idući iz Kotora. Kad je spaze u Dubrovniku, iziđe najprije jedna dubrov. barka iz luke i navali na nju, a naskoro i druga, koja joj skrši jedan bok. U to dođe amo i jedna galija i sad stadoše sve tri udarati na mlet. lađu. Razrezaše joj konope i jedra, oštetiše je na mnogo strana, trgovce i momčad obružiše svakojakim pogrdama, pače ih izraniše strjelicama i strojevima, a napokon odvedoše lađu u dubrov. luku. Dubrov. vijeće zaključi tad (4. srpnja 1361.), da se imade zaplijeniti sva roba podanika srpskih i Kotorana, koja se nalazi na toj lađi i koja bi se od sada unaprijed našla makar gdje. To bi i učinjeno, a od utrška prodane robe (ili srebra skovana u novac) imala se (prema zaključku od 8. srpnja) platiti momčad, koja se unovačila za brodovlje.[1]

Ovaj se čin Dubrovčana nemilo kosnuo Mlečana, te je zapovjednik njihova brodovlja u jadranskom moru odmah pismeno pozvao Dubrovčane na odgovornost grozeći im se podjedno, da će protiv njihova brodovlja postupati kao protiv gusarskoga, ako se još usude dirati u koju tuđu lađu. U isto vrijeme dala je i mlet. vlada zaplijeniti u Mlecima neke dubrovačke lađe zajedno s robom, koja je bila na njima. Na to zaključi dubrov. vijeće (16. srpnja 1361.), da se ima namah ubavijestiti mlet. vlada o tom pismu njezina zapovjednika (i valjada ispričati postupak Dubrovčana), također poslati poslanik (Lav Držić) banu Seču, koga će zamoliti za pomoć i za zaštitu od Mlečana, a pojedno i ispri-

---

da ne bi miješao svoju robu s kotorskom, jer su Kotorani dubrovački neprijatelji, pa će njihova roba biti zaplijenjena (Monum. Rag. III. 91—2.). — I sva dobra, koja srpski podanici imadu kod Dubrovčana u pokladu ili zalogu radi duga, imadu se zaplijeniti, ali se ipak dozvoli dužnicima, da mogu doći u Dubrovnik, da namire svoj dug i da tamo trguju, ali samo do svote od 20 perpera (zaključci od 8. i 9. srpnja, ibid III. 92—3.). — Kotoranima, koji su bili podjedno građani dubrovački, naloženo je (6. srpnja 1361.), da za mjesec dana imadu doći u Dubrovnik, da ga brane od Vojslavljeve vojske, inače će se protiv njih postupati po zakonu. Kad se oni tome nalogu nijesu odazvali, biše (13. kolovoza 1361.) lišeni časti dubrov. građana, a njihova dobra, koja su imali u Stonu i Stonskom Ratu, biše prodana (po zaključku od 24. studenoga 1361.) na korist dubrov. općine (Ibid III. 90., 108. i 144.).

[1] Monum. Rag. L. r. III. 89., 91. i 111. Događaj s mletačkom lađom (kondurom) pripovijeda sama mlet. vlada u dopisu na bana Seča (od 28. rujna 1361.) kod Ljubića o. c. IV. 40—1.

Digitized by Google

čati Dubrovčane radi nekih šteta, koje je nanio banu njihov najmljeni četovođa Stjepko Čikurić. U naputku (od 18. srpnja 1361.) koji se dao poslaniku, veli se, da ima predati banu pismo dubrovačke vlade i podjedno ga usmeno ubavijestiti, kako je Vojslav dao poharati dubrov. kotar i podsjesti sam Dubrovnik, a uz to se se sprema, da i sam sa svom svojom silom dođe pod Dubrovnik i Ston, ne bi li ih osvojio. Budući da se osobito za Ston bilo bojati, imade poslanik zamoliti bana za pomoć s morske strane toga grada, a također i za to, da pazi na sve Kotorane i srpske podanike po svom vladanju, jer je srpski car dao pohvatati dubrov. trgovce po svojoj državi; napokon neka bi Dubrovčanima dao u najam Drijevu (Merchato di Narenta, danas Gabela)[1], gdje su Srbi kupovali sô, jer da se ovima može najveća šteta nanijeti time, ako im se zabrani kupovanje soli. Za Stjepka Čikurića neka reče poslanik, da su ga Dubrovčani najmili protiv svojih neprijatelja, jer on ima jako dobre čete, zgodne za ove krajeve, gdje poznaje svako mjesto i svaki prolaz, pa bi mogli najveću štetu nanijeti dubrovačkim dušmanima, kad bi ga ban sa svoje strane podupro, zato neka mu ga poslanik toplo preporuči.[2]

Međutim je mletačko vijeće odgovorilo (25. srpnja 1361.) Dubrovčanima na njihovu poruku, da ga se je njihov postupak s mletačkom lađom nemilo kosnuo, pa zato ono zahtijeva od njih, da dadu Mlečanima zadovoljštinu i odštetu i da se unaprijed ne usude napasti koju njihovu lađu na moru, jer će s njima postupati kao s neprijateljima i učinit će se što treba; dozvoljava pak, da se zaplijenjene dubrovačke lađe i njihova roba povrate, ali moraju Dubrovčani, koji su u Mlecima položili onoliku jamčevinu, koliko vrijede zaplijenjena mletačka lađa i njezina roba kao jamstvo, da će i Dubrovčani povratiti tu lađu i robu.[3] Još je vijeće tražilo od Dubrovčana, da dozvole mlet. trgovcima

---

[1] Bogišić i Jireček „Liber statutorum civ. Ragus." u „Monum. hist.-jurid. Slav. mer". T. IX. 443 s. v. Narentum.

[2] Monum. Rag. L. r. III. 96—7. i Gelcich—Thallóczy o. c. str. 25—6. br. 20. — Da Srbi ne dođu do soli, zabranilo je dubrovačko vijeće (23. srpnja 1361.) svojim podanicima kod kuće na dubrovačkom zemljištu i po tuđim krajevima, gdje su nastanjeni kao trgovci (n. pr. u Valoni, Draču i dr.), da izvoze sô u srpske zemlje, a zamolilo je i humskoga župana Sanka i bosanskoga bana Tvrtka, kojima je dozvolilo izvoz soli, da je ne bi dali Srbima (Monum. Rag. III. 97—8. i 167.).

[3] Ljubić o. c. IV. 38.

Digitized by Google

nastanjenima u Dubrovniku, da mogu svoju robu (sukno) slobodno prodavati u Kotoru bez obzira na ratno stanje.[1]

Te grožnje i ti zahtjevi Mlečana nisu dakako bili mili Dubrovčanima, pa zato kad su čuli, da će se navratiti u Dubrovnik novo izabrani dužd mletački Lovro Celsi (iza Ivana Dolfina), koji je dosada bio zapovjednik brodovlja u jadranskom moru, zaključe oni (28. srpnja 1361.), da mu se ima poslati u susret 8 plemića, koji će ga pozdraviti i donijeti mu dar (od 50 perpera), a na to ga ubavijestiti o ratu, koji vode sa Srbima i o raspri s mletačkom vladom radi one zaplijenjene lađe te ga po svoj prilici moliti za blagohotno posredovanje (bar poradi raspra s Mlečanima).[2]

Međutim je Lav Držić stigao banu Seču i izručio poruku i molbu Dubrovčana. Ban je bio voljan zadovoljiti ih i zauzeti se za njih kod Mlečana, ali se valjada prije htio točno ubavijestiti o tom sporu njihovu sa Mlečanima, jer im je poručio, da će poslati u Dubrovnik svoga čovjeka.[3] I za Drijevu bio je voljan, da je dade u zakup Dubrovčanima, pa je s toga dubrov. vijeće zaključilo (23. i 24. srpnja 1361.), da se poslanik Držić imade za Drijevu pogoditi s banom uz cijenu od 1.500 do 2.000 dukata na godinu.[4] No prije nego li je to ovaj mogao izvesti, stiže on glavom u Dubrovnik, da i usmeno dojavi vijeću banovu poruku, osobito o Stjepku Čikuriću, na koga se on silno ljutio, jer da je nanio šteta nekomu Filipu (Nosdronji),[5] valjada podaniku kraljevu i

---

[1] Ovaj se mlet. zahtjev spominje u zaključku dubrov. vijeća (od 16. kolovoza 1361.) Monum. Rag. III. 108.

[2] Monum. Rag. L. r. III. 100—1. i Resti o. c. u Mon. Slav. mer. XXV. 140. Dali je on međutim pristao u luku dubrovačku, ne doznajemo iz naših izvora.

[3] Da je ban naumio poslati svoga čovjeka u Dubrovnik, spominje se izrijekom u naputku izdanu (u kolovozu) Lavu Držiću prigodom njegova drugoga poslanstva banu („che . . . non era conto lo omo che dixe ca voleva (il bano) mandare a Ragusa") Mon. Rag. III. 112.

[4] Mon. Rag. L. r. III. 98. Ovo je zaključak vel. vijeća od 23. srpnja, gdje se veli, da cijenu zakupa imadu ustanoviti knez i malo vijeće, a ti su ustanovili cijenu od 1.500—2.000 dukata, kako se vidi iz kneževa naloga poslaniku Držiću (od 24. srpnja 1361.), koje je međutim u Mon. Rag. L. r. III. 168. krivo navedeno među zapisnicima dubrov. vijeća od g. 1362. mjesto g. 1361.

[5] U naputku danu Lavu Držiću veli se samo, da je Čikurić bio u svađi sa nekim Filipom (Mon. Rag. III. 111.), ali je vjerojatno, da je to bio neki Filip Nosdronja, s kojim su i Dubrovčani imali razmirica, te su mu poslali (17. svibnja 1361.) poslanstvo radi izmirenja

Digitized by Google

banovu. Nato zaključi dubrov. vijeće (8. kolovoza 1361.), da se imade opet poslati banu jedan poslanik, kojemu će biti zadaća, da izmiri bana sa Stjepkom Čikurićem, a podjedno da dovrši i one druge poslove s banom. Tim poslanikom bude opet izabran Lav Držić.[1]

U naputku, koji je dan poslaniku, veli se ovo. 1. Pozdravivši najprije bana ima mu kazati, da je dubr. vijeće pozvalo preda se Stjepka Čikurića i priopćilo mu poruku banovu o njemu, a on da je na to odgovorio, da je pripravan odgovarati na tužbe Filipove, pa ako je kriv, neka bude kažnjen po zakonu. No budući, da je on rodom Humljanin, moli bana, da bi mu se sudilo po zakonima zemlje humske, a ne po zakonima zemlje ugarske, dalmatinske il hrvatske, jer ovih potonjih ne poznaje, i jer je pravedno, da se svakomu sudi po zakonima njegove zemlje. Ako ban pristane na to, da mu se sudi po zahumskim zakonima, onda neka poslanik traži od bana pravodobno pismo za Stjepka, da može bez straha doći pred bana. 2. Neka poslanik podsjeti bana, da su Mlečani zaplijenili neke dubrov. lađe i njihovu robu u vrijednosti od 40.000 (15.000) dukata bez svakoga opravdanoga razloga, samo poradi toga, što su Dubrovčani zadržali neku robu s jedne mlet. lađe, koja je očevidno pripadala njihovim dušmanima Vojslavu i Kotoranima, pa zato neka zamoli bana, da on pozove Mlečane, neka oni ne diraju u Dubrovčane i povrate im nepravedno zaplijenjene lađe i robu, s tim više, što su ovi povratili sve ono s one lađe, što nije pripadalo njihovim dušmanima, nego je pripadalo Mlečanima ili drugima. 3. Neka još poslanik upozori bana na grožnje zapovjednika mlet. galija, da će postupati s Dubrovčanima kao s gusarima, ako još budu napastovali tuđe lađe, (t. j. ako ne pozovu kući svoga brodovlja, s kojim oni ratuju na svoje i kraljeve

(Mon. Rag. III. 79—80.). Taj Filip Nosdronja bio je po svoj prilici Zadranin, jer 5. studenoga 1369. braća Josip i Valentin Marangon ustupljuju njemu jednu kuću s mlinom u Zadru za isplatu nekoga duga (Ljubić „Dva popisa manastira sv. Krševana“ u Starinama XIX. str. 134).

[1] Monum. Rag. L. r. III. 104. Ovdje se doista ne veli, tko je bio izabran poslanikom, ali imademo naputak, dan poslaniku *Lavu*, u kojem se govori o izmirenju bana sa Čikurićem, a i o uređenju onih drugih posala, o kojima je već Lav Držić raspravljao s banom, pa je po tom jasno, da je taj poslanik *Lav* bio prijašnji Lav Držić. To se vidi i otud, što se u naputku spominje poruka banova, koju da je Lav usmeno kazao dubrovačkom vijeću, a to je bio Lav Držić.

Digitized by Google

neprijatelje), pa neka ga umoli, da on pozove mlet. vladu, da naloži zapovjedniku svoga brodovlja u jadranskom moru, da ne smije dirati u dubrovačko brodovlje i miješati se u rat, koji vode Dubrovčani sa svojim i kraljevim dušmanima, a isto to neka poruči ban izravno i tom samom zapovjedniku mlet. brodovlja. 4. Poslanik neka ubavijesti bana, da prije njegova odlaska iz Dubrovnika nije još stigao tamo onaj njegov čovjek, za kojega je najavio, da će ga poslati, pa neka naredi, da ga što prije pošlje, jer ga Dubrovčani željno očekuju. 5. Neka još dojavi banu, da je Vojslavljeva vojska otišla, pošto je silno poharala dubrovački kotar; no kako državina Vojslavljeva graniči s dubrovačkom, ipak gotovo svaki dan provaljuje po koja njegova četa na dubr. zemljište i čini tu raznih šteta zemlji i ljudima. 6. Napokon imade poslanik nastojati, da dobije u najam na godinu dana (a ako je moguće i na dvije godine) Drijevu uz odštetu od 2.500 dukata na godinu.[1]

Još prije nego li je Držić mogao svršiti svoju zadaću kod bana, stiže od njega u Dubrovnik nalog, da Marin Bunić i Marin Menčetić imadu doći preda nj (bana), da odgovaraju na tužbe, koje je Marin Gučetić podigao protiv njih i protiv dubrovačke općine. Ova dvojica pritužiše se radi toga dubrovačkom vijeću, da se pozovu na sud izvan međa njihove općine, a vijeće na to zaključi (17. kolovoza 1361.), da se imade banu poslati poslanik (Nikola Zavarnik), koji će mu razložiti, kako se po ugovoru između kralja i Mlečana nijedan Dubrovčanin ne može zvati na sud izvan Dubrovnika, pa će ga zato umoliti, da unaprijed više ne prima nikakvih takvih tužbi ni od Marina Gučetića ni od koga drugoga Dubrovčanina; Marinu pak Gučetiću (koji se valjada nalazio kod bana) neka poslanik naloži, da odustane od takvih tužbi, nego ako ima zbog čega tužiti koga Dubrovčanina, neka to učini u Dubrovniku, pa će mu se otkrojiti pravda.[2]

---

[1] Monum. Rag. L. r. III. 111—112. i Gelcich-Thallóczy o. c. str. 29—31. br. 23. — Prvi izvor veli, da je dubr. roba, zaplijenjena u Mlecima, vrijedila 40.000 dukata, a drugi veli: 15.000 duk. — Ovaj naputak nema datuma. Drugi zbornik ga meće u kolovoz, dok je u prvom zborniku uvršten iza zaključaka od 18. kolovoza. No to nije točno. Vijeće je 8. kolovoza zaključilo, kako spomenusmo, da se pošlje poslanik banu, pa je po tom vjerojatno, da je ovaj naputak izdan još istoga dana ili skoro zatim.

[2] Monum. Rag. L. r. III. 109—110. i 114.

Digitized by Google

Ova su dva poslanstva po svoj prilici postigla svoj cilj, jer se više ništa ne spominje o razmirici banovoj sa Stjepkom Čikurićem ni o tužbi Gučetićevoj ni o najmu Drijeve, dok imademo vijesti, da se ban zauzeo za Dubrovčane kod Mlečana, kako ćemo spomenuti.

U ovoj svojoj stisci nađoše sad Dubrovčani moćnoga saveznika, a to bijaše rod Balšića, koji je tada, kako već spomenusmo, gotovo samostalno vladao Zetom, a osim toga gradovima Barom, Budvom i Skadrom.[1] Njemu valjada nije bilo milo, da se vlast Vojslavljeva dizala i da se grad Kotor pridružio njemu, jer ga je sigurno rod Balšića želio dobiti u svoje ruke. Kako bi pak postao Vojslav silan i po tome Balšićima pogibeljan, kad bi svladao Dubrovnik i njega s cijelim kotarom dobio u svoju vlast! To je Balšiće prestrašilo, pa zato se požuriše, da s Dubrovčanima sklope savez i prijateljstvo protiv Vojslava. U to ime poslaše oni u Dubrovnik svoga poslanika, opata benediktinskoga manastira bl. djevice Marije na Rcu (R'tac, lat. Reteç, Rotez) u Baru, da taj savez uglavi. Dubrovčani prihvatiše objeručke tu ponudu Balšića i zaključiše (23. srpnja 1361.), da se taj savez ima sklopiti, da se Balšići imadu imenovati dubrovačkim građanima, da im se dozvoljava sloboda trgovine po dubrovačkom zemljištu i da im se ma poslati dar (od najviše 20 perpera). U to se ime ima poslati Balšićima poslanik, koji će im donijeti taj dar i pred kojim će oni sa svojim velikašima učiniti zakletvu na taj savez i zakletvu vjernosti kao dubrovački građani.[2]

Za poslanika bi izabran Kliment Držić, koji se uputio u Zetu, pošto se pred onim opatom iz Rca zakleo dubrovački knez (Nikola Saraka) sa svojim vijećem, da će vjerno obdržavati savez s Balšićima, i o tom izdao opatu ispravu. U naputku danome Držiću veli se, da on ima od Sracimira i Đure Balšića primiti te zakletve i ispravu o učinjenoj zakletvi na međusobni savez, a zatim ih pozvati, da na osnovi ovoga saveza imadu s kopnene strane udariti na Kotor i harati njegov okoliš, kako to čine Dubrovčani s morske strane. Isto ih tako ima svjetovati, da metnu veću posadu u Budvu, jer se čuje, da Vojslav s pomoću Kotorana želi taj grad dobiti u svoje ruke, što bi bilo od velike štete za njih (Balšiće), a silno

[1] Jireček o. c. u Bullettino XI. Dodatak str. 15.

[2] Mon. Rag. L. r. III. 98.

Digitized by Google

bi ojačilo njihove zajedničke neprijatelje (t. j. Vojslava i Kotorane).[1]

Ovaj savez s Balšićima poplašio je valjada Kotorane, te su oni pokušali, ne bi li sklonili Dubrovčane, da odustanu od neprijateljstva protiv njih, pa im u to ime poslaše svoje poslanike. No dubrovačko im vijeće odgovori (26. srpnja 1361.), da su Dubrovčani uvijek postupali s njima (Kotoranima) kao sa svojom braćom, ali oni da su vazda radili samo na štetu Dubrovčana, pa zato da oni sada moraju na njih ustati sa svim silama kao na svoje smrtne neprijatelje i podložnike Vojslavljeve. Ta neprijateljstva Kotorana da se jasno vide iz jednoga pisma cara srpskoga (u kojemu se valjada hvale Kotorani, što uznemiruju Dubrovčane), kojega im se prijepis šalje po njihovim poslanicima.[2]

I srpski car Uroš IV. posla u Dubrovnik svoga poslanika Marka (Kraljevića Marka), sina svoga doglavnika i velikaša Vukašina, da se potuži na to, što su Dubrovčani njegovim podanicima oteli robu (naročito srebro) s one zarobljene mletačke lađe i što su pozatvorali prizrenske trgovce u Dubrovniku i zaplijenili njihovu robu. Kad se o tom raspravljalo u dubrov. vijeću (26. i 28. srpnju 1361.), predlagali su nekoji, da se sužnji puste na slobodu, ali njihova

[1] Monumenta Rag. L. r. III. 298. i Gelcich-Thallóczy o. c. str. 26—28. br. 21. Prvi izvor nema uopće datuma, dok se u drugom veli, da je ovaj naputak izdan u srpnju 1361., ali kako je dubrovačko vijeće 23. srpnja zaključilo, da se ima poslati Balšićima poslanik, to je jasno, da je ovaj naputak izdan ili još istoga dana ili skoro zatim. Osim spomenutih glavnih točaka veli se još u naputku, neka poslanik nastoji, da Balšiće odvrati od prodavanja soli u Ploči, jer da je to od velike štete po Dubrovnik, i da plate odštetu onima, kojima su oteli neku robu, kako su to sami obećali. Savez između Balšića i Dubrovčana spominje i Resti o. c. u Monum. Slav. mer. XXV. 141. — Zapovjednikom grada Budve (u ime Balšića) bio je tada neki Površko (Poverescus), koji je baš u to doba molio u Dubrovčana za ratne strojeve, a vijeće mu javi (26. srpnja 1361.), da će mu ih poslati, čim mu stignu iz Mletaka, kamo su i sami poslali svoju lađu, da ih tamo nakupuju. Nasuprot odbiju molbu bosanskoga bana, da mu posude svojih galija, jer da su sad one poslane na ratište protiv Kotorana (Monum. Rag. L. r. III. 99.). Poslije (3. rujna) dozvolili su opet Površku, da izveze nešto oružja iz Dubrovnika, a zatim su mu poslali (27. i 29. listopada 1361.) dar od 100 dukata, obećali mu pomoć po moru i kuću u Dubrovniku, ako bi ovamo došao stanovati (t. j. ako bi ga neprijatelji protjerali iz Budve), te ga imenovali svojim građaninom (Mon. Rag. III. 117., 133. i 134.).

[2] Monum. Rag. L. r. III. 99.

Digitized by Google

roba da se proda, no taj predlog nije bio prihvaćen, nego se zaključilo, da se samo Marku imade vratiti zaplijenjeno srebro uz uvjet, da za nj ne smije u Dubrovniku kupovati robe nego samo za svotu od 25 libara srebra, koje pripada njegovoj majci, a supruzi Vukašinovoj. Ovaj je zaključak javljen Marku usmeno (2. kolovoza), a isto tako pismeno caru, carici i Vukašinu. Istom kasnije (23. kolovoza 1363) dozvoli vijeće, da se zarobljenici puste na slobodu i da svaki od svoje zaplijenjene robe dobije 20 perpera, a Prizrenjani da smiju doći u Dubrovnik i prodavati svoju robu. No konačno je vijeće dozvolilo (13. studenoga 1361.), da se sva zaplijenjena roba Prizrenjana ima povratiti, i da svaki podanik srpskoga cara smije doći sa svojom robom u Dubrovnik, i odonud izvesti robu, kakvu hoće, izuzevši samo podanike Vojslavljeve i kotorske.[1]

Međutim su Dubrovčani svojski nastojali, da s jedne strane što jače pritisnu Kotorane, a s druge strane da se obrane od Vojslavljeve vojske, koja je i onda u manjim četama provaljivala u dubrovački kotar, kad je već odustala od podsade Dubrovnika, kako smo to već spomenuli. U to su ime ovlastili (11. srpnja 1361.) kneza i njegova 2 vojna zapovjednika, da mogu potrošiti do 1000 perpera za navalu na Konavle, Dračevicu i Trebinjski kraj, ne bi li tamo što više šteta nanijeli ljudima i njihovim zemljištima; dalje su raspisali (6. kolovoza 1361.) novi porez za uzdržavanje vojske i dali popisati sve žitelje, koji će morati služiti ili kao pješaci ili veslači ili mornari na galijama,[2] pa su onda neprestano novačili čete i njih svakih petnaest ili mjesec dana izmjenjivali zajedno sa zapovjednicima i na kopnu i na moru.[3] Pri tom je došlo i do

[1] Monum. Rag. L. r. III. 99—100., 102., 112—113. i 139—140.

[2] Monum. Rag. L. r. III. 94. i 103.

[3] O tome imade mnogo zaključaka dubrovačkoga vijeća, n. pr. 23. 26. i 29. srpnja, 12. kolovoza 1361. i. t. d. (Monum. Rag. III. 98—100. i 106.). — Iz ovih zapisnika dubrov. vijeća doznajemo i za imena kopnenih i pomorskih zapovjednika i njihovih savjetnika. Osim spomenutih već zapovjednika stonske vojske (Ivana Tudisija i Nifika Galoča i njihovih savjetnika) spominju se u g. 1361. još ovi: 12. srpnja: Jakov Đorđić sa savjetnicima Ivanom Tudisijem i Andrijom Benešom, 29. srpnja Vid Sorkočević sa savjetnicima Marinom Bunićem i Nikolom Zavarnikom i 18. kolovoza Dimitrija Menčetić sa savjetnicima Vlahom Lukićem i Stijepom Đorđićem. Zapovjednici galija (osim spomenutoga već Nikše Slavčića i njegovih savjetnika) spominju se ovi: 9. kolovoza Marin Menčetić sa savjetnicima Petrom Bozelom i

Digitized by Google

okršaja, u kojima su katkada Dubrovčani bili sretni. Tako su jednom kod Brguda njihove lađe i barke navalile na neprijatelja i natjerale ga u bijeg pogubivši mu mnogo ljudi. Drugi put su opet dubrovačke čete iz Stona provalile na zemljište Vojslavljevo i na Gackom mu spalile mnogo žita i sijena. Stoga je zaključilo dubrovačko vijeće (23. srpnja i 5. kolovoza 1361.), da se imadu novcem nagraditi one čete, koje su se u ovim okršajima odlikovale.[1]

Ovaj rat između Dubrovčana i Kotorana silno jo škodio mletačkoj trgovini, jer Dubrovčani nijesu dozvoljavali nikakova uvoza u Boku Kotorsku, dakle ni uvoza mletačke robe. Bilo je pak mletačkih trgovaca, koji su bili nastanjeni u Dubrovniku i koji su vodili živahnu trgovinu s Kotoranima i otuda sa srpskim zemljama. Kad im je sada zabranjena ta trgovina, obratiše se oni na svoju vladu u Mlecima, da se ona zauzme za njih i time zaštiti njihove trgovačke interese. Vlada to doista učini i zahtijevaše od dubrovačke vlade, da im dozvoli trgovati s Kotoranima, ali ova to ne htjede učiniti. Tad ne ostade tim mletačkim trgovcima drugo, nego da se vrate u Mletke sa svojom robom (osobito suknom). No budući da bi oni za uvoz robe morali plaćati carinu, zamoliše oni svoju vladu, da im ona oprosti uvozninu, jer da su već jednom platili carinu na tu robu, naime kad su je izvezli iz Mletaka. Mletačko vijeće pronašlo je tu molbu opravdanom, pa im je dozvolilo (29. kolovoza 1361.), da mogu slobodno dovesti tu robu u Mletke ne plativši nikakve carine.[2]

Našao se međutim posrednik, koji je htio izmiriti zaraćene stanke, a to je bio humski župan Sanko. On posla svoga poslanika u Dubrovnik, da se ponudi za posrednika, a dubrovačko

---

Paskom Bondom, 13. rujna Nifik Galoč sa savjetnicima Andrijom Đorđićem i Dobrom Katićem i 18. studenoga Marin Baraba, koji se zahvalio, pa je mjesto njega bio izabran Vlaho Bobalić, sa savjetnicima Vukom Gučetićem i Andrijom Bincolom. Napokon su bili vojni zapovjednici uz kneza: za srpanj spomenuti već Ivan Pavlov Gundulić i Marin Menčetić, za kolovoz Marin Menčetić i Nikola Kaboga, za rujan Nikola Kaboga i Vlaho Bobalić, za listopad Andrija Beneša i Miha Držić, za studeni Marin Baraba i Marin Menčetić i za prosinac Marin Menčetić i Nikola Kaboga (Mon. Rag. L. r. III. 80—147. passim).

[1] Monum. Rag. L. r. III. 98. i 103.

[2] Ljubić o. c. IV. 39. — 16. kolovoza spominje se u dubrovačkom vijeću „quod Veneti volunt, quod mercatores sui possint ire cum pannis Catarum, quod est contra nostram guerram“ (Mon. Rag. III. 108.).

Digitized by Google

vijeće to rado prihvati (6. srpnja 1361.). Ono mu po njegovu poslaniku poruči, da je Vojslav, kako i sam znade, sa svojom vojskom provalio sve do dubrovačkih vrata poharavši i popalivši cio gradski kotar, pa zato ga moli, da kao razuman čovjek poradi oko časti njegova gospodara (t. j. bosanskoga bana) i Dubrovčana (t. j. neka skloni Vojslava na mir).[1]

Sanko se odazvao toj molbi i popitao Vojslava, radi čega se on ljuti na Dubrovčane i uz koje bi se uvjete izmirio s njima. Vojslav mu na to odgovori, da su ga Dubrovčani uvrijedili time, 1. što su ubili njegove ljude Milmana i Miloša Peru, 2. što su oteli (Srbima) Mljet, 3. što su zaplijenili njegovo srebro i 4. što su sebi prisvojili neke (srpske) zemlje (misli se na Stonski Rat i druge krajeve), pa toga radi traži odštetu i zadovoljštinu od Dubrovčana, ako žele, da dođe do mira. Sanko javi ovo Dubrovčanima po svom poslaniku Milči Opornici, a njihovo vijeće zaključi (31. kolovoza 1361.), da knez i malo vijeće imadu Sanku odgovoriti onako, kako je o tom raspravljeno (valjada u senatu ili velikom vijeću). No poslije se dubrov. vijeće predomislilo i zaključilo, da se Sanku nema odgovoriti po njegovu poslaniku, nego da se imade poslati k njemu posebni dubrovački poslanik (Nikola Saraka), koji će mu donijeti odgovor. U naputku, koji se dade (29. rujna 1361.) poslaniku, veli se ovako: 1. O smrti Milmanovoj neka reče da Dubrovčani ništa ne znadu. Milman je došao u sukob ne samo s Dubrovčanima, nego i s ljudima iz Apulije, Mletaka i Marke (Ankonitanske), pa ga je lako mogao ubiti koji od ovih, a ne baš Dubrovčanin; Miloš Pero pak poginuo je u ratu kao pristaša Vojslavljev, pa zato kad bi ga i bili ubili Dubrovčani, što baš nije istina, nebi zbog toga ni najmanje bili odgovorni. Zato nisu Dubrovčani dužni, da ni za jednoga ni za drugoga plate Vojslavu „vraždu“ (krvnu odštetu). 2. Za Mljet neka odgovori poslanik, da se Dubrovčani nisu nikada miješali u mljetske odnošaje niti se misle miješati, jer on potpada crkvenoj vlasti. 3. O zapljeni srebra ima izjaviti, da su ga oni zaplijenili u ratu, koji je nastao među njih i Vojslava ne njihovom krivnjom, nego njegovom, jer je on bez svakoga razloga provalio na njihovo zemljište i poharao ga nanesavši im štete od preko 100.000 dukata. Zar je onda čudo, ako su i oni gledali, da mu vrate milo za drago i nanesu što više štete? 4. Za prisvojene tobože zemlje neka reče, da su one od

[1] Mon. Rag. L. r. III. 90.

Digitized by Google

uvijek dubrovačke, koje da su Dubrovčanima i od njihovih susjeda (misli se srpskih vladara) dvaput potvrđene posebnim ispravama, kako je to poznato i samomu Vojslavu, pa ih zato nikako ne misle pustiti iz svojih ruku. Odgovorivši ovako na pritužbe Vojslavljeve imade poslanik iznijeti pritužbe Dubrovčana na Vojslava i tražiti za njih zadovoljštinu od njega. Tako je on radi onoga Ruje navalio na Dubrovčane, poharao njihov kotar i nanio im šteta od više hiljada dukata, tako da su mu morali platiti 4.000 perpera, samo da ih pusti na miru, ali on njima nije nikada dao odštetu za nanesene štete, premda im je to obećao bio. Poslije je opet poslao na njih svoga kefaliju Milmana, koji im je poharao Župu i tražio od njih, da mu predadu svoje tvrđave, a oni su ih tad morali razoriti, samo da ne dođu njemu u ruke, a time su imali štete više od 5.000 dukata. Napokon je u zadnje vrijeme na Petrov dan ponovno poslao svoju vojsku na njih, opustošio im kotar i nanio novih šteta, koje se ni procijeniti ne mogu. Za sve ove štete neka poslanik nastoji, da ih Vojslav nadoknadi, a ako on to ne bi htio učiniti, neka gleda od njega doznati zadnje uvjete, uz koje bi bio voljan izmiriti se s Dubrovčanima, koji su pripravni izmiriti se s njim tako, da oni njemu oproste sve štete i uvrede, koje im je nanio, a on opet njima one, koje su mu oni nanijeli, a voljni su na njegovu želju izmiriti se i s Kotoranima uz take iste uslove (da jedni drugima oproste sve štete i uvrede). Ako u to ime misli Sanko pisati ili poručiti Vojslavu, neka čeka, dok stigne odgovor. Napokon neka poslanik javi Sanku, da se čuje, da Vojslav opet sprema svoju vojsku, s kojom će udariti na Ston, a u tom slučaju, ako se to obistini, neka bi Sanko potpomogao Dubrovčane.[1]

Sanko je dojavio Vojslavu ovaj odgovor Dubrovčana na njegove pritužbe i zahtjeve kao i uvjete, uz koje bi oni bili voljni izmiriti se s njime, ali on nije bio zadovoljan ni s odgovorom ni s uvjetima, nego je stavio sasvim druge (po Dubrovčane mnogo teže) uvjete, koje je Sanko odmah dojavio Dubrovčanima. Ali oni mu odgovoriše (20. listopada) zahvaljujući na njegovu trudu i dobroj volji, da oni ne će nikada pristati na Vojslavljeve zahtjeve (a ne navode se, koji su to bili; — valjada slični prijašnjima).[2]

[1] Monum. Rag. L. r. III. 116. i 121—3. — Gelcich-Thallóczy o. c. str. 31—2 br. 24. — Poslanstvo Sarakino Sanku spominje u kratko i Resti o. c. u Mon. Slav. mer. XXV. 141.

[2] Mon. Rag. L. r. III. 130. — Poslije je još jednom Sanko pisao

Digitized by Google

U isto doba, dok su se ovi pregovori vodili, potužio se ban Seč po želji Dubrovčana mletačkoj vladi radi toga, što je ona zaplijenila neke dubrovačke lađe zajedno s robom i što se zauzimlje za Kotorane u ovoj borbi, koju Dubrovnik vodi s njima. Na to mu odgovori mlet. vijeće (23. rujna 1361.), da je on zlo upućen od Dubrovčana, jer da nema nikakve krivnje na njihovoj strani, nego su svemu krivi Dubrovčani, koji su bez razloga navalili na jednu njihovu lađu s jednom galijom i dvjema barkama, oštetili je, ljude na njoj obružili i ranili i napokon je zarobili zajedno s robom. Istom tada su Mlečani zaplijenili jednu dubrovačku lađu zajedno s robom, ali su već većinu robe vratili uz jamstvo, a voljni su i ostalu robu s lađom povratiti, čim Dubrovčani dadu njima zadovoljštinu i nadoknade njihovu štetu. U rat pak između Dubrovnika i Kotora da se Mlečani ne miješaju, nasuprot Dubrovčani tom prigodom njih oštećuju, jer ne dozvoljavaju njihovim trgovcima, da sa svojim lađama i svojom robom plove u Kotor. To pak oni ne mogu nikako trpjeti, pa ako Dubrovčani ne odustanu od toga postupka, poprimit će oni nužne mjere za obranu svojih interesa.[1]

I sami Dubrovčani naumili su se izravno obratiti na Mlečane sa svojim pritužbama, što su im zaplijenili neke lađe s robom i što od njih traže, da dozvole mletačkim trgovcima slobodno trgovanje s Kotorom. U to ime zaključiše (16. kolovoza 1361.), da

Dubrovčanima o izmirenju, a na to ovlasti senat kneza i malo vijeće (3. studenoga 1361.), da mu mogu što ljubaznije odgovoriti, no ne kaže se, što su odgovorili. (Monum. Rag. III. 136). Po svoj prilici su mu odgovorili ono, što i prvi put, t. j. da nijesu voljni učiniti mir s Vojslavom uz one uvjete, koje on stavlja, nego uz one, koje su mu već oni priopćili. — Početkom god. 1362. opet je pisao Sanko Dubrovčanima, a njihovo vijeće zaključi (14. siječnja 1362.), da mu se odgovori što ljepšim riječima i zahvali kao vrlo dragom prijatelju i sugrađaninu svome (ibidem III. 156.), ali se ne kaže, o čemu je Sanko pisao i što su mu Dubrovčani odgovorili.

[1] Ljubić o. c. IV. 39—41. — Ban je također prema svome obećanju poslao u Dubrovnik svoga poslanika, koji je valjada imao javiti Dubrovčanima, da je ban pisao poradi njih u Mletke, i podjedno se ubavijestiti o tim njihovim prijeporima, o njihovu položaju i t. d. Vijeće zaključi (16. rujna), da se poslaniku dozvoli, da u pratnji trojice dubrov. plemića može pregledati Ston (t. j. dali je dobro učvršćen i dosta jak, da suzbije novu navalu Vojslavljevu), i da se povjerava knezu, malom vijeću i posebnom odboru od 6 lica, da odgovore banu na njegovo poslanstvo (Mon. Rag. III. 118). Što su odgovorili, ne doznajemo.

Digitized by Google

će poslati k njima dva poslanika, naime Ivana Bunića i Jakova Menčetića, a povjeriše (6. rujna) knezu, malom vijeću i posebnom odboru od 6 lica, da izrade naputak za to poslanstvo. U tom naputku veli se: 1. da se poslanici imadu potužiti mlet. vladi. što je zaplijenila robu dubrovačkih trgovaca nastanjenih u Mlecima, 2. da je imadu zamoliti, neka ona zabrani svojim trgovcima svaku trgovinu sa zemljama Vojslavljevima, jer je Vojslav bez svakoga razloga o Petrovu dne poslao svoju vojsku na Dubrovnik i silno poharao njegov kotar, pa zato se Dubrovčani moraju brinuti za svoj spas, a ujedno za propast svoga dušmanina, 3. napokon da se imadu potužiti na nekoga Arismola iz Monze, koji pod izlikom, da je Mlečanin, ne će da plaća nikakve carine na robu, koju prodaje u Dubrovniku, dok je on zaista rodom iz Monze, a samo je iz milosti dobio mletačko građanstvo.

Poslanstvo ode u Mletke i dojavi sve ovo mlet. vijeću, a ovo odgovori (7. listopada 1361.) poslanstvu ovako: 1. Mlečani su zaplijenili robu dubrovačku istom onda, kad su Dubrovčani učinili nasilje njima zarobivši njihovu lađu s njezinim teretom, pa kad Dubrovčani povrate njima ono, što su zarobili na toj lađi, onda će i oni vratiti Dubrovčanima zaplijenjene stvari. No ako to Dubrovčani ne učine za dva mjeseca, onda će se Mlečani namiriti za tu štetu time, da će zaplijeniti dobra Dubrovčana i u Mlecima i na drugim krajevima. 2. Mlečani se ne miješaju u rat između Dubrovčana i Kotorana, jer žele sa svim narodima živjeti u miru, da mogu slobodno trgovati sa svima, pa zato ne dozvoljavaju Dubrovčanima, da im ograničuju tu slobodu trgovanja. Ako li bi se to ipak usudili učiniti, onda neka budu pripravni, da će imati posla s njihovim galijama, koje će znati zapriječiti taj njihov pokušaj. 3. Napokon o Arismolu izjave oni, da svatko, tko je proglašen mletačkim građaninom, ima se smatrati kao pravi Mlečanin i uživati sva prava i povlastice Mlečanina.[1]

Kad su poslanici dojavili ovaj odgovor kući, povjeri veliko vijeće dubrovačko (1. studenoga 1361.) knezu, malom vijeću i senatu, da stvore odluku o ovim mletačkim zahtjevima. Ovi su namah potonjih dana (2. i 3. studenoga 1361.) vijećali o tom, pa bojeći se grožnja mletačkih zaključiše, da se povrate sve stvari (osobito srebro) zaplijenjene na onoj mletačkoj konduri (bilo u prirodi ili vrijednost u novcu), a ako državna blagajnica ne bi mogla odmah

[1] Ljubić o. c. IV. 41—43. — Monum. Rag. L. r. III. 108. i 117.

Digitized by Google

smoći nužnu svotu, neka se Mlečani naplate od robe zaplijenjene dubrovačkim trgovcima u Mlecima, a dubrovačka će općina tim trgovcima vratiti u obrocima ono, što će oni morati platiti. Ako pak Mlečani iza povratka ove robe (ili novčane odštete) ne bi povratili zaplijenjene dubrovačke stvari, neka poslanici pišu u Dubrovnik i čekaju odgovor.[1] Kad je mletačkom vijeću dojavljena bila ova pripravnost Dubrovčana, da ispune mlet. zahtjeve, ovlasti ono (20. studenoga 1361.) dužda i malo vijeće, da mogu dignuti zapljenu dubrovačke robe, čim Dubrovčani izvrše mletačke zahtjeve.[2] To se skoro zatim i dogodilo, i bile su vraćene zaplijenjene stvari dubrovačke, jer su Dubrovčani i njihovi trgovci u Mlecima namirili Mlečane, a na to su se dubrovački poslanici mogli vratiti kući.[3]

I poradi slobodne trgovine s Kotorom, s Vojslavljevim i drugim zemljama morali su Dubrovčani ispuniti zahtjeve Mlečana. Najprije su im dozvolili (22. listopada 1361.), da mogu njihove lađe unići u Kotor *bez robe*, no poslije (11. studenoga 1361.) dozvolili su, da mogu unilaziti i *s robom* izuzevši hranu, mast, sô i oružje, koje ne smiju uvoziti.[4]

Tim popuštanjem odvratili su Dubrovčani od sebe pogibao, koja im je prijetila od Mlečana, pa su mogli obratiti svu pažnju na podsadu Kotora i na obranu od Vojslava, koji se opet spremao, da udari na Ston. Već smo spomenuli, da je u naputku (od 29.

---

[1] Monum. Rag. L. r. III. 135.

[2] Vikentij Vas. Makušev „Isprave za odnošaj Dubrovnika prema Veneciji" u Starinama XXXI. str 16.

[3] Monum. Rag. L. r. III. 155. — Da su dubrov. trgovci također doprinijeli nešto za otplatu robe (osobito srebra), vidi se po tom, što im je poslije dubr. općina plaćala obroke za otplatu. Tako se 8. siječnja 1362. zaključi: „ad dandum ratam mercatoribus, qui solverunt Venetiis argentum acceptum de condura" (ibidem III. 153.). — 31. prosinca 1361. bili su poslanici kod kuće, kako se vidi iz jednoga zaključka dubr. vijeća od toga dana (ibidem III. 151.).

[4] Monum. Rag. L. r. III. 131., 139. i 151. Mlečani su jamačno zlorabili ovu ovlast, jer su jednom (21. studenoga 1361.) morali Dubrovčani pisati Mlečanima, da njihovi trgovci izilaze iz Kotora s oružjem u namjeri, da napadaju Dubrovčane (ibidem III. 142.). U drugim opet zgodama morali su naložiti (1. veljače i 26. travnja 1362.) zapovjedniku brodovlja, da ne pusti u Kotor mlet. lađa natovarenih solju i oružjem (ibidem III. 159. i 181.). — Sigurno su i za Arismola Dubrovčani popustili Mlečanima i priznali ga pravim Mlečaninom.

Digitized by Google

rujna 1361,) poslaniku Nikoli Saraki, koji je išao Sanku, bilo rečeno, da upozori Sanka, kako se čuje, da se Vojslav opet sprema na Ston, i da ga u tom slučaju zamoli za pomoć. Međutim su se i oni sami spremali, da valjano dočekaju Vojslava, ako doista udari na njih. Oni zaključe (30. rujna, 4., 7. 8. listopada 1361.), da se ima u Ston poslati četa (plemića i pučana), da se imadu bolje utvrditi Ston i Dubrovnik, da se imadu dići čete po Mljetu i drugim otocima, pače da se imadu zamoliti Korčuljani i Perov, knez Desne, da pošalju u pomoć po 50 strijelaca. Onima pak, koji će otići na Sjenice ili u Gacko i tamo zapaliti sijeno Vojslavljevo, obećava se (22. i 23. listopada) novčana nagrada.[1] No čini se, da Vojslav nije došao pod Ston i da po tom za sada nije bilo pogibli, jer je vijeće zaključilo (12. studenoga 1361.), da se čete, koje su poslane za pomoć u Ston, imadu vratiti kući, ali nove da se za sad nemaju poslati. Međutim su poslije Dubrovčani opet dobili vijesti, da prijeti pogibao od Vojslava, pa su zato ponovno odredili (22. prosinca 1361.), da se zapovjedniku vojske (u Stonu) pošlje pomoć.[2]

Ova pogibao od Vojslava prisili Dubrovčane, da traže pomoći i zaštite u svoga vrhovnog gospodara, kralja Ludovika i njegovih namjesnika u ovim krajevima, naime u bana hrvatsko-dalmatinskoga i bosanskoga. Sam kralj tražio je od Dubrovčana, da ga ubavijeste o svojim razmiricama, koje su imali sa Srbima i Kotoranima, a oni na to povjeriše (13. kolovoza 1361.) knezu i posebnom odboru od 6 lica, da se posavjetuju, kojim bi se to načinom najbolje uredilo. Ovi predlože, da se u to ime pošlje kralju poslanstvo, koje će mu sve nužno razložiti, a vijeće prihvati to (23. kolovoza) i povjeri knezu i onom odboru, da izradi naputak poslanicima. Za poslanike biše izabrani Ivan Pavlov Gundulić i Sime Rastić, koji će imati sa sobom 7 slugu, 1 svećenika i 1 blagajnika.[3]

---

[1] Monum. Rag. L. r. III. 126—128. i 132. — Da dobiju novaca za rat, ovlasti se senat (27. listopada), da proda zaplijenjena dobra Kotorana i drugih neprijatelja dubrovačkih (Ibidem III. 133.)

[2] Monum. Rag. L. r. III. 139. i 150. U ovom drugom zaključku veli se: „Prima pars est de mittendo auxilium capitaneo armate propter nova que misit dicendo".

[3] Monum. Rag. L. r. III. 107. i 113. U ovim zapisnicima dubrov. vijeća ne kaže se, o kojim je poslovima ovaj odbor imao vijećati i radi kojih se poslova šalje ovo poslanstvo kralju, ali iz jednoga pisma, koje je kasnije (13. siječnja 1362.) pisala dubrov. vlada poslanicima,

Digitized by Google

Najednom stiže od kralja pismo, koje bi pročitano (19. listopada 1361.) u vijeću, pa budući da se na osnovi toga pisma moralo potanje vijećati o naputku, koji će se dati poslanicima, bude zaključeno, da knez, malo vijeće i senat imadu pretresti i sastaviti naputak za poslanstvo. Ova vijeća povjere to (6. studenoga 1361.) posebnom odboru od 5 lica, koji je izradio taj naputak (od 10 članaka), a na to ga ova vijeća prihvate (17. studenoga 1361.) i poslanstvu nalože, da imade buduće nedjelje (22. studenoga) otputovati, što je ono sigurno i učinilo. Poslanstvo je putovalo u Ugarsku preko Bosne, gdje je imalo posjetiti bana Tvrtka, donijeti mu dar (od 20 perpera) i dojaviti mu, da će i k njemu doći posebno dubrovačko poslanstvo (u istom poslu).[1]

Za poslanike banu Tvrtku biše izabrani (11. studenoga 1361.) Klime Držić i Nikola Saraka (sa 6 slugu, 2 na konju i 4 pješaka), koji će banu donijeti dar od 500 perpera. Poseban odbor od 3 lica izradio je (prema zaključku od 24. studenoga 1361.) poslanstvu naputak (od 4 članka), koji bi prihvaćen (30. studenoga) od senata, i poslanstvu naloženo, da imade otputovati buduće subote (5. prosinca). Ali najednom stigoše u Dubrovnik takove vijesti, zbog kojih je bilo nužno, da se naputak mijenja. Tu je promjenu obavilo malo vijeće (prema zaključku od 2. prosinca 1361.), a na to se poslanstvo uputilo u Bosnu.[2] Ovdje je ono zamolilo bana Tvrtka, da bi sklonio Vojslava na mir. Tvrtko se odazva toj molbi i posla u to ime svoga poslanika Vojslavu, ali mu ovaj izjavi, da se ne će izmiriti s Dubrovčanima.[3] Kad su to poslanici dojavili svojoj vladi u Dubrovniku, naloži im ona (11. siječnja 1362.), da se imadu vratiti kući.[4]

I hrvatsko-dalmatinskom banu Nikoli Seču bio je poslan jedan poslanik. Ban je naime pisao bio Dubrovčanima pismo, u kojem je sigurno bilo govora o ratu Dubrovčana sa Srbima i o razmirici s Mlečanima. Na to zaključi vijeće (30. listopada 1361.), da se imade i njemu poslati poslanik (Lovro Vlkašić), koji će ga valjada

---

kad su se već nalazili kod kralja (ibidem III. 155.), vidi se jasno, da su ti poslovi bili: rat sa Srbima i razmirica s Mlečanima. — 23. listopada 1361. dozvoli se poslanstvu svećenik. Ibidem III. 132.

[1] Monum. Rag. L. r. III. 131., 136. i 141.

[2] Monum. Rag. L. r. 138., 143. i 145.

[3] Ovo se navodi u pismu, što su ga Dubrovčani pisali (13. siječnja 1362.) svojim poslanicima kod kralja (Mon. Rag. III. 155.).

[4] Monum. Rag. L. r. III. 154.

Digitized by Google

zamoliti za posredovanje i za pomoć. Naputak poslaniku imao je izraditi senat, ali ovaj povjeri (9. studenoga 1361.) taj posao onome istom odboru od 5 lica, koji je imao načiniti i naputak poslanicima, što su išli kralju. Odbor izradi taj naputak, senat ga prihvati (11. studenoga 1361.), a na to poslanik ode na put.[1] Je li što obavio kod bana, ne kaže se, ali je vjerojatno, da se ban zauzeo za Dubrovčane, kako je po svojoj dužnosti i morao činiti za kraljeve podanike.

Poslanstvo, koje je otišlo kralju, razložilo mu je valjada sve nepravde, koje Dubrovčani trpe od Vojslava, Kotorana i Mlečana i zamolilo ga za pomoć i zaštitu. Kralj im je to sigurno obećao, a na to se poslanstvo spremalo kući. No dubrovačko vijeće naloži im (10. prosinca 1361.), da se još ne smiju vratiti kući, jer da još nisu stigle vijesti iz Bosne i iz Mletaka (na koje su se obratili bili Kotorani radi posredovanja o miru, kako ćemo vidjeti). Međutim je stigao u Dubrovnik i mletački poslanik Pavao Quirino, da posreduje oko mira između Kotorana i Dubrovčana, a ovi to namah jave (8. siječnja 1362.) svojim poslanicima, da ubavijeste o tom kralja. Skoro zatim stiže i vijest od poslanika, koji su bili kod bosanskoga bana, da se Vojslav ne će da miri s Dubrovčanima, a ovi to namah jave (prema zaključku od 11. siječnja 1362.) poslanicima na kraljevskom dvoru, da priopće to kralju i primivši od njega odgovor da se vrate kući. U pismu (od 13. siječnja), kojim to knez javlja poslanicima, veli se, da su Dubrovčani morali povratiti sve stvari (mletačke, Vojslavljeve, kotorske i dr.), koje su bile na onoj mletačkoj konduri zaplijenjene, a na to da su Mlečani vratili Dubrovčanima sve ono, što su im bili zaplijenili. Dalje se veli, da su Mlečani bez poticaja Dubrovčana poslali svoga poslanika Pavla Quirina, da posreduje oko mira između njih i Kotorana, a oni da su pristali na to, jer da su oni uvijek bili, pa i sada su za mir. Napokon se navodi, kako je bosanski ban htio posredovati oko mira s Vojslavom, ali je to ovaj odbio. Zato se pozivlju poslanici, da zamole kralja, da se on zauzme, da dođe do mira, pa kad saslušaju kraljev odgovor, neka se vrate kući.[2]

Dugotrajna podsada nanijela je sigurno mnogo šteta Kotoranima, pa ih je to navelo, da zamole Mlečane za posredovanje oko mira između njih i Dubrovčana. Posebno kotorsko poslanstvo uputi se

[1] Monum. Rag. L. r. III. 134., 138. i 139.
[2] Monum. Rag. L. r. III. 148. i 153—155.

Digitized by Google

u to ime na mletačkoj konduri u Mletke, a dubrovačko vijeće naloži (21. studenoga 1361.) zapovjedniku brodovlja pred Kotorom, da slobodno dozvoli toj konduri s kotorskim poslanstvom, da otplovi u Mletke.[1] Mletačko vijeće rado se odazvalo molbi Kotorana za posredovanje oko mira, jer je tim ratom smetana bila mletačka trgovina, kako već spomenusmo, te izabra (6. prosinca) Pavla Quirina svojim poslanikom, koji će otići u Dubrovnik i Kotor, da posreduje oko mira, a moći će u tu svrhu posjetiti i Vojslava i druge obližnje velikaše, ako to bude smatrao nužnim.[2]

Quirino stiže u Dubrovnik koncem godine 1361.[3] i zamoli Dubrovčane, da stupe s njim u dogovor o izmirenju. Vijeće pristade na to (8. siječnja 1362.) i povjeri odboru od 5 lica, da vodi te pregovore s Quirinom i Kotoranima. Da bi se ti pregovori mogli nesmetano voditi, pristade (10. siječnja 1362.) vijeće na to, da se s Kotoranima sklopi primirje na 18 dana, ali će podsada Kotora s morske strane potrajati i nadalje, te će biti zabranjen uvoz hrane u Kotor, a isto tako uvoz i izvoz kotorske robe. Poslanicima kotorskim dozvolit će se, da se na lađama dovezu u Dubrovnik radi ugovoranja, a isto tako poslanicima dubrovačkima, da se po istom poslu dovezu u Kotor. Quirino će biti dužan, čim stigne u Kotor, pozvati Vojslava, da i on prihvati to 18-dnevno primirje s Dubrovčanima, jer inače da ne će vrijediti ni primirje s Kotoranima. Quirino uputi se skoro zatim u Kotor, jer je vijeće

---

[1] Monum. Rag. L. r. III. 142.

[2] Ljubić o. c. IV. 43—44.

[3] 30. prosinca 1361. dozvoli dubrovačko vijeće Quirinu, da može iskrcati na kopno jednu bačvu vina (Monum. Rag. L. r. III. 150.). 2. siječnja 1362. dozvoli ono Quirinu, da može posjetiti u zatvoru Kotoranina Dživu Bučića (ibidem III. 152., po tome veli krivo Resti o. c. u Mon. Slav. mer. XXV. 42., da je Quirino 3. siječnja došao u Dubrovnik), valjada zato, da se i s njim porazgovori o tom, kako bi se moglo doći do mira između Dubrovčana i Kotorana. Taj Bučić jamačno je prije toga dospio u sužanjstvo banovo u Zadru, jer 12. kolovoza 1361. dozvoli dubrov. vijeće dvojici sinova ovoga Dživa, da mogu otići u Zadar za taoce svoga oca, komu se dozvoli da ide u Kotor po želji banovoj. No kasnije valjada je taj Dživo iz Kotora ratovao s Dubrovčanima i s njihovim saveznicima Balšićima, jer je on dospio u ruke Površka, budljanskoga zapovjednika, a ovaj ga je prepustio Dubrovčanima. Ovi poslaše (14. studenoga 1361.) po nj jednu lađu, koja ga je dovezla u Dubrovnik, na što bude zatvoren u komorskoj zgradi (camarlengaria, Monum. Rag. III. 106. i 140.). Tu ga ie sad posjetio Quirino.

Digitized by Google

dalo već drugoga dana (11. siječnja 1362.) naoružati lađu, koja ga je imala odvesti tamo. Iz Kotora je sigurno pozvao Vojslava, da pristane na primirje i nagovorio ga, te je to učinio, dok je dubrovačko vijeće zaključilo (27. siječnja 1362.), da primirje na kopnu imade trajati do 15. veljače iste godine, ali ako bi neprijatelji prije toga roka napali na Dubrovčane, onda se time ukida primirje. Međutim je isteklo ovo primirje, a ugovaranje o miru nije još bilo privedeno kraju, pa zato dubrovačko vijeće dozvoli (13. veljače i 5. ožujka 1362.), da neprijateljstva i poslije 15. veljače miruju do dalje odredbe, t. j. dok se ne vidi uspjeh pregovora.[1]

Quirino je sklonio i Kotorane, te su prihvatili njegovo posredovanje, jer je on pozvao (koncem veljače 1362.) Dubrovčane, da pošlju svoje poslanstvo u Kotor, koje će uz njegovo posredovanje ugovarati s Kotoranima o miru. Dubrovčani izabraše namah (1. ožujka 1362.) Ivana Bunića, Ivana Gundulića i Nikolu Kabogu svojim poslanicima, a pratit će ih (prema zaključku od 2. ožujka) i kancelar Tuodor (zajedno sa 5 slugu, 1 blagajnikom i 1 kuhačem). Vijeće zamoli još Quirina (1. ožujka), da pribavi od Kotorana provodno pismo za ovo poslanstvo, a kad je ovo stiglo, uputi se ono u Kotor (negdje poslije 8. ožujka).[2] Tu su se sad vodili pregovori, u kojima je možda sudjelovao i sam Vojslav.[3] Quirino se mnogo trudio, da izravna protivštine i izmiri zavađene stranke, ali sve bijaše uzalud, jer Kotorani ne htjedoše pristati na zahtjeve Dubrovčana (ne kaže se, koji su to bili). Kad su to ovi doznali od svojih poslanika (15. ožujka), naložiše im (19. ožujka), da se vrate kući. Podjedno se pismeno zahvale Quirinu na trudu, što ga je uložio oko ovoga posla, premda uzalud, ali ne krivnjom njihovom, jer da su oni sve učinili, što se moglo opravdano od

[1] Monum. Rag. L. r. III. 153., 154., 158., 161. i 166.

[2] Monum. Rag. L. r. III. 165—6. — Još 8. rujna veli dubr. vijeće „ambaxiatoribus nostris, qui vadunt pro tractatu pacis“ (ibidem III. 167.), dakle još nisu bili otišli, dok se 15. ožujka oglasuju svojoj vladi iz Kotora (ibidem III. 168.).

[3] Dubrovačko je vijeće zaključilo (21. veljače 1361.), da se pošlje poslanstvo Vojslavu ili u Kotor ili u Sankove zemlje, ali će se to poslanstvo izabrati istom onda, kad stigne odgovor od Quirina (Mon. Rag. III. 163.). Što je vijeće htjelo znati od Quirina, to se ne veli. Možda je ono pitalo, je li Vojslav došao u Kotor, ali možda i to, bi li dobro bilo, da se poslanstvo pošlje. Svakako odovud ne možemo znati, je li Vojslav bio u Kotoru.

Digitized by Google

njih tražiti, samo da dođe do mira; pošlju mu također pismo upravljeno na mlet. vladu, u kojem valjada to isto izjaviše, moleći ga, da ga njoj preda; napokon ga pozovu, neka bi se na povratku iz Kotora navratio u Dubrovnik, ako mu je to zgodno, jer da bi još nešto imali s njime raspravljati.[1]

Ne kaže se, je li se Quirino navratio u Dubrovnik, ali ako je to i učinio, bilo je uzalud, jer do mira nije došlo, nego su se neprijateljstva nastavila. U to ime nalože Dubrovčani (27. ožujka 1362.) svojim zapovjednicima brodovlja, da opet gledaju nanositi šteta Kotoranima i Vojslavu i po kopnu i po moru, i da ne puštaju nikakvih lađa u Kotor osim mletačkih, ali i ove ne smiju nositi tamo hrane ili oružja[2]; dalje dignu oni novih četa i učine razne odredbe za obranu grada[3], a zaključe također (25. ožujka 1362.), da se imadu prodati zaplijenjena dobra

[1] Monum. Rag. L. r III. 168. — Jireček o. c. u Bullettino XI. 17. veli, da je kod ovih pregovora sudjelovao i „ugarski poslanik Bijeljak Andrišpan". Iz dubrovačkih zapisnika znamo samo to, da je neki „Bichach Andrispan" pisao Dubrovčanima, bi li smio doći u Konavle do Cavtata, a vijeće mu to dozvoli (12. veljače 1362.) i javi mu, da će mu tamo poslati lađu, koja će ga dovesti u Dubrovnik (ibidem III. 161.). No ne doznajemo otud, je li on bio kraljev poslanik, pače po putu, kojim je imao doći u Dubrovnik, nije to vjerojatno, jer je došao tamo iz srpskih strana. Jedino bi se moglo to uzeti, da je kao kraljev poslanik bio najprije kod srpskoga cara, a odovud istom da je išao u Dubrovnik. Nemamo također nikakvih vijesti u dubrovačkim zapisnicima, da je taj Andrišpan bio u Kotoru i tamo sudjelovao u onim pregovorima.

[2] Monum. Rag. L. r. III. 171. Samo mlet. vijeće pristalo je na to, da se ne smije uvoziti hrana ni oružje, te je u tom smislu i pisalo dubrovačkom vijeću i hrv. dalm. banu, a dubrov. vijeće posla ova dva pisma zapovjednicima brodovlja, da se njima prema potrebi posluže i pokažu ih zapovjednicima mlet. lađa i galija, ako bi oni htjeli raditi protiv ove odredbe (ibidem).

[3] Tako odrede (23. ožujka 1362.), da i plemići i pučani moraju i po noći stražiti stražu, pošlju (25. ožujka) četa na galije, opreme (27. ožujka) novih lađa i t. d. (Monum. Rag. III. 169—172.). — Zapovjednici i čete mijenjale su se redovno svakoga mjeseca. U god. 1362. spominju se uz knеza ovi vojni zapovjednici: za *siječanj* Marin Gučetić i Nikola Kaboga, za *veljaču* Marin Menčetić i Jakov Menčetić, za *ožujak* Marin Junijev Menčetić i Marin Baraba, za *travanj* Jakov Menčetić (a od 18. IV. mjesto njega Mišo Bobalić) i Marin Baraba, za *svibanj* Ivan Pavlov Gundulić i Nifik Galoč, za *lipanj* Mišo Bobalić i Marin Baraba, za *srpanj* Ivan Bunić i Jakov Menčetić (a od 16. VII. zamijenio ga Nikola Čerpa) i za *kolovoz* Klime Držić i Nikola Zavarnik.

Digitized by Google

Kotorana.[1] Skoro zatim poruči župan Sanko Dubrovčanima, da bi se rado sastao s njihovim poslanicima u Kurilu, jer bi imao s njima raspravljati o važnim poslovima, koje ne će da povjeri pismima. Valjada je opet htio posredovati oko mira između njih i Vojslava. Dubrovačko vijeće odazva se (27. i 31. ožujka 1362.) toj poruci Sankovoj i izabra Mišu Bobalića i Vlaha Gradića svojim poslanicima, koji će ići u Slano na stanak sa Sankom.[2] U naputku, koji se dade poslanicima (1. travnja 1362.), veli se, da oni imadu ići Sanku sve do Kurila, ako ga ne bi mogli skloniti, da dođe do sv. Stjepana i do samoga mora u Rijeci (Ombli). Tu neka saslušaju, što im imade reći, pa onda neka to dojave vijeću i čekaju njegov odgovor. Podjedno neka mu reku, da su mu Dubrovčani često javljali o štetama, koje su njegovi ljudi nanijeli po dubrovačkom kotaru,[3] a on da je na to tražio, neka mu se označi ta šteta, pa će je on naknaditi. Sada neka mu poslanici dojave tu štetu, koja iznosi 500 perpera, i traže njezinu isplatu. Napokon neka ga sjete na štete, koje su nanijeli Vojslavljevi ljudi Dubrovčanima u Rijeci poubijavši ljude i otevši im imovinu, pa neka ga zamole, da isposluje kod Vojslava, da se to više ne dogodi.[4] Ne kaže se, kakav je uspjeh imao ovaj sastanak, ali po kasnijim događajima moramo suditi, da nije donio nikakva ploda, jer se ratovanje nastavilo. Pače kasnije se zbilo i to, da su Sankovi ljudi podupirali Kotorane dovozeći im hrane. Zato je dubrov.

Od zapovjednika galija i njihovih savjetnika spominju se ovi: 29. siječnja izabran je zapovjednikom Nikola Zavarnik, a savjetnicima Lovro Menčetić i Miho Jurjev Držić, 1. travnja zapovjednikom Ivan Nikolin Gundulić (a od 2. V. Pavle Sorkočević mjesto njega), a savjetnicima Paske Ranjina i Nikola Kaboga i 18. lipnja zapovjednikom Nikola Saraka, a savjetnicima Grube Menčetić i Petar Menčetić. Napokon se spominju zapovjednici vojske u Stonu: Savin Bonda, a njegovi savjetnici Vlaho Bobalić i Jakov Menčetić (izabrani 29. svibnja), zapovjednik Vlaho Bobalić i savjetnici Paske Bonda i Vid Đorđić (izabrani 8. lipnja). Monum. Rag. L. r. III. 151., 158., 164., 173., 174., 180., 183., 184., 190., 194., 198—9., 201., 207. i 209.

[1] Monum. Rag. L. r. III. 169. — I za so zaplijenjenu od Vojslavljevih ljudi zaključi se (13. travnja 1362.), da se imade prodati na korist dubrov. općine (ibidem III. 179.).

[2] Monum. Rag. L. r. III. 172. i 73.

[3] Tako je dubrov. vijeće zaključilo (6. veljače 1362.), da se imade Sanku poslati glasnik (Nadihna Bogdanić), koji će mu se potužiti radi takvih šteta (Monum. Rag. III. 160.)

[4] Monum. Rag. L. r. III. 173—4.

Digitized by Google

vijeće naložilo (18. travnja 1362.) zapovjednicima brodovlja, da zaplijene tu hranu, koju bi Sankovi ljudi vozili u Kotor, i ujedno je pisalo Sanku, da svojim podanicima zabrani dovoz hrane.[1]

I sa zetskim Balšićima bili su Dubrovčani u živahnom saobraćaju pišući si uzajmice pisma i šaljući poslanike.[2] Svrha je tomu bila ta, da Balšice potaknu na to, da što više šteta nanesu Kotoranima. Površka pak u Budvi neprestano su podupirali novcem, živežom, oružjem, strojevima i dr.,[3] samo da bi što revnije ratovao s Kotoranima.

U to doba dođe u Dubrovnik i neki banov glasnik Ivan, koji u ime kraljevo javi Dubrovčanima, da je kralj sklopio savez s austrijskim vojvodom Rudolfom IV. i s njegovom braćom,[4] a podjedno im uručio kraljevu zapovijed, da imadu na zahtjev Ivanov uhititi nekoga Borina, koji se imao nalaziti u Dubrovniku ili u

---

[1] Monum. Rag. L. r. III. 180. — I Zadrani su bili pokušali, da posreduju oko mira između Dubrovčana i Kotorana, te su u to ime poslali bili u Dubrovnik svoga poslanika Krševana Damjanova, kojemu je dubrov. vijeće dozvolilo (29. travnja), da može sa svojom lađom slobodno ići u tu svrhu u Kotor i natrag i da se smije razgovarati u tamnici sa Dživom Bučićem (Monum. Rag. III. 183.). Ali i to posredovanje nije bilo sretnije od dosadašnjih, jer se rat nastavio.

[2] Tako zaključi dubrov. vijeće 30. studenoga, 15. prosinca 1361. i 5. travnja 1362., da knez i malo vijeće mogu po svojoj uviđavnosti odgovoriti Balšićima (Đurđu i Sracimiru), 5. siječnja 1362. posla ono galiju sve do Bara i Morače, da se tamo njezin zapovjednik sastane s Balšićima i s njima dogovara (o ratnim poslovima), a u istu svrhu posla ono njima (12. veljače 1362.) merchanskoga biskupa u Ulcinj, 22. travnja 1362. opet zaključi, da se imade ljubazno pisati Đurđu Balšiću, a 26. travnja 1362. javi mu se, da će mu se poslati poslanik u Bar, kamo neka bi i on došao (Monum. Rag. III. 145., 149., 152., 161., 175., 180. i 181.).

[3] Tako mu se pošalju 5. i 6. siječnja 1362. strojevi, čavli i jedan stolarski majstor, 14. veljače 1362. dade se dar (od 15 perpera) njemu i njegovu nećaku, 30. ožujka, 22. travnja i 20. svibnja 1362. dade mu se žita, a 15. travnja 1362. piše mu se, da hrabro brani Budvu, da ne dođe u neprijateljske ruke, a oni će mu na svaki njegov poziv priskočiti u pomoć četama i živežom i njegovu obitelj zakloniti u Dubrovnik (Monum. Rag. III. 152., 168., 173., 179., 180. i 193.).

[4] Isprava o ovom savezu izdana 10. ožujka 1362. u Budimu priopćena je od Fejera o. c. IX. 3. str. 287—288. — Kasnije je kraljev glasnik, kapelan Katon, donio po kraljevu nalogu ispravu ovoga ugovora u Zadar, da tamo na nju metnu svoje pečate sve općine, svi nadbiskupi, biskupi i opati. Na poziv kralja, bana i Katone poslaše i Dubrovčani (prema zaključcima od 23. i 24. studenoga i 4. prosinca

Digitized by Google

njegovu kotaru.[1] Zgodilo se pak, da je baš tada doplovila do Lokruma neka mletačka kondura dolazeći iz Kotora i ondje se ustavila. Kad se zatim nekoliko ljudi s te kondure iskrca'o u Dubrovniku, prepoznao je valjada Ivan među njima toga Borina (ili koga drugoga krivca), te je pozvao dubrovačku oblast, da ga uhiti. Ova to učini i posla ga banu Seču zajedno s Ivanom i s jednim svojim plemićem na oružanoj lađi. U istom ovom poslu došao je kasnije u Dubrovnik i banov poslanik Filip Franjin Zadranin, kastelan omiški, te je uručio (10. travnja 1362.) dubrov. vijeću banovo pismo, ali se ne kaže, što se u njemu tražilo od Dubrovčana; ovi su na to otpremili (14. travnja 1362.) banu svoga poslanika Jakova Menčetića, da o svem ovom bana potanje usmeno ubavijesti.[2]

1362.) svoga poslanika, kancelara Teodora, zajedno s nadbiskupovim glasnikom u Zadar s pečatima, koje su tu utisnuli na rečenu ispravu (Monum. Rag. III. 237—238. i 239. i Gelcich-Thallóczy o. c. str. 39 —40. br. 32.

[1] Osim ovoga puta slao je kralj Ludovik i inače poslanike, pisma i naloge Dubrovčanima, samo se obično ne veli, u koju svrhu. Tako se 27. siječnja 1362. zaključi, da se imade dati dar (u vrijednosti od 79 dukata) onome mladiću, koji je donio kraljevo pismo, 21. veljače 1362. opet, da se namiri trošak za onoga, koji je donio kraljevo pismo, dalje 25. ožujka 1362. to, da će jedan plemić otpratiti kraljeva poslanika do Spljeta (Monum. Rag. III. 158., 163. i 170.), i napokon se spominje 13. travnja 1362., da je kralj pismeno naložio vijeću, da zabrani izvoz hrane iz zemlje (Gelcich-Thallóczy o. c. str. 35. br. 27.).

[2] Monum. Rag. III. 176—178. — Poslanik Filip uručio je Dubrovčanima (11. travnja 1362.) i drugo pismo banovo, u kojem on traži od njih, da mu pošlju jednoga kovača Dživu Longa, ali mu vijeće odbi (11. travnja 1362.) tu molbu (ibidem III. 178.). Odlomak ovoga odgovora banu sačuvan je, ali je u Monum. Rag. III. 186. priopćen na krivom mjestu (iza zapisnika od 7. svibnja 1362.), a imade u njemu i pogrješan datum, jer se veli, da je drugo banovo pismo predano vijeću 2. travnja „post primas vestras litteras nobis die imediate preterito", no to prvo pismo predano je 10. lipnja, kako se veli na drugom mjestu (ibidem III. 177.), pa zato mora datum glasiti „XI. instantis mentis aprilis", kako se dobro veli u Gelcich-Thallóczyja o. c. str. 35. br. 28. gdje je također taj odlomak priopćen.

Svršit će se.)

Digitized by Google